

Ιωάννη Δαμαζκηνού

”Εκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὁρθοδόξου πίστεως

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Ὄτι ἀκατάληπτον τὸ θεῖον καὶ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἀγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν.

«Θεὸν οὐδεὶς ἔωρακε πώποτε. Ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὧν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, αὐτὸς ἐξηγήσατο». Ἀρρητον οὖν τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον. «Οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ». Καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἄγιον οὗτος οἶδε τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οἶδε τὰ ἐν αὐτῷ. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην καὶ μακαρίαν φύσιν οὐδεὶς ἔγνω ποτὲ τὸν Θεόν, εἰ μὴ ὃς αὐτὸς ἀπεκάλυψεν, οὐκ ἀνθρώπων μόνον ἀλλ’ οὐδὲ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων καὶ αὐτῶν, φημί, τῶν Χερουβίμ καὶ Σεραφίμ.

Οὐκ ἀφῆκε μέντοι ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν παντελεῖ ἀγνωσίᾳ· πᾶσι γὰρ ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι Θεὸν ὑπ’ αὐτοῦ φυσικῶς ἐγκατέσπαρται. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κτίσις καὶ ἡ ταύτης συνοχή τε καὶ κυβέρνησις, τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ἀνακηρύττει φύσεως. Καὶ διὰ νόμου μέν καὶ προφητῶν πρότερον, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ ἐφανέρωσε γνῶσιν.

Πάντα τοίνυν τὰ παραδεδομένα ἡμῖν διά τε νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν δεχόμεθα καὶ γινώσκομεν καὶ σέβομεν οὐδὲν περαιτέρῳ τούτων ἐπιζητοῦντες· ἀγαθὸς γὰρ ὧν ὁ Θεὸς παντὸς ἀγαθοῦ παρεκτικός ἐστιν οὐ φθόνῳ οὐδὲ πάθει τινὶ ὑποκείμενος· «μακρὰν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόνος τῆς γε ἀπαθοῦς καὶ μόνης ἀγαθῆς». Ὡς οὖν πάντα εἰδὼς καὶ τὸ συμφέρον ἐκάστῳ προμηθούμενος, ὅπερ συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι ἀπεκάλυψεν, ὅπερ δὲ οὐκ ἐδυνάμεθα φέρειν, ἀπεσιώπησε. Ταῦτα ἡμεῖς στέρξωμεν καὶ ἐν αὐτοῖς μείνωμεν μὴ μεταίροντες ὅρια αἰώνια, μηδὲ ὑπερβαίνοντες τὴν θείαν παράδοσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2. Περὶ ῥητῶν καὶ ἀρρήτων καὶ γνωστῶν καὶ ἀγνώστων. Χρὴ οὖν τὸν περὶ Θεοῦ λέγειν ἡ ἀκούειν βουλόμενον σαφῶς εἰδέναι, ὡς οὐδὲ πάντα ἀρρητα οὐδὲ πάντα ῥητά, τά τε τῆς θεολογίας τά τε τῆς οἰκονομίας· οὕτε μὴν πάντα ἀγνωστα, οὕτε πάντα γνωστά· ἔτερον δέ ἐστι τὸ γνωστὸν καὶ ἔτερον τὸ ῥητόν, ὥσπερ ἄλλο τὸ λαλεῖν καὶ ἄλλο τὸ γινώσκειν. Πολλὰ τοίνυν τῶν περὶ Θεοῦ ἀμυνδρῶς νοούμενων οὐ καιρίως ἐκφρασθῆναι δύναται, ἀλλὰ τὰ καθ’ ἡμᾶς

ἀναγκαζόμεθα ἐπὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς λέγειν· ὥσπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγομεν ὑπνον καὶ ὄργὴν καὶ ἀμέλειαν χεῖράς τε καὶ πόδας καὶ τὰ τοιαῦτα.
Ὅτι μὲν οὖν ἔστι Θεὸς ἄναρχος, ἀτελεύτητος, αἰώνιός τε καὶ ἀίδιος,
ἄκτιστος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἀπλοῦς, ἀσύνθετος, ἀσώματος,
ἀόρατος, ἀναφής, ἀπερίγραπτος, ἄπειρος, ἀπερίληπτος, ἀκατάληπτος,
ἀπερινόητος, ἀγαθός, δίκαιος, παντοδύναμος, πάντων κτισμάτων
δημιουργός, παντοκράτωρ, παντεπόπτης, πάντων προνοητής,
ἔξουσιαστής, κριτής, καὶ γινώσκομεν καὶ ὁμολογοῦμεν.

Καὶ ὅτι εἶς ἔστι Θεὸς, ἥγονυ μία οὐσία, καὶ ὅτι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι
γνωρίζεται τε καὶ ἔστιν, Πατρί φημι καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι,
καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κατὰ πάντα ἐν εἰσι,
πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως·
καὶ ὅτι ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς διὰ σπλάγχνα
ἐλέους αὐτοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ
συνεργίᾳ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος ἀσπόρως συλληφθεὶς ἀφθόρως ἐκ τῆς
Ἄγιας Παρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας γεγέννηται διὰ Πνεύματος
Ἄγιου καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἐξ αὐτῆς γέγονε·
καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς Θεὸς τέλειός ἐστιν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ἐκ δύο
φύσεων, θεότητός τε καὶ ἄνθρωπότητος, καὶ ἐν δύο φύσεσι νοεραῖς
θελητικαῖς τε καὶ ἐνεργητικαῖς καὶ αὐτεξουσίοις καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν,
τελείως ἔχούσαις κατὰ τὸν ἐκάστη πρέποντα ὄρον τε καὶ λόγον, θεότητί
τε καὶ ἄνθρωπότητί φημι, μιᾶς δὲ συνθέτῳ ὑποστάσει· ὅτι τε ἐπείνησε
καὶ ἐδίψησε καὶ ἐκοπίασε καὶ ἐσταυρώθη καὶ θανάτου καὶ ταφῆς πεῖραν
ἐδέξατο καὶ ἀνέστη τριήμερος καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεφοίτησεν, ὅθεν καὶ
πρὸς ἡμᾶς παραγέγονε καὶ παραγενήσεται πάλιν εἰς ὕστερον, καὶ ἡ θεία
Γραφὴ μάρτυς καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀγίων χορός.

Τί δέ ἔστι Θεοῦ οὐσία ἡ πῶς ἔστιν ἐν πᾶσιν ἡ πῶς ἐκ Θεοῦ Θεὸς
γεγέννηται ἡ ἐκπεπόρευται ἡ πῶς ἐαυτὸν κενώσας ὁ μονογενὴς
Υἱὸς καὶ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονεν ἐκ παρθενικῶν αἵματων ἐτέρῳ
παρὰ τὴν φύσιν θεσμῷ πλαστουργηθεὶς ἡ πῶς ἀβρόχοις ποσὶ τοῖς
ὕδασιν ἐπεπόρευτο, καὶ ἀγνοοῦμεν καὶ λέγειν οὐ δυνάμεθα.

Οὐ δυνατὸν οὖν τι παρὰ τὰ θειωδῶς ὑπὸ τῶν θείων λογίων τῆς τε
Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἡμῖν ἐκπεφασμένα, ἢτοι εἰρημένα καὶ
πεφανερωμένα, εἰπεῖν τι περὶ Θεοῦ ἡ ὄλως ἐννοῆσαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 3. Ἀπόδειξις, ὅτι ἔστι Θεός.

Ὅτι μὲν οὖν ἔστι Θεός, τοῖς μὲν τὰς Ἅγιας Γραφὰς δεχομένοις, τήν
τε Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην φημί, οὐκ ἀμφιβάλλεται, οὔτε δὲ
τοῖς τῶν Ἑλλήνων πλείστοις· ὡς γὰρ ἔφημεν, ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι

Θεὸν φυσικῶς ἡμῖν ἐγκατέσπαρται. Ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον ἵσχυσεν ἡ τοῦ πονηροῦ κακίᾳ κατά τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ὥστε καὶ τινας εἰς τὸ ἀλογώτατον καὶ πάντων κακῶν κάκιστον καταγαγεῖν τῆς ἀπωλείας βάραθρον, τὸ λέγειν μὴ εἶναι Θεόν, ὃν τὴν ἀφροσύνην ἐμφαίνων ὁ ἱεροφάντης ἔφη Δαυίδ· «Εἴπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστιν Θεός», οἱ μὲν οὖν τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τῷ Παναγίῳ σοφισθέντες Πνεύματι καὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι τὰς θεοσημίας ἐργαζόμενοι τῇ τῶν θαυμάτων σαγήνῃ πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀγνωσίας αὐτοὺς ζωγροῦντες ἀνῆγον.

Ομοίως καὶ οἱ τούτων τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀξίας διάδοχοι, ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι, τὴν φωτιστικὴν τοῦ Πνεύματος χάριν δεξάμενοι τῇ τε τῶν θαυμάτων δυνάμει τῷ τε λόγῳ τῆς χάριτος τοὺς ἐσκοτισμένους ἐφώτιζον καὶ τοὺς πεπλανημένους ἐπέστρεφον. Ἡμεῖς δὲ οἱ μηδὲ τὸ τῶν θαυμάτων μηδὲ τὸ τῆς διδασκαλίας δεξάμενοι χάρισμα (ἀναξίους γὰρ ἐαυτοὺς τῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς προσπαθείᾳ πεποιήκαμεν) φέρε ὀλίγα τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπὸ τῶν ὑποφητῶν τῆς χάριτος περὶ τούτου διαλεξώμεθα τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπικαλεσάμενοι.

Πάντα τὰ ὅντα ἡ κτιστά ἐστιν ἡ ἄκτιστα. Εἰ μὲν οὖν κτιστά, πάντως καὶ τρεπτά· ὃν γὰρ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς ἥρξατο, ταῦτα τῇ τροπῇ ὑποκείσεται πάντως ἡ φθειρόμενα ἡ κατὰ προαίρεσιν ἀλλοιούμενα. Εἰ δὲ ἄκτιστα, κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας λόγον, πάντως καὶ ἄτρεπτα· ὃν γὰρ τὸ εἶναι ἐναντίον, τούτων καὶ ὁ τοῦ πᾶς εἶναι λόγος ἐναντίος, ἥγουν αἱ ἴδιότητες. Τίς οὖν οὐ συνθήσεται πάντα τὰ ὅντα, ὅσα ὑπὸ τὴν ἡμετέραν αἵσθησιν, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγγέλους τρέπεσθαι καὶ ἀλλοιοῦσθαι καὶ πολυτρόπως κινεῖσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι;

Τὰ μὲν νοητά, ἀγγέλους φημὶ καὶ ψυχὰς καὶ δαίμονας, κατὰ προαίρεσιν τὴν τε ἐν τῷ καλῷ προκοπὴν καὶ τὴν ἐκ τοῦ καλοῦ ἀποφοίτησιν, ἐπιτεινομένην τε καὶ ὑφιεμένην, τὰ δὲ λοιπὰ κατά τε γένεσιν καὶ φθορὰν αὔξησίν τε καὶ μείωσιν καὶ τὴν κατὰ ποιότητα μεταβολὴν καὶ τὴν τοπικὴν κίνησιν. Τρεπτὰ τοίνυν ὅντα πάντως καὶ κτιστά. Κτιστὰ δὲ ὅντα πάντως ὑπό τινος ἐδημιουργήθησαν. Δεῖ δὲ τὸν δημιουργὸν ἄκτιστον εἶναι· εἰ γὰρ κάκεῖνος ἐκτίσθη, πάντως ὑπό τινος ἐκτίσθη, ἥως ἀν ἔλθωμεν εἰς τι ἄκτιστον. Ἅκτιστος οὖν ὃν ὁ δημιουργὸς πάντως καὶ ἄτρεπτός ἐστι. Τοῦτο δὲ τί ἀν ἄλλο εἴη ἡ Θεός;

Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τῆς κτίσεως συνοχὴ καὶ συντήρησις καὶ κυβέρνησις διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἔστι Θεὸς ὁ τόδε τὸ πᾶν συστησάμενος καὶ συνέχων καὶ συντηρῶν καὶ ἀεὶ προνοούμενος· πῶς γὰρ ἀν αἱ ἐναντίαι φύσεις,

πυρὸς λέγω καὶ ὕδατος, ἀέρος καὶ γῆς, εἰς ἐνὸς κόσμου συμπλήρωσιν ἀλλήλοις συνεληλύθασι καὶ ἀδιάλυτοι μένουσιν, εἰ μὴ τις παντοδύναμος δύναμις ταῦτα καὶ συνεβίβασε καὶ ἀεὶ τηρεῖ ἀδιάλυτα;

Τί τὸ τάξαν τὰ οὐράνια καὶ ἐπίγεια, ὅσα τε δι’ ἀέρος καὶ ὅσα καθ’ ὕδατος, μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ φύσιν πυρός τε καὶ ὕδατος; Τίς ταῦτα ἔμιξε καὶ ἐμέρισε; Τί τὸ ταῦτα κινῆσαν καὶ ἄγον τὴν ἄληκτον φορὰν καὶ ἀκώλυτον; Ἄρ’ οὐχ ὁ τεχνίτης τούτων καὶ λόγον ἐνθεὶς πᾶσι, καθ’ ὃν τὸ πᾶν φέρεται τε καὶ διεξάγεται; Τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων; Ἄρ’ οὐχ ὁ πεποιηκὼς ταῦτα καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγών; Οὐ γὰρ τῷ αὐτομάτῳ δώσομεν τοιαύτην δύναμιν. Ἔστω γὰρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου· τίνος τὸ τάξαι; Καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ, δῶμεν· τίνος τὸ τηρῆσαι καὶ φυλάξαι καθ’ οὓς πρῶτον ὑπέστη λόγους; Ἐτέρου δηλαδὴ παρὰ τὸ αὐτόματον. Τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἐστὶν εἰ μὴ Θεός;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4. Περὶ τοῦ τί ἐστι Θεός; ὅτι ἀκατάληπτον

‘Οτι μὲν οὖν ἐστι Θεός, δῆλον. Τί δέ ἐστι κατ’ οὐσίαν καὶ φύσιν, ἀκατάληπτον τοῦτο παντελῶς καὶ ἄγνωστον. ‘Οτι μὲν γὰρ ἀσώματον, δῆλον. Πῶς γὰρ σῶμα τὸ ἄπειρον καὶ ἀόριστον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀναφές καὶ ἀόρατον καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον; Πῶς γὰρ ἄτρεπτον, εἰ περιγραπτὸν καὶ παθητόν; Καὶ πῶς ἀπαθὲς τὸ ἐκ στοιχείων συγκείμενον καὶ εἰς αὐτὰ πάλιν ἀναλυόμενον; Σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ μάχης, μάχη δὲ διαστάσεως, διάστασις δὲ λύσεως· λύσις δὲ ἀλλότριον Θεοῦ παντελῶς.

Πῶς δὲ καὶ σταθήσεται τὸ «διὰ πάντων ἥκειν καὶ πληροῦν τὰ πάντα Θεόν», ὡς φησιν ἡ Γραφή· «Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος»; Άδύνατον γὰρ σῶμα διὰ σωμάτων διήκειν μὴ τέμνον καὶ τεμνόμενον καὶ πλεκόμενον καὶ ἀντιπαρατιθέμενον, ὥσπερ ὅσα τῶν ὑγρῶν μίγνυται καὶ συγκιρνᾶται.

Εἰ δὲ καὶ τινές φασιν ἄνδρον σῶμα, ως τὸ παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων σοφοῖς πέμπτον σῶμα λεγόμενον, ὥσπερ ἀδύνατον, κινούμενον ἔσται πάντως, ὥσπερ ὁ οὐρανός· τοῦτον γὰρ πέμπτον σῶμά φασι. Τίς οὖν ὁ τοῦτον κινῶν; Πᾶν γὰρ κινούμενον ὑφ’ ἔτέρου κινεῖται. Κάκεινον τίς; Καὶ τοῦτο ἐπ’ ἄπειρον, ἔως ἂν καταντήσωμεν εἰς τι ἀκίνητον· τὸ γὰρ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον, ὥσπερ ἔστι τὸ θεῖον. Πῶς δὲ οὐκ ἐν τόπῳ περιγραπτὸν τὸ κινούμενον; Μόνον οὖν τὸ θεῖον ἀκίνητον, δι’ ἀκινησίας τὰ πάντα κινοῦν. Ἀσώματον τοίνυν ὑποληπτέον τὸ θεῖον.

Ἄλλ’ οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παραστατικόν ἐστιν ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἄναρχον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ τὸ ἄφθαρτον καὶ ὅσα περὶ Θεοῦ ἢ περὶ Θεὸν εἶναι λέγεται· ταῦτα γὰρ οὐ τὸ τί ἐστι

σημαίνει, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστι. Χρὴ δὲ τὸν βουλόμενον τήν τινος οὐσίαν εἰπεῖν, τί ἔστι, φράσαι, οὐ τό τί οὐκ ἔστι· ὅμως ἐπὶ Θεοῦ, τί ἔστιν, εἰπεῖν ἀδύνατον κατ' οὐσίαν. Οἰκειότερον δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς πάντων ἀφαιρέσεως ποιεῖσθαι τὸν λόγον· οὐδὲν γάρ τῶν ὄντων ἔστιν οὐχ ὡς μὴ ὕν, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ ὑπὲρ αὐτό τὸ εἶναι ὕν. Εἰ γάρ τῶν ὄντων αἱ γνώσεις, τὸ ὑπὲρ γνῶσιν πάντως καὶ ὑπὲρ οὐσίαν ἔσται, καὶ τὸ ἀνάπαλιν τὸ ὑπὲρ οὐσίαν καὶ ὑπὲρ γνῶσιν ἔσται.

Ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτόν, ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἀκαταληψία. Ὅσα δὲ λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ καταφατικῶς, οὐ τὴν φύσιν ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν δηλοῦ. Κὰν ἀγαθόν, κὰν δίκαιον, κὰν σοφόν, κὰν ὅ τι ἀν εἴπης, οὐ φύσιν λέγεις Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν. Εἰσὶ δὲ καὶ τίνα καταφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχοντα, οἷον σκότος λέγοντες ἐπὶ Θεοῦ οὐ σκότος νοοῦμεν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι φῶς ἀλλ' ὑπὲρ τὸ φῶς· καὶ φῶς ὅτι οὐκ ἔστι σκότος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5. Άπόδειξις, ὅτι εῖς ἔστι θεὸς καὶ οὐ πολλοί.

Ὅτι μέν ἔστι Θεός, ἵκανῶς ἀποδέδεικται, καὶ ὅτι ἀκατάληπτός ἔστιν ἡ αὐτοῦ οὐσία. Ὅτι δὲ εῖς ἔστι καὶ οὐ πολλοί, τοῖς μὲν τῇ θείᾳ πειθομένοις Γραφῇ οὐκ ἀμφιβάλλεται. Φησὶ γάρ ὁ Κύριος ἐν τῇ τῆς νομοθεσίας ἀρχῇ· «Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου ὁ ἔξαγαγών σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἔτεροι πλὴν ἐμοῦ», καὶ πάλιν· «Ἀκουε, Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εῖς ἔστι». Καὶ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· «Ἐγὼ γάρ, φησί, Θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός. Ἐμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεὸς καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι». Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις οὗτῳ φησὶ πρὸς τὸν Πατέρα· «Αὕτη ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν».

Τοῖς δὲ τῇ θείᾳ Γραφῇ μὴ πειθομένοις οὕτω διαλεξόμεθα. Τὸ θεῖον τέλειόν ἔστι καὶ ἀνελλιπὲς κατά τε ἀγαθότητα κατά τε σοφίαν κατά τε δύναμιν, ἄναρχον, ἀτελεύτητον, ἀίδιον, ἀπερίγραπτον καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν κατὰ πάντα τέλειον. Εἰ οὖν πολλοὺς ἐροῦμεν θεούς, ἀνάγκη διαφορὰν ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι. Εἰ γάρ οὐδεμία διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, εῖς μᾶλλόν ἔστι καὶ οὐ πολλοί. Εἰ δὲ διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, ποῦ ἡ τελειότης; Εἴτε γάρ κατὰ ἀγαθότητα, εἴτε κατὰ δύναμιν, εἴτε κατὰ σοφίαν, εἴτε κατὰ χρόνον, εἴτε κατὰ τόπον ὑστερήσει τοῦ τελείου, οὐκ ἀν εἴη Θεός.

Ἡ δὲ διὰ πάντων ταυτότης ἔνα μᾶλλον δείκνυσι καὶ οὐ πολλούς. Πῶς δὲ καὶ πολλοῖς οὖσι τὸ ἀπερίγραπτον φυλαχθήσεται; Ἔνθα γάρ

ὰν εἴη ὁ εῖς, οὐκ ἄν εἴη ὁ ἔτερος. Πῶς δὲ ὑπὸ πολλῶν κυβερνηθήσεται ὁ κόσμος καὶ οὐ διαλυθήσεται καὶ διαφθαρήσεται μάχης ἐν τοῖς κυβερνῶσι θεωρουμένης; Ἡ γὰρ διαφορὰ ἐναντίωσιν εἰσάγει. Εἰ δὲ εἴποι τις, ὅτι ἔκαστος μέρους ἄρχει, τί τὸ τάξαν καὶ τὴν διανομὴν αὐτοῖς ποιησάμενον; Ἐκεῖνο γὰρ ἄν εἴη μᾶλλον Θεός. Εἶς τοίνυν ἐστὶ Θεός, τέλειος, ἀπερίγραπτος, τοῦ παντὸς ποιητῆς συνοχεύς τε καὶ κυβερνήτης, ὑπερτελὴς καὶ προτέλειος. Πρὸς δὲ καὶ φυσικὴ ἀνάγκη μονάδα εἶναι δυάδος ἀρχήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6. Περὶ Λόγου Θεοῦ.

Οὗτος τοίνυν ὁ εῖς καὶ μόνος Θεὸς οὐκ ἄλογός ἐστι. Λόγον δὲ ἔχων οὐκ ἀνυπόστατον ἔξει, οὐκ ἀρξάμενον τοῦ εἶναι οὐδὲ παυσόμενον· οὐ γὰρ ἦν, ὅτε ἦν ποτε ὁ Θεὸς Λόγος. Άει δὲ ἔχει τὸν ἔαυτοῦ Λόγον ἔξ αὐτοῦ γεννώμενον, οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον ἀνυπόστατον καὶ εἰς ἀέρα χεόμενον, ἀλλ' ἐνυπόστατον, ζῶντα, τέλειον, οὐκ ἔξω αὐτοῦ χωροῦντα, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἀεὶ ὄντα· ποῦ γὰρ ἔσται ἔξω αὐτοῦ γινόμενος; Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἡμέτερα φύσις ἐπίκηρός ἐστι καὶ εὐδιάλυτος, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος ἡμῶν ἐστιν ἀνυπόστατος. Ο δὲ Θεὸς ἀεὶ ὧν καὶ τέλειος ὧν τέλειον καὶ ἐνυπόστατον ἔξει τὸν ἔαυτοῦ Λόγον καὶ ἀεὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ πάντα ἔχοντα, ὅσα ὁ γεννήτωρ ἔχει. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τοῦ νοῦ προερχόμενος οὔτε δι' ὅλου ὁ αὐτός ἐστι τῷ νῷ οὔτε παντάπασιν ἔτερος —ἐκ τοῦ νοῦ μὲν γὰρ ὧν ἄλλος ἐστὶ παρ' αὐτόν, αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγων οὐκέτι παντάπασιν ἔτερός ἐστι παρὰ τὸν νοῦν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἐν ὧν ἔτερόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ— οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τῷ μὲν ὑφεστάναι καθ' ἔαυτὸν διήρηται πρὸς ἐκεῖνον, παρ' οὐ τὴν ὑπόστασιν ἔχει, τῷ δὲ ταῦτα δεικνύειν ἐν ἔαυτῷ, ἢ περὶ τὸν Θεὸν καθορᾶται, ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἐκείνῳ ὕσπερ γὰρ τὸ ἄπασι τέλειον ἐπὶ τοῦ Πατρὸς θεωρεῖται, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἔξ αὐτοῦ γεγεννημένου Λόγου θεωρηθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7. Περὶ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος συλλογιστική ἀπόδειξις.

Δεῖ δὲ τὸν Λόγον καὶ Πνεῦμα ἔχειν· καὶ γὰρ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος οὐκ ἄμοιρός ἐστι τοῦ πνεύματος. Άλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας ἐστὶν οὐσίας· τοῦ ἀέρος γάρ ἐστιν ὄλκὴ καὶ φορὰ εἰσελκομένου καὶ προχεομένου πρὸς τὴν τοῦ σώματος σύστασιν, ὅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως φωνὴ τοῦ λόγου γίνεται τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἐν ἔαυτῇ φανεροῦσα. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσυνθέτου τὸ μὲν εἶναι Πνεῦμα Θεοῦ εὐσεβῶς ὁμολογητέον διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐλλιπέστερον τοῦ ἡμετέρου λόγου, οὐκ ἐστι

δὲ εὐσεβὲς ἀλλότριόν τι ἔξωθεν ἐπεισερχόμενον τῷ Θεῷ τὸ Πνεῦμα λογίζεσθαι ώς καὶ ἐφ' ἡμῶν τῶν συνθέτων.

Ἄλλ' ὥσπερ Θεοῦ Λόγον ἀκούσαντες οὐκ ἀνυπόστατον οὐδὲ ἐκ μαθήσεως προσγινόμενον οὐδὲ διὰ φωνῆς προφερόμενον οὐδὲ εἰς ἀέρα χεόμενον καὶ λυόμενον φήθημεν, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα προαιρετικόν τε καὶ ἐνεργὸν καὶ παντοδύναμον, οὗτῳ καὶ Πνεῦμα μεμαθηκότες Θεοῦ τὸ συμπαρομαρτοῦν τῷ Λόγῳ καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν οὐ πνοὴν ἀνυπόστατον ἐννοοῦμεν —οὗτῳ γάρ ἀν καθαιρεῖται πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως, εἰ καθ' ὄμοιότητα τοῦ ἡμετέρου πνεύματος καὶ τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα ὑπονοοῖτο— ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδη, αὐτὴν ἐφ' ἐαυτῆς ἐν ἴδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην, ἐκ τοῦ Πατρὸς προερχομένην καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἀναπαυομένην καὶ αὐτοῦ οὖσαν ἐκφαντικήν, οὕτε χωρισθῆναι τοῦ Θεοῦ, ἐν φῶ ἐστι, καὶ τοῦ Λόγου, φῶ συμπαρομαρτεῖ, δυναμένην οὕτε πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχεομένην, ἀλλὰ καθ' ὄμοιότητα τοῦ Λόγου καθ' ὑπόστασιν οὖσαν, ζῶσαν, προαιρετικήν, αὐτοκίνητον, ἐνεργόν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν θέλουσαν καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, μήτε ἀρχὴν ἔχουσαν μήτε τέλος. Οὕτε γάρ ἐνέλειψέ ποτε τῷ Πατρὶ Λόγος οὕτε τῷ Λόγῳ Πνεῦμα. Οὕτως διὰ μὲν τῆς κατὰ φύσιν ἐνότητος ἡ πολύθεος τῶν Ἑλλήνων ἔξαφανίζεται πλάνη, διὰ δὲ τῆς τοῦ Λόγου παραδοχῆς καὶ τοῦ Πνεύματος τῶν Ἰουδαίων καθαιρεῖται τὸ δόγμα, ἐκατέρας τε αἱρέσεως παραμένει τὸ χρήσιμον, ἐκ μὲν τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως ἡ τῆς φύσεως ἐνότης, ἐκ δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάκρισις μόνη.

Εἰ δὲ ἀντιλέγοι ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τὴν τοῦ Λόγου παραδοχὴν καὶ τοῦ Πνεύματος, ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἐλεγχέσθω τε καὶ ἐπιστομίζέσθω. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Λόγου φησὶν ὁ Δαυίδ· «Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ», καὶ πάλιν· «Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ιάσατο αὐτούς». Λόγος δὲ προφορικὸς οὐκ ἀποστέλλεται οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα διαμένει. Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος ὁ αὐτὸς Δαυίδ· «Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται», καὶ πάλιν· «Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν», καὶ ὁ Ἰώβ· «Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσάν με, πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἡ συνέχουσά με.» Πνεῦμα δὲ ἀποστελλόμενον καὶ ποιοῦν καὶ στερεοῦν καὶ συνέχον οὐκ ἄσθμα ἐστὶ λυόμενον, ὥσπερ οὐδὲ σωματικὸν μέλος τὸ τοῦ Θεοῦ στόμα· ἀμφότερα γὰρ θεοπρεπῶς νοητέον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 8. Περὶ τῆς Ἅγιας Τριάδος

Πιστεύομεν τοιγαροῦν εἰς ἔνα Θεόν, μίαν ἀρχὴν ἄναρχον, ἄκτιστον, ἀγέννητον ἀνόλεθρόν τε καὶ ἀθάνατον, αἰώνιον, ἄπειρον, ἀπερίγραπτον, ἀπεριόριστον, ἀπειροδύναμον, ἀπλῆν, ἀσύνθετον, ἀσώματον, ἄρρευστον, ἀπαθῆ, ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀόρατον, πηγὴν ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, φῶς νοερόν, ἀπρόσιτον, δύναμιν οὐδενὶ μέτρῳ γνωριζομένην, μόνῳ δὲ τῷ οἰκείῳ βουλήματι μετρουμένην —πάντα γάρ, ὅσα θέλει, δύναται— πάντων κτισμάτων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητικήν, πάντων συνεκτικήν καὶ συντηρητικήν, πάντων προνοητικήν, πάντων κρατοῦσαν καὶ ἄρχουσαν καὶ βασιλεύουσαν ἀτελευτήτῳ καὶ ἀθανάτῳ βασιλείᾳ, μηδὲν ἐναντίον ἔχουσαν, πάντα πληροῦσαν, ὑπ’ οὐδενὸς περιεχομένην, αὐτὴν δὲ μᾶλλον περιέχουσαν τὰ σύμπαντα καὶ συνέχουσαν καὶ προέχουσαν· ἀχράντως ταῖς ὅλαις οὐσίαις ἐπιβατεύουσαν καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ πάσης οὐσίας ἐξηρημένην ως ὑπερούσιον καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα οὖσαν, ὑπέρθεον, ὑπεράγαθον, ὑπερπλήρη, τὰς ὅλας ἀρχὰς καὶ τάξεις ἀφορίζουσαν καὶ πάσης ἀρχῆς καὶ τάξεως ὑπεριδρυμένην ὑπὲρ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ λόγον καὶ ἔννοιαν, αὐτοφῶς, αὐτοαγαθότητα, αὐτοζωήν, αὐτοουσίαν ως μὴ παρ’ ἑτέρου τὸ εἶναι ἔχουσαν ἢ τι τῶν ὅσα ἐστίν, αὐτὴν δὲ πηγὴν οὖσαν τοῦ εἶναι τοῖς οὖσι, τοῖς ζῶσι τῆς ζωῆς, τοῖς λόγου μετέχουσι τοῦ λόγου, τοῖς πᾶσι πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν· πάντα εἰδυῖαν πρὶν γενέσεως αὐτῶν· μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν ἀρχήν, μίαν ἔξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν βασιλείαν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζομένην τε καὶ προσκυνουμένην μιᾶ προσκυνήσει πιστευομένην τε καὶ λατρευομένην ὑπὸ πάσης λογικῆς κτίσεως ἀσυγχύτως ἡνωμέναις καὶ ἀδιαστάτως διαιρουμέναις· ὃ καὶ παράδοξον· εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, εἰς ἂ καὶ βεβαπτίσμεθα· οὗτο γὰρ ὁ Κύριος τοῖς ἀποστόλοις βαπτίζειν ἐνετείλατο· «Βαπτίζοντες αὐτούς», φάσκων, «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος».

Εἰς ἔνα Πατέρα, τὴν πάντων ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, οὐκ ἔκ τινος γεννηθέντα, ἀναίτιον δὲ καὶ ἀγέννητον μόνον ὑπάρχοντα, πάντων μὲν ποιητήν, ἐνὸς δὲ μόνου Πατέρα φύσει τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ προβολέα τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Καὶ εἰς ἔνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα,

όμοούσιον τῷ Πατρί, δι’ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

«Πρὸ πάντων τῶν αἰώνων» λέγοντες δείκνυμεν, ὅτι ἄχρονος καὶ ἄναρχος αὐτοῦ ἡ γέννησις· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτὴρ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, ἡ ζῶσα σοφία καὶ δύναμις, ὁ λόγος ὁ ἐνυπόστατος, ἡ οὐσιώδης καὶ τελεία καὶ ζῶσα εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ἀλλ’ ἀεὶ ἦν σὺν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν αὐτῷ ἀιδίως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος· οὐ γὰρ ἦν ποτε ὁ Πατήρ, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, ἀλλ’ ἄμα Πατήρ, ἄμα Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος· Πατήρ γὰρ ἐκτὸς Υἱοῦ οὐκ ἀν κληθείη. Εἰ δὲ ἦν μὴ ἔχων Υἱόν, οὐκ ἦν Πατήρ, καὶ εἰ μετὰ ταῦτα ἔσχεν Υἱόν, μετὰ ταῦτα ἐγένετο Πατήρ μὴ ὧν πρὸ τούτου Πατήρ καὶ ἐτράπη ἐκ τοῦ μὴ εἶναι Πατήρ εἰς τὸ γενέσθαι Πατήρ, ὅπερ πάσης βλασφημίας ἐστὶ χαλεπώτερον. Ἀδύνατον γὰρ τὸν Θεὸν εἰπεῖν ἔρημον τῆς φυσικῆς γονιμότητος· ἡ δὲ γονιμότης τὸ ἐξ αὐτοῦ ἥγουν ἐκ τῆς ιδίας οὐσίας ὅμοιον κατὰ φύσιν γεννᾶν.

Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἀσεβὲς λέγειν χρόνον μεσιτεῦσαι ἢ μετὰ τὸν Πατέρα τὴν τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι ὑπαρξιν. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ, ἥγουν τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεώς φαμεν τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν.

Καὶ εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς δῶμεν τὸν Υἱὸν συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, τροπὴν τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως παρεισάγομεν· ὅτι μὴ ὧν Πατήρ ὑστερον ἐγένετο Πατήρ· ἡ γὰρ κτίσις, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν, ἀλλ’ οὐκ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ἐκ δὲ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βουλήσει καὶ δυνάμει αὐτοῦ παρήχθη, καὶ οὐχ ἄπτεται τροπὴ τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως. Γέννησις μὲν γάρ ἐστι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ γεννῶντος προάγεσθαι τὸ γεννώμενον ὅμοιον κατ’ οὐσίαν, κτίσις δὲ καὶ ποίησις τὸ ἔξωθεν καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ κτίζοντος καὶ ποιοῦντος γίνεσθαι τὸ κτιζόμενον καὶ ποιούμενον ἀνόμοιον παντελῶς.

Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ μόνου ἀπαθοῦς καὶ ἀναλλοιώτου καὶ ἀτρέπτου καὶ ἀεὶ ωσαύτως ἔχοντος Θεοῦ καὶ τὸ γεννᾶν καὶ τὸ κτίζειν ἀπαθές· φύσει γὰρ ὧν ἀπαθής καὶ ἄρρενστος ως ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος, οὐ πέφυκεν ὑπομένειν πάθος ἢ ῥεῦσιν οὔτε ἐν τῷ γεννᾶν οὔτε ἐν τῷ κτίζειν οὐδέ τινος συνεργίας δεῖται, ἀλλ’ ἡ μὲν γέννησις ἄναρχος καὶ ἀίδιος φύσεως ἔργον οὖσα καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προάγουσα, ἵνα τροπὴν ὁ γεννῶν μὴ ὑπομείνῃ καὶ ἵνα μὴ Θεὸς πρῶτος καὶ Θεὸς ὑστερος εἴη καὶ προσθήκην δέξηται. Ἡ δὲ κτίσις ἐπὶ Θεοῦ θελήσεως ἔργον οὖσα οὐ συναίδιος ἐστι τῷ Θεῷ, ἐπειδὴ οὐ πέφυκε τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον συναίδιον εἶναι τῷ ἀνάρχῳ καὶ ἀεὶ ὄντι.

Ωσπερ τοίνυν οὐχ ὁμοίως ποιεῖ ἀνθρωπος καὶ Θεός —ο μὲν γὰρ

ἄνθρωπος οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει, ἀλλ’ ὅπερ ποιεῖ ἐκ προϋποκειμένης ὕλης ποιεῖ, οὐ θελήσας μόνον ἀλλὰ καὶ προεπινοήσας, καὶ ἐν τῷ νῷ ἀνατυπώσας τὸ γενησόμενον, εἴτα καὶ χερσὶν ἐργασάμενος καὶ κόπον ὑπομείνας καὶ κάματον, πολλάκις δὲ καὶ ἀστοχήσας μὴ ἀποβάντος, καθὰ βούλεται τοῦ ἐπιτηδεύματος· ὁ δὲ Θεὸς θελήσας μόνον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παρήγαγεν— οὕτως οὐδὲ ὄμοιώς γεννᾷ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

Ο μὲν γὰρ Θεὸς ἄχρονος ὃν καὶ ἄναρχος καὶ ἀπαθῆς καὶ ἄρρενστος καὶ ἀσώματος καὶ μόνος καὶ ἀτελεύτητος ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἄρρενστως γεννᾷ καὶ ἐκτὸς συνδυασμοῦ· καὶ οὕτε ἀρχὴν ἔχει ἡ ἀκατάληπτος αὐτοῦ γέννησις, οὕτε τέλος. Καὶ ἀνάρχως μὲν διὰ τὸ ἀτρεπτον, ἄρρενστως δὲ διὰ τὸ ἀπαθῆς καὶ ἀσώματον· ἐκτὸς δὲ συνδυασμοῦ διά τε τὸ ἀσώματον πάλιν καὶ ἔνα μόνον εἶναι Θεὸν ἀπροσδεῆ ἑτέρου· ἀτελευτήτως δὲ καὶ ἀκαταπαύστως διά τε τὸ ἄναρχον καὶ ἄχρονον καὶ ἀτελεύτητον καὶ ἀεὶ ώσαύτως ἔχειν· τὸ γὰρ ἄναρχον ἀτελεύτητον, τὸ δὲ χάριτι ἀτελεύτητον οὐ πάντως ἄναρχον ὥσπερ οἱ ἄγγελοι.

Γεννᾷ τοίνυν ὁ ἀεὶ ὃν Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Λόγον τέλειον ὄντα ἀνάρχως καὶ ἀτελευτήτως, ἵνα μὴ ἐν χρόνῳ τίκτῃ Θεὸς ὁ χρόνου ἀνωτέραν ἔχων τήν τε φύσιν καὶ τὴν ὕπαρξιν. Ο δὲ ἄνθρωπος δῆλον ως ἐναντίως γεννᾷ ὑπὸ γένεσιν τελῶν καὶ φθορὰν καὶ ῥεῦσιν καὶ πληθυσμὸν καὶ σῶμα περικείμενος καὶ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ ἐν τῇ φύσει κεκτημένος· ἐνδεές γὰρ τὸ ἄρρεν τῆς τοῦ θήλεος βοηθείας. Άλλ’ ἔλεως εἴη ὁ πάντων ἐπέκεινα καὶ πᾶσαν νόησιν καὶ κατάληψιν ὑπερκείμενος.

Διδάσκει οὗν ἡ Ἅγια Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἔκκλησία ἄμα Πατέρα καὶ ἄμα τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον ἀχρόνως καὶ ἄρρενστως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀκαταλήπτως, ως μόνος ὁ τῶν ὅλων οἶδε Θεός. Ὡσπερ ἄμα τὸ πῦρ καὶ ἄμα τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, καὶ οὐ πρῶτον τὸ πῦρ καὶ μετὰ ταῦτα τὸ φῶς ἀλλ’ ἄμα· καὶ ὥσπερ τὸ φῶς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀεὶ γεννώμενον ἀεὶ ἐν αὐτῷ ἐστι μηδαμῶς αὐτοῦ χωριζόμενον, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶται μηδαμῶς αὐτοῦ χωριζόμενος, ἀλλ’ ἀεὶ ἐν αὐτῷ ἐστιν. Άλλὰ τὸ μὲν φῶς ἐκ τοῦ πυρὸς γεννώμενον ἀχωρίστως, καὶ ἐν αὐτῷ ἀεὶ μένον οὐκ ἔχει ιδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ —ποιότης γάρ ἐστι φυσικὴ τοῦ πυρός—, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενὴς ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς ἀχωρίστως καὶ ἀδιαστάτως καὶ ἐν αὐτῷ μένων ἀεὶ ἔχει ιδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὴν τοῦ Πατρός.

Λόγος μὲν οὗν καὶ ἀπαύγασμα λέγεται διὰ τὸ ἀνευ συνδυασμοῦ καὶ

ἀπαθῶς καὶ ἀχρόνως καὶ ἀρρεύστως καὶ ἀχωρίστως γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ Πατρός, Υἱὸς δὲ καὶ χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως διὰ τὸ τέλειον καὶ ἐνυπόστατον καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ Πατρὶ εἶναι πλὴν τῆς ἀγεννησίας, μονογενῆς δέ, ὅτι μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς μόνως ἐγεννήθη. Οὐδὲ γὰρ ὁμοιοῦται ἐτέρα γέννησις τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσει, οὐδὲ γάρ ἐστιν ἄλλος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ᾽ οὐ γεννητῶς ἀλλ᾽ ἐκπορευτῶς. Ἀλλος τρόπος ὑπάρξεως οὗτος ἄληπτός τε καὶ ἄγνωστος, ὥσπερ καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις.

Διὸ καὶ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, αὐτοῦ εἰσι πλὴν τῆς ἀγεννησίας, ἣτις οὐ σημαίνει οὐσίας διαφορὰν οὐδὲ ἀξιώμα, ἀλλὰ τρόπον ὑπάρξεως· ὥσπερ καὶ ὁ Ἄδαμ ἀγέννητος ὃν –πλάσμα γάρ ἐστι Θεοῦ– καὶ ὁ Σὴθ γεννητός –υἱὸς γάρ ἐστιν τοῦ Ἄδαμ– καὶ ἡ Εὕα ἐκ τῆς τοῦ Ἄδαμ πλευρᾶς ἐκπορευθεῖσα –οὐ γὰρ ἐγεννήθη αὔτη– οὐ φύσει διαφέρουσιν ἀλλήλων –ἄνθρωποι γάρ εἰσιν–, ἀλλὰ τῷ τῆς ὑπάρξεως τρόπῳ.

Χρὴ γὰρ εἰδέναι, ὅτι τὸ ἀγένητον διὰ τοῦ ἐνὸς Νῦ γραφόμενον τὸ ἄκτιστον, ἦτοι τὸ μὴ γενόμενον σημαίνει· τὸ δὲ ἀγέννητον διὰ τῶν δύο Νῦ γραφόμενον δηλοῖ τὸ μὴ γεννηθέν. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον διαφέρει οὐσία οὐσίας· ἄλλη γὰρ οὐσία ἡ ἄκτιστος, ἦτοι ἀγένητος διὰ τοῦ ἐνὸς Νῦ, καὶ ἄλλη ἡ γενητὴ, ἦτοι κτιστή. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐ διαφέρει οὐσία οὐσίας· παντὸς γὰρ εἴδους ζῷων ἡ πρώτη ὑπόστασις ἀγέννητός ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀγένητος· ἐκτίσθησαν μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τῷ Λόγῳ αὐτοῦ παραχθέντα εἰς γένεσιν, οὐ μὴν ἐγεννήθησαν μὴ προϋπάρχοντος ἐτέρου ὁμοειδοῦς, ἐξ οὗ γεννηθῶσι.

Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον κοινωνοῦσιν αἱ τρεῖς τῆς ἀγίας θεότητος ὑπέρθεοι ὑποστάσεις· ὁμοούσιοι γὰρ καὶ ἄκτιστοι ὑπάρχουσι. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐδαμῶς· μόνος γὰρ ὁ Πατὴρ ἀγένητος· οὐ γὰρ ἐξ ἐτέρας ἐστὶν αὐτῷ ὑποστάσεως τὸ εἶναι. Καὶ μόνος ὁ Υἱὸς γεννητός· ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς γὰρ οὐσίας ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως γεγέννηται. Καὶ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορευτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, οὐ γεννώμενον ἀλλ᾽ ἐκπορευόμενον. Οὕτω μὲν τῆς θείας διδασκούσης Γραφῆς, τοῦ δὲ τρόπου τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως ἀκαταλήπτου ὑπάρχοντος. Καὶ τοῦτο δὲ ἴστεον, ως οὐκ ἐξ ἡμῶν μετηνέχθη ἐπὶ τὴν μακαρίαν θεότητα τὸ τῆς πατρότητος καὶ υἱότητος καὶ ἐκπορεύσεως ὄνομα· τούναντίον δὲ ἐκεῖθεν ἡμῖν μεταδέδοται, ὡς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Διὰ τοῦτο κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα

πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς».

Εἰ δὲ λέγομεν τὸν Πατέρα ἀρχὴν εἶναι τοῦ Υἱοῦ καὶ μείζονα, οὐ προτερεύειν αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ χρόνῳ ἢ φύσει ὑποφαίνομεν, «δι’ αὐτοῦ γὰρ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν», οὐδὲ καθ’ ἔτερόν τι, εἰ μὴ κατὰ τὸ αἴτιον, τουτέστιν ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη καὶ οὐχ ὁ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ αἴτιός ἐστι τοῦ Υἱοῦ φυσικῶς, ὥσπερ οὐκ ἐκ τοῦ φωτὸς τὸ πῦρ φαμεν προέρχεσθαι, ἀλλὰ τὸ φῶς μᾶλλον ἐκ τοῦ πυρός. Ὄτε οὖν ἀκούσωμεν ἀρχὴν καὶ μείζονα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τῷ αἰτίῳ νοήσωμεν. Καὶ ὥσπερ οὐ λέγομεν ἑτέρας οὐσίας τὸ πῦρ καὶ ἑτέρας τὸ φῶς, οὗτως οὐχ οἶόν τε φάναι ἑτέρας οὐσίας τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἑτέρας, ἀλλὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς. Καὶ καθάπερ φαμὲν διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ προερχομένου φωτὸς φαίνεν τὸ πῦρ καὶ οὐ τιθέμεθα ὅργανον ὑπουργικὸν εἶναι τοῦ πυρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, δύναμιν δὲ μᾶλλον φυσικήν, οὕτω λέγομεν τὸν Πατέρα πάντα, ὅσα ποιεῖ, διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ ποιεῖν οὐχ ὡς δι’ ὄργανου λειτουργικοῦ, ἀλλὰ φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως.

Καὶ ὥσπερ λέγομεν τὸ πῦρ φωτίζειν καὶ πάλιν φαμὲν τὸ φῶς τοῦ πυρὸς φωτίζειν, οὕτω «πάντα, ὅσα ποιεῖ ὁ Πατὴρ, ὁμοίως καὶ ὁ Υἱὸς ποιεῖ». Ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς οὐκ ιδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ κέκτηται, ὁ δὲ Υἱὸς τελεία ὑπόστασίς ἐστι τῆς πατρικῆς ἀχώριστος ὑποστάσεως, ὡς ἀνωτέρῳ παρεστήσαμεν. Ἀδύνατον γὰρ εὑρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει εἰκόνα ἀπαραλλάκτως ἐν ἑαυτῇ τὸν τρόπον τῆς Αγίας Τριάδος παραδεικνύουσαν. Τὸ γὰρ κτιστὸν καὶ σύνθετον καὶ ῥευστὸν καὶ τρεπτὸν καὶ περιγραπτὸν καὶ σχῆμα ἔχον καὶ φθαρτόν, πῶς σαφῶς δηλώσει τὴν πάντων τούτων ἀπηλλαγμένην ὑπερούσιον θείαν οὐσίαν; Πᾶσα δὲ ἡ κτίσις δῆλον ὡς τοῖς πλείοσι τούτων ἐνέχεται καὶ πᾶσα κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν τῇ φθορᾷ ὑπόκειται.

Ομοίως πιστεύομεν καὶ εἰς ἐν Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον καὶ Ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον, τὸ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον ὡς ὁμοούσιόν τε καὶ συναΐδιον, τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα, τὸ εὐθές, τὸ ἡγεμονικόν, τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀγιασμοῦ, Θεὸν σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ ὑπάρχον καὶ προσαγορευόμενον, ἄκτιστον, πλῆρες, δημιουργόν, παντοκρατορικόν, παντουργόν, παντοδύναμον, ἀπειροδύναμον, δεσπόζον πάσης τῆς κτίσεως οὐ δεσποζόμενον, πληροῦν οὐ πληρούμενον, μετεχόμενον οὐ μετέχον, ἀγιάζον οὐχ ἀγιαζόμενον, παράκλητον ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον, κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ δι’ Υἱοῦ μεταδιδόμενον καὶ μεταλαμβανόμενον

ύπὸ πάσης τῆς κτίσεως καὶ δι’ ἑαυτοῦ κτίζον καὶ οὐσιοῦν τὰ σύμπαντα καὶ ἀγιάζον καὶ συνέχον, ἐνυπόστατον ἦτοι ἐν ίδιᾳ ὑποστάσει ὑπάρχον, ἀχώριστον καὶ ἀνεκφοίτητον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ πάντα ἔχον, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως.

Οὐ μὲν γὰρ Πατὴρ ἀναίτιος καὶ ἀγέννητος –οὐ γὰρ ἐκ τινος· ἐξ ἑαυτοῦ γάρ τὸ εἶναι ἔχει, οὐδέ τι τῶν ὅσα περ ἐξ ἐτέρου ἔχει, αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἐστιν ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ εἶναι καὶ τοῦ πῶς εἶναι φυσικῶς τοῖς πᾶσιν. Οὐ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ αὐτὸς μὲν ἐκ τοῦ Πατρός, ἀλλ’ οὐ γεννητῶς ἀλλ’ ἐκπορευτῶς. Καὶ ὅτι μὲν ἐστι διαφορὰ γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως, μεμαθήκαμεν· τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς διαφορᾶς, οὐδαμῶς. Ἄμα δὲ καὶ ἡ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησις, καὶ ἡ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος ἐκπόρευσις.

Πάντα οὖν, ὅσα ἔχει ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει καὶ αὐτὸς τὸ εἶναι. Καὶ εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ἐστιν, οὐδὲ ὁ Υἱός ἐστιν οὐδὲ τὸ Πνεῦμα. Καὶ εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ἔχει τι, οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἔχει, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα. Καὶ διὰ τὸν Πατέρα, τουτέστιν διὰ τὸ εἶναι τὸν Πατέρα, ἐστιν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ διὰ τὸν Πατέρα ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα πάντα, ἀ ἔχει, τουτέστι διὰ τὸ τὸν Πατέρα ἔχειν αὐτά, πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως. Ἐν ταύταις γὰρ μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἄγιαι τρεῖς ὑποστάσεις οὐκ οὐσίᾳ, τῷ δὲ χαρακτηριστικῷ τῆς οἰκείας ὑποστάσεως ἀδιαιρέτως διαιρούμεναι.

Φαμὲν δὲ ἕκαστον τῶν τριῶν τελείαν ἔχειν ὑπόστασιν, ἵνα μὴ ἐκ τριῶν ἀτελῶν μίαν σύνθετον φύσιν τελείαν γνωρίσωμεν, ἀλλ’ ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι μίαν ἀπλῆν οὐσίαν, ὑπερτελῆ καὶ προτέλειον· πᾶν γὰρ ἐξ ἀτελῶν συγκείμενον σύνθετον πάντως ἐστίν, ἐκ δὲ τελείων ὑποστάσεων, ἀδύνατον σύνθεσιν γενέσθαι. Ὁθεν οὐδὲ λέγομεν τὸ εἶδος ἐξ ὑποστάσεων, ἀλλ’ ἐν ὑποστάσεσιν. Ἀτελῶν δὲ εἴπομεν τῶν μὴ σωζόντων τὸ εἶδος τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποτελουμένου πράγματος. Λίθος μὲν γὰρ καὶ ξύλον καὶ σίδηρος, ἕκαστον καθ’ ἑαυτὸν τέλειόν ἐστι κατὰ τὴν ἴδιαν φύσιν, πρὸς δὲ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτελούμενον οἴκημα ἀτελὲς ἕκαστον αὐτῶν ὑπάρχει· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἕκαστον αὐτῶν καθ’ ἑαυτὸν οἶκος.

Τελείας μὲν οὖν τὰς ὑποστάσεις φαμέν, ἵνα μὴ σύνθεσιν ἐπὶ τῆς θείας νοήσωμεν φύσεως· «σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ διαστάσεως». Καὶ πάλιν ἐν ἀλλήλαις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις λέγομεν, ἵνα μὴ πλῆθος καὶ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν. Διὰ μὲν τῶν τριῶν ὑποστάσεων τὸ ἀσύνθετον καὶ ἀσύγχυτον, διὰ δὲ τοῦ ὄμοουσίου καὶ ἐν ἀλλήλαις εἶναι τὰς ὑποστάσεις

καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ θελήματός τε καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἔξουσίας καὶ τῆς κινήσεως, ἵν’ οὗτως εἴπω, τὸ ἀδιαίρετον καὶ τὸ εἶναι ἔνα Θεὸν γνωρίζομεν. Εἰς γὰρ ὅντως Θεὸς ὁ Θεὸς καὶ ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ.

Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἔτερόν ἐστι τὸ πράγματι θεωρεῖσθαι καὶ ἄλλο τὸ λόγω καὶ ἐπινοίᾳ. Ἐπὶ μὲν οὖν πάντων τῶν κτισμάτων ἡ μὲν τῶν ὑποστάσεων διαίρεσις πράγματι θεωρεῖται· πράγματι γὰρ ὁ Πέτρος τοῦ Παύλου κεχωρισμένος θεωρεῖται. Ἡ δὲ κοινότης καὶ ἡ συνάφεια καὶ τὸ ἐν λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ θεωρεῖται. Νοοῦμεν γὰρ τῷ νῷ, ὅτι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος τῆς αὐτῆς εἰσὶ φύσεως καὶ κοινὴν μίαν ἔχουσι φύσιν· ἔκαστος γὰρ αὐτῶν ζῷόν ἐστι λογικὸν θνητόν, καὶ ἔκαστος σάρξ ἐστιν ἐμψυχωμένη ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ. Αὕτη οὖν ἡ κοινὴ φύσις τῷ λόγῳ ἐστὶ θεωρητή.

Οὐδὲ γὰρ αἱ ὑποστάσεις ἐν ἀλλήλαις εἰσίν· ίδιᾳ δὲ ἐκάστῃ καὶ ἀναμέρος, ἥγουν καθ’ ἔαυτὴν κεχώρισται, πλεῖστα τὰ διαιροῦντα αὐτὴν ἐκ τῆς ἔτερας ἔχουσα· καὶ γὰρ καὶ τόπῳ διεστήκασι καὶ χρόνῳ διαφέρουσι καὶ γνώμῃ μερίζονται καὶ ἴσχυί καὶ μορφῇ, ἥγουν σχήματι καὶ ἔξει καὶ κράσει καὶ ἀξίᾳ καὶ ἐπιτηδεύματι καὶ πᾶσι τοῖς χαρακτηριστικοῖς ίδιώμασι· πλέον δὲ πάντων τῷ μὴ ἐν ἀλλήλαις ἀλλὰ κεχωρισμένως εἶναι. Οθεν καὶ δύο καὶ τρεῖς ἄνθρωποι λέγονται καὶ πολλοί.

Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ πάσης ἐστιν ίδεῖν τῆς κτίσεως. Ἐπὶ δὲ τῆς Αγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀλήπτου Τριάδος τὸ ἀνάπαλιν. Ἐκεῖ γὰρ τὸ μὲν κοινὸν καὶ ἐν πράγματι θεωρεῖται διά τε τὸ συναῖδιον καὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ θελήματος καὶ τὴν τῆς γνώμης σύμπνοιαν τὴν τε τῆς ἔξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀγαθότητος ταυτότητα –οὐκ εἴπον ὁμοιότητα, ἀλλὰ ταυτότητα— καὶ τὸ ἐν ἔξαλμα τῆς κινήσεως· μία γὰρ οὐσία, μία ἀγαθότης, μία δύναμις, μία θέλησις, μία ἐνέργεια, μία ἔξουσία, μία καὶ ἡ αὐτὴ οὐ τρεῖς ὅμοιαι ἀλλήλαις, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων.

Ἐν γὰρ ἔκαστον αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ ἔτερον οὐχ ἥττον ἡ πρὸς ἔαυτόν, τουτέστιν ὅτι κατὰ πάντα ἐν εἰσιν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως· ἐπινοίᾳ δὲ τὸ διηρημένον. Ἔνα γὰρ Θεὸν γινώσκομεν, ἐν μόναις δὲ ταῖς ίδιότησι τῆς τε πατρότητος καὶ τῆς υἱότητος καὶ τῆς ἐκπορεύσεως κατά τε τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν καὶ τὸ τέλειον τῆς ὑποστάσεως, ἥτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον τὴν διαφορὰν ἐννοοῦμεν. Οὔτε γὰρ τοπικὴν διάστασιν ὡς ἐφ’ ἡμῶν δυνάμεθα ἐπὶ τῆς

ἀπεριγράπτου λέγειν θεότητος—ἐν ἀλλήλαις γὰρ αἱ ὑποστάσεις εἰσίν, οὐχ ὥστε συγχεῖσθαι, ἀλλ’ ὥστε ἔχεσθαι κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί», φήσαντος οὕτε θελήματος διαφορὰν ἡ γνώμης ἡ ἐνεργείας ἡ δυνάμεως ἡ τινος ἐτέρου, ἅτινα τὴν πραγματικὴν καὶ δι’ ὅλου ἐν ἡμῖν γεννῶσι διαίρεσιν.

Διὸ οὐδὲ τρεῖς Θεοὺς λέγομεν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἕνα δὲ μᾶλλον Θεόν, τὴν Ἁγίαν Τριάδα, εἰς ἐν αἴτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων, οὐ συντιθεμένων οὐδὲ συναλειφομένων κατὰ τὴν Σαβελλίου συναίρεσιν —ένοῦνται γάρ, ὡς ἔφημεν, οὐχ ὥστε συγχεῖσθαι, ἀλλ’ ὥστε ἔχεσθαι ἀλλήλων· καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν ἔχουσι δίχα πάσης συναλοιφῆς καὶ συμφύρσεως— οὐδὲ ἔξισταμένων ἡ κατ’ οὐσίαν τεμνομένων κατὰ τὴν Ἀρείου διαίρεσιν. Ἀμέριστος γὰρ ἐν μεμερισμένοις, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἡ θεότης καὶ οὗτος ἐν ἡλίοις τρισὶν ἔχομένοις ἀλλήλων καὶ ἀδιαστάτοις οὗσι μία τοῦ φωτὸς σύγκρασίς τε καὶ συνάφεια.

Οταν μὲν οὖν πρὸς τὴν θεότητα βλέψωμεν καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν καὶ τὴν μοναρχίαν καὶ τὸ ἐν καὶ ταύτὸν τῆς θεότητος, ἵν’ οὕτως εἴπω, κίνημά τε καὶ βούλημα καὶ τὴν τῆς οὐσίας καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ κυριότητος ταυτότητα, ἐν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον. Οταν δὲ πρὸς τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἡ, τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἢ ἡ θεότης καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀχρόνως ἐκεῖθεν ὄντα καὶ ὁμοδόξως καὶ ἀδιαστάτως, τουτέστι τὰς ὑποστάσεις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τρία τὰ προσκυνούμενα.

Εἶς Πατὴρ ὁ Πατὴρ καὶ ἄναρχος, τουτέστιν ἀναίτιος· οὐ γὰρ ἐκ τινος. Εἶς Υἱὸς ὁ Υἱὸς καὶ οὐκ ἄναρχος, τουτέστιν οὐκ ἀναίτιος· ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ. Εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λάβοις ἀρχήν, καὶ ἄναρχος· ποιητὴς γὰρ χρόνων οὐχ ὑπὸ χρόνον. “Ἐν Πνεῦμα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, προϊὸν μὲν ἐκ τοῦ Πατρός, οὐχ υἱκῶς δὲ ἀλλ’ ἐκπορευτῶς· οὕτε τοῦ Πατρὸς ἐκστάντος τῆς ἀγεννησίας, διότι γεγέννηκεν, οὕτε τοῦ Υἱοῦ τῆς γεννήσεως, ὅτι ἐκ τοῦ ἀγεννήτου· πῶς γάρ; Οὕτε τοῦ Πνεύματος ἡ εἰς Πατέρα μεταπίπτοντος ἡ εἰς Υἱόν, ὅτι ἐκπεπόρευται καὶ ὅτι Θεός· ἡ γὰρ ἰδιότης ἀκίνητος. “Ἡ πῶς ἀν ἰδιότης μένοι, κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; εἰ γὰρ Υἱὸς ὁ Πατὴρ, οὐ Πατὴρ κυρίως· εἰς γὰρ κυρίως Πατήρ. Καὶ εἰ Πατὴρ ὁ Υἱός, οὐ κυρίως Υἱός· εῖς γὰρ κυρίως Υἱὸς καὶ ἐν Πνεῦμα Ἅγιον.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὸν Πατέρα οὐ λέγομεν ἐκ τινος· λέγομεν δὲ αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ Πατέρα. Τὸν δὲ Υἱὸν οὐ λέγομεν αἴτιον οὐδὲ Πατέρα· λέγομεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρός. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγομεν καὶ Πνεῦμα Πατρὸς

όνομάζομεν. Ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν. Πνεῦμα δὲ Υἱοῦ
όνομάζομεν· «εἴ τις γὰρ Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει», φησὶν ὁ θεῖος
ἀπόστολος, «οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ». Καὶ δι’ Υἱοῦ πεφανερῶσθαι
καὶ μεταδίδοσθαι ἡμῖν ὄμολογοῦμεν· «Ἐνεφύσησε» γὰρ, φησί, καὶ εἶπε
τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· «Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον»· ὥσπερ ἐκ τοῦ ἡλίου
μὲν ἡ τε ἀκτὶς καὶ ἡ ἔλλαμψις –αὐτὸς γάρ ἔστιν ἡ πηγὴ τῆς τε ἀκτῖνος
καὶ τῆς ἔλλαμψεως–, διὰ δὲ τῆς ἀκτῖνος ἡ ἔλλαμψις ἡμῖν μεταδίδοται
καὶ αὕτη ἔστιν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς καὶ μετεχομένη ὑφ' ἡμῶν. Τὸν δὲ
Υἱὸν οὔτε τοῦ Πνεύματος λέγομεν οὔτε μὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 9. Περὶ τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων.

Τὸ θεῖον ἀπλοῦν ἔστι καὶ ἀσύνθετον. Τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων
συγκείμενον σύνθετόν ἔστιν. Εἰ οὖν τὸ ἄκτιστον καὶ ἄναρχον καὶ
ἀσώματον καὶ ἀθάνατον καὶ αἰώνιον καὶ ἀγαθὸν καὶ δημιουργικὸν
καὶ τὰ τοιαῦτα οὐσιώδεις διαφορὰς εἴπομεν ἐπὶ Θεοῦ ἐκ τοσούτων
συγκείμενον, οὐχ ἀπλοῦν ἔσται, ἀλλὰ σύνθετον, ὅπερ ἐσχάτης
ἀσεβείας ἔστιν. Χρὴ τοίνυν ἔκαστον τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων οὐ τί¹
κατ’ οὐσίαν ἔστι σημαίνειν οἵεσθαι, ἀλλ’ ἡ, τί οὐκ ἔστι, δηλοῦν ἡ
σχέσιν τινὰ πρός τι τῶν ἀντιδιαστελλομένων ἡ τι τῶν παρεπομένων
τῇ φύσει ἡ ἐνέργειαν.

Δοκεῖ μὲν οὖν κυριώτερον πάντων τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων
όνομάτων εἶναι ὁ ὕν, καθὼς αὐτὸς χρηματίζων τῷ Μωσεῖ ἐπὶ τοῦ
ὅρους φησίν· «Εἶπον τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ· Ὁ ὕν ἀπέσταλκέ με». Ὄλον
γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι οἴόν τι πέλαγος οὐσίας
ἄπειρον καὶ ἀόριστον. Ως δέ ὁ ἄγιος Διονύσιος φησίν, ὁ ἀγαθός. Οὐ
γάρ ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ εἰπεῖν, πρῶτον τό εἶναι, καὶ τότε τό ἀγαθόν.

Δεύτερον δὲ τὸ Θεὸς ὄνομα, ὃ λέγεται ἡ ἐκ τοῦ θέειν καὶ περιέπειν τὰ
σύμπαντα ἡ ἐκ τοῦ αἴθειν ὃ ἔστι καίειν –«ὁ γὰρ Θεὸς πῦρ
καταναλίσκον» πᾶσαν κακίαν ἔστιν– ἡ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα·
ἀλάθητος γάρ ἔστι καὶ πάντων ἐπόπτης. Ἐθεάσατο γὰρ «τὰ πάντα
πρὶν γενέσεως αὐτῶν» ἀχρόνως ἐννοήσας καὶ ἔκαστον κατὰ τὴν
θελητικὴν αὐτοῦ ἄχρονον ἐννοιαν, ἥτις ἔστι προορισμὸς καὶ εἰκὼν
καὶ παράδειγμα, ἐν τῷ προορισθέντι, καιρῷ γίνεται.

Τὸ μὲν οὖν πρότερον αὐτοῦ τοῦ εἶναι παραστατικόν ἔστι καὶ τοῦ
τί εἶναι, τὸ δὲ δεύτερον ἐνεργείας· τὸ δὲ ἄναρχον καὶ ἄφθαρτον καὶ
ἀγένητον, ἥτοι ἄκτιστον καὶ ἀσώματον καὶ ἀόρατον καὶ τὰ τοιαῦτα,
τί οὐκ ἔστι, δηλοῦ, τουτέστιν ὅτι οὐκ ἥρξατο τοῦ εἶναι, οὐδὲ φθείρεται,
οὐδὲ ἔκτισται, οὐδέ ἔστι σῶμα, οὐδὲ ὄρᾶται. Τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ δίκαιον
καὶ ὄσιον καὶ τὰ τοιαῦτα παρέπονται τῇ φύσει, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν

ούσιαν δηλοῖ. Τὸ δὲ Κύριος βασιλεύς τε καὶ τὰ τοιαῦτα σχέσιν πρὸς τὰ ἀντιδιαστελλόμενα δηλοῖ· τῶν γὰρ κυριευομένων λέγεται Κύριος καὶ τῶν βασιλευομένων βασιλεύς, τῶν δημιουργουμένων δημιουργὸς καὶ τῶν ποιμαινομένων ποιμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 10. Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ διακρίσεως

Πάντα μὲν οὖν ταῦτα κοινῶς ἐπὶ πάσης τῆς θεότητος ἐκληπτέον καὶ ταυτῶς καὶ ἀπλῶς καὶ ἀμερῶς καὶ ἡνωμένως, διακεκριμένως δὲ τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ ἀναίτιον καὶ τὸ αἴτιατὸν καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ ἐκπορευτόν, ἅτινα οὐκ οὐσίας εἰσὶ δηλωτικά, ἀλλὰ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως καὶ τοῦ τῆς ὑπάρξεως τρόπου.

Ταῦτα οὖν εἰδότες καὶ ἐκ τούτων ἐπὶ τὴν θείαν οὐσίαν χειραγωγούμενοι οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν καταλαμβάνομεν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν ὥσπερ οὐδέ, ἐὰν γνῶμεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἀσώματός ἐστι καὶ ἀποσος καὶ ἀσχημάτιστος, ἥδη καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς κατειλήφαμεν, οὐδὲ τοῦ σώματος, εἴπερ γνῶμεν, ὅτι λευκὸν ἢ μέλαν ἐστίν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν. Ὁ δὲ ἀληθὴς λόγος διδάσκει ἀπλοῦν εἶναι τὸ θεῖον καὶ μίαν ἀπλῆν ἔχειν ἐνέργειαν, ἀγαθήν, πᾶσι τὰ πάντα ἐνεργοῦσαν κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα, ἥτις πάντα θάλπει καὶ ἐν ἑκάστῳ κατὰ τὴν φυσικὴν ἐπιτηδειότητα καὶ δεκτικὴν δύναμιν ἐνέργειν ἐκ τοῦ δημιουργήσαντος Θεοῦ τὴν τοιαύτην εἰληφάς ἐνέργειαν.

Διακέριται δὲ καί, ὅσα τῆς θείας καὶ φιλανθρώπου τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως· ἐν τούτοις γὰρ οὔτε ὁ Πατὴρ οὔτε τὸ Πνεῦμα κατ' οὐδένα λόγον κεκοινώνηκεν, εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν καὶ κατὰ τὴν ἄρρητον θαυματουργίαν, ἦν καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος ὁ Θεὸς Λόγος γενόμενος εἰργάζετο ώς ἀναλλοίωτος Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 11. Περὶ τῶν σωματικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων

Ἐπεὶ δὲ πλεῖστα περὶ Θεοῦ σωματικώτερον ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ συμβολικῶς εἰρημένα εὑρίσκομεν, εἰδέναι χρή, ώς ἀνθρώπους ὅντας ἡμᾶς καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον περικειμένους τὰς θείας καὶ ὑψηλὰς καὶ ἀῤλους τῆς θεότητος ἐνέργειας νοεῖν ἢ λέγειν ἀδύνατον, εἰ μὴ εἰκόσι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις τοῖς καθ' ἡμᾶς χρησαίμεθα. Ὅσα τοίνυν περὶ Θεοῦ σωματικώτερον εἴρηται, συμβολικῶς ἐστι λελεγμένα, ἔχει δέ τινα ὑψηλοτέραν διάνοιαν· ἀπλοῦν γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀσχημάτιστον.

Οφθαλμοὺς μὲν οὖν Θεοῦ καὶ βλέφαρα καὶ ὅρασιν τὴν τῶν

ἀπάντων ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ τὸ ἀλάθητον τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐννοήσωμεν ἀπὸ τοῦ παρ’ ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως ἐντελεστέραν γνῶσίν τε καὶ πληροφορίαν ἐγγίνεσθαι. Ὡτα δὲ καὶ ἀκοὴν τὸ ἔξιλεωτικὸν αὐτοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας δεκτικὸν δεήσεως· καὶ γὰρ ἡμεῖς τοῖς τὰς ἱκεσίας ποιουμένοις διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως εὐμενεῖς γινόμεθα γνησιώτερον αὐτοῖς τὸ οὗς ἐπικλίνοντες. Στόμα δὲ καὶ λαλιὰν τὸ ἐνδεικτικὸν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ἐκ τοῦ παρ’ ἡμῖν διὰ στόματος καὶ λαλιᾶς σημαίνεσθαι τὰ ἐγκάρδια νοήματα. Βρῶσιν δὲ καὶ πόσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς τὸ αὐτοῦ θέλημα συνδρομήν· καὶ γὰρ ἡμεῖς διὰ τῆς γευστικῆς αἰσθήσεως τὴν τῆς φύσεως ἀναπληροῦμεν ὅρεξιν ἀναγκαίαν. Ὁσφρησιν δέ, τὸ ἀποδεκτικὸν τῆς πρὸς αὐτὸν ἡμῶν ἐννοίας τε καὶ εύνοίας ἐκ τοῦ παρ’ ἡμῖν διὰ ταύτης αἰσθήσεως τὴν τῆς εὐώδίας ἀποδοχὴν ἐγγίνεσθαι.

Πρόσωπον δὲ τὴν δι’ ἔργων αὐτοῦ ἐνδειξίν τε καὶ ἐμφάνειαν ἐκ τοῦ τὴν ἡμετέραν ἐμφάνειαν διὰ προσώπου γίνεσθαι. Χεῖρας δὲ τὸ ἀνυστικὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ χρειώδη καὶ μάλιστα τιμιώτερα διὰ τῶν οἰκείων κατορθοῦμεν χειρῶν. Δεξιὰν δὲ τὴν ἐπὶ τοῖς αἰσίοις αὐτοῦ βοήθειαν ἐκ τοῦ καὶ ἡμᾶς μᾶλλον ἐπὶ τῶν εὐσχημοτέρων καὶ τιμιωτέρων καὶ πλείστης ἰσχύος δεομένων τῇ δεξιᾷ κεχρῆσθαι. Ψηλάφησιν δὲ τὴν ἀκριβεστέραν αὐτοῦ καὶ τῶν λίαν λεπτῶν τε καὶ κρυπτῶν διάγνωσίν τε καὶ εἴσπραξίν ἐκ τοῦ παρ’ ἡμῖν μὴ δύνασθαι τοὺς ψηλαφωμένους ἐν ἑαυτοῖς τι κρύπτειν. Πόδας δὲ καὶ βάδισιν τὴν πρὸς ἐπικουρίαν τῶν δεομένων ἢ ἐχθρῶν ἄμυναν ἢ ἄλλην τινὰ πρᾶξιν ἔλευσίν τε καὶ παρουσίαν ἐκ τοῦ παρ’ ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ποδῶν χρήσεως ἀποτελεῖσθαι τὴν ἄφιξιν.

Ὥρκον δὲ τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ ἐκ τοῦ παρ’ ἡμῖν δι’ ὄρκου τὰς πρὸς ἄλλήλους βεβαιοῦσθαι συνθήκας. Ὁργὴν δὲ καὶ θυμὸν τὴν πρὸς τὴν κακίαν ἀπέχθειάν τε καὶ ἀποστροφήν· καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ ἐναντία τῆς γνώμης μισοῦντες ὀργιζόμεθα. Λήθην δὲ καὶ ὕπνον καὶ νυσταγμὸν τὴν ὑπέρθεσιν τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἄμυνης καὶ τὴν τῆς συνήθους πρὸς τοὺς οἰκείους βοηθείας ἀναβολήν. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πάντα τὰ σωματικῶς εἰρημένα ἐπὶ Θεοῦ κεκρυμμένην ἔχει τινὰ ἔννοιαν ἐκ τῶν καθ’ ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσαν, εἰ μή τι περὶ τῆς σωματικῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐπιδημίας εἴρηται· αὐτὸς γὰρ πάντα τὸν ἀνθρωπὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀνεδέξατο, ψυχὴν νοερὰν καὶ σῶμα καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴδιώματα τά τε φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 12. Ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν

Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῶν ιερῶν μεμυήμεθα λογίων, ώς ὁ θεῖος ἔφη Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, «ὅτι ὁ Θεὸς πάντων ἐστὶν αἰτία καὶ ἀρχὴ, τῶν ὄντων οὐσία, τῶν ζώντων ζωὴ, τῶν λογικῶν ὄντων λόγος, τῶν νοερῶν ὄντων νοῦς· καὶ τῶν μὲν ἀποπιπτόντων αὐτῆς ἀνάκλησίς τε καὶ ἀνάστασις, τῶν δὲ παραφθειρόντων τὸ κατὰ φύσιν ἀνακαινισμὸς καὶ ἀναμόρφωσις· τῶν κινουμένων κατά τινα ἀνίερον σάλον ἴδρυσις ιερὰ καὶ τῶν ἐστηκότων ἀσφάλεια καὶ τῶν ἐπ’ αὐτὴν ἀναγομένων ὁδὸς καὶ ἀνατατικὴ χειραγωγία.

»Προσθήσω δέ, ὅτι καὶ τῶν ὑπ’ αὐτοῦ πεποιημένων Πατήρ, κυριώτερον γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐστι Πατήρ, ὁ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν ἢ οἱ γεννήσαντες οἱ ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ γεννᾶν εἰληφότες· τῶν ἐπομένων καὶ ὑπ’ αὐτοῦ ποιμαίνομένων ποιμήν, τῶν φωτιζομένων ἔλλαμψις, τῶν τελουμένων τελεταρχία, τῶν θεουμένων θεαρχία, τῶν διεστώτων εἰρήνη καὶ τῶν ἀπλουμένων ἀπλότης καὶ τῶν ἐνιζομένων ἐνότης· ἀρχῆς ἀπάσης ὑπερούσιος καὶ ὑπάρχιος ἀρχὴ καὶ τοῦ κρυφίου, ἥτοι τῆς αὐτοῦ γνώσεως κατὰ τὸ θεμιτὸν καὶ ἐφικτὸν ἐκάστῳ ἀγαθὴ μετάδοσις».

Ἐτι περὶ θείων ὄνομάτων ἀκριβέστερον.

Τὸ θεῖον ἀκατάληπτον ὃν πάντως καὶ ἀνώνυμον ἔσται. Ἄγνοοῦντες οὖν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μὴ ἐκζητήσωμεν ὄνομα· δηλωτικὰ γὰρ τῶν πραγμάτων ἐστὶ τὰ ὄνόματα. Ἄλλ’ ἀγαθὸς ὃν ὁ Θεὸς καὶ ἐπὶ μεθέξει τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ παραγαγὼν ἡμᾶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι καὶ γνωστικὸν ποιήσας ἡμᾶς, ὥσπερ οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μετέδωκεν ἡμῖν, οὕτως οὐδὲ τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἀδύνατον γὰρ φύσιν τελείως γνῶναι τὴν ὑπερκειμένην φύσιν. Εἰ δὲ καὶ τῶν ὄντων αἱ γνώσεις, τὸ ὑπερούσιον πῶς γνωσθήσεται;

Δι’ ἄφατον οὖν ἀγαθότητα ηὐδόκησεν ἐκ τῶν καθ’ ἡμᾶς ὄνομάζεσθαι, ἵνα μὴ ἀμέτοχοι παντελῶς ὅμεν τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως, ἀλλ’ ἔχωμεν κανὸν ἀμυδρὰν αὐτοῦ ἔννοιαν. Καθὸ μὲν οὖν ἀκατάληπτός ἐστι, καὶ ἀκατονόμαστος· ώς δὲ πάντων αἴτιος καὶ πάντων τῶν ὄντων τοὺς λόγους καὶ τὰς αἰτίας ἐν ἑαυτῷ προέχων, ἐκ πάντων τῶν ὄντων κατονομάζεται, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων οἷον φωτὸς καὶ σκότους, ὕδατος καὶ πυρός, ἵνα γνῶμεν, ὅτι οὐ ταῦτα κατ’ οὐσίαν ἐστίν· ἀλλ’ ἔστι μὲν ὑπερούσιος, διὸ καὶ ἀκατονόμαστος, ώς δὲ πάντων τῶν ὄντων αἴτιος ἐκ πάντων τῶν αἰτιατῶν ὄνομάζεται.

Διὸ τῶν θείων ὄνομάτων τὰ μὲν ἀποφατικῶς λέγεται δηλοῦντα τὸ ὑπερούσιον, οἷον ἀνούσιος, ἄχρονος, ἄναρχος, ἀόρατος, οὐχ ὅτι τινὸς ἥττων ἐστὶν ἢ τινος ἐστέρηται –αὐτοῦ γάρ ἐστι τὰ πάντα καὶ

έξ αὐτοῦ καὶ δι’ αὐτοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν—, ἀλλ’ ὅτι πάντων ὑπεροχικῶς τῶν ὄντων ἔξηρηται —οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων, ἀλλ’ ὑπὲρ πάντα ἐστί. Τὰ δὲ καταφατικῶς λεγόμενα ως αἰτίου τῶν πάντων κατηγορεῖται· ως γὰρ αἴτιος πάσης οὐσίας καὶ πάντων τῶν ὄντων λέγεται καὶ ὃν καὶ οὐσία, καὶ ως αἴτιος λόγου παντὸς καὶ σοφίας λογικοῦ τε καὶ σοφοῦ λέγεται λόγος καὶ λογικός, σοφία καὶ σοφός· ὁμοίως καὶ νοῦς καὶ νοερός, ζωὴ καὶ ζῶν, δύναμις καὶ δυνατός· καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν ὁμοίως, μᾶλλον δὲ ἐκ τῶν τιμιωτέρων καὶ πλησιαζόντων αὐτῷ οἰκειοτέρως ὄνομασθήσεται.

Τιμιώτερα δὲ τὰ ἄνυλα τῶν ὑλικῶν καὶ τὰ καθαρὰ τῶν ύρπαρῶν καὶ τὰ ἄγια τῶν ἐναγῶν, καὶ μᾶλλον αὐτῷ πλησιάζοντα, ἐπεὶ καὶ πλέον μετέχουσιν αὐτοῦ. Οἰκειότερον οὖν μᾶλλον ὄνομασθήσεται ἥλιος καὶ φῶς ἥπερ σκότος, καὶ ἡμέρα ἥπερ νύξ, καὶ ζωὴ ἥπερ θάνατος, καὶ πῦρ καὶ πνεῦμα καὶ ὕδωρ ως ζωτικὰ ἥπερ γῆ· καὶ πρὸ πάντων καὶ πλέον ἀγαθότης ἥπερ κακία. Ταῦτὸν δὲ εἰπεῖν «ὄν» ἥπερ «μὴ ὄν»· τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὑπαρξίς καὶ ὑπάρξεως αἴτιον, τὸ δὲ κακὸν ἀγαθοῦ ἥτοι ὑπάρξεως στέρησις.

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἀποφάσεις καὶ καταφάσεις· γλυκυτάτη δὲ καὶ ἡ ἔξ ἀμφοῖν συνάφεια, οἷον «ἡ ὑπερούσιος οὐσία, ἡ ὑπέρθεος θεότης, ἡ ὑπεράρχιος ἀρχὴ» καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰσὶ δὲ καὶ τίνα καταφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχοντα, οἷον «σκότος»· οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς σκότος ἐστίν, ἀλλ’ ὅτι οὐκ ἔστι φῶς ἀλλ’ ὑπὲρ τὸ φῶς.

Λέγεται μὲν οὖν ὁ Θεὸς νοῦς καὶ λόγος καὶ πνεῦμα σοφία τε καὶ δύναμις ως τούτων αἴτιος καὶ ως ἄνυλος καὶ ως παντούργὸς καὶ παντοδύναμος. Καὶ ταῦτα κοινῶς ἐπὶ πάσης λέγεται τῆς θεότητος τά τε ἀποφατικῶς καὶ καταφατικῶς λεγόμενα. Καὶ ἐφ’ ἐκάστης τῶν τῆς Ἀγίας Τριάδος ὑποστάσεων ὁμοίως καὶ ώσαύτως καὶ ἀπαραλείπτως· ὅταν γὰρ ἐννοήσω μίαν τῶν ὑποστάσεων, τέλειον Θεὸν αὐτὴν οἶδα, τελείαν οὐσίαν. Ὄταν δὲ συνάψω καὶ συναριθμήσω τὰ τρία, ἔνα Θεὸν οἶδα τέλειον· οὐ σύνθετόν ἐστιν ἡ θεότης, ἀλλ’ ἐν τρισὶ τελείοις ἐν τέλειον ἀμερὲς καὶ ἀσύνθετον.

Ὄταν δὲ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τῶν ὑποστάσεων ἐννοήσω, οἶδα, ὅτι ἐστὶν ὁ Πατὴρ ὑπερούσιος ἥλιος, πηγὴ ἀγαθότητος, ἄβυσσος οὐσίας, λόγου, σοφίας, δυνάμεως, φωτός, θεότητος, πηγὴ γεννητικὴ καὶ προβλητικὴ τοῦ ἐν αὐτῇ κρυψίου ἀγαθοῦ. Αὐτὸς μὲν οὖν ἐστι νοῦς, Λόγου ἄβυσσος, Λόγου γεννήτωρ καὶ διὰ Λόγου προβολεὺς ἐκφαντορικοῦ Πνεύματος· καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, οὐκ ἔστι τῷ Πατρὶ λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰ μὴ ὁ Υἱός, ὃς ἐστιν ἡ μόνη

δύναμις τοῦ Πατρὸς ἡ προκαταρκτικὴ τῆς τῶν πάντων ποιήσεως.
Οὗτος ως τελεία ὑπόστασις γεννωμένη, ως οἶδεν αὐτός, Υἱός ἐστι τε
καὶ λέγεται. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου τῆς
θεότητος δύναμις τοῦ Πατρός, ἐκ Πατρὸς μὲν δι’ Υἱοῦ ἐκπορευομένη,
ώς οἶδεν αὐτός, οὐ γεννητῶς· διὸ καὶ Πνεῦμα Ἅγιον τὸ τελεσιουργὸν
τῆς τῶν ἀπάντων ποιήσεως.

Ὄσα οὖν ἀρμόζει αἰτίῳ Πατρί, πηγῇ, γεννήτορι, τῷ Πατρὶ μόνῳ
προσαρμοστέον· ὅσα δὲ αἰτιατῷ, γεννητῷ Υἱῷ, Λόγῳ, δυνάμει
προκαταρκτικῷ, θελήσει, σοφίᾳ, τῷ Υἱῷ· ὅσα δὲ αἰτιατῷ, ἐκπορευτῷ,
ἐκφαντορικῷ, τελεσιουργικῇ δυνάμει, τῷ Ἅγιῳ Πνεύματι. Ο Πατήρ
πηγὴ καὶ αἰτία Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, Πατήρ δὲ μόνου Υἱοῦ καὶ
προβολεὺς τοῦ Ἅγιου Πνεύματος· ὁ Υἱὸς Υἱός, Λόγος, σοφία καὶ
δύναμις, εἰκὼν, ἀπαύγασμα, χαρακτὴρ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ
Πατρὸς, οὐχ Υἱὸς δὲ τοῦ Πνεύματος. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα
τοῦ Πατρὸς ως ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον –οὐδεμίᾳ γὰρ ὄρμῃ ἄνευ
Πνεύματος— καὶ Υἱοῦ δὲ Πνεῦμα οὐχ ως ἔξ αὐτοῦ, ἀλλ’ ως δι’ αὐτοῦ
ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον· μόνος γὰρ αἴτιος ὁ Πατήρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 13. Περὶ τόπου θεοῦ καὶ ὅτι μόνον τὸ θεῖον ἀπερίγραπτον
Τόπος ἐστὶ σωματικὸς πέρας τοῦ περιέχοντος, καθ’ ὃ περιέχεται τὸ
περιεχόμενον· οἶον ὁ ἀήρ περιέχει, τό δέ σῶμα περιέχεται. Οὐχ ὅλος
ὁ περιέχων ἀήρ τόπος ἐστὶ τοῦ περιεχομένου σώματος, ἀλλὰ τὸ
τέλος τοῦ περιέχοντος ἀέρος, τὸ ἐφαπτόμενον τοῦ περιεχομένου
σώματος. Πάντως δέ, ὅτι τὸ περιέχον οὐκ ἔστιν ἐν τῷ περιεχομένῳ.
Ἐστι δὲ καὶ νοητὸς τόπος, ἐνθα νοεῖται καὶ ἔστιν ἡ νοητὴ καὶ
ἀσώματος φύσις· ἐνθαπέρ πάρεστι καὶ ἐνεργεῖ καὶ οὐ σωματικῶς
περιέχεται ἀλλὰ νοητῶς· οὐ γὰρ ἔχει σχῆμα, ἵνα σωματικῶς
περισχεθῇ.

Ο μὲν οὖν Θεὸς ἄνλος ὃν καὶ ἀπερίγραπτος ἐν τόπῳ οὐκ ἔστιν·
αὐτὸς γὰρ ἐαυτοῦ τόπος ἐστὶ, τὰ πάντα πληρῶν καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα
ὃν καὶ αὐτὸς συνέχων τὰ πάντα. Λέγεται δὲ ἐν τόπῳ εἶναι. Καὶ
λέγεται τόπος Θεοῦ, ἐνθα ἔκδηλος ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται. Αὐτὸς
μὲν γὰρ διὰ πάντων ἀμιγῶς διήκει καὶ πᾶσι μεταδίδωσι τῆς ἐαυτοῦ
ἐνέργειας κατὰ τὴν ἐκάστου ἐπιτηδειότητα καὶ δεκτικὴν δύναμιν,
φημὶ δὴ τὴν τε φυσικὴν καὶ προαιρετικὴν καθαρότητα· καθαρώτερα
γὰρ τὰ ἄνλα τῶν ὄλικῶν καὶ τὰ ἐνάρετα τῶν κακίᾳ συνεζευγμένων.
Λέγεται τοιγαροῦν Θεοῦ τόπος ὁ πλέον μετέχων τῆς ἐνέργειας καὶ
τῆς χάριτος αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ θρόνος –ἐν αὐτῷ γάρ εἰσιν οἱ ποιοῦντες

τὸ θέλημα αὐτοῦ ἄγγελοι καὶ ἀεὶ δοξάζοντες αὐτόν· αὕτη γὰρ αὐτῷ ἀνάπαισις— καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ —ἐν αὐτῇ γὰρ διὰ σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη—. Ποὺς δὲ τοῦ Θεοῦ ἡ ἀγία σὰρξ αὐτοῦ διαφόρως ὠνόμασται. Λέγεται καὶ ἡ Ἐκκλησία τόπος Θεοῦ· τοῦτον γὰρ εἰς δοξολογίαν αὐτοῦ ὥσπερ τι τέμενος ἀφωρίσαμεν, ἐν ᾧ καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐντεύξεις ποιούμεθα. Ὄμοίως καὶ οἱ τόποι, ἐν οἷς ἔκδηλος ἡμῖν ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια εἴτε διὰ σαρκὸς εἴτε ἀνευ σώματος γέγονε, τόποι Θεοῦ λέγονται.

Ἴστεον δέ, ὅτι τὸ θεῖον ἀμερές ἐστιν, ὅλον ὄλικῶς πανταχοῦ ὃν καὶ οὐ μέρος ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον, ἀλλ’ ὅλον ἐν πᾶσι καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν.

Περὶ τόπου ἄγγέλου καὶ τῆς ψυχῆς καὶ περὶ τοῦ ἀπεριγράπτου.

Ο δὲ ἄγγελος σωματικῶς μὲν ἐν τόπῳ οὐ περιέχεται ὥστε τυποῦσθαι καὶ σχηματίζεσθαι, ὅμως λέγεται εἶναι ἐν τόπῳ διὰ τὸ παρεῖναι νοητῶς καὶ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καὶ μὴ εἶναι ἀλλαχοῦ, ἀλλ’ ἐκεῖσε νοητῶς περιγράφεσθαι, ἔνθα καὶ ἐνεργεῖ· οὐ γὰρ δύναται κατὰ ταύτον ἐν διαφόροις τόποις ἐνεργεῖν, μόνου γὰρ Θεοῦ ἐστι τὸ πανταχοῦ κατὰ ταύτον ἐνεργεῖν. Ο μὲν γὰρ ἄγγελος τάχει φύσεως καὶ τῷ ἑτοίμως, ἥγουν ταχέως, μεταβαίνειν ἐνεργεῖ ἐν διαφόροις τόποις, τὸ δὲ θεῖον πανταχῆ ὃν καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν κατὰ ταύτον διαφόρως ἐνεργεῖ μιᾷ καὶ ἀπλῇ ἐνεργείᾳ.

Η δὲ ψυχὴ συνδέδεται τῷ σώματι ὅλῃ ὅλῳ καὶ οὐ μέρος μέρει καὶ οὐ περιέχεται ὑπ’ αὐτοῦ, ἀλλὰ περιέχει αὐτὸν, ὥσπερ πῦρ σίδηρον, καὶ ἐν αὐτῷ οὖσα τὰς οἰκείας ἐνεργείας ἐνεργεῖ. Περιγραπτόν μὲν ἐστι τὸ τόπῳ ἦ χρόνῳ ἦ καταλήψει περιλαμβανόμενον, ἀπερίγραπτον δὲ τὸ μηδενὶ τούτων περιεχόμενον. Απερίγραπτον μὲν οὖν μόνον ἐστὶ τὸ θεῖον ἄναρχον ὃν καὶ ἀτελεύτητον καὶ πάντα περιέχον καὶ μηδεμιᾶς καταλήψει περιεχόμενον· μόνον γάρ ἐστιν ἀκατάληπτον καὶ ἀόριστον, ὑπ’ οὐδενὸς γινωσκόμενον, αὐτὸν δὲ μόνον ἑαυτοῦ θεωρητικόν. Ο δὲ ἄγγελος καὶ χρόνῳ περιγράφεται —ἥρξατο γὰρ τοῦ εἶναι— καὶ τόπῳ, εἰ καὶ νοητῶς, ως προείπομεν, καὶ καταλήψει· καὶ ἀλλήλων γὰρ τὴν φύσιν ἵσασι πως καὶ ὑπὸ κτίστου ὁρίζονται τέλεον· τὰ δὲ σώματα καὶ ἀρχῆς καὶ τέλει καὶ τόπῳ σωματικῷ καὶ καταλήψει.

Συλλογιμαῖα περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἅγίου Πνεύματος καὶ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος.

Ἄτρεπτον παντελῶς τὸ θεῖον καὶ ἀναλλοίωτον· πάντα γὰρ τῇ προγνώσει τὰ οὐκ ἐφ’ ἡμῖν προώρισεν, ἔκαστον κατὰ τὸν ἴδιον καὶ πρέποντα καιρὸν καὶ τόπον. Καὶ κατὰ τοῦτο «ὁ Πατὴρ οὐδένα

κρίνει, τὴν δὲ κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ· ἔκρινε γὰρ ὁ Πατὴρ δηλονότι καὶ ὁ Υἱὸς ως Θεὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς ως ἄνθρωπος σωματικῶς καταβήσεται καὶ καθιεῖται ἐπὶ θρόνου δόξης –σώματος γὰρ περιγραπτοῦ ἡ κατάβασις καὶ ἡ καθέδρα— καὶ κρινεῖ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ.

Πάντα ἀπέχει Θεοῦ, οὐ τόπῳ ἀλλὰ φύσει. Ἐπὶ ήμῶν φρόνησις καὶ σοφία καὶ βουλὴ ως ἔξις συμβαίνει καὶ ἀποχωρεῖ, οὐ μὴν ἐπὶ Θεοῦ. Ἐπ’ αὐτοῦ γὰρ οὐδὲν γίνεται καὶ ἀπογίνεται· ἀναλλοίωτος γάρ ἐστι καὶ ἄτρεπτος, καὶ οὐ χρὴ συμβεβηκός ἐπ’ αὐτοῦ λέγειν. Τὸ ἀγαθὸν ὁ Θεὸς σύνδρομον ἔχει τῇ οὐσίᾳ.

Οἱ ἐπιθυμῶν ἀεὶ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ὁρᾶ αὐτόν. Ἐν πᾶσι γάρ ἐστιν ὁ Θεός· τοῦ γὰρ ὄντος ἔξηπται τὰ ὄντα, καὶ οὐκ ἐστιν εἶναι τι, εἰ μὴ ἐν τῷ ὄντι τὸ εἶναι ἔχοι, ὅτι πᾶσι μὲν ἐγκέκραται ὁ Θεὸς ως συνέχων τὴν φύσιν, τῇ δὲ ἀγίᾳ αὐτοῦ σαρκὶ ὁ Θεὸς Λόγος καθ’ ὑπόστασιν ἡνώθη καὶ κατεμίχθη ἀσυγχύτως πρὸς τὸ ήμέτερον. Οὐδεὶς ὁρᾶ τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα.

Βούλησις καὶ σοφία καὶ δύναμις ὁ Υἱός ἐστι τοῦ Πατρός· οὐ χρὴ γὰρ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν εἴπωμεν ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. Οἱ Υἱὸι ἐκ τοῦ Πατρός ἐστι καὶ πάντα, ὅσα ἔχει, ἐξ αὐτοῦ ἔχει. Διὸ οὐ δύναται ποιεῖν ἀφ’ ἑαυτοῦ οὐδέν· οὐ γὰρ ἔχει ιδιάζουσαν ἐνέργειαν παρὰ τὸν Πατέρα.

Οτι φύσει ἀόρατος ὁ Θεός, ὁρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται, ἐκ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως καὶ κυβερνήσεως γινωσκόμενος.

Εἰκὼν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, δι’ οὗ ὁ Χριστὸς ἐνοικῶν ἀνθρώπῳ δίδωσιν αὐτῷ τὸ κατ’ εἰκόνα.

Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, μέσον ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ καὶ δι’ Υἱοῦ τῷ Πατρὶ συναπτόμενον· Πνεῦμα Θεοῦ λέγεται, Πνεῦμα Χριστοῦ, νοῦς Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, αὐτοκύριος, Πνεῦμα νίοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, σοφίας (καὶ γὰρ ποιητικὸν τούτων ἀπάντων)· πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα συνέχον, πληρωτικὸν κόσμον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀχώρητον κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν.

Θεός ἐστιν ἀίδιος οὐσία καὶ ἀπαράλλακτος, δημιουργικὴ τῶν ὄντων, εὑσεβεῖ συνειδήσει προσκυνούμενη.

Θεὸς καὶ Πατὴρ ὁ ὃν ἀεὶ ἀγεννήτος, ως μὴ ἐκ τίνος γεννηθείς, γεννήσας δὲ Υἱὸν συναίδιον. Θεὸς ἐστιν καὶ ὁ Υἱός, ὁ ὃν ἀεὶ σὺν τῷ Πατρὶ, ἀχρόνως καὶ ἀδίως καὶ ἀρρεύστως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀδιαστάτως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐστι, δύναμις ἀγιαστική, ἐνυπόστατος, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀδιαστάτως ἐκπορευομένη καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυομένη, ὁμοούσιος Πατρὶ καὶ Υἱῷ.

Λόγος ἐστὶν ὁ οὐσιωδῶς τῷ Πατρὶ ἀεὶ συμπαρών. Λόγος πάλιν ἐστὶ καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ νοῦ κίνησις, καθ' ἣν κινεῖται καὶ νοεῖ καὶ λογίζεται οἵονεὶ φῶς αὐτοῦ ὃν καὶ ἀπαύγασμα. Λόγος πάλιν ἐστὶν ὁ ἐνδιάθετος, ὁ ἐν καρδίᾳ λαλούμενος. Καὶ πάλιν λόγος ἐστὶν ἄγγελος νοήματος. Ὁ μὲν οὖν Θεὸς Λόγος οὐσιώδης τέ ἐστι καὶ ἐνυπόστατος, οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς λόγοι δυνάμεις εἰσὶ τῆς ψυχῆς οὐκ ἐν ίδιᾳ ὑποστάσει θεωρούμενοι· ὃν ὁ μὲν πρῶτος τοῦ νοῦ φυσικόν ἐστι γέννημα ἐξ αὐτοῦ ἀεὶ φυσικῶς πηγαζόμενον, ὁ δεύτερος δὲ λέγεται ἐνδιάθετος, ὁ δὲ τρίτος προφορικός.

Τὸ πνεῦμα νοεῖται πολλαχῶς· Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Λέγονται δὲ καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἅγιου πνεύματα· πνεῦμα καὶ ὁ ἄγγελος ὁ ἀγαθός· πνεῦμα καὶ ὁ δάιμων· πνεῦμα καὶ ἡ ψυχή· ἐστι δέ, ὅτε καὶ ὁ νοῦς πνεῦμα λέγεται· πνεῦμα καὶ ὁ ἄνεμος· πνεῦμα καὶ ὁ ἀήρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 14. Τὰ ἴδιώματα τῆς θείας φύσεως

Τὸ ἄκτιστον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀθάνατον καὶ ἀπέραντον καὶ αἰώνιον, τὸ ἄνυλον, τὸ ἀγαθόν, τὸ δημιουργικόν, τὸ δίκαιον, τὸ φωτιστικόν, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀπαθές, τὸ ἀπερίγραπτον, τὸ ὄχωρητον, τὸ ἀπεριόριστον, τὸ ἀόριστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἀόρατον, τὸ ἀπερινόητον, τὸ ἀνενδεές, τὸ αὐτοκρατὲς καὶ αὐτεξούσιον, τὸ παντοκρατορικόν, τὸ ζωοδοτικόν, τὸ παντοδύναμον, τὸ ἀπειροδύναμον, τὸ ἀγιαστικὸν καὶ μεταδοτικόν, τὸ περιέχειν καὶ συνέχειν τὰ σύμπαντα καὶ πάντων προνοεῖσθαι· πάντα ταῦτα καὶ τοιαῦτα φύσει ἔχει οὐκ ἄλλοθεν εἰληφνία, ἀλλ’ αὐτὴ μεταδιδοῦσα παντὸς ἀγαθοῦ τοῖς οἰκείοις ποιήμασι κατὰ τὴν ἐκάστου δεκτικὴν δύναμιν.

Ἡ ἐν ἀλλήλαις τῶν ὑποστάσεων μονή τε καὶ ἵδρυσις· ἀδιάστατοι γὰρ αὗται καὶ ἀνεκφοίτητοι ἀλλήλων εἰσὶν, ἀσύγχυτον ἔχουσαι τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν, οὐχ ὥστε συναλείφεσθαι ἢ συγχεῖσθαι, ἀλλ’ ὥστε ἔχεσθαι ἀλλήλων. Υἱὸς γὰρ ἐν Πατρὶ καὶ Πνεύματι, καὶ Πνεῦμα ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ Πατὴρ ἐν Υἱῷ καὶ Πνεύματι, μηδεμιᾶς γινομένης συναλοιφῆς ἢ συμφύρσεως ἢ συγχύσεως. Καὶ τὸ ἐν καὶ ταύτον τῆς κινήσεως· ἐν γὰρ ἔξαλμα καὶ μία κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ὅπερ ἐπὶ τῆς κτιστῆς φύσεως θεωρηθῆναι ἀδύνατον. Καὶ ὅτι ἡ θεία ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια μία οὖσα καὶ ἀπλῆ καὶ ἀμερής καὶ ἀγαθοειδῶς ἐν τοῖς μεριστοῖς ποικιλομένη καὶ τούτοις πᾶσι τὰ τῆς οἰκείας φύσεως συστατικὰ νέμουσα μένει ἀπλῆ, πληθυνομένη μὲν ἐν τοῖς μεριστοῖς ἀμερίστως καὶ τὰ μεριστὰ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀπλότητα συνάγουσα καὶ ἐπιστρέφουσα –πάντα γὰρ αὐτῆς ἐφίεται

καὶ ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν ὑπαρξίν· καὶ αὐτῇ τοῖς πᾶσι τὸ εἶναι καθὼς ἔχει φύσεως μεταδίδωσι· καὶ αὐτῇ ἔστι τῶν ὄντων τὸ εἶναι καὶ τῶν ζώντων ἡ ζωὴ καὶ τῶν λογικῶς ὄντων ὁ λόγος καὶ τῶν νοερῶς ὄντων ἡ νόησις, αὐτῇ ὑπὲρ νοῦν οὗσα καὶ ὑπὲρ λόγον καὶ ὑπὲρ ζωὴν καὶ ὑπὲρ οὐσίαν.

Ἐτι δὲ καὶ τὸ διὰ πάντων διήκειν ἀμιγῶς, δι’ αὐτῆς δὲ οὐδέν. Ἐτι καὶ τὸ ἀπλῆ γνώσει γινώσκειν τὰ πάντα καὶ πάντα τῷ θείῳ καὶ παντεποπτικῷ καὶ ἀσύλῳ αὐτῆς ὅμματι ἀπλῶς καθορᾶν, τά τε ἐνεστῶτα τά τε παρεληλυθότα καὶ τὰ μέλλοντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν· τὸ ἀναμάρτητον καὶ ἀφιέναι ἀμαρτίας καὶ σώζειν· καὶ ὅτι πάντα μέν, ὅσα θέλει, δύναται, οὐχ ὅσα δὲ δύναται, θέλει· δύναται γὰρ ἀπολέσαι τὸν κόσμον, οὐ θέλει δέ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 15. Περὶ αἰῶνος

Αὐτὸς τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, πρὸς ὃν φησιν ὁ θεῖος Δαυίδ· «Ἄπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἔως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ». Καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Δι’ οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε».

Χρὴ τοίνυν γινώσκειν, ὅτι τὸ τοῦ αἰῶνος ὄνομα πολύσημόν ἔστι· πλεῖστα γὰρ σημαίνει. Αἱών γὰρ λέγεται καὶ ἡ ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων ζωὴ. Λέγεται πάλιν αἱών καὶ ὁ τῶν χιλίων ἑτῶν χρόνος. Πάλιν λέγεται αἱών ὅλος ὁ παρὸν βίος, καὶ αἱών ὁ μέλλων, ὁ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὁ ἀτελεύτητος. Λέγεται πάλιν αἱών, οὐ χρόνος, οὐδὲ χρόνου τι μέρος ἥλιου φορᾶς καὶ δρόμῳ μετρούμενον, ἥγουν δι’ ἡμερῶν καὶ νυκτῶν συνιστάμενον, ἀλλὰ τὸ συμπαρεκτεινόμενον τοῖς ἀιδίοις οἷόν τι χρονικὸν κίνημα καὶ διάστημα. Ὅπερ γὰρ τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο τοῖς ἀιδίοις ἔστιν αἱών.

Λέγονται μὲν οὖν ἑπτὰ αἱῶνες τοῦ κόσμου τούτου, ἥγουν ἀπὸ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς κτίσεως μέχρι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων συντελείας τε καὶ ἀναστάσεως. Ἐστι μὲν γὰρ συντέλεια μερικὴ ὁ ἐκάστου θάνατος· ἔστι δὲ καὶ κοινὴ καὶ παντελὴς συντέλεια, ὅτε μέλλει ἡ κοινὴ γίνεσθαι τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασις. Ὅγδοος δὲ αἱών ὁ μέλλων.

Πρὸ δὲ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, ὅτε οὐδὲ ἥλιος ἦν διαιρῶν ἡμέραν ἀπὸ νυκτός, οὐκ ἦν αἱών μετρητός, ἀλλὰ τὸ συμπαρεκτεινόμενον τοῖς ἀιδίοις, οἷόν τι χρονικὸν κίνημα καὶ διάστημα· καὶ κατὰ μὲν τοῦτο εῖς αἱών ἔστι, καθὸ καὶ λέγεται ὁ Θεὸς αἰώνιος, ἀλλὰ καὶ προαιώνιος. Καὶ αὐτὸν γὰρ τὸν αἰῶνα αὐτὸς ἐποίησε· μόνος γὰρ ἄναρχος ὁν ὁ Θεὸς πάντων αὐτός ἔστι ποιητής, τῶν τε αἱώνων καὶ πάντων τῶν ὄντων. Θεὸν δὲ εἰπὼν δῆλον, ὅτι τὸν Πατέρα λέγω καὶ

τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ Πανάγιον, τὸν ἑνα Θεὸν ἡμῶν.

Λέγονται δὲ αἰῶνες αἰώνων, καθότι καὶ οἱ τοῦ παρόντος κόσμου ἐπτὰ αἰῶνες πολλοὺς αἰῶνας, ἥγουν ζωὰς ἀνθρώπων περιέχουσι, καὶ ὁ αἰών ὁ εἷς πάντων τῶν αἰώνων ἔστι περιεκτικός. Καὶ αἰών αἰῶνος λέγεται ὁ νῦν καὶ ὁ μέλλων. Αἰώνιος δὲ ζωὴ καὶ αἰώνιος κόλασις τὸ ἀτελεύτητον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δηλοῖ. Οὐδὲ γάρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἡμέραις καὶ νυξὶν ὁ χρόνος ἀριθμηθήσεται· ἔσται δὲ μᾶλλον μία ἡμέρα ἀνέσπερος, τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης τοῖς δικαίοις φαιδρῶς ἐπιλάμποντος, τοῖς δὲ ἀμαρτωλοῖς νὺξ βαθεῖα ἀπέραντος. Πῶς τοίνυν ὁ τῶν χιλίων ἑτῶν τῆς ωριγενιαστικῆς ἀποκαταστάσεως ἀριθμηθήσεται χρόνος; Πάντων οὖν τῶν αἰώνων εἷς ποιητής ἔστιν, ὁ Θεὸς, ὁ καὶ τὰ σύμπαντα δημιουργήσας, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 16. Περὶ δημιουργίας

Ἐπεὶ οὖν ὁ ἀγαθὸς καὶ ὑπεράγαθος Θεὸς οὐκ ἡρκέσθη τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ, ἀλλ’ ὑπερβολῇ ἀγαθότητος εὐδόκησε γενέσθαι τινὰ τὰ εὐεργετηθησόμενα καὶ μεθέξοντα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει καὶ δημιουργεῖ τὰ σύμπαντα, ἀόρατά τε καὶ ὄρατά, καὶ τὸν ἔξ ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου συγκείμενον ἄνθρωπον. Κτίζει δὲ ἐννοῶν, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ὑφίσταται Λόγῳ συμπληρούμενον καὶ Πνεύματι τελειούμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 17. Περὶ ἀγγέλων

Αὐτὸς τῶν ἀγγέλων ἔστι ποιητὴς καὶ Δημιουργὸς, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν αὐτούς, κατ’ οἰκείαν εἰκόνα κτίσας αὐτοὺς φύσιν ἀσώματον, οἵον τι πνεῦμα ἢ πῦρ ἄνλον, ὡς φησιν ὁ θεῖος Δαυίδ· «Ο ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα», τὸ κοῦφον καὶ διάπυρον καὶ θερμὸν καὶ τομώτατον καὶ δέξιν περὶ τὴν θείαν ἔφεσίν τε καὶ λειτουργίαν διαγράφων καὶ τὸ ἀνωφερὲς αὐτῶν καὶ πάσης ὑλικῆς ἐννοίας ἀπηλλαγμένον.

Ἀγγελος τοίνυν ἔστιν οὐσία νοερά, ἀεικίνητος, αὐτεξούσιος, ἀσώματος, Θεῷ λειτουργοῦσα, κατὰ χάριν ἐν τῇ φύσει τὸ ἀθάνατον εἰληφυῖα, ἵς οὐσίας τὸ εἶδος καὶ τὸν ὅρον μόνος ὁ Κτίστης ἐπίσταται. Ασώματος δὲ λέγεται καὶ ἄνλος, ὅσον πρὸς ἡμᾶς· πᾶν γάρ συγκρινόμενον πρὸς Θεὸν τὸν μόνον ἀσύγκριτον παχύ τε καὶ ὑλικὸν εύρισκεται· μόνον γάρ ὄντως ἄνλον τὸ θεῖόν ἔστι καὶ ἀσώματον.

Ἐστι τοίνυν φύσις λογικὴ νοερά τε καὶ αὐτεξούσιος, τρεπτὴ κατὰ γνώμην, ἥτοι ἐθελότρεπτος· πᾶν γὰρ κτιστὸν καὶ τρεπτόν, μόνον δὲ τὸ ἄκτιστον ἄτρεπτον. Καί πᾶν λογικὸν αὐτεξούσιον. Ὡς μὲν οὖν λογικὴ καὶ νοερὰ αὐτεξούσιος ἐστιν· ώς δὲ κτιστὴ τρεπτή, ἔχουσα ἐξουσίαν καὶ μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπεσθαι.

Ἀνεπίδεκτος μετανοίας, ὅτι καὶ ἀσώματος· ὁ γὰρ ἄνθρωπος διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν τῆς μετανοίας ἔτυχεν. Αθάνατος οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι· πᾶν γὰρ τὸ ἀρξάμενον καὶ τελευτὴ κατὰ φύσιν. Μόνος δὲ ὁ Θεὸς ἀεὶ ὅν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ἀεί· οὐχ ὑπὸ χρόνον γάρ, ἀλλ᾽ ὑπὲρ χρόνον ὁ τῶν χρόνων ποιητής.

Φῶτα δεύτερα νοερὰ ἐκ τοῦ πρώτου καὶ ἀνάρχου φωτὸς τὸν φωτισμὸν ἔχοντα, οὐ γλώσσης καὶ ἀκοῆς δεόμενα, ἀλλ᾽ ἄνευ λόγου προφορικοῦ μεταδιδόντα ἀλλήλοις τὰ ἴδια νοήματα καὶ βουλήματα. Διὰ τοῦ Λόγου τοίνυν ἐκτίσθησαν πάντες οἱ ἄγγελοι καὶ ὑπὸ τοῦ Αγίου Πνεύματος διὰ τοῦ ἀγιασμοῦ ἐτελειώθησαν, κατ’ ἀναλογίαν τῆς ἀξίας καὶ τῆς τάξεως τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς χάριτος μετέχοντες. Περιγραπτοί εἰσιν· ὅτε γάρ εἰσιν ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐκ εἰσιν ἐν τῇ γῇ, καὶ εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστελλόμενοι οὐκ ἐναπομένουσιν ἐν τῷ οὐρανῷ. Οὐ περιορίζονται δὲ ὑπὸ τειχῶν καὶ θυρῶν καὶ κλείθρων καὶ σφραγίδων· ἀόριστοι γάρ εἰσιν. Αορίστους δὲ λέγω, οὐ γάρ, καθό εἰσιν, ἐπιφαίνονται τοῖς ἀξίοις, οἵς ὁ Θεὸς φαίνεσθαι αὐτοὺς θελήσει, ἀλλ᾽ ἐν μετασχηματισμῷ, καθὼς δύνανται οἱ ὄρῶντες ὄρᾶν. Αόριστον γάρ ἐστι φύσει καὶ κυρίως μόνον τὸ ἄκτιστον· πᾶν γὰρ κτίσμα ὑπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτὸν Θεοῦ ὄριζεται.

Ἐξωθεν τῆς οὐσίας τὸν ἀγιασμὸν ἐκ τοῦ Αγίου Πνεύματος ἔχοντες, διὰ τῆς θείας χάριτος προφητεύοντες, μὴ γάμου χρήζοντες, ἐπειδήπερ μή εἰσι θνητοί.

Νόες δὲ ὄντες ἐν νοητοῖς καὶ τόποις εἰσίν, οὐ σωματικῶς περιγραφόμενοι· οὐ γὰρ σωματικῶς κατὰ φύσιν σχηματίζονται, οὐδὲ τριχῇ εἰσι διαστατοί, ἀλλὰ τῷ νοητῷ παρεῖναι καὶ ἐνεργεῖν, ἐνθα ἀν προσταχθῶσι, καὶ μὴ δύνασθαι κατὰ ταύτὸν ὕδε κάκεῖσε εἶναι καὶ ἐνεργεῖν.

Εἴτε ἵσοι κατ’ οὐσίαν εἴτε διαφέροντες ἀλλήλων, οὐκ ἵσμεν. Μόνος δὲ ὁ ποιήσας αὐτοὺς Θεὸς ἐπίσταται, ὁ καὶ τὰ πάντα εἰδώς.

Διαφέροντες δὲ ἀλλήλων τῷ φωτισμῷ καὶ τῇ στάσει, εἴτε πρὸς τὸν φωτισμὸν τὴν στάσιν ἔχοντες ἢ πρὸς τὴν στάσιν τοῦ φωτισμοῦ μετέχοντες καὶ ἀλλήλους φωτίζοντες διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς τάξεως ἢ φύσεως. Δῆλον δέ, ώς οἱ ὑπερέχοντες τοῖς ὑποβεβηκόσι μεταδιδόσι

τοῦ τε φωτισμοῦ καὶ τῆς γνώσεως.

Ίσχυροὶ καὶ ἔτοιμοι πρὸς τὴν τοῦ θείου θελήματος ἐκπλήρωσιν καὶ πανταχοῦ εὐθέως εὐρισκόμενοι, ἔνθα ἀνὴρ θεία κελεύσῃ ἐπίνευσις, τάχει φύσεως, καὶ φυλάττοντες τά μέρη τῆς γῆς, καὶ ἐθνῶν καὶ τόπων προϊστάμενοι, καθὼς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἐτάχθησαν, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομοῦντες καὶ βοηθοῦντες ἡμῖν. Πάντως δὲ ὅτι κατὰ τὸ θεῖον θέλημά τε καὶ πρόσταγμα ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες ἀεί τε περὶ Θεὸν ὑπάρχοντες.

Δυσκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν ἀλλ' οὐκ ἀκίνητοι, νῦν δὲ καὶ ἀκίνητοι, οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι καὶ τῇ τοῦ μόνου ἀγαθοῦ προσεδρείᾳ.

Ορῶντες Θεὸν κατὰ τὸ ἐφικτὸν αὐτοῖς καὶ ταύτην τροφὴν ἔχοντες.

Ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες ως ἀσώματοι, καὶ παντὸς σωματικοῦ πάθους ἀπηλλαγμένοι, οὐ μὴν ἀπαθεῖς μόνον γάρ τὸ θεῖον ἀπαθές ἐστι.

Μετασχηματίζονται δέ, πρὸς ὅπερ ἀνὸς Δεσπότης κελεύσῃ Θεός, καὶ οὕτω τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφαίνονται καὶ τὰ θεῖα αὐτοῖς ἀποκαλύπτουσι μυστήρια.

Ἐν οὐρανῷ διατρίβουσι καὶ ἐν ἔργον ἔχουσιν ὑμνεῖν τὸν Θεὸν καὶ λειτουργεῖν τῷ θείῳ αὐτοῦ θελήματι. Καθὼς δὲ ὁ ἀγιώτατος καὶ ἱερώτατος καὶ θεολογικώτατός φησι Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης· «Πᾶσα ἡ θεολογία, ἥγουν ἡ θεία Γραφὴ, τὰς οὐρανίους οὐσίας ἐννέα κέκληκε»· ταύτας ὁ θεῖος ιεροτελεστὴς εἰς τρεῖς ἀφορίζει τριαδικὰς διακοσμήσεις. «Καὶ πρώτην μὲν εἶναί», φησι, «τὴν περὶ Θεὸν οὖσαν ἀεὶ καὶ προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἡνῶσθαι παραδεδομένην, τὴν τῶν ἔξαπτερύγων Σεραφὶμ καὶ τῶν πολυομμάτων Χερουβὶμ καὶ τῶν ἀγιωτάτων Θρόνων, δευτέραν δὲ τὴν τῶν Κυριοτήτων καὶ τῶν Δυνάμεων καὶ τῶν Ἐξουσιῶν, τρίτην δὲ καὶ τελευταίαν τὴν τῶν Ἀρχῶν καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ Ἀγγέλων».

Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι πρὸ πάσης κτίσεως ἐγένοντο, ως ὁ Θεολόγος λέγει Γρηγόριος· «Πρῶτον μέν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίους, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν». Ἔτεροι δέ, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν πρῶτον οὐρανόν. Ὄτι δὲ πρὸ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, πάντες ὁμολογοῦσιν. Ἐγὼ δὲ τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ συντίθεμαι· ἔπρεπε γάρ πρῶτον τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι καὶ οὕτω τὴν αἰσθητὴν καὶ τότε ἔξι ἀμφοτέρων τὸν ἄνθρωπον.

Όσοι δέ φασι τοὺς ἀγγέλους δημιουργοὺς τῆς οἰασδήποτε οὐσίας, οὗτοι στόμα εἰσὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, τοῦ Διαβόλου· κτίσμα γάρ ὄντες οὐκ εἰσὶ δημιουργοί. Πάντων δὲ ποιητὴς καὶ προνοητὴς καὶ συνοχεὺς ὁ Θεός ἐστιν, ὁ μόνος ἄκτιστος, ὁ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἀγίῳ Πνεύματι ὑμνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 18. Περὶ Διαβόλου καὶ δαιμόνων.

Ἐκ τούτων τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων πρωτοστάτης τῆς περιγείου τάξεως καὶ τῆς γῆς τὴν φυλακὴν ἐγχειρισθεὶς παρὰ Θεοῦ οὐ φύσει πονηρὸς γεγονώς, ἀλλ’ ἀγαθὸς ὃν καὶ ἐπ’ ἀγαθῷ γενόμενος καὶ μηδὲ ὅλως ἐν ἑαυτῷ παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ κακίας ἐσχηκὼς ἵχνος, μὴ ἐνέγκας τόν τε φωτισμὸν τήν τε τιμήν, ἢν αὐτῷ ὁ Δημιουργὸς ἐδωρήσατο, αὐτεξουσίῳ προαιρέσει ἐτράπη ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν καὶ ἐπήρθη κατὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν Θεοῦ, ἀντᾶραι αὐτῷ βουληθεὶς, καὶ πρῶτος ἀποστὰς τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ κακῷ ἐγένετο· οὐδὲν γὰρ ἔτερόν ἐστι τὸ κακὸν εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις, ὥσπερ καὶ τὸ σκότος φωτός ἐστι στέρησις. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν φῶς ἐστιν νοητόν· ὄμοιώς καὶ τὸ κακὸν σκότος ἐστὶν νοητόν. Φῶς οὖν κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἀγαθὸς γεγονώς –καὶ γὰρ· «Εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἴδοὺ καλὰ λίαν»— αὐτεξουσίῳ θελήματι σκότος ἐγένετο. Συναπεσπάσθη δὲ καὶ ἡκολούθησεν αὐτῷ καὶ συνέπεσε πλῆθος ἄπειρον τῶν ὑπ’ αὐτῷ τεταγμένων ἀγγέλων. Τῆς αὐτῆς τοιγαροῦν φύσεως τοῖς ἀγγέλοις ὑπάρχοντες, κακοὶ γεγόνασι, τὴν προαίρεσιν ἐκουσίως ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ κακὸν ἐκκλίναντες.

Οὐκ ἔχουσι τοίνυν ἔξουσίαν κατά τίνος οὐδὲ ἰσχύν, εἰ μὴ ἐκ Θεοῦ οἰκονομικῶς συγχωρούμενοι, ώς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ, καθάπερ ἐπὶ τῶν χοίρων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται. Παραχωρήσεως δὲ Θεοῦ γινομένης καὶ ἰσχύουσι καὶ μεταβάλλονται καὶ μετασχηματίζονται, εἰς οἷον θέλουσι σχῆμα κατὰ φαντασίαν.

Καὶ τὰ μὲν μέλλοντα οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ οὐδὲ οἱ δαίμονες οἴδασιν, ὅμως προλέγουσιν· οἱ μὲν ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς ἀποκαλύπτοντος καὶ προλέγειν κελεύοντος· ὅθεν, ὅσα λέγουσι, γίνονται. Προλέγουσι δὲ καὶ οἱ δαίμονες, ποτὲ μὲν τὰ μακρὰν γινόμενα βλέποντες, ποτὲ δὲ στοχαζόμενοι· ὅθεν καὶ τὰ πολλὰ ψεύδονται· οἵς οὐ δεῖ πιστεύειν, κὰν ἀληθεύωσι πολλάκις, οἵῳ τρόπῳ εἰρήκαμεν. Οἴδασι δὲ καὶ τὰς Γραφάς.

Πᾶσα οὖν κακία ἐξ αὐτῶν ἐπενοήθη καὶ τὰ ἀκάθαρτα πάθη. Καὶ προσβάλλειν μὲν τῷ ἀνθρώπῳ συνεχωρήθησαν, βιάζεσθαι δέ τινα οὐκ ἰσχύουσιν· ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι δέξασθαι τὴν προσβολὴν ἢ μὴ δέξασθαι. Διὸ τῷ Διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἀσβεστον, ἢ κόλασις ἢ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἐπομένοις αὐτῷ. Χρὴ δέ γινώσκειν, ὅτι, ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἢ ἔκπτωσις. Μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἐστιν αὐτοῖς

μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 19. Περὶ κτίσεως ὁρατῆς

Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν Τριάδι καὶ ἐν μονάδι δοξολογούμενος,
«ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς» ἐκ τοῦ μὴ
ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα· τὰ μὲν οὐκ ἐκ
προϋποκειμένης ὑλῆς, οἷον οὐρανόν, γῆν, ἀέρα, πῦρ, ὕδωρ, τὰ δὲ ἐκ
τούτων τῶν ὑπ’ αὐτοῦ γεγονότων, οἷον ζῷα, φυτά, σπέρματα·
ταῦτα γὰρ ἐκ γῆς καὶ ὕδατος, ἀέρος τε καὶ πυρὸς τῷ τοῦ
Δημιουργοῦ προστάγματι γεγόνασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 20. Περὶ οὐρανοῦ

Οὐρανός ἐστι περιοχὴ ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων· ἐντὸς
γὰρ αὐτοῦ αἱ τε νοεραὶ τῶν ἀγγέλων δυνάμεις καὶ πάντα τὰ
αἰσθητὰ περικλείονται καὶ περιορίζονται. Μόνον δὲ τὸ θεῖον
ἀπερίγραπτόν ἐστι, πάντα πληροῦν καὶ πάντα περιέχον καὶ πάντα
περιορίζον, ως ὑπὲρ πάντα ὃν καὶ πάντα δημιουργῆσαν.

Ἐπεὶ τοίνυν οὐρανόν φησιν ἡ Γραφὴ καὶ «οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ» καὶ
«οὐρανοὺς οὐρανῶν» καὶ «ἔως τρίτου οὐρανοῦ» ὁ μακάριος Παῦλος
ἡρπάχθαι φησί, λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ τοῦ παντὸς κοσμογενείᾳ οὐρανοῦ
ποίησιν παρελάβομεν, ὃν οἱ τῶν ἔξω σοφοὶ ἄναστρον σφαιράν φασι,
τὰ Μωσέως σφετερισάμενοι δόγματα. Ἐτι δὲ καὶ τὸ στερέωμα
ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς οὐρανόν, ὃν ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος γενέσθαι
προσέταξεν, τάξας αὐτὸν διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος τοῦ
ἐπάνω τοῦ στερεώματος καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω
τοῦ στερεώματος. Τούτου τὴν φύσιν ὁ θεῖος Βασίλειος λεπτήν φησιν,
ώσει καπνὸν, ἐκ τῆς θείας μεμυημένος Γραφῆς. Ἐτεροι δὲ ὕδατώδη,
ώς ἐν μέσῳ τῶν ὕδατων γενόμενον· ἄλλοι ἐκ τῶν τεσσάρων
στοιχείων, ἄλλοι πέμπτον σῶμα καὶ ἔτερον παρὰ τὰ τέσσαρα.
Τινὲς μὲν οὖν ἐδόξασαν ἐν κύκλῳ τὸ πᾶν περιέχειν τὸν οὐρανὸν,
σφαιροειδῆ τε ὑπάρχειν καὶ πανταχόθεν τὸ ἀνώτατον μέρος αὐτὸν
εἶναι, τὸ δὲ μεσώτατον τοῦ περιεχομένου ὑπ’ αὐτοῦ τόπου εἶναι
κατώτερον μέρος, καὶ τὰ μὲν κοῦφα καὶ ἐλαφρὰ τῶν σωμάτων τὴν
ἄνω τάξιν λαχεῖν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ, τὰ δὲ βαρέα καὶ κατωφερῆ
τὴν κατωτέραν χώραν, ἥτις ἐστὶν ἡ μέση. Ἐστι μὲν οὖν κουφότερον
καὶ ἀνωφερέστερον στοιχεῖον τὸ πῦρ, ὅπερ δὴ μετὰ τὸν οὐρανὸν
εὐθέως τετάχθαι φασί· τοῦτον δὲ λέγουσιν τὸν αἰθέρα, μεθ’ ὃν
κατώτερον τὸν ἀέρα. Τὴν δὲ γῆν καὶ τὸ ὕδωρ ως βαρύτερα καὶ
κατωφερέστερα, ἐν τῷ μεσωτάτῳ κρέμασθαι· ως εἶναι ἐξ ἐναντίας
κάτω μὲν τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ – τὸ δὲ ὕδωρ κουφότερον τῆς γῆς,

ὅθεν καὶ εὐκινητότερον αὐτῆς ὑπάρχει—, ἃνωθεν δὲ πανταχόθεν ὡς περιβόλαιον κύκλῳ τὸν ἀέρα καὶ περὶ τὸν ἀέρα πανταχόθεν τὸν αἰθέρα, ἔξωθεν δὲ πάντων κύκλῳ τὸν οὐρανόν.

Κυκλικῶς δέ φασι κινεῖσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ συσφίγγειν τὰ ἐντὸς καὶ οὗτῳ μένειν πάγια καὶ ἀδιάπτωτα.

Ἐπτὰ δὲ ζώνας φασὶ τοῦ οὐρανοῦ, μίαν τῆς ἑτέρας ὑψηλοτέραν.

Λέγουσι δὲ αὐτὸν λεπτοτάτης φύσεως, ὡσεὶ καπνὸν, καὶ καθ' ἑκάστην ζώνην εἶναι ἔνα τῶν πλανητῶν· ἐπτὰ γὰρ πλανήτας εἶναι ἔφησαν, Ἡλιον, Σελήνην, Δία, Ἐρμῆν, Ἄρεα, Ἀφροδίτην καὶ Κρόνον. Ἀφροδίτην δέ φασι τὸν ποτὲ μὲν Ἔωσφόρον, ποτὲ δὲ Ἐσπερον γινόμενον. Πλανήτας δὲ τούτους ἐκάλεσαν, ὅτιπερ ἐναντίως τοῦ οὐρανοῦ ποιοῦνται τὴν κίνησιν· τοῦ γὰρ οὐρανοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων ἐξ ἀνατολῆς ἐπὶ δυσμὰς κινουμένων, οὗτοι μόνοι ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολὰς τὴν κίνησιν ἔχουσι. Καὶ τοῦτο γνωσόμεθα ἐκ τῆς σελήνης μικρὸν καθ' ἐσπέραν ἀναποδιζούσης. Όσοι τοίνυν ἔφησαν σφαιροειδῆ τὸν οὐρανόν, ἵσως λέγουσιν ἀφίστασθαι αὐτὸν καὶ ἀπέχειν τῆς γῆς, ἃνωθέν τε καὶ ἐκ πλαγίων καὶ κάτωθεν. Κάτωθεν δὲ καὶ ἐκ πλαγίων φημί, ὅσον πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, ἐπεὶ κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας λόγον πανταχόθεν τὸν ἄνω τόπον ὁ οὐρανὸς ἐπέχει καὶ ἡ γῆ τὸν κάτω. Καί φασι τὸν οὐρανὸν σφαιροειδῶς κυκλοῦν τὴν γῆν καὶ συμπεριφέρειν τῇ ὀξυτάτῃ κινήσει αὐτοῦ ἥλιον τε καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ ὑπὲρ μὲν γῆν ὄντος τοῦ ἥλιου ἡμέραν γίνεσθαι ἐνταῦθα, ὑπὸ δὲ τὴν γῆν νύκτα. Ὅπο δὲ γῆν κατιόντος ἥλιου ἐνταῦθα μὲν νύκτα, ἐκεῖσε δὲ ἡμέραν.

Ἐτεροι δὲ ἡμισφαίριον τὸν οὐρανὸν ἐφαντάσθησαν ἐκ τοῦ τὸν θεηγόρον Δαυὶδ λέγειν· «Οἱ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν», ὅπερ δηλοῖ τὴν σκηνήν. Καὶ τὸν μακάριον Ἡσαΐαν· «Οἱ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν». Καὶ ὅτι δύνων ὁ τε ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα κυκλοῦ τὴν γῆν ἀπὸ δύσεως ἐπὶ βορρᾶν καὶ οὗτῳ πάλιν ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν ἀφικνεῖται. Ὅμως, εἴτε οὗτως, εἴτε ἐκείνως, ἄπαντα τῷ θείῳ προστάγματι γέγονέ τε καὶ ἥδρασται καὶ τὸ θεῖον θέλημά τε καὶ βούλημα θεμέλιον ἀσάλευτον κέκτηται. «Αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. Ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· πρόσταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται».

Ἐστι μὲν οὖν οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ ὁ πρῶτος οὐρανός, ἐπάνω ὑπάρχων τοῦ στερεώματος. Ἰδοὺ δύο οὐρανοί· «καὶ τὸ στερέωμα γὰρ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς οὐρανόν». Σύνηθες δὲ τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ τὸν

ἀέρα οὐρανὸν καλεῖν διὰ τὸ ὄρᾶσθαι ἄνω. «Εὐλογεῖτε» γάρ, φησί, «πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ», τοῦ ἀέρος λέγω. Ό αὴρ γὰρ τῶν πετεινῶν ἐστὶ πορεία, καὶ οὐχ ὁ οὐρανός. Ἰδοὺ τρεῖς οὐρανοί, οὓς ὁ Θεῖος ἔφη ἀπόστολος. Εἰ δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ ζώνας ἑπτὰ οὐρανοὺς ἐκλαβεῖν θελήσειας, οὐδὲν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας λυμαίνεται.

Σύνηθες δὲ καὶ τῇ Ἐβραΐδι φωνῇ τὸν οὐρανὸν πληθυντικῶς καλεῖν οὐρανούς. Οὐρανὸν οὖν οὐρανοῦ βουλομένη εἰπεῖν, οὐρανοὺς οὐρανῶν ἔφησεν, ὅπερ δηλοῖ οὐρανὸν οὐρανοῦ τὸν ἐπάνω τοῦ στερεώματος, καὶ τὰ ὕδατα δὲ τὰ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν ἢ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ στερεώματος ἢ τῶν ἑπτὰ ζωνῶν τοῦ στερεώματος ἢ τοῦ στερεώματος τῇ συνηθείᾳ τῆς Ἐβραΐδος πληθυντικῶς οὐρανῶν ὀνομαζομένου.

Πάντα μὲν οὖν τὰ κατὰ γένεσιν ὑπόκειται φθορᾷ κατὰ τὴν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν, καὶ οἱ οὐρανοί, χάριτι δὲ Θεοῦ συνέχονται τε καὶ συντηροῦνται. Μόνον δὲ τὸ θεῖον ἄναρχόν τε φύσει καὶ ἀτελεύτητον. Διὸ καὶ εἴρηται· «Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις»· ὅμως οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀφανισθήσονται οἱ οὐρανοί· «παλαιωθήσονται μὲν γάρ καὶ ὥσεὶ περιβόλαιον εἰλιγήσονται καὶ ἀλλαγήσονται» καὶ «ἔσται οὐρανὸς καινὸς καὶ γῆ καινή».

Πολλῷ δὲ τῷ μέτρῳ ὁ οὐρανὸς μείζων ὑπάρχει τῆς γῆς. Τὴν μέντοι οὐσίαν τοῦ οὐρανοῦ οὐ δεῖ ζητεῖν, ἄγνωστον ήμιν οὔσαν.

Μηδεὶς δὲ ἐψυχωμένους τοὺς οὐρανοὺς ἢ τοὺς φωστῆρας ὑπολαμβανέτω· ἀψυχοι γάρ εἰσι καὶ ἀναίσθητοι. Ωστε εἰ καί φησιν ἡ θεία Γραφή· «Εὐφρατέσθωσαν οἱ οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ», τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐν τῇ γῇ ἀνθρώπους πρὸς εὐφροσύνην καλεῖ· Οἶδε δὲ ἡ Γραφὴ καὶ προσωποποιεῖν, καὶ ὡς ἐπὶ ἐμψύχων περὶ τῶν ἀψυχῶν διαλέγεσθαι, ὡς τὸ· «ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν, ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὄπίσω», καὶ «τί σοι ἐστι, θάλασσα, ὅτι ἔφυγες καὶ σοί, Ἰορδάνη, ὅτι ἐστράφης εἰς τά ὄπίσω»; Καὶ ὅρη καὶ βουνοὶ ἐρωτῶνται λόγους σκιρτήσεως, ὥσπερ καὶ ήμιν σύνηθες λέγειν «συνήχθῃ ἡ πόλις», οὐ τὰς οἰκοδομὰς σημαίνειν βουλομένοις, ἀλλὰ τοὺς τῆς πόλεως οἰκήτορας· καὶ «οἵ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», οὐ φωνὴν ὧσίν αἰσθητοῖς ἀκουομένην ἀφιέντες, ἀλλ’ ἐκ τοῦ οἰκείου μεγέθους τὴν τοῦ Δημιουργοῦ δύναμιν ήμιν παριστάνοντες, ὃν τὸ κάλλος κατανοοῦντες, τὸν ποιητὴν ὡς ἀριστοτέχνην δοξάζομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 21.

Περὶ φωτός, πυρός, φωστήρων ἡλίου τε καὶ σελήνης καὶ ἀστρων

Τὸ πῦρ ἐν τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐστί, κοῦφόν τε καὶ ἀνωφερέστερον τῶν λοιπῶν, καυστικόν τε καὶ φωτιστικόν, τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ κτισθέν· φησὶ γὰρ ἡ θεία Γραφή· «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς». Οὐχ ἔτερον γάρ ἐστι τὸ πῦρ, εἰ μὴ τὸ φῶς, ὃς τινές φασιν. Ἔτεροι δὲ τὸ «κοσμικὸν πῦρ» ὑπὲρ τὸν ἀέρα φασίν, ὃ καλοῦσιν αἰθέρα.
Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ἥτοι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, καλλωπισμὸν καὶ κόσμον πάσης τῆς ὄρατῆς κτίσεως· ἀφελε γὰρ τὸ φῶς, καὶ πάντα ἐν τῷ σκότει ἀδιάγνωστα μένουσι τὴν οἰκείαν μὴ δυνάμενα εὐπρέπειαν ἐπιδείξασθαι. «Ἐκάλεσε δὲ ὁ Θεὸς τὸ μὲν φῶς ἡμέραν, τὸ δὲ σκότος ἐκάλεσε νύκτα». Σκότος δέ ἐστιν οὐκ οὐσία τις, ἀλλὰ συμβεβηκός· φωτὸς γάρ ἐστι στέρησις. Ό γὰρ ἀὴρ οὐκ ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ ἔχει τὸ φῶς. Αὐτὸ οὖν τὸ ἐστερῆσθαι τὸν ἀέρα φωτὸς σκότος ἐκάλεσεν ὁ Θεός. Καὶ οὐχὶ ἡ οὐσία τοῦ ἀέρος ἐστὶ σκότος, ἀλλ᾽ ἡ τοῦ φωτὸς στέρησις, ὅπερ συμβεβηκός μᾶλλον δηλοῖ ἢ περ οὐσίαν. Οὐκ ἐκλήθη δὲ πρώτη ἡ νύξ, ἀλλ᾽ ἡ ἡμέρα· ὥστε πρώτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα καὶ ἐσχάτη ἡ νύξ. Ἀκολουθεῖ οὖν ἡ νύξ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἡμέρας ἕως τῆς ἄλλης ἡμέρας ἐν νυχθήμερόν ἐστιν· ἔφη γὰρ ἡ Γραφή· «Καὶ ἐγένετο ἐσπέρα καὶ ἐγένετο πρωί, ἡμέρα μία».
Ἐν μὲν οὖν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἀναχεομένου καὶ συστελλομένου τοῦ φωτὸς τῷ θείῳ προστάγματι ἡ τε ἡμέρα καὶ ἡ νύξ ἐγένετο. Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν, ἥτοι τὸν ἥλιον εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τῆς ἡμέρας· δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ ἡμέρα συνίσταται· ἡμέρα γάρ ἐστιν ἐν τῷ τὸν ἥλιον ὑπὲρ γῆν εἶναι, καὶ διάστημα ἡμέρας ἐστὶν ὁ ἀπὸ ἀνατολῆς μέχρι δύσεως ὑπὲρ γῆν τοῦ ἥλιου δρόμος· καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω, ἥτοι τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τῆς νυκτὸς τοῦ φωτίζειν αὐτήν. Νὺξ δέ ἐστιν ἐν τῷ τὸν ἥλιον ὑπὸ γῆν εἶναι, καὶ διάστημα νυκτός ἐστιν ὁ ἀπὸ δύσεως μέχρις ἀνατολῆς ὑπὸ γῆν τοῦ ἥλιου δρόμος.
Ἡ σελήνη τοίνυν καὶ οἱ ἀστέρες ἐτάχθησαν τὴν νύκτα φωτίζειν, οὐχ ὡς τῇ ἡμέρᾳ πάντοτε ὑπὸ γῆν ὄντες (εἰσὶ γὰρ καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀστέρες ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὲρ γῆν), ἀλλ᾽ ὁ ἥλιος τούτους ἄμα καὶ τὴν σελήνην τῇ σφιδροτέρᾳ αἴγλῃ ἀποκρύπτων οὐκ ἐᾶ φαίνεσθαι.
Τοῖς φωστῆρσι τούτοις τὸ πρωτόκτιστον φῶς ὁ Δημιουργὸς ἐναπέθετο οὐχ ὡς ἀπορῶν ἄλλου φωτός, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἀργὸν ἐκεῖνο μείνῃ τὸ φῶς· φωστὴρ γάρ ἐστιν οὐκ αὐτὸ τὸ φῶς, ἀλλὰ φωτὸς δοχεῖον.
Ἐκ τούτων τῶν φωστήρων ἐπτὰ πλανήτας φασί. Καὶ λέγουσιν αὐτοὺς ἐναντίαν τοῦ οὐρανοῦ κινεῖσθαι κίνησιν, διὸ καὶ πλανήτας

αύτοὺς ἐκάλεσαν· τὸν μὲν γὰρ οὐρανὸν φασιν ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμὰς κινεῖσθαι, τοὺς δὲ πλανήτας ἐκ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολάς· συμπεριφέρειν δὲ τὸν οὐρανὸν τῇ ἑαυτοῦ κινήσει ώς ὁξυτέρᾳ τοὺς ἐπτὰ πλανήτας. Τῶν δὲ ἐπτὰ πλανητῶν τὰ ὄνόματά ἔστι ταῦτα· Ἡλιος, Σελήνη, Ζεύς, Ἐρμῆς, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Κρόνος. Εἶναι δὲ καθ' ἑκάστην ζώνην τοῦ οὐρανοῦ ἕνα τῶν ἐπτὰ πλανητῶν· ἐν μὲν τῇ πρώτῃ, ἥτοι ἀνωτέρᾳ, τὸν Κρόνον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸν Δία, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ τὸν Ἄρεα, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ τὸν Ἡλιον, ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ τὴν Ἀφροδίτην, ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ τὸν Ἐρμῆν, ἐν δὲ τῇ ἑβδόμῃ καὶ κατωτέρᾳ τὴν Σελήνην.

Τρέχουσι δὲ δρόμον ἄληκτον, ὃν ὁ Δημιουργὸς ἔταξεν αὐτοῖς, καὶ καθὼς ἐθεμελίωσεν αὐτά, ως φησιν ὁ θεῖος Δαυίδ· «Σελήνην καὶ ἀστέρας, ἢ σὺ ἐθεμελίωσας». Διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν «ἐθεμελίωσας» ἐσήμανε τὸ πάγιον καὶ ἀμετάβλητον τῆς ὑπὸ Θεοῦ δοθείσης αὐτοῖς τάξεώς τε καὶ εἰρμοῦ. Ἔταξε γὰρ αὐτοὺς εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς.

Διὰ μὲν γὰρ τοῦ ἡλίου αἱ τέσσαρες τροπαὶ συνίστανται. Καὶ πρώτη μὲν ἡ ἑαρινή· ἐν αὐτῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ σύμπαντα καὶ δηλοῖ τὸ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν αὐτῇ τῶν ἀνθῶν τὴν βλάστησιν γίνεσθαι, ἥτις καὶ ἰσημερινὴ τροπή ἔστιν· δώδεκα γὰρ ὠρῶν τήν τε ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα καθίστησιν. Αὕτη ἐκ τῆς μέσης ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου συνίσταται, εὐκραής οὖσα, αἴματος αὐξητική, θερμὴ καὶ ὑγρὰ ὑπάρχουσα καὶ δι' ἑαυτῆς μεσιτεύουσα τῷ χειμῶνί τε καὶ τῷ θέρει, τοῦ μὲν χειμῶνος θερμοτέρα καὶ ξηροτέρα, τοῦ δὲ θέρους ψυχροτέρα καὶ ὑγροτέρα. Διατείνει δὲ αὕτη ἡ ὥρα ἀπὸ Μαρτίου καὶ μέχρις Ἰουνίου κδ'.

Εἶτα ὑψουμένης τῆς τοῦ ἡλίου ἀνατολῆς ἐπὶ τὰ βορειότερα μέρη ἡ θερινὴ τροπὴ διαδέχεται, μεσιτεύουσα τῷ τε ἑαρι καὶ τῷ μετοπώρῳ, ἐκ μὲν τοῦ ἑαρος τὸ θερμὸν ἔχουσα, ἐκ δὲ τοῦ μετοπώρου τὸ ξηρόν· θερμὴ γάρ ἔστι καὶ ξηρὰ καὶ τὴν ξανθὴν αὔξει χολήν. Αὕτη δὲ μεγίστην μὲν τὴν ἡμέραν ἔχει ὠρῶν πεντεκαίδεκα, τὴν δὲ νύκτα πάνυ σμικροτάτην, ὠρῶν ἐννέα διάστημα ἔχουσαν. Καὶ αὕτη δὲ διατείνει ἀπὸ Ἰουνίου κδ' μέχρι μηνὸς Σεπτεμβρίου κε'.

Εἶτα πάλιν εἰς τὴν μέσην ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐπανιόντος ἡ μετοπωρινὴ τροπὴ τὴν θερινὴν τροπὴν ἀμείβει, μέση πως ἔχουσα ψύξεώς τε καὶ θέρμης, ξηρότητός τε καὶ ὑγρότητος, καὶ μεσιτεύουσα τῇ τε θερινῇ καὶ τῇ χειμερινῇ τροπῇ, ἐκ μὲν τῆς θερινῆς τὸ ξηρόν, ἐκ δὲ τῆς χειμερινῆς τὸ ψυχρὸν ἔχουσα· ψυχρὰ γάρ ἔστι καὶ ξηρὰ χολῆς τε μελαίνης αὐξητικὴ πέφυκεν. Αὕτη πάλιν ἰσημερινὴ τροπὴ ὑπάρχει

δώδεκα ώρῶν τήν τε ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἔχουσα. Διατείνει δὲ αὕτη ἀπὸ Σεπτεμβρίου κε' μέχρι Δεκεμβρίου κε'.

Τοῦ δὲ ἡλίου ἐπὶ τὴν μικροτέραν καὶ χθαμαλωτέραν, ἵτοι μεσημβρινὴν ἀνατολὴν κατιόντος, ἡ χειμερινὴ ἐπιλαμβάνεται τροπή, ψυχρά τε καὶ ὑγρὰ τυγχάνουσα καὶ μεσιτεύουσα τῇ τε μετοπωρινῇ καὶ τῇ ἐαρινῇ, ἐκ μὲν τῆς μετοπωρινῆς τὸ ψυχρὸν ἔχουσα, ἐκ δὲ τῆς ἐαρινῆς τὸ ὑγρὸν κεκτημένη. Αὕτη δὲ σμικροτάτην μὲν τὴν ἡμέραν ἔχει, ἐννέα ώρῶν ὑπάρχουσαν, τὴν δὲ νύκτα μεγίστην, ώρῶν ὑπάρχουσαν πεντεκαίδεκα, φλέγματος δὲ αὕτη ὑπάρχει αὐξητική. Διατείνει δὲ ἀπὸ κε' Δεκεμβρίου μέχρις κά Μαρτίου. Σοφῶς γάρ ὁ Δημιουργὸς προενοήσατο, ὡς ἀν μὴ ἐξ ἄκρας ψυχρότητος ἢ Θερμότητος ἢ ὑγρότητος ἢ ξηρότητος ἐπὶ τὴν ἄκραν ἐναντίαν ἐρχόμενοι ποιότητα χαλεποῖς περιπέσωμεν ἀρρωστήμασι· σφαλερὰς γάρ τὰς αἰφνιδίους μεταβολὰς οἶδεν ὁ λόγος.

Οὗτοι μὲν οὖν ὁ ἥλιος τὰς τροπὰς καὶ δι' αὐτῶν τὸν ἐνιαυτὸν ἀπεργάζεται, καὶ τὰς ἡμέρας δὲ καὶ τὰς νύκτας· τὰς μὲν ἀνατέλλων καὶ ὑπὲρ γῆν γινόμενος, τὰς δὲ ὑπὸ γῆν δύνων καὶ τοῖς ἄλλοις φωστῆρσι, σελήνῃ τε καὶ ἄστρασι, τὴν φαῦσιν παραχωρῶν συνίστησι.

Φασὶ δὲ καὶ δώδεκα ζῷδια ἐξ ἀστέρων εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐναντίαν κίνησιν ἔχοντα τῷ τε ἥλιῳ καὶ τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς ἄλλοις πέντε πλανήταις, καὶ διὰ τῶν δώδεκα ζῷδίων παρέρχεσθαι τοὺς ἐπτά. Οἱ μὲν οὖν ἥλιος καθ' ἕκαστον ζῷδιον ἀποτελεῖ μῆνα ἓνα καὶ διὰ τῶν δώδεκα μηνῶν τὰ δώδεκα ζῷδια διέρχεται. Τῶν δὲ δώδεκα ζῷδίων τὰ ὄνόματά ἔστι ταῦτα καὶ οἱ τούτων μῆνες. Κριὸς, μηνὶ Μαρτίῳ καὶ δέχεται τὸν ἥλιον, Ταῦρος Ἀπριλίῳ κγ', Δίδυμοι Μαΐῳ κδ', Καρκίνος Ἰουνίῳ κδ', Λέων Ἰουλίῳ κε', Παρθένος Αὐγούστῳ κε', Ζυγὸς Σεπτεμβρίῳ κε', Σκορπίος Ὁκτωβρίῳ κε', Τοξότης Νοεμβρίῳ κε', Αἰγόκερως Δεκεμβρίῳ κε', Υδροχόος Ἰανουαρίῳ κε', Ἰχθύες Φεβρουαρίῳ κδ'.

Ἡ δὲ σελήνη καθ' ἕκαστον μῆνα τὰ δώδεκα ζῷδια διέρχεται κατωτέρα οὖσα καὶ ταχύτερον ταῦτα διοδεύουσα· ὡς γάρ, ἐὰν ποιήσῃς πόλον ἐνδον ἄλλου πόλου, ὁ ἐνδον πόλος μικρότερος εὐρεθήσεται, οὗτος καὶ ὁ δρόμος τῆς σελήνης κατωτέρας οὖσης ὀλιγώτερός ἔστι καὶ ἀνύεται τάχιον.

Οἱ μὲν οὖν Ἑλληνες διὰ τῆς τῶν ἄστρων τούτων ἥλιου τε καὶ σελήνης ἀνατολῆς καὶ δύσεως καὶ συγκρούσεώς φασι πάντα διοικεῖσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς· περὶ ταῦτα γάρ ἡ ἀστρολογία καταγίνεται. Ήμεῖς δέ φαμεν, ὅτι σημεῖα μὲν ἐξ αὐτῶν γίνονται, ὅμβρου καὶ

άνομβρίας, ψύξεώς τε καὶ θέρμης, ύγρότητος καὶ ξηρότητος καὶ ἀνέμων καὶ τῶν τοιούτων, τῶν δὲ ἡμετέρων πράξεων οὐδαμῶς. Ἡμεῖς γὰρ αὐτεξούσιοι ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ γενόμενοι κύριοι τῶν ἡμετέρων ὑπάρχομεν πράξεων. Εἰ γὰρ ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων φορᾶς πάντα πράττομεν, κατ’ ἀνάγκην πράττομεν, ἢ πράττομεν· τὸ δὲ κατ’ ἀνάγκην γινόμενον οὕτε ἀρετὴ οὕτε κακία ἐστίν.

Εἰ δὲ μήτε ἀρετὴν μήτε κακίαν κεκτήμεθα, οὕτε ἐπαίνων καὶ στεφάνων, οὕτε ψύγων ἢ κολάσεων ὑπάρχομεν ἄξιοι· εύρεθήσεται δὲ καὶ ὁ Θεὸς ἄδικος τοῖς μὲν ἀγαθά, τοῖς δὲ θλίψεις διδούς. Ἄλλ’ οὐδὲ κυβέρνησιν, οὐδὲ τῶν ἔαυτοῦ κτισμάτων ὁ Θεὸς ποιήσεται πρόνοιαν, εἰ κατ’ ἀνάγκην ἄγονται τὰ πάντα καὶ φέρονται. Καὶ τὸ λογικὸν δὲ περιττὸν ἐν ἡμῖν ἔσται· μηδεμιᾶς γὰρ ὅντες πράξεως κύριοι περιττῶς βουλευόμεθα. Τὸ δὲ λογικὸν πάντως τῆς βουλῆς ἡμῖν ἔνεκεν δέδοται· ὅθεν πᾶν λογικὸν καὶ αὐτεξούσιον.

Ἡμεῖς δέ φαμεν, ὅτι οὐκ αὐτὰ αἴτιά τινός εἰσι τῶν γινομένων, οὕτε γενέσεως τῶν γινομένων, οὕτε τῶν φθειρομένων φθορᾶς· σημεῖα δὲ μᾶλλον ὅμβρων τε καὶ τῆς τοῦ ἀέρος μεταβολῆς. Ἰσως δ’ ἂν τις εἴποι, ὅτι καὶ πολέμων οὐκ αἴτια, ἀλλὰ σημεῖα συνίστανται· καὶ ἡ ποιότης δὲ τοῦ ἀέρος, ποιουμένου ὑπὸ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων, ἄλλως καὶ ἄλλως διαφόρους κράσεις καὶ ἔξεις καὶ διαθέσεις συνίστησιν. Αἱ δὲ ἔξεις τῶν ἐφ’ ἡμῖν· κρατοῦνται γὰρ τῷ λόγῳ καὶ ἄγονται τρεπόμεναι.

Συνίστανται δὲ πολλάκις καὶ κομῆται, σημεῖα τινα θάνατον δηλοῦντα βασιλέων, ἄτινα οὐκ εἰσι τῶν ἐξ ἀρχῆς γεγενημένων ἄστρων, ἀλλὰ τῷ θείῳ προστάγματι κατ’ αὐτὸν τὸν καιρὸν συνίστανται καὶ πάλιν διαλύονται. Ἐπεὶ καὶ ὁ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου δι’ ἡμᾶς κατὰ σάρκα φιλάνθρωπον καὶ σωτήριον γέννησιν ὀφθεὶς τοῖς μάγοις ἀστὴρ οὐ τῶν ἐν ἀρχῇ γεγενημένων ἄστρων ἦν. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ποτὲ μὲν ἐξ ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν ποιεῖσθαι τὸν δρόμον, ποτὲ δὲ ἐκ βορρᾶ ἐπὶ νότον, καὶ ποτὲ μὲν κρύπτεσθαι, ποτὲ δὲ φαίνεσθαι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἄστρων τάξεως ἢ φύσεως.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ώς ἐκ τοῦ ἡλίου φωτίζεται ἡ σελήνη οὐχ ώς ἀπορήσαντος τοῦ Θεοῦ δοῦναι αὐτῇ ἴδιον φῶς, ἀλλ’ ἵνα ῥυθμὸς καὶ τάξις ἐντεθῇ τῇ κτίσει, ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καὶ παιδευθῶμεν καὶ ἡμεῖς κοινωνεῖν ἄλλήλοις καὶ μεταδιδόναι καὶ ὑποτάσσεσθαι, πρῶτον μὲν τῷ ποιητῇ καὶ Δημιουργῷ, Θεῷ καὶ Δεσπότῃ, ἐπειτα καὶ τοῖς ὑπ’ αὐτοῦ καθισταμένοις ἄρχουσι, καὶ μὴ ἀνακρίνειν, τίνος ἔνεκεν οὗτος ἄρχει, ἐγὼ δὲ οὕ, δέχεσθαι δὲ πάντα τά ἐκ Θεοῦ εὐχαρίστως καὶ εὐγνωμόνως.

Ἐκλείπει δὲ ὁ τε ἥλιος καὶ ἡ σελήνη τῶν τὴν κτίσιν προσκυνούντων παρὰ τὸν κτίσαντα τὴν ἄνοιαν διελέγχοντα καὶ παιδεύοντα, ώς τρεπτά εἰσι καὶ ἀλλοιωτά. Πᾶν δὲ τρεπτὸν οὐ Θεός· κατὰ τὴν ιδίαν γὰρ φύσιν φθαρτὸν ἄπαν τρεπτόν.

Ἐκλείπει δὲ ὁ μὲν ἥλιος τοῦ σώματος τῆς σελήνης ὕσπερ τινός μεσότοιχον γινομένου καὶ ἀποσκιάζοντος καὶ μὴ ἐῶντος διαδοθῆναι ἡμῖν τὸ φῶς. Ὅσον οὖν εὐρεθῇ τὸ σῶμα τῆς σελήνης ἀποκρύπτον τὸν ἥλιον, τοσοῦτον καὶ ἡ ἔκλειψις γίνεται. Εἰ δὲ μικρότερόν ἐστι τὸ τῆς σελήνης σῶμα, μὴ θαυμάσῃς· καὶ ὁ ἥλιος γὰρ ὑπό τινων λέγεται πολυπλασίων τῆς γῆς, ὑπὸ δὲ τῶν Πατέρων Ἰσος τῆς γῆς· καὶ πολλάκις μικρὸν νέφος καλύπτει αὐτὸν ἡ καὶ μικρὸς βουνὸς ἡ τοῖχος. Ή δὲ τῆς σελήνης ἔκλειψις ἐκ τοῦ ἀποσκιάσματος τῆς γῆς γίνεται, ὅτε γένηται πεντεκαιδεκαταίᾳ ἡ σελήνη καὶ εὐρεθῇ ἐξ ἐναντίας κατὰ τὸ ἄκρον κέντρον, ὁ μὲν ἥλιος ὑπὸ γῆν, ἡ δὲ σελήνη ὑπὲρ γῆν· ἀποσκιάσμα γὰρ ποιεῖ ἡ γῆ καὶ οὐ φθάνει τὸ ἡλιακὸν φῶς φωτίσαι τὴν σελήνην, κάκεῖθεν ἔκλείπει.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τελεία ἐκτίσθη ἡ σελήνη ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, ἥτοι πεντεκαιδεκαταίᾳ· ἐπρεπε γὰρ ἀπηρτισμένην γενέσθαι. Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ, ώς ἔφημεν, ἐκτισται ὁ ἥλιος. Προέλαβεν οὖν τὸν ἥλιον ἔνδεκα ἡμέρας· ἀπὸ γὰρ τετάρτης ἡμέρας ἔως πεντεκαιδεκάτης ἔνδεκά εἰσι. Διὸ καὶ κατὰ χρόνον οἱ δώδεκα μῆνες τῆς σελήνης ἔνδεκα ἡμέρας λείπουσιν ἐκ τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἥλιου· οἱ μὲν γὰρ τοῦ ἥλιου τριακοσίας ἔξήκοντα πέντε ἡμέρας ἔχουσιν. Διὸ τοῦ τετάρτου συντιθεμένου κατὰ τέσσαρα ἔτη μία ἀποτελεῖται ἡμέρα, ἣτις λέγεται βίσεξτον. Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος τξστ' ἡμέρας ἔχει.

Οἱ δὲ τῆς σελήνης ἐνιαυτοὶ τνδ' εἰσιν ἡμερῶν· ἡ γὰρ σελήνη, ἀφ' οὗ γεννηθῇ, ἥγουν ἀνακαινισθῇ, αὔξει, ἔως ἂν γένηται ἡμερῶν ιδ' ἡμίσεος τετάρτου, καὶ ἄρχεται λήγειν, ἔως ἡμερῶν κθ' ἡμίσεος, καὶ τελείως γίνεται ἀφωτιστος. Καὶ πάλιν συναπτομένη τῷ ἡλίῳ ἀναγεννᾶται καὶ ἀνακαινίζεται, ὑπόμνημα φέρουσα τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως. Καθ' ἕκαστον οὖν ἐνιαυτὸν τὰς ἔνδεκα ἡμέρας ἀποδίδωσι τῷ ἡλίῳ. Κατὰ οὖν τρεῖς χρόνους ὁ ἐμβόλιμος μὴν γίνεται τοῖς Ἐβραίοις, καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος δεκατριῶν μηνῶν εύρισκεται ἐκ τῆς προσθήκης τῶν ἔνδεκα ἡμερῶν.

Δῆλον δὲ ώς σύνθετός ἐστιν ὁ τε ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα, καὶ φθορᾶς κατὰ τὴν ιδίαν φύσιν ὑπόκεινται. Τὴν δὲ τούτων φύσιν οὐκ ἴσμεν. Τινὲς μὲν οὖν φασι τὸ πῦρ ἐκτός τινος ὅλης ἀφανὲς εἶναι, ὅθεν καὶ σβεννύμενον ἀφανίζεται. Ἔτεροι δὲ τοῦτο σβεννύμενον εἰς ἀέρα φασὶ μεταβάλλεσθαι.

Ο ζωδιακὸς κύκλος λοξῶς κινεῖται, διηρημένος εἰς τμήματα δώδεκα, ἅτινα καλεῖται ζῷδια. Τὸ δὲ ζῷδιον ἔχει δεκανοὺς τρεῖς, μοίρας λόγοι· ἡ δὲ μοίρα ἔχει λεπτὰ ξύνα. Ἐχει οὖν ὁ οὐρανὸς μοίρας τέσσερας, τὸ ύπερ γῆν ημισφαίριον μοίρας ρπ̄ καὶ τὸ ύπό γῆν ρπ̄.

Οἶκοι πλανητῶν

Κριός καὶ Σκορπίος Ἀρεως, Ταῦρος καὶ Ζυγὸς Ἀφροδίτης, Δίδυμοι καὶ Παρθένος Ἐρμοῦ, Καρκίνος Σελήνης, Λέων Ἡλίου, Τοξότης καὶ Ἰχθύες Διός, Αἰγόκερως καὶ Ὑδροχόος Κρόνου.

Ύψωματα

Κριός Ἡλίου, Ταῦρος Σελήνης, Καρκίνος Διός, Παρθένος Ἀρεως, Ζυγὸς Κρόνου, Αἰγόκερως Ἐρμοῦ, Ἰχθύες Ἀφροδίτης.

Τὰ σχήματα τῆς σελήνης.

Σύνοδος, ὅτε γένηται ἐν τῇ μοίρᾳ, ἐν ᾧ ἔστιν ὁ ἥλιος· γέννα, ὅταν ἀποστῇ τοῦ ἥλιου μοίρας ιερός ἀνατολή, ὅτε φανῇ μηνοειδή δίς, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ξύνα· διχοτόμοι δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ζύνα· ἀμφίκυρτοι δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρπ̄· πλησισέληνοι, αἱ καὶ πλησιφαεῖς, δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρνός· πανσέληνος, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρπ̄. Δίς δὲ εἴπομεν, μίαν αὐξούσης καὶ μίαν ληγούσης. Διὰ δύο ημισυνήμερῶν παρέρχεται ἡ σελήνη ἐκαστον ζῷδιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 22. Περὶ ἀέρος καὶ ἀνέμων

Ἄήρ ἔστι στοιχεῖον λεπτότατον, ύγρόν τε καὶ θερμόν, τοῦ μὲν πυρὸς βαρύτερον, τῆς δὲ γῆς καὶ τῶν ὑδάτων κουφότερον, ἀναπνοῆς καὶ ἐκφωνήσεως αἴτιον, ἀχρωμάτιστον, ἦτοι ἐκ φύσεως χρῶμα μὴ κεκτημένον, διειδές, διαφανές (φωτὸς γάρ ἔστι δεκτικόν) καὶ ταῖς τρισὶν αἰσθήσεσιν ήμῶν διακονοῦν (διὸ ἀντοῦ γὰρ ὁρῶμεν, ἀκούομεν, ὁσφραινόμεθα), δεκτικὸν θάλψεώς τε καὶ ψύξεως ξηρότητός τε καὶ ύγρότητος, οὗ πᾶσαι αἱ κατὰ τόπον κινήσεις εἰσίν· ἄνω, κάτω, ἔσω, ἔξω, δεξιά, ἀριστερὰ καὶ ἡ κυκλοφορικὴ κίνησις. Οἶκοθεν μὴ κεκτημένος τὸ φῶς, ἀλλ’ ύπὸ ἥλιου καὶ σελήνης καὶ ἀστρων καὶ πυρὸς φωτιζόμενος. Καὶ τοῦτο ἔστιν, ὃ εἴπεν ἡ Γραφή, ὅτι «σκότος ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου», θέλουσα δεῖξαι, ως οὐκ οἴκοθεν ὁ ἀήρ τὸ φῶς κέκτηται, ἀλλ’ ἄλλη τίς ἔστιν οὐσία ἡ τοῦ φωτός.

Ἀνεμος δέ ἔστι κίνησις ἀέρος ἡ ἄνεμος ἔστι ρεῦμα ἀέρος τῆς τῶν τόπων ἐξαλλαγῆς, ὅθεν ὁρεῖ, τάς ἐπωνυμίας ἀμείβων. Καὶ ὁ τόπος δὲ τοῦ ἀέρος ἔστι τόπος γάρ ἔστιν ἐκάστου σώματος ἡ τούτου περιοχή. Τί δὲ περιέχει τὰ σώματα, εἰ μὴ ἀήρ; Εἰσὶ δὲ τόποι διάφοροι, ὅθεν ἡ τοῦ ἀέρος γίνεται κίνησις, ἔξων καὶ οἱ ἄνεμοι τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι.

δώδεκα δὲ οἱ πάντες εἰσί. Φασὶ δὲ τὸν ἀέρα σβέσιν πυρὸς ἥ ἀτμὸν ὕδατος θερμανθέντος. "Εστι γοῦν ὁ ἀὴρ κατὰ μὲν τὴν οἰκείαν φύσιν θερμός, ψύχεται δὲ τῇ γειτνιάσει τῇ πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν γῆν, ώς τὰ μὲν κάτω μέρη αὐτοῦ ψυχρὰ εἶναι, τὰ δὲ ἄνω θερμά.

Ἄνεμοι πνέουσιν ἀπὸ ἀνατολῆς θερινῆς καικίας, ὁ καὶ μέσης, ἀπὸ ἀνατολῆς ισημερινῆς ἀπηλιώτης, ἀπὸ ἀνατολῆς χειμερινῆς εὔρος, ἀπὸ δύσεως χειμερινῆς λίψ, ἀπὸ δύσεως ισημερινῆς ζέφυρος, ἀπὸ δύσεως θερινῆς ἀργέστης, ἡτοι Ὁλυμπίας, ὁ καὶ Ἰάπυξ. Εἴτα νότος καὶ ἀπαρκτίας ἀντιπνέοντες ἀλλήλοις. "Εστι δὲ μέσος ἀπαρκτίου καὶ καικίου βορέας. Εὔρου δὲ καὶ νότου μέσος Φοῖνιξ, ὁ καλούμενος εὐρόνοτος. Μέσος δὲ νότου καὶ λιβός λιβόνοτος, ὁ καὶ λευκόνοτος. Μέσος δὲ ἀπαρκτίου καὶ ἀργέστου θρασκίας, ἡτοι κέρκιος ὑπὸ τῶν περιοίκων ὀνομαζόμενος.

(Ἐθνη δέ οἰκεῖ τά πέρατα κατ' ἀπηλιώτην Βακτριανοί, κατ' εὔρον Ἰνδικοί, κατά Φοίνικα Ἐρυθρά θάλασσα καὶ Αἰθιοπία, κατά λιβόνοτον οἱ ὑπέρ Σύρτιν Γαράμαντες, κατά λίβα Αἰθίοπες καὶ οἱ δυσμικοί Ὑπέρμαυροι, κατά ζέφυρον Στῆλαι καὶ ἀρχαί Λιβύης καὶ Εὐρώπης, κατά ἀργέστην Ἰβηρία, ἡ νῦν Ἰσπανία, κατά δέ θρασκίαν Κελτοί καὶ τά ὅμορα· κατά ἀπαρκτίαν οἱ ὑπέρ τήν Θράκην Σκύθαι, κατά βορρᾶν Πόντος, Μαιῶτις καὶ Σαρμάται, κατά καικίαν, Κασπία θάλασσα καὶ Σάκαι).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 23. Περὶ ὑδάτων

Καὶ τὸ ὕδωρ δὲ ἐν τῶν στοιχείων τῶν τεσσάρων ἔστι, ποίημα Θεοῦ, κάλλιστον. "Υδωρ ἔστι στοιχεῖον ὑγρόν τε καὶ ψυχρὸν, βαρύ τε καὶ κατωφερές, εὐδιάχυτον. Τούτου δὲ μνημονεύει ἡ θεία Γραφὴ λέγουσα· «Καὶ σκότος ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος»· ἄβυσσος γὰρ οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν, εἰ μὴ ὕδωρ πολύ, οὗ τὸ τέλος ἀκατάληπτον ἀνθρώποις. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν τὸ ὕδωρ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐπεπόλαζε. Καὶ πρῶτον μὲν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα διαχωρίζον ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος· ἐν τῷ μέσῳ γὰρ τῆς ἀβύσσου τῶν ὑδάτων ἐστερεώθη τῷ δεσποτικῷ προστάγματι. Ὅθεν καὶ στερέωμα εἶπεν ὁ Θεὸς γενέσθαι, καὶ ἐγένετο. Τίνος δὲ χάριν ἐπάνω τοῦ στερεώματος ὕδωρ ὁ Θεὸς ἀπέθετο; Διὰ τὴν τοῦ ἥλιου καὶ τοῦ αἰθέρος θερμοτάτην ἔκκαυσιν· εὐθέως γὰρ μετὰ τὸ στερέωμα ὁ αἰθὴρ ἐφήπλωται. Καὶ ὁ ἥλιος δὲ σὺν τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς ἄστροις ἐν τῷ στερεώματί εἰσι· καὶ εἰ μὴ ἐπέκειτο ὕδωρ, ἐφλέχθη ἀν ὑπὸ τῆς θέρμης τὸ στερέωμα.

Εἴτα προσέταξεν ὁ Θεὸς συναχθῆναι τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν. Τὸ δὲ «μίαν συναγωγὴν» λέγειν οὐ δηλοῖ τὸ ἐν ἐνὶ τόπῳ συναχθῆναι αὐτά –ιδοὺ γὰρ μετὰ ταῦτα φησι· «Καὶ τὰ συστήματα τῶν ὕδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας»—, ἀλλὰ τὸ ὄμοῦ καθ' ἑαυτὰ κεχωρισμένα τῆς γῆς γενέσθαι τὰ ὕδατα ὁ λόγος ἐδήλωσε. «Συνήχθησαν τοίνυν τὰ ὕδατα εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὥφθη ἡ ἔηρά». Ἐντεῦθεν αἱ δύο θάλασσαι αἱ τὴν Αἴγυπτον περιέχουσαι –μέση γὰρ αὕτη τῶν δύο κεῖται θαλασσῶν – συνήχθησαν, διάφορα πελάγη καὶ ὅρη καὶ νήσους καὶ ἀγκῶνας καὶ λιμένας ἔχουσαι καὶ κόλπους διαφόρους περιέχουσαι αἰγιαλούς τε καὶ ἀκτάς –αἰγιαλός μὲν γὰρ ὁ ψαμμώδης λέγεται, ἀκτὴ δὲ ἡ πετρώδης καὶ ἀγχιβαθῆς, ἥτοι ἡ εὐθέως ἐν τῇ ἀρχῇ βάθος ἔχουσα. Ὄμοιώς καὶ ἡ κατὰ τὴν ἀνατολήν, ἥτις λέγεται Ἰνδική, καὶ ἡ βορεινή, ἥτις λέγεται Κασπία· καὶ αἱ λίμναι δὲ ἐντεῦθεν συνήχθησαν. «Ἐστιν οὖν ὁ μὲν Ὁκεανὸς οἶόν τις ποταμὸς κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν, περὶ οὗ εἴρηκεν, ώς ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ Γραφή, ὅτι «ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ παραδείσου», πότιμον καὶ γλυκὺν ὕδωρ ἔχων. Οὗτος χορηγεῖ τὸ ὕδωρ ταῖς θαλάσσαις, ὅπερ ἐν ταῖς θαλάσσαις χρονίζον καὶ ἐστῶς ἀκίνητον πικρὸν γίνεται, τοῦ ἡλίου ἀεὶ τὸ λεπτότερον ἀνιμωμένου καὶ τῶν σιφώνων, ὅθεν καὶ τὰ νέφη συνίστανται καὶ οἱ ὅμβροι γίνονται διὰ τῆς διηθῆσεως γλυκαινομένου τοῦ ὕδατος.

Οὗτος καὶ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς, ἥτοι εἰς τέσσαρας ποταμοὺς διαιρεῖται. «Όνομα τῷ ἐνὶ Φεισών», τουτέστι Γάγγης ὁ Ἰνδικός. «Καὶ ὄνομα τῷ ἄλλῳ Γηών»· οὗτός ἐστιν ὁ Νεῖλος ὁ ἀπὸ Αἰθιοπίας εἰς Αἴγυπτον κατερχόμενος. Καὶ ὄνομα τῷ τρίτῳ Τίγρις. Καὶ ὄνομα τῷ τετάρτῳ Εὐφράτης. Εἰσὶ δὲ καὶ ἔτεροι πλεῖστοι καὶ μέγιστοι ποταμοί, ὃν οἱ μὲν εἰς τὴν θάλασσαν κενοῦνται, οἱ δὲ καὶ ἐν τῇ γῇ ἀναλίσκονται. Ὅμως καὶ πᾶσα ἡ γῆ διάτρητός ἐστι καὶ ὑπόνομος ὥσπερ τινὰς φλέβας ἔχουσα, δι' ὃν ἐκ τῆς θαλάσσης δεχομένη τὰ ὕδατα τὰς πηγὰς ἀνίησι.

Πρὸς οὓν τὴν ποιότητα τῆς γῆς καὶ τὸ τῶν πηγῶν ὕδωρ γίνεται. Διηθεῖται μὲν γὰρ καὶ διὺλίζεται διὰ τῆς γῆς τὸ θαλάττιον ὕδωρ καὶ οὕτω γλυκαίνεται. Εἰ δὲ ὁ τόπος, ὅθεν ἡ πηγὴ ἀναδίδοται, τύχοι πικρὸς ἢ ἀλμυρός, πρὸς τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ ἀνάγεται. Στενούμενον δὲ πολλάκις τὸ ὕδωρ καὶ βίᾳ ῥηγνύμενον θερμαίνεται, κάντεῦθεν τὰ αὐτοφυῆ θερμὰ ἀνάγονται ὕδατα. Τῷ οὖν θείῳ προστάγματι κοιλώματα ἐν τῇ γῇ γεγόνασι, καὶ οὕτως εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν συνήχθη τὰ ὕδατα· ἐντεῦθεν καὶ τὰ ὅρη γεγόνασι.

Πρώτῳ τοίνυν τῷ ὕδατι προσέταξεν ὁ Θεὸς ἐξαγαγεῖν ψυχὴν ζῶσαν, ἐπειδὴ ἥμελλε δι' ὕδατος καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἐπιφερομένου τοῖς

ῦδασιν Ἀγίου Πνεύματος ἀνακαινίζειν τὸν ἄνθρωπον. Τοῦτο γὰρ ὁ θεῖος ἔφη Βασίλειος. Ἐξήγαγε δὲ ζῶα μικρά τε καὶ μεγάλα, κήτη, δράκοντας, ἰχθύας ἐν τοῖς ὕδασιν ἔρποντας καὶ πετεινὰ πτερωτά. Διὰ τῶν πετεινῶν οὖν συνάπτεται τό τε ὕδωρ καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ ἀήρ· ἐξ ὕδατων μὲν γὰρ ταῦτα γέγονεν, ἐν τῇ γῇ δὲ διατρίβει καὶ ἐν ἀέρι ἵπταται. Κάλλιστον δὲ στοιχεῖον τὸ ὕδωρ καὶ πολύχρηστον καὶ ρύπου καθάρσιον, οὐ μόνον μὲν σωματικοῦ, καὶ ψυχικοῦ δέ, εἰ προσλάβοι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 23. Περὶ πελαγῶν

Διαδέχεται τὸ Αἰγαῖον πέλαγος Ἐλλήσποντος, λήγων εἰς Ἄβυδον καὶ Σηστόν· εἴτα ἡ Προποντὶς, λήγουσα εἰς Χαλκηδόνα καὶ Βυζάντιον, ἐνθα τὰ στενά, ἀφ' ὃν ὁ Πόντος ἄρχεται· εἴτα ἡ Μαιῶτις λίμνη. Πάλιν δὲ ἀπ' ἀρχῆς Εὐρώπης καὶ Λιβύης Ἰβηρικὸν, τὸ ἀπὸ Στηλῶν εἰς Πυρήνην τὸ ὄρος· Λιγυστικὸν δὲ, τὸ ἔως τῶν τῆς Τυρρηνίας περάτων· Σαρδώνιον δὲ, τὸ ὑπὲρ τὴν Σαρδὼ, νεῦον πρὸς τὴν Λιβύην κάτω· Τυρρηνικὸν δὲ, τὸ μέχρι Σικελίας λῆγον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν τῆς Λιγυστικῆς ἄκρων· εἴτα Λιβυκόν· εἴτα Κρητικὸν καὶ Σικελικὸν καὶ Ἰόνιον καὶ Ἀδριον, τὸ δὲ ἀνακεχυμένον ἐκ τοῦ Σικελικοῦ πελάγους, ὃν καλοῦσιν Κορινθιακὸν κόλπον, ἥτοι Ἀλκυονίδα θάλασσαν. Τῷ δὲ Σουνίῳ καὶ Σκυλλαίῳ περιεχόμενον πέλαγος, Σαρωνικόν· εἴτα Μυρτῶν καὶ Ἰκάριον, ἐν ᾧ αἱ Κυκλαδες· εἴτα Καρπάθιον καὶ Παμφύλιον καὶ Αἰγύπτιον. Ὅπερ δὲ τὸ Ἰκάριον ἐξῆς ἀναχεῖται τὸ Αἰγαῖον. Ἐστι δὲ ὁ τῆς Εὐρώπης παράπλους ἀπὸ Τανάϊδος ποταμοῦ ἐκβολῶν ἔως Ἡρακλέους στηλῶν στάδια Σθψθ· τῆς δὲ Λιβύης ἀπὸ Τίγγεως ἔως στόματος Κανωβικοῦ στάδια βθσνβ· τῆς δὲ Άσιας ἀπὸ Κανώβου ἔως Τανάϊδος ποταμοῦ μετὰ τῶν κόλπων ὁ παράπλους στάδια δρια'. Ὁμοῦ παράλιος σὺν κόλποις τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης στάδια ιγθοβ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 24. Περὶ γῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς.

Ἡ γῆ ἐν τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐστὶ ξηρόν τε καὶ ψυχρὸν καὶ βαρὺ καὶ ἀκίνητον, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ παρηγμένον. «Ἐν ἀρχῇ» γάρ, φησίν, «ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», ἡς τὴν ἔδραν καὶ τὴν βάσιν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων εἰπεῖν δεδύνηται. Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ ὑδάτων φασὶν ἡδράσθαι καὶ πεπῆχθαι αὐτήν, ὡς φησιν ὁ θεῖος Δαυίδ· «Τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὕδατων», οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀέρος. Ἀλλος δέ φησιν· «Οἱ ἔδράσας τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός». Καὶ πάλιν ὁ θεηγόρος Δαυὶδ ὡς ἐκ

προσώπου τοῦ Δημιουργοῦ· «Ἐγώ», φησίν, «έστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς», τὴν συνεκτικὴν αὐτῆς δύναμιν στύλους ὄνομάσας. Τὸ δὲ «ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν» δηλοῖ τὸ πανταχόθεν περικεχύσθαι τῇ γῇ τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν. Κἀν οὖν ἐφ' ἑαυτῆς, κἀν ἐπὶ ἀέρος, κἀν ἐπὶ ὕδατον, κἀν ἐπ' οὐδενὸς δῶμεν ἡδράσθαι αὐτήν, χρὴ μὴ ἀφίστασθαι τῆς εὐσεβοῦς ἐννοίας, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ συγκρατεῖσθαι, ὁμολογεῖν καὶ συνέχεσθαι τῇ δυνάμει τοῦ κτίσαντος.

Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν, καθώς φησιν ἡ θεία Γραφή, ὑπὸ ὕδατον ἐκαλύπτετο καὶ ἀκατασκεύαστος, ἥτοι ἀκόσμητος ἦν. Τοῦ δὲ Θεοῦ προστάξαντος τὰ τῶν ὕδατον δοχεῖα γεγόνασι, καὶ τότε τὰ ὅρη ὑπῆρξαν, τῷ τε θείῳ προστάγματι τὸν οἰκεῖον ἀνείληφε κόσμον παντοδαπέσι χλόαις καὶ φυτοῖς ὠραΐσθεῖσα, οἵς τὸ θεῖον ἐνέθηκε πρόσταγμα δύναμιν αὐξητικήν τε καὶ θρεπτικήν καὶ σπερματικήν, ἥτοι ὁμοίου γεννητικήν.

Ἐξήγαγε δὲ τοῦ Δημιουργοῦ κελεύσαντος καὶ παντοῖα γένη ζῷων ἐρπετῶν τε καὶ θηρίων καὶ κτηνῶν. Πάντα μὲν πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου εὔκαιρον χρῆσιν, ἀλλὰ τούτων τὰ μὲν πρὸς βρῶσιν, οἷον ἔλάφους, πρόβατα, δορκάδας καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ πρὸς διακονίαν, οἷον καμήλους, βοῦς, ἵππους, ὄνους καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ πρὸς τέρψιν οἷον πιθήκους, καὶ τῶν ὀρνέων κίσσας τε καὶ ψιττακοὺς καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ τῶν φυτῶν δὲ καὶ βοτανῶν τὰ μὲν κάρπιμα καὶ ἐδώδιμα, τὰ δὲ εὐώδη καὶ ἀνθηρὰ πρὸς τέρψιν ἡμῖν δεδωρημένα, οἷον τὸ ρόδον καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ πρὸς νοσημάτων ἴασιν. Οὐκ ἔστι γὰρ οὐδὲν ζῶον, οὐδὲ φυτόν, ἐν ᾧ οὐκ ἐνέργειάν τινα τῇ τῶν ἀνθρώπων χρεία χρησιμεύουσαν ὁ Δημιουργὸς ἐναπέθετο. Ὁ γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἐπιστάμενος εἰδὼς, ὡς μέλλει ἐν αὐτεξουσίῳ παραβάσει ὁ ἄνθρωπος γενέσθαι καὶ τῇ φθορᾷ παραδίδοσθαι, πάντα πρὸς εὔκαιρον χρῆσιν αὐτοῦ, τά τε ἐν τῷ στερεώματι τά τε ἐν τῇ γῇ καὶ τὰ ἐν ὕδασιν ἔκτισε.

Πρὸ μὲν οὖν τῆς παραβάσεως, πάντα ὑποχείρια τῷ ἀνθρώπῳ ἦν· ἄρχοντα γὰρ αὐτὸν κατέστησεν ὁ Θεὸς πάντων τῶν ἐν τῇ γῇ καὶ τῶν ἐν τοῖς ὕδασι. Καὶ ὁ ὄφις δὲ συνήθης τῷ ἀνθρώπῳ ἦν, μᾶλλον τῶν ἄλλων αὐτῷ προσερχόμενος καὶ τερπνοῖς προσομιλῶν τοῖς κινήμασιν. Ὅθεν δι’ αὐτοῦ τὴν κακίστην ὁ ἀρχέκακος Διάβολος ὑποθήκην τοῖς προπάτορσιν εἰσηγήσατο. Καὶ ἡ γῇ δὲ αὐτομάτῃ τοὺς καρποὺς ἔφερε πρὸς χρείαν τῶν ὑποχειρίων αὐτῷ ζῷων, καὶ οὕτε ὅμβρος ἦν τῇ γῇ οὕτε χειμών. Μετὰ δὲ τὴν παράβασιν, ἡνίκα «παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς», ἄρχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἄλογον ἐπιθυμίαν τοῦ λογικοῦ νοῦ

παρασκευάσας, παρήκοος τῆς τοῦ Δεσπότου ἐντολῆς γενόμενος,
ἐπανέστη τῷ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ χειροτονηθέντι ἄρχοντι
ἡ ὑποχείριος κτίσις, καὶ ἐτάγη ἐν ἰδρῶτι ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ᾧς
ἐλήφθη.

Ἄλλ’ οὐδὲ νῦν ἄχρηστος ἡ τῶν θηρίων χρῆσις ἐκφοβοῦσα καὶ πρὸς
ἐπίγνωσιν καὶ ἐπίκλησιν τοῦ πεποιηκότος φέρουσα Θεοῦ. Καὶ ἡ
ἄκανθα δὲ μετὰ τὴν παράβασιν ἐξεφύη τῆς γῆς κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου
ἀπόφασιν, μεθ’ ἣν συνεζεύχθη καὶ τῇ ἀπολαύσει τοῦ ρόδου ἡ ἄκανθα
εἰς ὑπόμνησιν τῆς παραβάσεως ἡμᾶς ἔγουσα, δι’ ἣν ἀκάνθας καὶ
τριβόλους ἡ γῆ ἀνατέλλειν ἡμῖν κατεδικάσθη.

‘Οτι μὲν ταῦτα οὕτως ἔχει, πιστευτέον ἐκ τοῦ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὴν
τούτων διαμονὴν ἐνεργεῖν τὸν τοῦ Κυρίου λόγον· ἔφη γάρ·

«Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν».

Σφαιροειδῆ δέ τινές φασι τὴν γῆν, ἔτεροι δὲ κωνοειδῆ. Ἡττων δὲ καὶ
πάνυ σμικροτέρα ἐστὶ τοῦ οὐρανοῦ, ὥσπερ τις στιγμὴ ἐν μέσῳ
τούτου κρεμαμένη. Καὶ αὐτὴ δὲ παρελεύσεται καὶ ἀλλαγήσεται.

Μακάριος δέ ἐστιν ὁ τὴν τῶν πραέων γῆν κληρονομῶν· ἡ γὰρ
μέλλουσα τοὺς ἀγίους ὑποδέχεσθαι γῆ ἀθάνατός ἐστι. Τίς οὖν ἀξίως
τὴν ἅπειρόν τε καὶ ἀκατάληπτον τοῦ Δημιουργοῦ σοφίαν
θαυμάσειεν; “Ἡ τίς τῆς πρεπούσης εὐχαριστίας ἐφίκοιτο τοῦ δοτῆρος
τῶν τοσούτων ἀγαθῶν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 24. Εἰσὶ δὲ αἱ γνωσθεῖσαι ἐπαρχίαι τῆς γῆς ἥτοι σατραπίαι
αὗται· Εὐρώπης μὲν ἐπαρχίαι λ’, πίνακες ἱ· ἀ· Ἰουβερνία, νῆσος Βρετανική
Ἀλουίωνος νῆσος Βρετανική Ἅ Ισπανία Βαϊτική Ἅ Ισπανία Λουσιτανία Ἅ
Ισπανία Ταρακωνησία ፈ Γαλλία Ἀκουιτανία ፈ Γαλλία Λουγδονησία ἡ
Γαλλία Κελτική ፈ Γαλλία Ναρβωνησία ፈ Γερμανία μεγάλη ιά ፈ Ραιτία καὶ
Οὐινδελικία ἱ· Νωρικόν ἱ· Παννονία ἡ ἄνω ἱ· Παννονία ἡ κάτω ἱέ ፈ Ίλλυρίς
ἱ· Δελματία ἱ· ፈ Ιταλία ἡ Κύρνος νῆσος ἱ· Σαρδὼ νῆσος ፈ Σικελία νῆσος
κά Σαρματία ἡ ἐν Εὐρώπῃ κ· Ταυρικὴ Χερσόνησος κ· ፈ Ιάζυγες Μετανάσται
κ· Δακία κέ Μυσία ἡ ἄνω κ· Μυσία ἡ κάτω κ· Θράκη κή Χερσόνησος κ·
Μακεδονία ፈ Ηπειρος λά Ἀχαΐα λ’ Εῦβοια νῆσος λ’ Πελοπόννησος λ’
Κρήτη νῆσος. Λιβύης ἐπαρχίαι ἱ·, πίνακες ἱ· ἀ Μαυριτανία Τιγγιτανή
Μαυριτανία Καισαρηνησία ፈ Νουμιδία ፈ Αφρικὴ ὄλη ፈ Κυρηναϊκὴ
πεντάπολις ፈ Μαρμαρική ፈ Λιβύη ἡ Αἴγυπτος ἡ κάτω ፈ Αἴγυπτος Θηβαῖς
ἱ ἡ ἐντὸς Αφρικῆς Λιβύη ιά ἡ ἄνω Αἴγυπτου Αἰθιοπία ἱ· ἡ ἐντὸς τούτων
πάντων νωτιωτάτη Αἰθιοπία. Ἀσίας ἡπείρου μεγάλης ἐπαρχίαι μή,
κανόνες ἱ· ἀ Βιθυνία Πόντου ፈ Άσια ἡ ἴδιως, πρὸς τῇ ፈ Εφέσω ፈ Φρυγία
μεγάλη ፈ Λυκία ፈ Γαλατία ፈ Παφλαγονία ፈ Παμφυλία ἡ Καππαδοκία ፈ

Αρμενία μικρά ί Κιλικία ιά Σαρματία ἡ ἐντὸς Άσίας ι' Κολχίς ι' Ίβηρία ι'
Άλβανία ιέ Άρμενία μεγάλη ι' Κύπρος νῆσος ι' Συρία κοίλη ιή Συρία
Φοινίκη ι' Συρία Παλαιστίνη Ἀραβία Πετραία κά Μεσοποταμία κ'
Ἀραβία ἔρημος κ' Βαβυλωνία κ' Ἀσσυρία κέ Σουσιανή κ' Μηδία κ' Περσίς
κή Παρθία κ' Καρμανία ἔρημος Ἃραβία εύδαιμων λ'
Ὑρκανία λ' Μαργιανή λ' Βακτριανή λέ Σογδιανή λ' Σακῶν λ' Σκυθία ἡ
ἐντὸς Ἰμάου ὅρους λή Σκυθία ἡ ἐκτὸς Ἰμάου ὅρους λ' Σηρική Ἀρεία μά
Παροπανισάδαι μ' Δραγγιανή μ' Ἀραχωσία μ' Γεδρωσία μέ Ίνδική ἡ
ἐντὸς Γάγγου τοῦ ποταμοῦ μ' Ίνδικὴ ἡ ἐκτὸς Γάγγου τοῦ ποταμοῦ μ'
Σῖναι μή Ταπροβάνη νῆσος. Όμοιοι γίνονται Εὐρώπης μὲν πίνακες ί,
ἐπαρχίαι λ', πόλεις ἐπίσημοι ριή Λιβύης δὲ πίνακες μὲν ή, χῶραι δὲ ι',
πόλεις ἐπίσημοι ν' Άσίας δὲ μεγάλης πίνακες μὲν ι', ἐπαρχίαι δὲ μή, πόλεις
ἐπίσημοι ρ' αἱ πᾶσαι τῆς οἰκουμένης χῶραι ή', πόλεις τ'. Ἐθνη δὲ οίκει τὰ
πέρατα· κατ' ἀπηλιώτην Βακτριανοί, κατ' εὔρον Ίνδοί, κατὰ Φοίνικα
Ἐρυθρὰ θάλασσα καὶ Αἰθιοπία, κατὰ λευκόνοτον οἱ ὑπὲρ Σύρτιν
Γεράμαντες, κατὰ λίβα Αἰθίοπες καὶ δυσμικοὶ Ὑπέρμαυροι, κατὰ ζέφυρον
Στῆλαι καὶ ἀρχαὶ Λιβύης καὶ Εὐρώπης, κατὰ ἀργέστην Ίβηρία ἡ νῦν
Ισπανία, κατὰ δὲ θρασκίαν Κελτοὶ καὶ τὰ ὅμορα, κατὰ ἀπαρκτίαν οἱ ὑπὲρ
Θράκην Σκύθαι, κατὰ βορρᾶν Πόντος Μαιῶτις καὶ Σαρμάται, κατὰ
καικίαν Κασπία θάλασσα καὶ Σάκες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 25. Περὶ παραδείσου

Ἐπειδὴ δὲ ἔμελλεν ὁ Θεὸς ἐξ ὀρατῆς τε καὶ ἀοράτου κτίσεως
πλαστουργεῖν τὸν ἄνθρωπον κατ' οἰκείαν εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν,
ῶσπερ τινὰ βασιλέα καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ
προκαθίστησιν αὐτῷ οἶόν τι βασίλειον, ἐν ᾧ διαιτώμενος μακαρίαν
καὶ πανολβίαν ἔξει ζωήν. Οὗτός ἐστιν ὁ θεῖος παράδεισος, Θεοῦ
χερσὶν ἐν Ἐδὲμ πεφυτευμένος, εὐφροσύνης καὶ θυμηδίας ἀπάσης
ταμιεῖον. Ἐδὲμ γάρ τρυφὴ ἐρμηνεύεται. Ἐν τῇ ἀνατολῇ μὲν πάσης
τῆς γῆς ὑψηλότερος κείμενος, εὐκραής δὲ καὶ ἀέρι λεπτῷ καὶ
καθαρωτάτῳ περιλαμπόμενος, φυτοῖς ἀειθαλέσι κομῶν, εὐωδίας
πλήρης, φωτὸς ἔμπλεως, ὥρας ἀπάσης αἰσθητῆς καὶ κάλλους
ὑπερβαίνων ἐπίνοιαν, θεῖον ὄντως χωρίον καὶ ἄξιον τοῦ κατ' εἰκόνα
Θεοῦ ἐνδιαίτημα, ἐν ᾧ οὐδὲν τῶν ἀλόγων ηὐλίζετο, μόνος δὲ ὁ
ἄνθρωπος, τῶν θείων χειρῶν τὸ πλαστούργημα.

Ἐν μέσῳ τούτου ξύλον ζωῆς ὁ Θεὸς ἐφύτευσεν καὶ ξύλον τῆς
γνώσεως. Τὸ μὲν ξύλον τῆς γνώσεως ἀπόπειράν τινα καὶ δοκιμὴν
καὶ γυμνάσιον τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοῆς καὶ παρακοῆς. Διὸ καὶ
ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν κέκληται, ἢ ὅτι δύναμιν

έδίδου γνωστικὴν τοῖς μεταλαμβάνουσι τῆς οἰκείας φύσεως, ὅπερ καλὸν μὲν τοῖς τελείοις, κακὸν δὲ τοῖς ἀτελεστέροις, ἔτι καὶ τὴν ἔφεσιν λιχνοτέροις, ὥσπερ στερεὰ τροφὴ τοῖς ἀπαλοῖς ἔτι καὶ δεομένοις γάλακτος· οὐκ ἐβούλετο γὰρ ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεὸς μεριμνᾶν καὶ περὶ πολλὰ τυρβάζεσθαι, οὐδὲ φροντιστὰς καὶ προνοητὰς τῆς ιδίας ζωῆς γενέσθαι.

Ὄπερ δὴ καὶ πέπονθεν ὁ ἄδαμ· γενσάμενος γὰρ ἔγνω, ὅτι γυμνὸς ἦν, καὶ περίζωμα ἔαυτῷ περιεποιεῖτο· φύλλα γὰρ συκῆς λαβὼν περιεζώσατο. Πρὸ δὲ τῆς γεύσεως γυμνοὶ ἦσαν ἀμφότεροι, ὅ τε ἄδαμ καὶ ἡ Εὔα, καὶ οὐκ ἡσχύνοντο. Τοιούτους δὲ ἀπαθεῖς ἐβούλετο εἶναι ἡμᾶς ὁ Θεός (ἀπαθείας γὰρ ἄκρας τοῦτο ἐστιν). Ἔτι δὲ καὶ ἀμερίμνους, ἐν ἔργον ἔχοντας, τὸ τῶν ἀγγέλων, ὑμεῖν ἀλήκτως καὶ ἀδιαλείπτως τὸν κτίσαντα, καὶ τῆς αὐτοῦ κατατρυφᾶν θεωρίας καὶ αὐτῷ ἐπιρρίπτειν τὴν ἔαυτῶν μέριμναν. Ὄπερ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Δαυὶδ πρὸς ἡμᾶς ἀπεφθέγξατο· «Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου», λέγων, «καὶ αὐτός σε διαθρέψει». Καὶ ἐν τοῖς Ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τοὺς οἰκείους μαθητὰς διδάσκων φησί· «Μὴ μεριμνήσῃτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, καὶ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε». Καὶ πάλιν· «Αἴτεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Καὶ πρὸς τὴν Μάρθαν· «Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾶς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά, ἐνὸς δέ ἐστι χρεία· Μαρία γὰρ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἔξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς»· τὸ καθῆσθαι δηλονότι παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἀκούειν τῶν λόγων αὐτοῦ.

Τὸ δὲ τῆς ζωῆς ξύλον ἢ ξύλον ἔχον ἐνέργειαν ζωῆς παρεκτικὴν ἢ τοῖς τῆς ζωῆς ἀξίοις καὶ τῷ θανάτῳ οὐχ ὑποκειμένοις μόνοις ἐδώδιμον. Τινὲς μὲν οὖν αἰσθητὸν τὸν παράδεισον ἐφαντάσθησαν, ἔτεροι δὲ νοητόν. Πλὴν ἔμοιγε δοκεῖ, ὅτι ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς ἄμα καὶ νοητὸς δεδημιούργητο, οὕτω καὶ τὸ τούτου ιερώτατον τέμενος αἰσθητὸν ἄμα καὶ νοητὸν καὶ διπλῆν ἔχον τὴν ἔμφασιν· τῷ γὰρ σώματι ἐν τῷ θειοτάτῳ χώρῳ καὶ ὑπερκαλλεῖ, καθὼς ἴστορήσαμεν, αὐλιζόμενος, τῇ ψυχῇ ἐν ὑπερτέρῳ καὶ ἀσυγκρίτῳ καὶ περικαλλεστέρῳ τόπῳ διέτριβε Θεὸν ἔχων οἶκον τὸν ἔνοικον καὶ αὐτὸν ἔχων εὐκλεὲς περιβόλαιον καὶ τὴν αὐτοῦ περιβεβλημένος χάριν καὶ τοῦ μόνου γλυκυτάτου καρποῦ τῆς αὐτοῦ θεωρίας κατατρυφῶν, οἵα τις ἄγγελος ἄλλος καὶ ταύτῃ τρεφόμενος. Ὄπερ δὴ καὶ ξύλον ζωῆς ἀξίως ὠνόμασται· ζωῆς γὰρ θανάτῳ μὴ διακοπτομένης ἡ γλυκύτης τῆς θείας μεθέξεως τοῖς μεταλαμβάνουσι μεταδίδωσιν. Ὁ δὴ καὶ πᾶν ξύλον ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν· «Ἄπὸ παντὸς

ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει», φησί, «φάγεσθε·» αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ πᾶν, ἐν ᾧ καὶ δι’ οὗ τὸ πᾶν συνέστηκε.

Τὸ δὲ τῆς τοῦ καλοῦ τε καὶ κακοῦ γνώσεως ξύλου ἡ τῆς πολυσχεδοῦς θεωρίας διάγνωσις. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ τῆς οἰκείας ἐπίγνωσις φύσεως, ἥτις καλὴ μὲν τοῖς τελείοις καὶ ἐν τῇ θείᾳ θεωρίᾳ βεβιωκόσιν, ἐξ ἑαυτῆς τὴν τοῦ Δημιουργοῦ μεγαλουργίαν δημοσιεύουσα, τοῖς μὴ δεδιόσι μετάπτωσιν διὰ τὸ ἐκ τοῦ χρόνου εἰς ἔξιν τινὰ τῆς τοιαύτης ἐληλακέναι θεωρίας, οὐ καλὴ δὲ τοῖς νέοις ἔτι καὶ τὴν ἔφεσιν λιχνοτέροις, οὓς διὰ τὸ ἀβέβαιον τῆς ἐν τῷ κρείττονι διαμονῆς καὶ μήπω παγίως ἐνεδρασθῆναι τῇ τοῦ μόνου καλοῦ προσεδρείᾳ ἡ τοῦ οἰκείου κηδεμονία σώματος πρὸς ἑαυτὴν ἀνθέλκειν καὶ περισπᾶν πέφυκεν.

Οὕτω διπλοῦν οἶμαι τὸν θεῖον παράδεισον. Καὶ ἀληθῶς οἱ θεοφόροι Πατέρες παρέδωκαν οἵ τε οὔτως, οἵ τε ἐκείνως διδάξαντες. Δυνατὸν δὲ νοῆσαι πᾶν ξύλον τὴν ἐκ πάντων τῶν κτισμάτων τῆς θείας δυνάμεως γινομένην ἐπίγνωσιν, ὡς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος: «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται». Πασῶν δὲ τῶν ἐννοιῶν καὶ θεωριῶν τούτων ἡ καθ’ ἡμᾶς ὑψηλοτέρα πέφυκεν, ἡ τῆς ἡμετέρας φημὶ συστάσεως, ὡς φησιν ὁ θεῖος Δανίδ· «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ», τουτέστιν ἐκ τῆς ἐμῆς κατασκευῆς. Ἐπισφαλῆς δὲ αὕτη τῷ Ἀδάμ ὑπῆρχε νεοπαγεῖ ὅντι, δι’ ἃς εἴπομεν αἰτίας.

Ἡ ξύλον μὲν ζωῆς τὴν ἐκ πάντων τῶν αἰσθητῶν ἐγγινομένην θειοτέραν ἔννοιαν καὶ τὴν δι’ αὐτῶν ἐπὶ τὸν ἀπάντων γενεσιούργον τε καὶ δημιουργὸν καὶ αἴτιον ἀναγωγῆν, ὅπερ καὶ πᾶν ξύλον ὀνόμασε, τὸ πλῆρες καὶ ἀδιαιρέτον, μόνην τε τοῦ καλοῦ φέρων τὴν μέθεξιν, ξύλον δὲ γνώσεως καλοῦ καὶ πονηροῦ τὴν αἰσθητὴν καὶ ἐνήδονον βρῶσιν, τὴν τῷ δοκεῖν μὲν γλυκαίνουσαν, τῷ ὅντι δὲ ἐν μετουσίᾳ κακῶν τὸν μετέχοντα καθιστῶσαν· φησὶ γὰρ ὁ Θεός· «Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ», διὰ πάντων, οἶμαι, τῶν κτισμάτων ἐπ’ ἐμὲ τὸν ποιητὴν ἀναβιβάσθητι, λέγων, καὶ ἔνα καρπὸν ἐκ πάντων κάρπωσαι, ἐμὲ τὴν ὅντως ζωήν. Πάντα σοι ζωὴν καρποφορείτωσαν, καὶ τὴν ἐμὴν μέθεξιν ποιοῦ τῆς οἰκείας ὑπάρξεως σύστασιν· οὕτω γὰρ ἔσῃ ἀθάνατος. «Ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ’ αὐτοῦ. Ἡ δ’ ἀνὴμέρᾳ φάγητε ἀπ’ αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε»· φυσικῶς γὰρ ἡ αἰσθητὴ βρῶσις τοῦ ὑπεκρεύσαντός ἐστιν ἀναπλήρωσις καὶ εἰς ἀφεδρῶνα χωρεῖ καὶ φθοράν· καὶ ἀμήχανον ἄφθαρτον διαμένειν τὸν αἰσθητῆς βρῶσεως ἐν μετουσίᾳ γινόμενον.

“Η ξύλον μὲν ζωῆς ἡ μετοχὴ τοῦ θεοῦ, δι’ ἣς καὶ οἱ ἄγγελοι τρέφονται, δι’ ἣς τὴν ἀφθαρσίαν λαμβάνειν ἡμέλλομεν· ἔδει γὰρ ἡμᾶς πρῶτον ἀδιακρίτως ὑποταγῆναι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, ἔως εἰς τελείαν ἔξιν τῆς ἀρετῆς ἥλθομεν, καὶ οὕτως δῶρον παρὰ θεοῦ λαβεῖν τὴν διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ, ὅπερ ἐστὶ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ κακόν.

Οὐκ ἀσφαλῆς γὰρ τῷ ἀρτιπαγεῖ ἡ διάκρισις τῶν λογισμῶν καὶ τὸ ἀντιρρητικὸν διὰ τὸ ἐμπαθῆ ἔτι καὶ ἡδυπαθῆ ἔχειν τὸν λογισμόν. Ξύλον μὲν οὖν ζωῆς φημι τὴν ἐκ θεοῦ δεδομένην ἐντολήνξύλον γὰρ ζωῆς ἐστιν ἡ δικαιοσύνη πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς. Καὶ ηὐλόγηται ξύλον, δι’ οὗ δικαιοσύνη πεφύτευται, φησὶ Σολομώνξύλον δὲ γνώσεως τὴν διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. ”Ἐδει οὖν τὸν Ἄδαμ διὰ τῆς ἀδιακρίτου ὑπακοῆς ἐνωθῆναι θεῷ καὶ πλουτῆσαι τῇ ἐνώσει τὴν θέωσιν ἐν καιρῷ, ὅτε ὁ φύσει θεὸς ηὐδόκει, καὶ πάντων τὴν ἀληθῆ γνῶσίν τε καὶ διάκρισιν καὶ τὴν ἀπέραντον ζωήν. ”Ἐδει δὲ ἀπόπειραν γενέσθαι τῆς ἀδιακρίτου ὑπακοῆς. Δίδωσι τοίνυν ἐντολὴν ὁ θεός, μὴ γεύσασθαι τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως, μὴ πιστεῦσαι τῇ ἰδίᾳ διακρίσει μηδὲ φαγεῖν ἀπὸ ξύλου τινὸς ἔχοντος φυσικὴν ἐνέργειαν ἐμποιητικὴν τῆς ἐπιγνώσεως ἐαυτοῦ ἢτοι τῆς ἰδίας φύσεως. Προσβαλόντος οὖν τοῦ πονηροῦ διὰ τοῦ ὅφεως καὶ εἰπόντος «ἔσεσθε ως θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν», ἐὰν φάγητε, ἐπίστευσε τῇ ἰδίᾳ διακρίσει, καὶ ἔδοξεν αὐτῷ καλὸν ἡ θέωσις καὶ ἡ γνῶσις. Καὶ οὐκ ἐλογίσατο, ὅτι πάντα καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν καὶ οὐ καλὸν τὸ καλόν, εἰ μὴ καλῶς γένηται, καὶ ως οὐ χρὴ προαρπάζειν τὸ δοθησόμενον παρὰ γνώμην τοῦ διδόντος τὸ εἶναι καὶ τὸ εῦ εἶναι. Καὶ εἶδεν, ως καλόν, καὶ ἔφαγεν καὶ ἐγυμνώθη τῆς πρὸς θεὸν ἐκστάσεως, καὶ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ σωματικοί, καὶ τὰ πάθη ἐκινήθησαν, καὶ ἔγνωσαν, ὅτι γυμνοί εἰσι, καὶ ἡσχύνθησαν. Καὶ περιεσπάσθησαν ἀπὸ θεοῦ καὶ ως νήπιοι ἐλιχνεύθησαν πρὸς τὴν ἡδονὴν καὶ ἐξωρίσθησαν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ θνητοὶ γεγόνασιν. ”Ἡδει δὲ ὁ ἐχθρὸς ἐκ τῆς πείρας, ὅτι τὸ προσεδρεύειν θεῷ θεώσεως καὶ ζωῆς αἰωνίου γίνεται πρόξενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 26. Περὶ ἀνθρώπου

Οὕτω μὲν οὖν τὴν νοητὴν οὐσίαν ὑπεστήσατο ὁ Θεός, ἀγγέλους φημὶ καὶ πάντα τὰ κατ’ οὐρανὸν τάγματα –ταῦτα γὰρ ἀριδήλως νοερᾶς ἐστὶ καὶ ἀσωμάτου φύσεως· «ἀσωμάτου» δέ φημι συγκρινομένης πρὸς τὴν τῆς ὕλης παχύτητα· μόνον γὰρ ὄντως τὸ θεῖον ἄνιλόν τε καὶ ἀσώματον–, ἔτι δὲ καὶ τὴν αἰσθητήν, οὐρανὸν τε καὶ γῆν καὶ τὰ τούτων ἐν μέσῳ κείμενα· καὶ τὴν μὲν οἰκείαν (οἰκεία γὰρ Θεῷ ἡ λογικὴ φύσις καὶ νῷ μόνῳ ληπτή), τὴν δὲ πάντῃ που πορρωτάτῳ κειμένην, ως ὑπὸ τὴν αἴσθησιν δηλαδὴ πίπτουσαν.

Ἐδει δὲ ἐξ ἀμφοτέρων μίξιν γενέσθαι, καὶ σοφίας μείζονος γνώρισμα καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας, ὡς φησιν ὁ θεηγόρος Γρηγόριος, οἵον τινα σύνδεσμον «τῆς ὄρατῆς τε καὶ ἀοράτου φύσεως». Τὸ δὲ «ἔδει», φημὶ, τὴν τοῦ Δημιουργοῦ ὑπεμφαίνων βούλησιν· αὗτη γὰρ θεσμὸς καὶ νόμος πρεπωδέστατος, καὶ οὐδεὶς ἐρεῖ τῷ πλαστουργῷ· «Τί με ἐποίησας οὕτως»; Ἐξουσίαν γὰρ ἔχει ὁ κεραμεὺς ἐκ τοῦ ιδίου πηλοῦ διάφορα κατασκευάζειν σκεύη πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ σοφίας.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτως εἶχεν, ἐξ ὄρατῆς τε καὶ ἀοράτου φύσεως δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον οἰκείαις χερσὶ κατ' οἰκείαν εἰκόνα τε καὶ ὄμοιώσιν· ἐκ γῆς μὲν τὸ σῶμα διαπλάσας, ψυχὴν δὲ λογικὴν καὶ νοερὰν διὰ τοῦ οἰκείου ἐμφυσήματος δοὺς αὐτῷ, ὅπερ δὴ θείαν εἰκόνα φαμέν· τὸ μὲν γὰρ «κατ' εἰκόνα» τὸ νοερὸν δηλοῖ καὶ αὐτεξούσιον, τὸ δὲ «καθ' ὄμοιώσιν» τὴν τῆς ἀρετῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ὄμοιώσιν.

Ἄμα δὲ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ πέπλασται· οὐ τὸ μὲν πρῶτον, τὸ δὲ ὕστερον κατὰ τὰ Ὡριγένους ληρήματα.

Ἐποίησεν οὖν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἄκακον, εὐθῆ, ἐνάρετον, ἄλυπον, ἀμέριμνον, πάσῃ ἀρετῇ κατηγλαῖσμένον, πᾶσιν ἀγαθοῖς κομῶντα, οἵον τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μεγάλῳ μικρόν, ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτόν, ἐπόπτην τῆς ὄρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοούμενης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὄρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα· σάρκα διὰ τὴν ἐπαρσίν, πνεῦμα διὰ τὴν χάριν· τὸ μὲν ἵνα πάσχῃ καὶ πάσχων ὑπομιμήσκηται καὶ παιδεύηται, τὸ δὲ ἵνα μένη καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην, τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενον, ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον τουτέστιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει θεούμενον· θεούμενον δὲ τῇ μετοχῇ τῆς θείας ἐλλάμψεως καὶ οὐκ εἰς τὴν θείαν μεθιστάμενον οὐσίαν.

Ἐποίησε δὲ αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον. Αναμάρτητον δέ φημι οὐχ ώς μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμαρτίαν –μόνον γὰρ τὸ θεῖον ἀμαρτίας ἐστὶν ἀνεπίδεκτον–, ἀλλ' οὐχ ώς ἐν τῇ φύσει τὸ ἀμαρτάνειν ἔχοντα, ἐν τῇ προαιρέσει δὲ μᾶλλον, ἢτοι ἐξουσίαν ἔχοντα μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ τῇ θείᾳ συνεργούμενον χάριτι, ώσαύτως καὶ τρέπεσθαι ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ἐν τῷ κακῷ γίνεσθαι, τοῦ Θεοῦ παραχωροῦντος διὰ τὸ αὐτεξούσιον· οὐκ ἀρετὴ γὰρ τὸ βίᾳ γινόμενον.

Ψυχὴ τοίνυν ἐστὶν οὐσία ζῶσα, ἀπλῆ, ἀσώματος, σωματικῆς

όφθαλμοῖς κατ' οίκείαν φύσιν ἀόρατος, λογική τε καὶ νοερά,
ἀσχημάτιστος, ὄργανικῶς κεχρημένη σώματι καὶ τούτῳ ζωῆς,
αὐξήσεώς τε καὶ αἰσθήσεως καὶ γεννήσεως παρεκτική, οὐχ ἔτερον
ἔχουσα παρ' ἐαυτὴν τὸν νοῦν, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς τὸ καθαρώτατον·
ῶσπερ γὰρ ὄφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς· αὐτεξούσιος,
θελητική τε καὶ ἐνεργητική, τρεπτή, ἥτοι ἐθελότρεπτος, ὅτι καὶ
κτιστή. Πάντα ταῦτα κατὰ φύσιν ἐκ τῆς τοῦ δημιουργήσαντος
αὐτὴν χάριτος εἰληφυῖα, ἐξ ἣς καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ φύσει οὕτως εἶναι
εἴληφεν.

‘Οσαχῶς τό ἀσώματον

Ἄσώματα δὲ καὶ ἀόρατα καὶ ἀσχημάτιστα κατὰ δύο τρόπους
νοοῦμεν· τὰ μὲν κατ' οὐσίαν, τὰ δὲ κατὰ χάριν· καὶ τὰ μὲν φύσει ὄντα,
τὰ δὲ πρὸς τὴν τῆς ὕλης παχύτητα. Ἐπὶ Θεοῦ μὲν οὖν φύσει, ἐπὶ δὲ
ἀγγέλων καὶ δαιμόνων καὶ ψυχῶν χάριτι, καὶ ὡς πρὸς τὴν τῆς ὕλης
παχύτητα λέγεται ἀσώματον.

Σῶμά ἐστι τὸ τριχῇ διαστατὸν ἥγουν τὸ ἔχον μῆκος καὶ πλάτος καὶ
βάθος, ἥτοι πάχος. Πᾶν δὲ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων
συνίσταται, τὰ δὲ τῶν ζῴων σώματα ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τέσσαρα στοιχεῖα ἐστι· γῆ, ξηρὰ καὶ ψυχρά· ὕδωρ,
ψυχρὸν καὶ ύγρόν· ἀήρ, ύγρὸς καὶ θερμός· πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρόν.

Όμοιώς καὶ χυμοὶ τέσσαρες, ἀναλογοῦντες τοῖς τέσσαρσι στοιχείοις·
μέλαινα χολὴ ἀναλογοῦσα τῇ γῇ (ξηρὰ γάρ ἐστι καὶ ψυχρά)· φλέγμα
ἀναλογοῦν τῷ ὕδατι (ψυχρὸν γάρ ἐστι καὶ ύγρόν)· αἷμα ἀναλογοῦν
τῷ ἀέρι (ύγρὸν γάρ ἐστι καὶ θερμόν)· ξανθὴ χολὴ ἀναλογοῦσα τῷ
πυρί (θερμὴ γάρ ἐστι καὶ ξηρά). Οἱ μὲν οὖν καρποὶ ἐκ τῶν στοιχείων
συνίστανται, οἱ δὲ χυμοὶ ἐκ τῶν καρπῶν, τὰ δὲ τῶν ζῴων σώματα
ἐκ τῶν χυμῶν καὶ εἰς τὰ αὐτὰ ἀναλύεται· πᾶν γάρ συντιθέμενον εἰς
τὰ αὐτὰ ἀναλύεται, ἐξ ὧν συνετέθη.

‘Οτι ὁ ἄνθρωπος κοινωνεῖ καὶ ἀψύχοις καὶ ἀλόγοις καὶ λογικοῖς.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ τοῖς ἀψύχοις κοινωνεῖ καὶ τῆς
τῶν ἀλόγων μετέχει ζωῆς καὶ τῆς τῶν λογικῶν μετείληφε νοήσεως.
Κοινωνεῖ γὰρ τοῖς μὲν ἀψύχοις κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἀπὸ τῶν
τεσσάρων στοιχείων κρᾶσιν, τοῖς δὲ φυτοῖς κατά τε ταῦτα καὶ τὴν
θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν καὶ σπερματικὴν, ἥγουν γεννητικὴν δύναμιν,
τοῖς δὲ ἀλόγοις καὶ ἐν τούτοις μέν, ἐξ ἐπιμέτρου δὲ κατὰ τὴν ὅρεξιν,
ἥγουν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν καὶ κατὰ τὴν καθ'
όρμὴν κίνησιν.

Αἰσθήσεις μὲν οὖν εἰσὶ πέντε· ὄρασις, ἀκοή, ὁσφρησις, γεῦσις, ἀφή. Τῆς
δὲ καθ' ὄρμὴν κινήσεώς ἐστι τὸ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταβατικὸν καὶ

τὸ κινητικὸν ὅλου τοῦ σώματος καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικόν· ταῦτα γάρ ἐν ἡμῖν ἔστι ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν.

Συνάπτεται δὲ διὰ τοῦ λογικοῦ ταῖς ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς φύσεσι λογιζόμενος καὶ νοῶν καὶ κρίνων ἔκαστα καὶ τὰς ἀρετὰς μεταδιώκων καὶ τῶν ἀρετῶν τὸν κολοφῶνα, τὴν εὐσέβειαν, ἀσπαζόμενος· διὸ καὶ μικρὸς κόσμος ὁ ἄνθρωπός ἔστιν.

Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς ἴδια μὲν τοῦ σώματος μόνου τομὴ καὶ ῥεῦσις καὶ μεταβολή. Μεταβολὴ μὲν ἡ κατὰ ποιότητα, ἥγουν θερμασίαν καὶ ψύξιν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ρεῦσις δὲ ἡ κατὰ κένωσιν· κενοῦται γάρ ξηρὰ καὶ ύγρὰ καὶ πνεύματα, ὃν χρήζει τῆς ἀναπληρώσεως· ὥστε φυσικά εἰσι πάθη ἡ τε πεῖνα καὶ ἡ δίψα· τομή δέ ἡ τῶν χυμῶν ἀπ' ἀλλήλων διαχώρισις καὶ ὁ εἰς εἶδος καὶ ὕλην μερισμός.

Ίδια δὲ τῆς ψυχῆς ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ νόησις. Κοινὰ δὲ ψυχῆς καὶ σώματος αἱ ἀρεταί, ἔχουσῶν καὶ τούτων ἐπὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἀναφοράν, οἷον ψυχῆς προσχρωμένης σώματι.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὸ λογικὸν φύσει κατάρχει τοῦ ἀλόγου· διαιροῦνται γάρ αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον.

Τοῦ δὲ ἀλόγου μέρη εἰσὶ δύο· τὸ μὲν ἀνήκοον ἔστι λόγου, ἥγουν οὐ πείθεται λόγῳ, τὸ δὲ κατήκοον ἔστι καὶ ἐπιπειθὲς λόγῳ. Ἀνήκοον μὲν οὖν καὶ μὴ πειθόμενον λόγῳ ἔστι τὸ ζωτικόν, ὃ καὶ σφυγμικὸν καλεῖται, καὶ τὸ σπερματικὸν, ἥγουν γεννητικὸν καὶ τὸ φυτικόν, ὃ καὶ θρεπτικὸν καλεῖται· τούτου δέ ἔστι καὶ τὸ αὐξητικόν, τὸ καὶ διαπλάσσον τὰ σώματα. Ταῦτα γάρ οὐ λόγῳ κυβερνῶνται, ἀλλὰ τῇ φύσει. Τὸ δὲ κατήκοον καὶ ἐπιπειθὲς λόγῳ διαιρεῖται εἰς ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν. Καλεῖται δὲ κοινῶς τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς παθητικὸν καὶ δρεκτικόν. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τοῦ ἐπιπειθοῦς λόγῳ ἔστι καὶ ἡ καθ' ὄρμὴν κίνησις.

Τοῦ δέ μή πειθομένου λόγῳ ἔστι τό θρεπτικόν καί γεννητικόν καί σφυγμικόν· καλεῖται δέ φυτικόν μέν τό αὐξητικόν καί τό θρεπτικόν καί τό γεννητικόν, ζωτικόν δέ τό σφυγμικόν.

Τοῦ μέν οὖν θρεπτικοῦ δυνάμεις εἰσὶ τέσσαρες· ἐλκτική ἡ ἔλκουσα τὴν τροφήν, καθεκτική ἡ κατέχουσα τὴν τροφήν καὶ μή ἐῶσα αὐτήν εὐθέως ἐκκριθῆναι, ἀλλοιωτική ἡ ἀλλοιοῦσα τὴν τροφήν εἰς τούς χυμούς, ἀποκριτική ἡ τό περίττωμα διά τοῦ ἀφεδρῶνος ἐκκρίνουσα καὶ ἐκβάλλουσα.

Χρή δέ εἰδέναι, ὅτι τῶν κατά τό ζῶν δυνάμεων αἱ μέν εἰσι ψυχικαί, αἱ δέ φυσικαί, αἱ δέ ζωτικαί. Καί ψυχικαί μέν αἱ κατά προαίρεσιν, ἥγουν ἡ καθ' ὄρμὴν κίνησις καὶ ἡ αἴσθησις. Τῆς δέ καθ' ὄρμὴν κινήσεως ἔστι τό τε κατά τόπον μεταβατικόν καὶ κινητικόν ὅλου τοῦ σώματος

καί φωνητικόν καί ἀναπνευστικόν· ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι τὸ ποιῆσαι καί τό μή ποιῆσαι ταῦτα. Φυσικάί δέ καί ζωτικάί αἱ ἀπροαίρετοι. Καί φυσικάί μέν ἡ θρεπτική καί αὐξητική καί σπερματική, ζωτική δέ ἡ σφυγμική· αὗται γάρ καί θελόντων ἡμῶν καί μή θελόντων ἐνεργοῦσι. Δεῖ δέ γινώσκειν, ὅτι τῶν πραγμάτων τὰ μέν ἐστιν ἀγαθά, τὰ δὲ φαῦλα. Προσδοκώμενον μὲν οὖν ἀγαθὸν ἐπιθυμίαν συνιστᾶ, παρὸν δὲ ἡδονήν· ὁμοίως δὲ πάλιν προσδοκώμενον κακὸν φόβον, παρὸν δὲ λύπην. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἀγαθὸν ἐνταῦθα εἰπόντες ἡ τὸ ὄντως ἀγαθὸν ἢ τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν εἴπομεν· ὁμοίως καὶ κακόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 27. Περὶ ἡδονῶν.

Τῶν ἡδονῶν αἱ μέν εἰσι ψυχικαί, αἱ δὲ σωματικαί. Καὶ ψυχικαὶ μέν, ὅσαι μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' αὐτὴν ώς αἱ περὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν θεωρίαν. Σωματικαὶ δὲ αἱ μετὰ κοινωνίας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος γινόμεναι καὶ διὰ τοῦτο σωματικαὶ καλούμεναι ώς αἱ περὶ τροφὰς καὶ συνουσίας καὶ τὰ τοιαῦτα. Μόνου δὲ τοῦ σώματος οὐκ ἄν εὗροι τις ἡδονάς.

Πάλιν τῶν ἡδονῶν αἱ μέν εἰσιν ἀληθεῖς, αἱ δὲ ψευδεῖς· καὶ αἱ μὲν τῆς διανοίας μόνης κατ' ἐπιστήμην καὶ θεωρίαν, αἱ δὲ μετὰ σώματος κατ' αἴσθησιν. Καὶ τῶν μετὰ σώματος ἡδονῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ ἄμα καὶ ἀναγκαῖαι, ὅν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον, ώς αἱ τροφαὶ αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαὶ, καὶ τὰ ἐνδύματα ἀναγκαῖα, αἱ δὲ φυσικαὶ μέν, οὐκ ἀναγκαῖαι δέ, ώς αἱ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον μίξεις (αὗται γὰρ εἰς μὲν τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι, δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ ζῆν)· αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι οὔτε φυσικαὶ, ώς μέθη καὶ λαγνεία καὶ πλησμοναὶ τὴν χρείαν ὑπερβαίνουσαι· οὔτε γὰρ εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς ἡμῶν συντελοῦσιν οὔτε εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους, τούναντίον δέ καὶ βλάπτουσιν. Τὸν τοίνυν κατὰ Θεὸν ζῶντα δεῖ μετέρχεσθαι τὰς ἀναγκαίας ἄμα καὶ φυσικάς, ἐν δευτέρᾳ δὲ τάξει τὰς φυσικὰς καὶ οὐκ ἀναγκαίας τίθεσθαι μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ καὶ τρόπου καὶ μέτρου γινομένας, τὰς δὲ ἄλλας χρὴ πάντως παραιτεῖσθαι.

Καλὰς δὲ ἡδονὰς χρὴ ἡγεῖσθαι τὰς μὴ συμπεπλεγμένας λύπη, μήτε μεταμέλειαν ἐμποιούσας, μηδὲ ἐτέρας βλάβης γεννητικάς, μήτε τοῦ μετρίου πέραν χωρούσας, μηδέ τῶν σπουδαίων ἔργων ἡμᾶς ἀφελκούσας ἐπὶ πολὺ ἢ καταδουλούσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 28. Περὶ λύπης

Τῆς δὲ λύπης εἴδη τέσσαρα· ἄχος, ἄχθος, φθόνος, ἔλεος. Ἅχος μὲν οὖν

έστι λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα, ἄχθος δὲ λύπη βαρύνουσα, φθόνος δὲ λύπη ἐπὶ ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς, ἔλεος δὲ λύπη ἐπὶ ἀλλοτρίοις κακοῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 29. Περὶ φόβου.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ὁ φόβος εἰς ἔξ· εἰς ὅκνον, εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς ἐκπληξιν, εἰς ἀγωνίαν. Ὅκνος μὲν οὖν ἔστι φόβος μελλούσης ἐνεργείας. Αἰδῶς δὲ φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· κάλλιστον δὲ τοῦτο τὸ πάθος. Αἰσχύνη δὲ φόβος ἐπὶ αἰσχρῷ πεπραγμένῳ· οὐδὲ τοῦτο δὲ ἀνέλπιστον εἰς σωτηρίαν. Κατάπληξις δὲ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας. Ἐκπληξις δὲ φόβος ἔξ ἀσυνήθους φαντασίας. Ἀγωνία δὲ φόβος διαπτώσεως, ἥγουν ἀποτυχίας· φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως ἀγωνιῶμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 30. Περὶ θυμοῦ

Θυμὸς δέ ἔστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἴματος ἔξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη. Διὸ καὶ χολὴ λέγεται καὶ χόλος. Ἐστι δέ, ὅτε ὁ θυμὸς καὶ ὅρεξίς ἔστιν ἀντιτιμωρήσεως· ἀδικούμενοι γὰρ ἡ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι θυμούμεθα, καὶ γίνεται τότε μικτὸν τὸ πάθος ἔξ ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ.

Εἴδη δὲ τοῦ θυμοῦ τρία· ὄργη, ἥτις καλεῖται χολὴ καὶ χόλος, καὶ μῆνις καὶ κότος. Θυμὸς μὲν γὰρ ἀρχὴν καὶ κίνησιν ἔχων, ὄργη καὶ χολὴ καὶ χόλος λέγεται. Μῆνις δὲ χολὴ ἐπιμένουσα, ἥγουν μνησικακία· εἴρηται δὲ παρὰ τὸ μένειν καὶ τῇ μνήμῃ παραδίδοσθαι. Κότος δὲ ὄργὴ ἐπιτηροῦσα καιρὸν εἰς τιμωρίαν· εἴρηται δὲ καὶ οὗτος παρὰ τὸ κεῖσθαι.

Ἐστι δὲ ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ, ἔκδικος τῆς ἐπιθυμίας· ὅταν γὰρ ἐπιθυμήσωμεν πράγματος καὶ κωλυθῶμεν ὑπό τινος, θυμούμεθα κατ’ αὐτοῦ ὡς ἀδικηθέντες, τοῦ λογισμοῦ δηλονότι κρίναντος ἄξιον ἀγανακτήσεως τὸ γινόμενον ἐπὶ τῶν φυλαττόντων κατὰ φύσιν τὴν οἰκείαν τάξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 31. Περὶ τοῦ φανταστικοῦ

Φανταστικόν ἔστι δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦσα, ἥτις λέγεται αἴσθησις. Φανταστὸν δὲ καὶ αἰσθητὸν τὸ τῇ φαντασίᾳ καὶ τῇ αἰσθήσει ὑποπῖπτον· ὡς ὄρασις μὲν αὐτὴ ἡ ὄπτικὴ δύναμις, ὀρατὸν δὲ τὸ ὑποπῖπτον τῇ ὄράσει, λίθος τυχὸν ἡ τι τῶν τοιούτων. Φαντασία δέ ἔστι πάθος τῆς ἀλόγου ψυχῆς ὑπὸ φανταστοῦ τινος γινόμενον, φάντασμα δὲ πάθος διάκενον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς ἀπ’ οὐδενὸς φανταστοῦ γινόμενον. Ὁργανον δὲ

τοῦ φανταστικοῦ ἡ ἐμπρόσθιος κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 32. Περὶ αἰσθήσεως

Αἰσθησίς ἔστι δύναμις τῆς ψυχῆς ἀντιληπτικὴ τῶν ὑλῶν, ἥγουν διαγνωστική· αἰσθητήρια δὲ τὰ ὄργανα, ἥγουν τὰ μέλη, δι’ ὧν αἰσθανόμεθα· αἰσθητὰ δὲ τὰ τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτοντα· αἰσθητικὸν δὲ τὸ ζῷον τὸ ἔχον τὴν αἴσθησιν. Εἰσὶ δὲ αἰσθήσεις πέντε, ὁμοίως καὶ αἰσθητήρια πέντε.

Πρώτη αἴσθησις ὄρασις. Αἰσθητήρια δὲ καὶ ὄργανα τῆς ὄράσεως τὰ ἔξ ἐγκεφάλου νεῦρα καὶ οἱ ὄφθαλμοί. Αἰσθάνεται δὲ ἡ ὄψις κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τοῦ χρώματος, συνδιαγινώσκει δὲ τῷ χρώματι καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸν τόπον, ἔνθα ἔστι, καὶ τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ καὶ τὸν ἀριθμὸν, κίνησίν τε καὶ στάσιν καὶ τὸ τραχὺ καὶ λεῖον καὶ ὅμαλὸν καὶ ἀνώμαλον καὶ τὸ ὄξυν καὶ τὸ ἀμβλὺ καὶ τὴν σύστασιν, εἴτε ὑδατώδης ἔστιν, εἴτε γεώδης ἥγουν ὑγρὰ ἢ ξηρά.

Δευτέρα αἴσθησίς ἔστιν ἀκοή, τῶν φωνῶν καὶ τῶν ψόφων οὖσα αἰσθητική. Διαγινώσκει δὲ αὐτῶν τὴν ὁξύτητα καὶ τὴν βαρύτητα, λειότητά τε καὶ τραχύτητα καὶ μέγεθος. Ὁργανα δὲ αὐτῆς τὰ νεῦρα τὰ ἔξ ἐγκεφάλου τὰ μαλακὰ καὶ τῶν ὕτων ἡ κατασκευή. Μόνος δὲ ἄνθρωπος καὶ πίθηκος οὐ κινοῦσι τὰ ὕτα.

Τρίτη αἴσθησις ὄσφρησις, ἣτις γίνεται μὲν διὰ τῶν ῥινῶν ἀναπεμπουσῶν τοὺς ἀτμοὺς ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον, περαίνεται δὲ εἰς τὰ πέρατα τῶν προσθίων κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἐστι δὲ αἰσθητικὴ καὶ ἀντιληπτικὴ τῶν ἀτμῶν. Τῶν δὲ ἀτμῶν ἡ γενικωτάτη διαφορά ἔστιν εὐωδία καὶ δυσωδία καὶ τὸ μέσον τούτων, ὃ μήτε εὐῶδές ἔστι μήτε δυσῶδες. Γίνεται δὲ εὐωδία τῶν ὑγρῶν τῶν ἐν τοῖς σώμασιν ἀκριβῶς πεφθέντων, μέσως δὲ μέση διάθεσις· καταδεέστερον δὲ ἢ μηδὲ ὅλως πεφθέντων ἡ δυσωδία γίνεται.

Τετάρτη αἴσθησις ἡ γεῦσις. Ἐστι δὲ τῶν χυμῶν ἀντιληπτικὴ, ἥγουν αἰσθητική. Ὁργανα δὲ αὐτῆς ἡ γλῶσσα καὶ ταύτης πλέον τὸ ἄκρον καὶ ἡ ὑπερώα, ἣν καλοῦσί τινες οὐρανίσκον, ἐν οἷς ἔστι τὰ ἔξ ἐγκεφάλου φερόμενα νεῦρα πεπλατυσμένα καὶ ἀπαγγέλλοντα τῷ ἡγεμονικῷ τὴν γενομένην ἀντίληψιν, ἥγουν αἴσθησιν. Αἱ δὲ καλούμεναι γευστικαὶ ποιότητες τῶν χυμῶν εἰσιν αὗται· γλυκύτης, δριμύτης, ὁξύτης, στρυφνότης, αὐστηρότης, πικρότης, ἀλμυρότης, λιπαρότης, γλισχρότης· τούτων γάρ ἔστιν ἡ γεῦσις διαγνωστική.

Τὸ δὲ ὄδωρ ἄποιόν ἔστι κατὰ ταύτας τὰς ποιότητας· οὐδεμίαν γάρ αὐτῶν ἔχει. Ἡ δὲ στρυφνότης ἐπίτασις καὶ πλεονασμός ἔστι τῆς

αὐστηρότητος.

Πέμπτη αἰσθησίς ἔστιν ἡ ἀφή, ἣτις κοινή ἔστι πάντων τῶν ζώων· ἣτις γίνεται ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου πεμπομένων νεύρων εἰς ὅλον τὸ σῶμα. Διὸ καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητήρια τὴν τῆς ἀφῆς ἔχουσιν αἴσθησιν. Υπόκειται δὲ τῇ ἀφῇ τὸ ψυχρὸν καὶ θερμόν, τό τε μαλακὸν καὶ σκληρὸν καὶ γλίσχρον καὶ κραῦρον, βαρύ τε καὶ κοῦφον· διὰ μόνης γὰρ ἀφῆς ταῦτα γνωρίζεται. Κοινὰ δὲ ἀφῆς καὶ ὄψεως τό τε τραχὺ καὶ λεῖον, τό τε ξηρὸν καὶ ύγρόν, παχύ τε καὶ λεπτόν, ἄνω τε καὶ κάτω καὶ ὁ τόπος καὶ τὸ μέγεθος, ὅταν ἦται τοιοῦτον, ώς κατὰ μίαν προσβολὴν τῆς ἀφῆς περιλαμβάνεσθαι· καὶ τὸ πυκνόν τε καὶ μανὸν, ἥγουν ἀραιὸν καὶ τὸ στρογγύλον, ὅταν ἥτις μικρόν, καὶ ἄλλα τινὰ σχήματα. Όμοίως δὲ καὶ τοῦ πλησιάζοντος σώματος αἰσθάνεται, σὺν τῇ μνήμῃ δὲ καὶ τῇ διανοίᾳ· ώσαύτως δὲ καὶ ἀριθμοῦ μέχρι δύο ἢ τριῶν καὶ τούτων μικρῶν καὶ ῥαδίως περιλαμβανομένων. Τούτων δὲ μᾶλλον τῆς ἀφῆς ἡ ὄρασις ἀντιλαμβάνεται.

Χρὴ γινώσκειν, ώς ἔκαστον τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων διπλοῦν ὁ Δημιουργὸς κατεσκεύασεν, ἵνα τοῦ ἐνὸς βλαπτομένου τὸ ἔτερον ἀναπληροῖ τὴν χρείαν· δύο γὰρ ὀφθαλμοὺς καὶ δύο ὄτα καὶ δύο πόρους τῆς ρίνδος καὶ δύο γλώσσας, ἀλλ’ ἐν τοῖς μὲν τῶν ζώων διηρημένας, ώς ἐν τοῖς ὄφεσιν, ἐν τοῖς δὲ ἡνωμένας, ώς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· τὴν δὲ ἀφήν ἐν ὅλῳ τῷ σώματι πλὴν ὀστέων καὶ νεύρων, ὀνύχων τε καὶ κεράτων καὶ τριχῶν καὶ συνδέσμων καὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν ὄψις κατ’ εὐθείας γραμμὰς ὄρã, ἡ δὲ ὄσφρησις καὶ ἡ ἀκοὴ οὐ κατ’ εὐθεῖαν μόνον, ἀλλὰ πανταχόθεν. Ή δὲ ἀφὴ καὶ ἡ γεῦσις οὐδὲ κατ’ εὐθεῖαν οὐδὲ πανταχόθεν γνωρίζουσιν, ἀλλὰ τότε μόνον, ὅταν αὐτοῖς πλησιάσωσι τοῖς ἰδίοις αἰσθητοῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 33. Περὶ τοῦ διανοητικοῦ

Τοῦ δὲ διανοητικοῦ εἰσιν αἱ τε κρίσεις καὶ αἱ συγκαταθέσεις καὶ αἱ ὄρμαι αἱ πρὸς τὴν πρᾶξιν καὶ αἱ ἀφορμαὶ καὶ αἱ ἀποφυγαὶ τῆς πράξεως· ἴδικῶς δὲ αἱ τε νοήσεις τῶν νοητῶν καὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τῶν τεχνῶν οἱ λόγοι καὶ τὸ βουλευτικὸν καὶ τὸ προαιρετικόν. Τούτου δέ ἔστι τὸ καὶ διὰ τῶν ὀνείρων θεσπίζον ἡμῖν τὸ μέλλον, ἥνπερ μόνην ἀληθῆ μαντείαν οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσιν εἶναι, τοῖς Ἐβραίοις ἀκολουθήσαντες. Οργανον δὲ καὶ τούτου ἡ μέση κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 34. Περὶ τοῦ μνημονευτικοῦ

Τὸ δὲ μνημονευτικόν ἐστι μνήμης καὶ ἀναμνήσεως αἴτιόν τε καὶ ταμιεῖον· μνήμη γάρ ἐστι φαντασία ἐγκαταλελειμμένη ἀπό τίνος αἰσθήσεως τῆς κατ’ ἐνέργειαν φαινομένης ἢ σωτηρία αἰσθήσεώς τε καὶ νοήσεως. Ἡ γὰρ ψυχὴ τῶν μὲν αἰσθητῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντιλαμβάνεται, ἥγουν αἰσθάνεται, καὶ γίνεται δόξα, τῶν δὲ νοητῶν διὰ τοῦ νοῦ, καὶ γίνεται νόησις· ὅταν οὖν τοὺς τύπους, ὃν τε ἐδόξασεν, ὃν τε ἐνόησεν, διασφέζῃ, μνημονεύειν λέγεται.

Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ τῶν νοητῶν ἀντίληψις οὐ γίνεται, εἰ μὴ ἐκ μαθήσεως ἢ φυσικῆς ἐννοίας, οὐ γὰρ ἐξ αἰσθήσεως· τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ καθ’ ἑαυτὰ μνημονεύεται· τὰ δὲ νοητά, εἴ τι μὲν ἐμάθομεν, μνημονεύομεν, τῆς δὲ οὐσίας αὐτῶν μνήμην οὐκ ἔχομεν.

Ἀνάμνησις δὲ λέγεται μνήμης ἀπολλυμένης ὑπὸ λήθης ἀνάκτησις. Λήθη δέ ἐστι μνήμης ἀποβολή. Τὸ μὲν οὖν φανταστικὸν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλαμβανόμενον τῶν ὑλῶν παραδίδωσι τῷ διανοητικῷ ἢ διαλογιστικῷ· ταύτὸν γὰρ ἀμφότερα· ὁ παραλαβὸν καὶ κρίναν παραπέμπει τῷ μνημονευτικῷ. Ὁργανον δὲ τοῦ μνημονευτικοῦ ἡ ὄπισθεν κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου, ἣν καὶ παρεγκεφαλίδα καλοῦσι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ψυχικὸν πνεῦμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 35. Περὶ ἐνδιαθέτου λόγου καὶ προφορικοῦ
Πάλιν δὲ διαιρεῖται τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς εἰς τε τὸν ἐνδιάθετον λόγον καὶ εἰς τὸν προφορικόν. Ἐστι δὲ ἐνδιάθετος μὲν λόγος κίνημα ψυχῆς ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως· ὅθεν πολλάκις καὶ σιωπῶντες λόγον ὅλον παρ’ ἑαυτοῖς διεξερχόμεθα καὶ ἐν τοῖς ὀνείροις διαλεγόμεθα. Κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα λογικοὶ πάντες ἐσμέν· καὶ γὰρ οἱ ἐκ γεννετῆς κωφοὶ ἢ οἱ διά τι νόσημα ἢ πάθος τὴν φωνὴν ἀποβαλόντες οὐδὲν ἥττον λογικοί εἰσιν. Ὁ δὲ προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ καὶ ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει, ἥγουν ὁ διὰ γλώσσης καὶ στόματος προφερόμενος λόγος· διὸ καὶ προφορικὸς λέγεται.
Ἐστι δὲ ἄγγελος νοήματος. Κατὰ τοῦτο δέ καὶ λαλητικοὶ λεγόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 36. Περὶ πάθους καὶ ἐνεργείας

Τὸ πάθος ὄμωνύμως λέγεται· λέγεται γὰρ πάθος καὶ τὸ σωματικὸν ὡς τὰ νοσήματα καὶ τὰ ἔλκη, λέγεται πάλιν πάθος καὶ τὸ ψυχικόν, ἢ τε ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός. Ἐστι δὲ κοινῶς μὲν καὶ γενικῶς πάθος ζῷου, ὃ ἔπειται ἥδονὴ καὶ λύπη· ἔπειται γὰρ τῷ πάθει λύπη. Καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ πάθος ἐστὶ λύπη· τὰ γὰρ ἀναίσθητα πάσχοντα οὐκ ἀλγεῖ. Οὐκ ἄρα τὸ πάθος ἐστὶν ἄλγημα, ἀλλ’ ἡ τοῦ πάθους αἰσθησις. Δεῖ δὲ τοῦτο ἀξιόλογον εἶναι, ἥγουν μέγα, ἵνα τῇ αἰσθήσει ὑποπέσῃ.

Τῶν δὲ ψυχικῶν παθῶν ὅρος ἐστὶν οὗτος· πάθος ἐστὶ κίνησις τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθητὴ ἐπὶ φαντασίᾳ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ. Καὶ ἄλλως· πάθος ἐστὶ κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς δι’ ὑπόληψιν καλοῦ ἢ κακοῦ. Ἡ μὲν ὑπόληψις τοῦ καλοῦ τὴν ἐπιθυμίαν κινεῖ, ἡ δὲ τοῦ κακοῦ ὑπόληψις τὸν θυμόν. Τὸ δὲ γενικὸν, ἥγουν κοινὸν πάθος, οὕτως ὁρίζεται· πάθος ἐστὶ κίνησις ἐν ἐτέρῳ ἐξ ἐτέρου. Ἐνέργεια δέ ἐστι κίνησις δραστική· δραστικὸν δὲ λέγεται τὸ ἐξ αὐτοῦ κινούμενον. Οὕτως καὶ ὁ θυμὸς ἐνέργεια μὲν ἐστὶ τοῦ θυμοειδοῦς, πάθος δὲ τῶν δύο μερῶν, τῆς ψυχῆς καὶ προσέτι παντὸς τοῦ σώματος, ὅταν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ βιαίως ἄγηται πρὸς τὰς πράξεις· ἐξ ἐτέρου γὰρ ἐν ἐτέρῳ γέγονεν ἡ κίνησις, ὅπερ λέγεται πάθος.

Καὶ καθ’ ἔτερον δὲ τρόπον ἡ ἐνέργεια πάθος λέγεται· ἐνέργεια μὲν γάρ ἐστι κατὰ φύσιν κίνησις, πάθος δὲ, παρὰ φύσιν. Κατὰ τοῦτον οὖν τὸν λόγον ἡ ἐνέργεια πάθος λέγεται, ὅταν μὴ κατὰ φύσιν κινῆται, εἴτε ἐξ ἑαυτοῦ, εἴτε ἐξ ἐτέρου. Τῆς οὖν καρδίας ἡ μὲν κατὰ τοὺς σφυγμοὺς κίνησις φυσικὴ οὖσα ἐνέργειά ἐστιν, ἡ δὲ κατὰ τοὺς παλμοὺς ἄμετρος οὖσα καὶ οὐ κατὰ φύσιν πάθος ἐστὶ καὶ οὐκ ἐνέργεια. Οὐ πᾶσα δὲ κίνησις τοῦ παθητικοῦ πάθος καλεῖται, ὅλλας δὲ σφοδρότεραι καὶ εἰς αἴσθησιν προβαίνουσαι· αἱ γὰρ μικραὶ καὶ ἀνεπαίσθητοι οὐδέπω πάθη εἰσί· δεῖ γὰρ ἔχειν τὸ πάθος καὶ μέγεθος ἀξιόλογον. Διὸ πρόσκειται τῷ ὅρῳ τοῦ πάθους κίνησις αἰσθητή· αἱ γὰρ μικραὶ κινήσεις λανθάνουσαι τὴν αἴσθησιν οὐ ποιοῦσι πάθος. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ διττὰς ἔχει τὰς δυνάμεις, τὰς μὲν γνωστικάς, τὰς δὲ ζωτικάς. Καὶ γνωστικαὶ μὲν εἰσὶ νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἴσθησις, ζωτικαὶ δὲ, ἥγουν ὀρεκτικαὶ, βούλησις καὶ προαίρεσις. Ἰνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, λεπτολογήσωμεν τὰ περὶ τούτων. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν γνωστικῶν εἶπωμεν.

Περὶ μὲν οὖν φαντασίας καὶ αἰσθήσεως ἰκανῶς ἥδη ἐν τοῖς προλελεγμένοις εἴρηται. Διὰ τῆς αἰσθήσεως τοίνυν ἐν τῇ ψυχῇ συνίσταται πάθος, ὃ καλεῖται φαντασία· ἐκ δὲ τῆς φαντασίας γίνεται δόξα. Εἴτα ἡ διάνοια ἀνακρίνασα τὴν δόξαν, εἴτε ἀληθής ἐστιν, εἴτε ψευδής, κρίνει τὸ ἀληθές· ὅθεν καὶ διάνοια λέγεται ἀπὸ τοῦ διανοεῖν καὶ διακρίνειν. Τὸ οὖν κριθὲν καὶ ὄρισθὲν ἀληθὲς νοῦς λέγεται. Ἀλλως δέ· Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν πρώτη τοῦ νοῦ κίνησις νόησις λέγεται· ἡ δὲ περὶ τι νόησις ἔννοια λέγεται, ἥτις ἐπιμείνασα καὶ τυπώσασα τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ νοούμενον ἐνθύμησις προσαγορεύεται. Ἡ δὲ ἐνθύμησις ἐν ταύτῳ μείνασα καὶ ἔαυτὴν βασανίσασα καὶ ἀνακρίνασα φρόνησις ὀνομάζεται. Ἡ δὲ φρόνησις πλατυνθεῖσα ποιεῖ

τὸν διαλογισμὸν, ἐνδιάθετον λόγον ὄνομαζόμενον, ὃν ὥριζόμενοί φασι, κίνημα ψυχῆς πληρέστατον, ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον, ἀνευ τινὸς ἐκφωνήσεως, ἐξ οὗ τὸν προφορικὸν λόγον φασὶ προέρχεσθαι τὸν διὰ γλώσσης λαλούμενον.

Εἰπόντες τοίνυν περὶ τῶν γνωστικῶν δυνάμεων εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ζωτικῶν, ἥγουν ὥρεκτικῶν.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τῇ ψυχῇ ἐνέσπαρται φυσικῶς δύναμις ὥρεκτικὴ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος καὶ πάντων τῶν οὐσιωδῶς τῇ φύσει προσόντων συνεκτική, ἥτις λέγεται θέλησις· ἡ μὲν γὰρ οὐσία τοῦ τε εἶναι καὶ ζῆν καὶ κινεῖσθαι κατὰ νοῦν τε καὶ αἴσθησιν ὥρεγεται, τῆς οἰκείας ἐφιεμένη φυσικῆς καὶ πλήρους ὄντότητος. Διόπερ καὶ οὕτως ὥριζονται τοῦτο τὸ φυσικὸν θέλημα· θέλημά ἐστιν ὅρεξις λογική τε καὶ ζωτικὴ ἐκ μόνων ἡρτημένη τῶν φυσικῶν. Ὡστε ἡ μὲν θέλησις ἐστιν αὐτὴ ἡ φυσικὴ καὶ λογικὴ ὅρεξις πάντων τῶν τῆς φύσεως συστατικῶν, ἡ ἀπλῆ δύναμις· ἡ γὰρ τῶν ἀλόγων ὅρεξις μὴ οὖσα λογικὴ οὐ λέγεται θέλησις.

Βούλησις δέ ἐστι ποιὰ φυσικὴ θέλησις, ἥγουν φυσικὴ καὶ λογικὴ ὅρεξις τινος πράγματος. Ἔγκειται μὲν γὰρ τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ δύναμις τοῦ λογικῶς ὥρεγεσθαι. Ὁτε οὖν φυσικῶς κινηθῇ αὕτη ἡ λογικὴ ὅρεξις πρός τι πρᾶγμα, λέγεται βούλησις· βούλησις γάρ ἐστιν ὅρεξις καὶ ἔφεσίς τινος πράγματος λογική.

Λέγεται δὲ βούλησις καὶ ἐπὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐπὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, τουτέστι καὶ ἐπὶ τῶν δυνατῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων. Βουλόμεθα γὰρ πολλάκις πορνεῦσαι ἢ σωφρονῆσαι ἢ ὑπνῶσαι ἢ τι τῶν τοιούτων· καὶ ταῦτα τῶν ἐφ' ἡμῖν εἰσὶ καὶ δυνατά. Βουλόμεθα δὲ καὶ βασιλεῦσαι· τοῦτο οὐκ ἐστι τῶν ἐφ' ἡμῖν. Βουλόμεθα δὲ τυχὸν καὶ μηδέποτε ἀποθανεῖν· τοῦτο τῶν ἀδυνάτων ἐστίν.

Ἐστι δὲ ἡ βούλησις τοῦ τέλους, οὐ τῶν πρὸς τὸ τέλος. Τέλος μὲν οὖν ἐστι τὸ βουλητὸν ὡς τὸ βασιλεῦσαι, ὡς τὸ ὑγιᾶναι· πρὸς τὸ τέλος δὲ τὸ βουλευτὸν, ἥγουν ὁ τρόπος, δι' οὗ ὀφείλομεν ὑγιᾶναι ἢ βασιλεῦσαι· εἴτα μετὰ τὴν βούλησιν ζήτησις καὶ σκέψις. Καὶ μετὰ ταῦτα, εἰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι, γίνεται βουλὴ, ἥγουν βούλευσις. Βουλὴ δέ ἐστιν ὅρεξις ζητητικὴ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν γινομένη· βουλεύεται γάρ, εἰ ὥφειλε μετελθεῖν τὸ πρᾶγμα ἢ οὗ. Εἴτα κρίνει τὸ κρείττον, καὶ λέγεται κρίσις. Εἴτα διατίθεται καὶ ἀγαπᾶ τὸ ἐκ τῆς βουλῆς κριθέν, καὶ λέγεται γνώμη· ἐὰν γὰρ κρίνῃ καὶ μὴ διατεθῆ πρὸς τὸ κριθὲν, ἥγουν ἀγαπήσῃ αὐτό, οὐ λέγεται γνώμη. Εἴτα μετὰ τὴν διάθεσιν γίνεται προαίρεσις, ἥγουν ἐπιλογή· προαίρεσις γάρ ἐστι δύο προκειμένων τὸ αἱρεῖσθαι καὶ ἐκλέγεσθαι τοῦτο πρὸ τοῦ ἑτέρου.

Είτα όρμα πρὸς τὴν πρᾶξιν, καὶ λέγεται ὄρμη. Είτα κέχρηται, καὶ λέγεται χρῆσις. Είτα παύεται τῆς ὀρέξεως μετὰ τὴν χρῆσιν.
Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἀλόγων ὅρεξις γίνεται τινος, καὶ εὐθέως ὄρμὴ πρὸς τὴν πρᾶξιν· ἄλογος γάρ ἐστιν ἡ ὅρεξις τῶν ἀλόγων, καὶ ἄγονται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὀρέξεως. Διὸ οὐδὲ θέλησις λέγεται ἡ τῶν ἀλόγων ὅρεξις, οὐδὲ βούλησις· θελήσις γάρ ἐστι λογικὴ καὶ αὐτεξουσιος φυσικὴ ὅρεξις. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων λογικῶν ὄντων ἄγεται μᾶλλον ἡ φυσικὴ ὅρεξις ἥπερ ἄγει· αὐτεξουσίως γὰρ καὶ μετὰ λόγου κινεῖται, ἐπειδὴ συνεζευγμέναι εἰσὶν αἱ γνωστικαὶ καὶ ζωτικαὶ δυνάμεις ἐν αὐτῷ. Αὐτεξουσίως οὖν ὀρέγεται καὶ αὐτεξουσίως βούλεται καὶ αὐτεξουσίως ζητεῖ καὶ σκέπτεται καὶ αὐτεξουσίως βουλεύεται καὶ αὐτεξουσίως κρίνει καὶ αὐτεξουσίως διατίθεται καὶ αὐτεξουσίως προαιρεῖται καὶ αὐτεξουσίως ὄρμα καὶ αὐτεξουσίως πράττει ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ὄντων.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐπὶ Θεοῦ βούλησιν μὲν λέγομεν, προαίρεσιν δὲ κυρίως οὐ λέγομεν· οὐ γὰρ βουλεύεται ὁ Θεός. Άγνοίας γάρ ἐστι τὸ βουλεύεσθαι· περὶ γὰρ τοῦ γινωσκομένου οὐδεὶς βουλεύεται. Εἰ δὲ ἡ βουλὴ ἀγνοίας, πάντως καὶ ἡ προαίρεσις. Ο δὲ Θεὸς πάντα εἰδὼς ἀπλῶς οὐ βουλεύεται.

Οὕτε δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου ψυχῆς φαμεν βουλὴν ἡ προαίρεσιν· οὐ γὰρ εἶχεν ἄγνοιαν. Εἰ γὰρ καὶ τῆς ἀγνοούσης τὰ μέλλοντα φύσεως ἦν, ἀλλ’ ὅμως καθ’ ὑπόστασιν ἐνωθεῖσα τῷ Θεῷ Λόγῳ πάντων τὴν γνῶσιν εἶχεν οὐ χάριτι, ἀλλ’, ως εἴρηται, διὰ τὴν καθ’ ὑπόστασιν ἐνωσιν· ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν καὶ Θεὸς καὶ ἀνθρωπος. Διὸ οὐδὲ γνωμικὸν εἶχε θέλημα. Θέλησιν μὲν γὰρ εἶχε τὴν φυσικὴν, τὴν ἀπλῆν, τὴν ἐν πάσαις ταῖς ὑποστάσεσι τῶν ἀνθρώπων ὁμοίως θεωρουμένην, τὴν δὲ γνώμην, ἥγουν τὸ θελητὸν, οὐκ εἶχεν ἡ ἀγία αὐτοῦ ψυχὴ ἐναντίον τοῦ θείου αὐτοῦ θελήματος οὐδὲ ἄλλο παρὰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα.
Ἡ γὰρ γνώμη συνδιαιρεῖται ταῖς ὑποστάσεσι πλὴν τῆς ἀγίας καὶ ἀπλῆς καὶ ἀσυνθέτου καὶ ἀδιαιρέτου θεότητος· ἐκεῖ γὰρ τῶν ὑποστάσεων μὴ εἰς ἄπαν διαιρουμένων καὶ διισταμένων, οὐδὲ τὸ θελητὸν διαιρεῖται. Κἀκεῖ μέν, ἐπειδὴ μία ἡ φύσις, μία καὶ ἡ φυσικὴ θέλησις· ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ ὑποστάσεις ἀδιάστατοί εἰσιν, ἐν καὶ τὸ θελητὸν καὶ μία ἡ κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων.

Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ μὲν ἡ φύσις μία, μία καὶ ἡ φυσικὴ θέλησις· ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑποστάσεις κεχωρισμέναι εἰσὶ καὶ διεστήκασιν ἀλλήλων κατά τε τόπον καὶ χρόνον καὶ τὴν πρὸς τὰ πράγματα διάθεσιν καὶ ἔτερα πλεῖστα, τούτου ἔνεκα διάφορα τὰ θελήματα καὶ αἱ γνῶμαι. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ μὲν

διάφοροι αἱ φύσεις, διάφοροι καὶ αἱ θελήσεις αἱ φυσικαὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπότητος, ἥγουν αἱ θελητικαὶ δυνάμεις: ἐπειδὴ δὲ μίᾳ ἡ ύπόστασις καὶ εἰς ὁ θέλων, ἐν καὶ τὸ θελητὸν, ἥγουν τὸ γνωμικὸν θέλημα, τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως ἐπομένης δηλαδὴ τῇ θείᾳ αὐτοῦ θελήσει καὶ ταῦτα θελούσης, ἢ ή θείᾳ αὐτοῦ ἥθελε θέλησις θέλειν αὐτήν.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἔτερον μὲν ἐστιν ἡ θέλησις, ἔτερον δὲ βούλησις, ἔτερον δὲ τὸ θελητὸν καὶ ἔτερον τὸ θελητικὸν καὶ ἔτερον ὁ θέλων.

Θέλησις μὲν γάρ ἐστιν αὐτὴ ἡ ἀπλῆ δύναμις τοῦ θέλειν, βούλησις δὲ ἡ περὶ τι θέλησις, θελητὸν δὲ τὸ ὑποκείμενον τῇ θελήσει πρᾶγμα, ἥγουν ὅπερ θέλομεν· οἶον κινεῖται ἡ ὅρεξις πρὸς βρῶσιν· ἡ μὲν ἀπλῶς ὅρεξις ἡ λογικὴ θέλησις ἐστιν, ἡ δὲ πρὸς βρῶσιν ὅρεξις βούλησις ἐστιν, αὐτὴ δὲ ἡ βρῶσις θελητόν ἐστι, θελητικὸν δὲ τὸ ἔχον τὴν θελητικὴν δύναμιν, οἶον ὁ ἄνθρωπος. Θέλων δὲ αὐτὸς ὁ κεχρημένος τῇ θελήσει. Δεῖ εἰδέναι, ὡς τὸ θέλημα, ποτὲ μὲν τὴν θέλησιν δηλοῦ, ἥτοι τὴν θελητικὴν δύναμιν καὶ λέγεται θέλημα φυσικόν, ποτὲ δὲ τὸ θελητὸν καὶ λέγεται θέλημα γνωμικόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 37. Περὶ ἐνέργειας.

Χρὴ γινώσκειν, ὡς πᾶσαι αἱ δυνάμεις αἱ προειρημέναι, αἱ τε γνωστικαὶ αἱ τε ζωτικαὶ καὶ αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ τεχνικαὶ, ἐνέργειαι λέγονται· ἐνέργεια γάρ ἐστιν ἡ φυσικὴ ἐκάστης οὐσίας δύναμις τε καὶ κίνησις. Καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστι φυσικὴ ἡ πάσης οὐσίας ἔμφυτος κίνησις. Ὁθεν δῆλον, ὅτι, ὃν ἡ οὐσία ἡ αὐτή, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή, ὃν δὲ αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων καὶ αἱ ἐνέργειαι διάφοροι· ἀμήχανον γὰρ οὐσίαν ἄμοιρον εἶναι φυσικῆς ἐνέργειας.

Ἐνέργεια πάλιν ἐστὶ φυσικὴ, ἡ δηλωτικὴ ἐκάστης οὐσίας δύναμις. Καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστι φυσικὴ καὶ πρώτη ἡ ἀεικίνητος δύναμις τῆς νοερᾶς ψυχῆς, τουτέστιν ὁ ἀεικίνητος αὐτῆς λόγος φυσικῶς ἐξ αὐτῆς ἀεὶ πηγαζόμενος. Καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστι φυσικὴ ἡ ἐκάστης οὐσίας δύναμις τε καὶ κίνησις, ἡς χωρὶς μόνον τὸ μὴ ὄν.

Λέγονται δὲ ἐνέργειαι καὶ αἱ πράξεις ὡς τὸ λαλεῖν, τὸ περιπατεῖν, τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ τὰ πάθη δὲ τὰ φυσικὰ πολλάκις ἐνέργειαι λέγονται, οἶον πεῖνα, δύψα καὶ τὰ τοιαῦτα.

Λέγεται πάλιν ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δυνάμεως.

Διττῶς δὲ λέγεται καὶ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἐνέργεια. Λέγομεν γὰρ τὸν παῖδα τὸν θηλάζοντα δυνάμει γραμματικόν· ἔχει γὰρ ἐπιτηδειότητα διὰ μαθήσεως γενέσθαι γραμματικός. Λέγομεν πάλιν τὸν γραμματικὸν καὶ δυνάμει γραμματικὸν καὶ ἐνέργεια· ἐνέργεια μέν,

ὅτι ἔχει τὴν γνῶσιν τῆς γραμματικῆς, δυνάμει δέ, ὅτι δύναται ἐξηγεῖσθαι, οὐκ ἐνεργεῖ δὲ τὴν ἐξήγησιν. Λέγομεν πάλιν ἐνεργείᾳ γραμματικόν, ὅτε ἐνεργεῖ, ἥγουν ἐξηγεῖται.
Χρὴ οὖν γινώσκειν, ὅτι ὁ δεύτερος τρόπος κοινός ἐστι τοῦ δυνάμει καὶ τοῦ ἐνεργείᾳ· δεύτερος μὲν τοῦ δυνάμει, πρῶτος δὲ τοῦ ἐνεργείᾳ.
Ἐνέργεια φύσεώς ἐστι πρώτη καὶ μόνη καὶ ἀληθής, ἡ αὐθαίρετος, ἥτοι λογική καὶ αὐτεξούσιος ζωὴ καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς εἴδους συστατική· ἥς οἱ ἀποστεροῦντες τὸν Κύριον, οὐκ οἶδα ὅπως αὐτὸν Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα λέγουσιν. Ἐνέργειά ἐστι φύσεως κίνησις δραστική· δραστικὸν δὲ λέγεται τὸ ἔξι ἑαυτοῦ κινούμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 38. Περὶ ἀκουσίου καὶ ἀκουσίου

Ἐπειδὴ τὸ ἀκουσίον ἐν πράξει τινὶ ἐστι καὶ τὸ νομιζόμενον δὲ ἀκουσίον ἐν πράξει τινὶ ἐστι, πολλοὶ δέ τινες καὶ τὸ ὄντως ἀκουσίον οὐ μόνον ἐν τῷ πάσχειν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πράττειν τίθενται, δεῖ εἰδέναι, ὅτι πρᾶξίς ἐστιν ἐνέργεια λογική, ταῖς δὲ πράξεσιν ἔπειται ἔπαινος ἢ ψόγος· καὶ αἱ μὲν αὐτῶν μεθ' ἡδονῆς, αἱ δὲ μετὰ λύπης πράττονται· καὶ αἱ μὲν αὐτῶν εἰσιν αἱρεταὶ τῷ πράττοντι, αἱ δὲ φευκταί· καὶ τῶν αἱρετῶν αἱ μὲν ἀεὶ αἱρεταί, αἱ δὲ κατά τινα χρόνον. Όμοίως καὶ τῶν φευκτῶν. Καὶ πάλιν· αἱ μὲν τῶν πράξεων ἐλεοῦνται, αἱ δὲ συγγνώμης ἀξιοῦνται, αἱ δὲ μισοῦνται καὶ κολάζονται. Τῷ μὲν οὖν ἀκουσίῳ πάντως ἐπακολουθεῖ ἔπαινος ἢ ψόγος καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς πράττεσθαι καὶ τὸ αἱρετὰς εἶναι τὰς πράξεις τοῖς πράττουσιν ἢ ἀεὶ ἢ τότε, ὅτε πράττονται. Τῷ δὲ ἀκουσίῳ τὸ συγγνώμης ἢ ἐλέους ἀξιοῦσθαι, καὶ τὸ μετὰ λύπης πράττεσθαι καὶ τὸ μὴ εἶναι αἱρετὰς μηδὲ δι' ἑαυτοῦ τελεῖν τὸ πραττόμενον, εἰ καὶ βιάζοιτο.

Τοῦ δὲ ἀκουσίου τὸ μέν ἐστι κατὰ βίαν, τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν· κατὰ βίαν μέν, ὅταν ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ, ἥγουν αἰτία ἐξωθέν ἐστιν, ἥγουν ὅταν ὑφ' ἑτέρου βιαζόμεθα, μηδ' ὅλως πειθόμενοι, μηδὲ συμβαλλόμεθα κατ' οἰκείαν ὄρμὴν, μηδὲ ὅλως συμπράττωμεν ἢ δι' ἑαυτῶν τὸ βιασθὲν ποιῶμεν· ὃ καὶ ὄριζόμενοί φαμεν· ἀκουσίον ἐστιν οὗ ἡ ἀρχὴ ἐξωθεν μηδὲν συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὄρμὴν τοῦ βιασθέντος. Αρχὴν δέ φαμεν τὴν ποιητικὴν αἰτίαν. Τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν ἀκουσίον ἐστιν, ὅταν μὴ αὐτοὶ παρέχωμεν αἰτίαν τῆς ἀγνοίας, ἀλλ' οὕτω συμβῆ. Εἰ γὰρ μεθύων τις φόνον ποιήσει, ἀγνοῶν ἐφόνευσεν, οὐ μὴν ἀκουσίως· τὴν γὰρ αἰτίαν τῆς ἀγνοίας, ἥγουν τὴν μέθην, αὐτὸς ἐπραξεν. Εἰ δέ τις ἐν τῷ συνήθει τόπῳ τοξεύων τὸν πατέρα παριόντα ἀπέκτεινε, δι' ἄγνοιαν λέγεται ἀκουσίως τοῦτο πεποιηκέναι. Τοῦ οὖν ἀκουσίου διττοῦ ὄντος, τοῦ μὲν κατὰ βίαν, τοῦ δὲ δι'

ἄγνοιαν, τὸ ἐκούσιον ἀμφοτέροις ἀντίκειται· ἔστι γὰρ ἐκούσιον τὸ μῆτε κατὰ βίαν μῆτε δι’ ἄγνοιαν γινόμενον. ὘κούσιον τοίνυν ἔστιν, οὗ ἡ ἀρχὴ, τουτέστιν ἡ αἰτία, ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ’ ἔκαστα, δι’ ὃν καὶ ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. «Καθ’ ἔκαστα» δέ ἔστιν, ἢ καλεῖται παρὰ τοῖς ρήτορσι περιστατικὰ μόρια· οἷον τίς, ἥγουν ὁ πράξας, τίνα, ἥγουν τὸν παθόντα, τί, ἥγουν αὐτὸν τὸ πραχθέν, τυχὸν ἐφόνευσε· τίνι, ἥγουν ὄργανῳ, ποῦ, ἥγουν τόπῳ, πότε, ἥγουν ἐν ποίῳ χρόνῳ, πῶς, ὁ τρόπος τῆς πράξεως, διὰ τί, ἥγουν διὰ ποίαν αἰτίαν.

Ἴστεον, ὃς εἰσί τινα μέσα ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων, ἅτινα ἀηδῆ καὶ λυπηρὰ ὄντα διὰ μεῖζον κακὸν καταδεχόμεθα, ὃς διὰ ναυάγιον ἀποβάλλομεν τὰ ἐν τῷ πλοιώ.

Ἴστεον, ὃς τὰ παιδία καὶ τὰ ἄλογα ἐκουσίως μὲν ποιεῖ, οὐ μὴν δὲ καὶ προαιρούμενα, καὶ ὅσα διὰ θυμὸν πράττομεν μὴ προβουλευσάμενοι, ἐκουσίως ποιοῦμεν, οὐ μὴν καὶ κατὰ προαίρεσιν. Καὶ ὁ φίλος αἱφνιδίως ἐπέστη ἐκουσίως μὲν ἡμῖν, οὐ μὴν καὶ προαιρούμενος. Καὶ ὁ θησαυρῷ ἀνελπίστως περιτυχὼν ἐκουσίως περιέτυχεν, οὐ μὴν καὶ προαιρούμενος. Πάντα ταῦτα ἐκούσια μὲν διὰ τὸ ἐπ’ αὐτοῖς ἥδεσθαι, οὐ μὴν καὶ κατὰ προαίρεσιν, διότι οὐκ ἀπὸ βουλῆς· δεῖ δὲ πάντως βουλὴν προηγεῖσθαι τῆς προαιρέσεως, καθὼς εἴρηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 39. Περὶ τοῦ ἐφ’ ἡμῖν, τουτέστι τοῦ αὐτεξουσίου. Ὁ περὶ τοῦ αὐτεξουσίου λόγος, τουτέστι τοῦ ἐφ’ ἡμῖν, πρώτην μὲν ἔχει ζήτησιν, εἰ ἔστι ἐφ’ ἡμῖν· πολλοὶ γὰρ οἱ πρὸς τοῦτο ἀντιβαίνοντες. Δευτέραν δέ, τίνα ἔστι τὰ ἐφ’ ἡμῖν καὶ τίνων ἔξουσίαν ἔχομεν. Τρίτην τὴν αἰτίαν ἔξετάσαι, δι’ ἣν ὁ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς αὐτεξουσίους ἐποίησεν. Αναλαβόντες οὖν περὶ τοῦ πρώτου, πρῶτον εἴπωμεν ἀποδεικνύντες, διτὶ ἔστι τινὰ ἐφ’ ἡμῖν, ἐκ τῶν παρ’ ἐκείνοις ὄμολογουμένων, καὶ εἴπωμεν οὕτως.

Τῶν γινομένων πάντων ἡ Θεόν φασιν αἴτιον εἶναι ἡ ἀνάγκην ἡ είμαρμένην ἡ φύσιν ἡ τύχην ἡ τὸ αὐτόματον. Ἄλλὰ τοῦ μὲν Θεοῦ ἔργον οὔσια καὶ πρόνοια, τῆς δὲ ἀνάγκης τῶν ἀεὶ ὠσαύτως ἔχοντων ἡ κίνησις· τῆς δὲ είμαρμένης τὸ ἔξ ἀνάγκης τὰ δι’ αὐτῆς ἐπιτελεῖσθαι (καὶ γὰρ αὕτη τῆς ἀνάγκης ἐστί)· τῆς δὲ φύσεως γένεσις, αὔξησις, φθορά, φυτὰ καὶ ζῷα· τῆς δὲ τύχης τὰ σπάνια καὶ ἀπροσδόκητα· ὁρίζονται γὰρ τὴν τύχην σύμπτωσιν καὶ συνδρομὴν δύο αἰτίων ἀπὸ προαιρέσεως τὴν ἀρχὴν ἔχοντων, ἄλλο τι, παρ’ ὃ πέφυκεν, ἀποτελούντων, ὃς τάφρον ὁρύσσοντα θησαυρὸν εύρειν· οὕτε γὰρ ὁ θεὶς τὸν θησαυρὸν οὕτως ἔθηκεν, ὕστε ἄλλον τοῦτον εύρειν, οὕτε ὁ εύρων οὕτως ὕρυξεν, ὃς εὑρεῖν θησαυρόν, ἀλλ’ ὃ μὲν ἵν’ ὅταν θέλῃ,

ἀνέληται, ὁ δὲ ἵνα τάφρον ὄρυξῃ· συνέπεσε δὲ ἄλλο τι, παρ' ὁ προηροῦντο ἀμφότεροι. Τοῦ δὲ αὐτομάτου τὰ τῶν ἀψύχων ἢ ἀλόγων συμπτώματα ἄνευ φύσεως καὶ τέχνης. Οὕτως αὐτοί φασι. Τίνι τοίνυν τούτων ὑπαγάγωμεν τὰ διὰ τῶν ἀνθρώπων, εἴπερ ὁ ἀνθρωπος οὐκ ἔστιν αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεως; Οὐδὲ γὰρ Θεῷ θεμιτὸν ἐπιγράφειν αἰσχρὰς ἔσθ’ ὅτε πράξεις καὶ ἀδίκους οὐδὲ ἀνάγκη (οὐ γὰρ τῶν ἀεὶ ὠσαύτως ἔχοντων ἔστιν), οὐδὲ είμαρμένη (οὐ γὰρ τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων τὰ τῆς είμαρμένης λέγουσιν), οὔτε φύσει (φύσεως γὰρ ἔργα ζῶα καὶ φυτά), οὐδὲ τύχῃ (οὐ γὰρ σπάνιοι καὶ ἀπροσδόκητοι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις), οὔτε τῷ αὐτομάτῳ (ἀψύχων γὰρ λέγουσιν ἢ ἀλόγων συμπτώματα τοῦ αὐτομάτου).

Λείπεται δὴ αὐτὸν τὸν πράττοντα καὶ ποιοῦντα ἀνθρωπὸν ἀρχὴν εἶναι τῶν ιδίων ἔργων καὶ αὐτεξούσιον. Ἔτι, εἰ μηδεμιᾶς ἔστιν ἀρχὴ πράξεως ὁ ἀνθρωπος, περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι· εἰς τί γὰρ χρήσεται τῇ βουλῇ μηδεμιᾶς ὡν κύριος πράξεως; Πᾶσα γὰρ βουλὴ πράξεως ἔνεκα. Τὸ δὲ κάλλιστον καὶ τιμιώτατον τῶν ἐν ἀνθρώπῳ περιττὸν ἀποφαίνειν τῶν ἀτοπωτάτων ἀν εἴη. Εἰ τοίνυν βουλεύεται, πράξεως ἔνεκα βουλεύεται· πᾶσα γὰρ βουλὴ πράξεως ἔνεκα καὶ διὰ πρᾶξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 40. Περὶ τῶν γινομένων

Τῶν γινομένων τὰ μέν εἰσιν ἐφ’ ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ’ ἡμῖν. Ἐφ’ ἡμῖν μὲν οὖν εἰσιν, ὃν ἡμεῖς ἐσμεν αὐτεξούσιοι ποieῖν τε καὶ μὴ ποieῖν, τουτέστι πάντα τὰ δι’ ἡμῶν ἐκουσίως πραττόμενα (οὐ γὰρ ἐκουσίως ἐλέγετο πράττεσθαι τῆς πράξεως οὐκ οὕσης ἐφ’ ἡμῖν) καὶ ἀπλῶς, οἵς ἔπεται ψόγος ἢ ἔπαινος καὶ ἐφ’ οἵς ἔστι προτροπὴ καὶ νόμος. Κυρίως δὲ ἐφ’ ἡμῖν ἔστι τὰ ψυχικὰ πάντα καὶ περὶ ὃν βουλευόμεθα· ἡ δὲ βουλὴ τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων ἔστιν. Ἐπίσης δὲ ἐνδεχόμενόν ἔστιν, δι αὐτό τε δυνάμεθα, καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ· ποieῖται δὲ τούτου τὴν αἴρεσιν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος, καὶ οὗτος ἔστιν ἀρχὴ πράξεως.

Ταῦτα τοίνυν ἔστι τὰ ἐφ’ ἡμῖν, τὰ ἐπίσης ἐνδεχόμενα, οἷον τὸ κινεῖσθαι καὶ μὴ κινεῖσθαι, ὄρμᾶν καὶ μὴ ὄρμᾶν, ὄρέγεσθαι τῶν μὴ ἀναγκαίων καὶ μὴ ὄρέγεσθαι, ψεύδεσθαι καὶ μὴ ψεύδεσθαι, διδόναι καὶ μὴ διδόναι, χαίρειν ἐφ’ οἵς δεῖ καὶ μὴ χαίρειν ὁμοίως, καὶ ἐφ’ οἵς οὐ δεῖ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐν οἵς ἔστι τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἔργα· τούτων γάρ ἐσμεν αὐτεξούσιοι. Τῶν δὲ ἐπίσης ἐνδεχομένων εἰσὶ καὶ αἱ τέχναι· ἐφ’ ἡμῖν γάρ ἔστι μετελθεῖν, ἦν ἀν θελήσωμεν, καὶ μὴ μετελθεῖν.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ώς ἡ μὲν αἴρεσις τῶν πρακτῶν ἀεὶ ἐφ' ἡμῖν ἔστιν· ἡ δὲ πρᾶξις πολλάκις κωλύεται κατά τινα τρόπον τῆς προνοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 41. Διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιοι γεγόναμεν Φαμὲν τοίνυν εὐθέως τῷ λογικῷ συνεισέρχεσθαι τὸ αὐτεξούσιον καὶ τοῖς γεννητοῖς συμπεφυκέναι μεταβολήν καὶ τροπήν. Πᾶν γὰρ γεννητὸν καὶ τρεπτόν ἔστιν. Ὡν γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἀπὸ τροπῆς ἥρξατο, ἀνάγκη ταῦτα τρεπτὰ εἶναι. Τροπὴ δέ ἔστι τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραχθῆναι καὶ τὸ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἔτερόν τι γενέσθαι. Τὰ μὲν οὖν ἄψυχα καὶ ἄλογα τρέπονται κατὰ τὰς προειρημένας σωματικὰς ἀλλοιώσεις, τὰ δὲ λογικὰ κατὰ προαίρεσιν. Τοῦ γὰρ λογικοῦ τὸ μέν ἔστι θεωρητικόν, τὸ δὲ πρακτικόν.

Θεωρητικὸν μὲν τὸ κατανοοῦν, ώς ἔχει τὰ ὄντα, πρακτικὸν δὲ τὸ βουλευτικόν, τὸ ὄριζον τοῖς πρακτοῖς τὸν ὄρθδον λόγον. Καὶ καλοῦσι τὸ μὲν θεωρητικὸν νοῦν, τὸ δὲ πρακτικὸν λόγον· καὶ τὸ μὲν θεωρητικὸν σοφίαν, τὸ δὲ πρακτικὸν φρόνησιν.

Πᾶς οὖν ὁ βουλευόμενος ώς ἐπ' αὐτῷ τῆς αἱρέσεως οὕσης τῶν πρακτέων βουλεύεται, ἵνα τὸ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς ἔληται καὶ ἐλόμενος πράξῃ· εἰ δὲ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης παρυφίσταται τῷ λογικῷ τὸ αὐτεξούσιον· ἡ γὰρ οὐκ ἔσται λογικόν, ἡ λογικὸν δὲν κύριον ἔσται πράξεων καὶ αὐτεξούσιον. Ὁθεν καὶ τὰ ἄλογα οὐκ εἰσιν αὐτεξούσια· ἄγονται γὰρ μᾶλλον ὑπὸ τῆς φύσεως ἥπερ ἄγουσι· διὸ οὐδὲ ἀντιλέγουσι τῇ φυσικῇ ὄρέξει, ἀλλ', ἅμα ὄρεχθῶσί τινος, ὄρμῶσι πρὸς τὴν πρᾶξιν. Ὁ δὲ ἀνθρωπος, λογικὸς ὁν, ἄγει μᾶλλον τὴν φύσιν, ἥπερ ἄγεται· διὸ καὶ ὄρεγόμενος, εἴπερ ἐθέλοι, ἔξουσίαν ἔχει τὴν ὄρεξιν ἀναχαιτίσαι ἡ ἀκολουθῆσαι αὐτῇ. Ὁθεν τὰ μὲν ἄλογα οὐδὲ ἐπαινεῖται οὐδὲ ψέγεται, ὁ δὲ ἀνθρωπος καὶ ἐπαινεῖται καὶ ψέγεται. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι, λογικοὶ ὄντες, αὐτεξούσιοι ὑπάρχουσι, καὶ ως κτιστοὶ καὶ τρεπτοί. Καὶ ἔδειξεν ὁ μὲν Διάβολος ἀγαθὸς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ γενόμενος, αὐτεξουσίως δὲ τῆς κακίας εὑρετὴς γεγονὼς, καὶ αἱ σὺν αὐτῷ ἀποστατήσασαι δυνάμεις, ἥγουν οἱ δαίμονες, τὰ δὲ λοιπὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων ἐν τῷ ἀγαθῷ διαμείναντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 42. Περὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν.

Τῶν δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὰ μὲν ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἔχει τὰς ἀρχὰς, ἥτοι τὰς αἰτίας, τουτέστιν αἱ ἀμοιβαὶ τῶν πράξεων ἡμῶν ἐν τε τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τῆς θείας βουλῆς ἐξήρτηται. Ή μὲν γὰρ γένεσις πάντων ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ φθορὰ διὰ

τὴν ἡμετέραν κακίαν ὑπεισήχθη πρὸς τιμωρίαν καὶ ὠφέλειαν. «Θεὸς γὰρ θάνατον οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ τέρπεται ἐπ’ ἀπωλείᾳ ζώντων»· δι’ ἀνθρώπου δὲ μᾶλλον θάνατος, τουτέστι τῆς τοῦ Ἀδὰμ παραβάσεως, ὅμοίως καὶ αἱ λοιπαὶ τιμωρίαι. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τῷ Θεῷ ἀναθετέον· ἥ τε γὰρ γένεσις ἡμῶν τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἔστι, καὶ ἡ διαμονὴ τῆς συνεκτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἡ κυβέρνησις καὶ σωτηρία τῆς προνοητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν αἰωνία ἀπόλαυσις τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, τοῖς φυλάσσουσι τό κατά φύσιν, ἐφ’ ὃ καὶ ἐπλάσθημεν.

Ἐπειδὴ δέ τινες ἀντιλέγουσι τῇ προνοίᾳ, εἴπωμεν λοιπὸν ὄλιγα καὶ περὶ προνοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 43. Περὶ προνοίας

Πρόνοια τοίνυν ἔστιν ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια. Καὶ πάλιν· Πρόνοιά ἔστι βούλησις Θεοῦ, δι’ ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει. Εἰ δὲ Θεοῦ βούλησίς ἔστιν ἡ πρόνοια, πᾶσα ἀνάγκη πάντα τὰ τῇ προνοίᾳ γινόμενα κατὰ τὸν ὄρθὸν λόγον κάλλιστά τε καὶ θεοπρεπέστατα γίνεσθαι καὶ ως οὐκ ἔνι κρείττω γενέσθαι. Ἀνάγκη γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων καὶ προνοητὴν· οὕτε γὰρ πρέπον οὕτε ἀκόλουθον ἄλλον μὲν ποιητὴν εἶναι τῶν ὄντων, ἄλλον δὲ προνοητὴν· οὕτω γὰρ ἐν ἀσθενείᾳ πάντως εἰσὶν ἀμφότεροι, ὁ μὲν τοῦ ποιεῖν, ὁ δὲ τοῦ προνοεῖν.

Ο Θεὸς τοίνυν ἔστιν ὁ τε ποιητὴς καὶ προνοητὴς, καὶ ἡ ποιητικὴ δὲ αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ συνεκτικὴ καὶ ἡ προνοητικὴ ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ θέλησίς ἔστι· «πάντα γάρ, ὅσα ἡθέλησεν, ὁ Κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ», καὶ τῷ θελήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκεν.

Ἡθέλησε γενέσθαι τὰ πάντα, καὶ γέγονε· θέλει συνίστασθαι τὸν κόσμον, καὶ συνίσταται, καὶ πάντα, ὅσα θέλει, γίνεται.

Οτι δὲ προνοεῖ καὶ ὅτι καλῶς προνοεῖ, ὄρθότατα σκοπήσειν ἂν τις οὗτως· Μόνος ὁ Θεός ἔστι φύσει ἀγαθὸς καὶ σοφός· ως οὖν ἀγαθὸς προνοεῖ (ὁ γὰρ μὴ προνοῶν οὐκ ἀγαθός· καὶ γὰρ καὶ οἱ ἀνθρωποι καὶ τὰ ἄλογα τῶν οἰκείων τέκνων προνοοῦνται φυσικῶς, καὶ ὁ μὴ προνοῶν ψέγεται), ως δὲ σοφὸς ἄριστα τῶν ὄντων ἐπιμελεῖται.

Χρὴ τοίνυν τούτοις προσέχοντας πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάστως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, καν φαίνηται τοῖς πολλοῖς ἄδικα διὰ τὸ ἄγνωστον καὶ ἀκατάληπτον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν καὶ τούς λογισμούς ἡμῶν καὶ τάς πράξεις καὶ τά μέλλοντα αὐτῷ μόνῳ γνωστά. Πάντα δὲ λέγω τὰ οὐκ ἐφ’ ἡμῖν· τὰ γὰρ ἐφ’ ἡμῖν οὐ τῆς προνοίας ἔστιν, ἀλλὰ τοῦ

ήμετέρου αύτεξουσίου.

Τῆς δὲ προνοίας τὰ μὲν κατ’ εὐδοκίαν ἐστί, τὰ δὲ κατὰ συγχώρησιν.
Κατ’ εὐδοκίαν μέν, ὅσα ἀναντιρρήτως εἰσὶν ἀγαθά, κατὰ
συγχώρησιν δὲ ὅσα εἰσὶ πονηρά. Συγχωρεῖ γὰρ πολλάκις καὶ τὸν
δίκαιον περιπεσεῖν συμφοραῖς, ἵνα τὴν ἐν αὐτῷ λανθάνουσαν ἀρετὴν
δείξῃ τοῖς ἄλλοις, ώς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ. Ἀλλοτε συγχωρεῖ τῶν ἀτόπων
τι πραχθῆναι, ἵνα διὰ τῆς πράξεως τῆς δοκούσης ἀτόπου μέγα τι καὶ
θαυμαστὸν κατορθωθῆ ὡς διὰ τοῦ σταυροῦ τὴν σωτηρίαν τῶν
ἀνθρώπων.

Κατ’ ἄλλον τρόπον συγχωρεῖ τὸν ὄσιον πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ ἐκ
τοῦ ὄρθοιο συνειδότος ἐκπέσῃ ἢ καὶ ἐκ τῆς δοθείσης αὐτῷ δυνάμεως
τε καὶ χάριτος εἰς ἀλαζονείαν ἐκπέσῃ ώς ἐπὶ τοῦ Παύλου.

Ἐγκαταλείπεται τις πρὸς καιρὸν πρὸς διόρθωσιν ἄλλου, ἵνα τὸ κατ’
αὐτὸν σκοποῦντες οἱ ἄλλοι παιδεύωνται, ώς ἐπὶ τοῦ Λαζάρου καὶ
τοῦ πλουσίου· φυσικῶς γὰρ ὥρωντές τινας πάσχοντας συστελλόμεθα.
Ἐγκαταλείπεται τις καὶ εἰς ἄλλου δόξαν, οὐ δι’ οἰκείας ἢ γονέων
ἀμαρτίας ώς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς εἰς δόξαν τοῦ νίοῦ τοῦ ἀνθρώπου.
Πάλιν συγχωρεῖται τις παθεῖν εἰς ἄλλου ζῆλον, ἵνα τῆς δόξης τοῦ
παθόντος μεγαλυνθείσης ἄοκνον τὸ πάθος τοῖς ἄλλοις γένηται ἐλπίδι
τῆς μελλούσης δόξης καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ώς ἐπὶ¹
τῶν μαρτύρων. Παραχωρεῖται τις καὶ εἰς αἰσχρὰν ἐμπεσεῖν πρᾶξιν
ἐνίοτε εἰς διόρθωσιν ἑτέρου χείρονος πάθους· οἶον, ἔστι τις
ἐπαιρόμενος ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς καὶ τοῖς κατορθώμασιν αὐτοῦ·
παραχωρεῖ τοῦτον ὁ Θεὸς εἰς πορνείαν ἐμπεσεῖν, ὅπως διὰ τοῦ
πτώματος εἰς συναίσθησιν τῆς οἰκείας ἀσθενείας ἐλθὼν ταπεινωθῆ
καὶ προσελθὼν ἐξομολογήσηται τῷ Κυρίῳ.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν αἴρεσις τῶν πρακτῶν ἐφ’ ἡμῖν ἐστι,
τὸ δὲ τέλος τῶν μὲν ἀγαθῶν τῆς τοῦ Θεοῦ συνεργίας δικαίως
συνεργοῦντος τοῖς προαιρουμένοις τὸ ἀγαθὸν ὄρθῳ τῷ συνειδότι
κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ, τῶν δὲ πονηρῶν τῆς ἐγκαταλείψεως
τοῦ Θεοῦ πάλιν κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ δικαίως
ἐγκαταλιμπάνοντος.

Τῆς δὲ ἐγκαταλείψεώς εἰσιν εῖδη δύο· ἔστι γὰρ ἐγκατάλειψις
οἰκονομικὴ καὶ παιδευτικὴ καὶ ἔστιν ἐγκατάλειψις τελεία
ἀπογνωστική. Οἰκονομικὴ μὲν καὶ παιδευτικὴ ἡ πρὸς διόρθωσιν καὶ
σωτηρίαν καὶ δόξαν τοῦ πάσχοντος γινομένη ἢ καὶ πρὸς ἄλλους
ζῆλον καὶ μίμησιν ἢ καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ· ἡ δὲ τελεία ἐγκατάλειψις,
ὅτε τοῦ Θεοῦ πάντα πρὸς σωτηρίαν πεποιηκότος ἀνεπαίσθητος καὶ
ἀνιάτρευτος, μᾶλλον δὲ ἀνίατος ἐξ οἰκείας προθέσεως διαμείνη ὁ

ἄνθρωπος· τότε παραδίδοται εἰς τελείαν ἀπώλειαν ως ὁ Ἰούδας.
Φείσοιται ἡμῶν ὁ Θεὸς καὶ ἔξελοῖτο τῆς τοιαύτης ἐγκαταλεύψεως.
Χρὴ δὲ εἰδέναι, ως πολλοί εἰσιν οἱ τρόποι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας,
καὶ μήτε λόγῳ ἐρμηνευθῆναι, μήτε νῷ περιληφθῆναι δυνάμενοι.
Δεῖ γινώσκειν, ως πᾶσαι αἱ σκυθρωπαὶ ἐπιφοραὶ τοῖς μετ'
εὐχαριστίας δεχομένοις πρὸς σωτηρίαν ἐπάγονται καὶ πάντως
ώφελείας γίνονται πρόξενοι.

Χρὴ εἰδέναι, ως ὁ Θεὸς προηγουμένως θέλει πάντας σωθῆναι καὶ τῆς
βασιλείας αὐτοῦ τυχεῖν· οὐ γὰρ ἐπὶ τὸ κολάσαι ἐπλασεν ἡμᾶς, ἀλλὰ
πρὸς τὸ μετασχεῖν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ως ἀγαθός.

· Αμαρτάνοντας δὲ θέλει κολάζεσθαι ως δίκαιος.

Λέγεται οὖν τὸ μὲν πρῶτον προηγούμενον θέλημα καὶ εὐδοκία,
ἐξ αὐτοῦ ὅν, τὸ δὲ δεύτερον ἐπόμενον θέλημα καὶ παραχώρησις,
ἐξ ἡμετέρας αἰτίας. Καὶ αὕτη διττή· ἡ μὲν οἰκονομικὴ καὶ παιδευτικὴ
πρὸς σωτηρίαν, ἡ δὲ ἀπογνωστικὴ πρὸς τελείαν κόλασιν, ως
εἰρήκαμεν. Ταῦτα δὲ ἐπὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν.

Τῶν δὲ ἐφ' ἡμῖν τὰ μὲν ἀγαθὰ προηγουμένως θέλει καὶ εὐδοκεῖ, τὰ δὲ
πονηρὰ καὶ ὄντως κακὰ οὗτε προηγουμένως οὗτε ἐπομένως θέλει·
παραχωρεῖ δὲ τῷ αὐτεξουσίῳ· τὸ γὰρ κατὰ βίαν γινόμενον οὐ
λογικὸν, οὐδὲ ἀρετή. Προνοεῖ δὲ ὁ Θεὸς πάσης τῆς κτίσεως καὶ διὰ
πάσης τῆς κτίσεως εὐεργετῶν καὶ παιδεύων καὶ δι' αὐτῶν πολλάκις
τῶν δαιμόνων ως ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ καὶ τῶν χοίρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 44. Περὶ προγνώσεως καὶ προορισμοῦ

Χρὴ γινώσκειν, ως πάντα μὲν προγινώσκει ὁ Θεός, οὐ πάντα δὲ
προορίζει· προγινώσκει γὰρ καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, οὐ προορίζει δὲ αὐτά· οὐ
γὰρ θέλει τὴν κακίαν γενέσθαι οὐδὲ βιάζεται τὴν ἀρετήν. Ὡστε τῆς
θείας προγνωστικῆς κελεύσεως ἔργον ἐστὶν ὁ προορισμός. Προορίζει
δὲ τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ· ἥδη γὰρ κατὰ τὴν
πρόγνωσιν αὐτοῦ προέκρινε πάντα ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἀγαθότητα
καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν ἀρετὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐδόθη ἐν τῇ φύσει καὶ
αὐτός ἐστι παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχὴ καὶ αἰτία καὶ ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ
συνεργίας καὶ βοηθείας ἀδύνατον ἀγαθὸν θελῆσαι ἡ πρᾶξαι ἡμᾶς.

Ἐφ' ἡμῖν δέ ἐστιν ἡ ἐμμεῖναι τῇ ἀρετῇ καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ Θεῷ πρὸς
ταύτην καλοῦντι ἡ ἀποφοιτῆσαι τῆς ἀρετῆς, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῇ κακίᾳ
γενέσθαι καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ Διαβόλῳ πρὸς ταύτην καλοῦντι
ἀβιάστως· ἡ γὰρ κακία οὐδὲν ἔτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἀναχώρησις τοῦ
ἀγαθοῦ, ὥσπερ καὶ τὸ σκότος τοῦ φωτός ἐστιν ἀναχώρησις.

Μένοντες οὖν ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἐν τῇ ἀρετῇ ἐσμεν, ἐκκλίνοντες δὲ ἐκ

τοῦ κατὰ φύσιν, ἥγουν ἐκ τῆς ἀρετῆς, εἰς τό παρὰ φύσιν ἐρχόμεθα καὶ ἐν τῇ κακίᾳ γινόμεθα.

Μετάνοιά ἐστιν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν καὶ ἐκ τοῦ Διαβόλου πρὸς τὸν Θεὸν ἐπάνοδος δι’ ἀσκήσεως καὶ πόνων.

Τοῦτον τοίνυν τὸν ἄνθρωπον ὁ Δημιουργὸς ἅρρενα κατεσκεύασε, μεταδοὺς αὐτῷ τῆς ἑαυτοῦ θείας χάριτος καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἑαυτοῦ διὰ ταύτης αὐτὸν ποιησάμενος: ὅθεν καὶ τὴν τῶν ζώων ὄνομασίαν προφητικῶς, ὡς δούλων αὐτῷ δοθέντων, δεσποτικῶς ἐποίησατο.

Κατ’ εἰκόνα γὰρ Θεοῦ λογικός τε καὶ νοερὸς καὶ αὐτεξούσιος γενόμενος, εἰκότως τὴν τῶν ἐπιγείων ἀρχὴν ἐνεχειρίζετο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀπάντων Δημιουργοῦ τε καὶ Δεσπότου.

Εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης Θεός, ὡς ἐν παραβάσει γενήσεται καὶ τῇ φθορᾷ ὑποπεσεῖται, ἐποίησεν ἐξ αὐτοῦ τὸ θῆλυ, «βοηθὸν αὐτῷ κατ’ αὐτόν»· βοηθὸν δὲ πρὸς τὴν διὰ γεννήσεως μετὰ τὴν παράβασιν τοῦ γένους ἐκ διαδοχῆς σύστασιν. Ή γὰρ πρώτη πλάσις γένεσις λέγεται καὶ οὐ γέννησις: γένεσις μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἐκ Θεοῦ πρώτη πλάσις, γέννησις δὲ ἡ ἐκ καταδίκης τοῦ θανάτου διὰ τὴν παράβασιν ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς.

Τοῦτον ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ τε νοητῷ καὶ τῷ αἰσθητῷ· ἐν μὲν γὰρ τῷ αἰσθητῷ ἐπὶ γῆς σωματικῶς διαιτώμενος ψυχικῶς τοῖς ἀγγέλοις συνανεστρέφετο θείας γεωργῶν ἐννοίας καὶ ταύταις τρεφόμενος, γυμνὸς τῇ ἀπλότητι καὶ ἀτέχνῳ ζωῇ πρὸς μόνον τὸν Δημιουργὸν διὰ τῶν κτισμάτων ἐναγόμενος καὶ τῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ ἐνηδυνόμενός τε καὶ εὐφραινόμενος.

Ἐπειδὴ τοίνυν αὐτὸν αὐτεξουσίῳ θελήματι φυσικῶς κατεκόσμησε, δίδωσι νόμον αὐτῷ μὴ γεύσασθαι τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως. Περὶ οὗ ξύλου αὐταρκῶς ἐν τῷ περὶ παραδείσου κεφαλαίῳ κατά γε τὴν ήμετέραν εἰρήκαμεν δύναμιν. Ταύτην τὴν ἐντολὴν αὐτῷ δίδωσιν ἐπαγγειλάμενος, ὡς, εἰ μὲν φυλάξοι τὸ τῆς ψυχῆς ἀξίωμα τῷ λόγῳ τὴν νίκην διδούς, ἐπιγινώσκων τὸν κτίσαντα καὶ τούτου φυλάττων τὸ πρόσταγμα, τῆς ἀιδίου μεθέξει μακαριότητος καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα κρείττων θανάτου γενόμενος. Εἰ δέ γε τὴν ψυχὴν ὑποτάξει τῷ σώματι καὶ τὰ τοῦ σώματος προτιμήσει τερπνὰ, τὴν οἰκείαν τιμὴν ἀγνοήσας καὶ τοῖς ἀνοήτοις παρεικασθεὶς κτήνεσι, τοῦ πεποιηκότος τὴν ζεύγλην ἀποσεισάμενος καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ παριδῶν ἐπίταγμα, θανάτῳ ἔσται ὑπεύθυνος καὶ φθορᾷ καὶ πόνῳ καθυποβληθήσεται τὸν ταλαίπωρον ἔλκων βίον.

Οὐ γὰρ ἦν λυσιτελές ἀπείραστον ἔτι τυγχάνοντα καὶ ἀδόκιμον τῆς ἀφθαρσίας τυχεῖν, ἵνα μὴ εἰς τῦφον ἐμπέσῃ καὶ κρῖμα τοῦ Διαβόλου.

Ἐκεῖνος γάρ διὰ τὸ ἄφθαρτον μετὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως ἔκπτωσιν τὴν ἐν τῷ κακῷ ἀμεταμέλητον ἔσχε καὶ ἄτρεπτον παγιότητα, ὥσπερ αὖ πάλιν καὶ οἱ ἄγγελοι, μετὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως τῆς ἀρετῆς ἐκλογὴν, τὴν ἐν τῷ καλῷ διὰ τῆς χάριτος ἀμετακίνητον ἴδρυσιν.

Ἐδει τοίνυν πρότερον δοκιμασθέντα τὸν ἄνθρωπον –ἀνήρ γάρ ἀπείραστος καὶ ἀδόκιμος, οὐδενός λόγου ἄξιος— καὶ τῇ πείρᾳ διὰ τῆς τηρήσεως τῆς ἐντολῆς τελειωθέντα, οὕτω τὴν ἄφθαρσίαν ἀρετῆς κομίσασθαι ἐπαθλον· μέσος γὰρ Θεοῦ καὶ ὑλῆς γενόμενος, διὰ μὲν τῆς τηρήσεως τῆς ἐντολῆς μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς πρὸς τὰ ὅντα φυσικῆς σχέσεως, ἐνωθεὶς τῷ Θεῷ καθ' ἔξιν, τὴν περὶ τὸ καλὸν παγιότητα λαμβάνειν ἀμετακίνητον ἔμελλε, διὰ δὲ τῆς παραβάσεως πρὸς τὴν ὑλὴν μᾶλλον κινηθεὶς καὶ τῆς αὐτοῦ αἰτίας, τοῦ Θεοῦ φημι, ἀποσπάσας τὸν νοῦν, τῇ φθορᾷ προσοικειοῦσθαι, καὶ παθητὸς ἀντὶ ἀπαθοῦς καὶ θνητὸς ἀντὶ ἀθανάτου γίνεσθαι καὶ συνδυασμοῦ καὶ ῥευστῆς γεννήσεως ἐπιδέεσθαι καὶ τῇ ἐφέσει τῆς ζωῆς τῶν μὲν ἡδέων, ώς δῆθεν ταύτην συνιστώντων ἀντέχεσθαι, πρὸς δὲ τοὺς τούτων προμηθουμένους τὴν στέρησιν ἀδεῶς ἀπεχθάνεσθαι· καὶ τὴν μὲν ἔφεσιν ἐκ Θεοῦ πρὸς τὴν ὑλὴν, τὸν δὲ θυμὸν ἐκ τοῦ τῆς σωτηρίας ὄντως ἔχθροῦ μεταφέρειν πρὸς τὸ ὁμόφυλον. Φθόνῳ τοίνυν Διαβόλου ἡττήθη ὁ ἄνθρωπος· οὐ γὰρ ἔφερεν ὁ φθονερὸς καὶ μισόκαλος δαίμων αὐτὸς διὰ τὴν ἐπαρσιν κάτω γενόμενος ἡμᾶς τῶν ἄνω τυχεῖν, δῆθεν καὶ θεότητος ἐλπίδι ὁ ψεύστης δελεάζει τὸν ἄθλιον καὶ πρὸς τὸ ἴδιον τῆς ἐπάρσεως ὕψος ἀναγαγὼν, πρὸς τὸ ὅμοιον καταφέρει τῆς πτώσεως βάραθρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 45. Περὶ τῆς θείας οἰκονομίας καὶ περὶ τῆς δι’ ἡμᾶς κηδεμονίας καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας.

Ταύτη τοίνυν τῇ προσβολῇ τοῦ ἀρχεκάκου δαίμονος δελεασθέντα τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ ἐντολὴν οὐ φυλάξαντα καὶ γυμνωθέντα τῆς χάριτος καὶ τὴν πρὸς Θεὸν παρρησίαν ἀπεκδυσάμενον καὶ σκεπασθέντα τῇ τοῦ μοχθηροῦ βίου τραχύτητι –τοῦτο γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς— καὶ περιβληθέντα τὴν νέκρωσιν, ἥτοι τὴν θνητότητα καὶ παχύτητα τῆς σαρκός –τοῦτο γὰρ ἡ τῶν νεκρῶν δερμάτων ἀμφίασις— καὶ τοῦ παραδείσου κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίαν γεγονότα ἐξόριστον καὶ θανάτῳ κατάκριτον καὶ φθορᾷ ὑποχείριον, οὐ παρεῖδεν ὁ συμπαθής, ὁ τὸ εἶναι δοὺς καὶ τὸ εὖ εἶναι χαρισάμενος, ἀλλὰ πολλοῖς πρότερον παιδαγωγήσας καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν καλέσας στόνῳ καὶ τρόμῳ, ὕδατος κατακλυσμῷ καὶ παντὸς τοῦ γένους μικροῦ δεῖν πανωλεθρίᾳ, συγχύσει καὶ διαιρέσει

γλωσσῶν, ἀγγέλων ἐπιστασίᾳ, πόλεων ἐμπρησμῷ, τυπικαῖς θεοφανείαις, πολέμοις, νίκαις, ἥτταις, σημείοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, νόμῳ, προφήταις, δι' ὃν τὸ σπουδαζόμενον ἦν ἡ τῆς ἀμαρτίας ἀναίρεσις, πολυσχεδῶς χεθείσης καὶ καταδουλωσαμένης τὸν ἄνθρωπον καὶ πᾶν εἶδος κακίας ἐπισωρευσάσης τῷ βίῳ καὶ ἡ πρὸς τὸ εὖ εἶναι τοῦ ἄνθρωπου ἐπάνοδος.

Ἐπειδὴ δι' ἀμαρτίας ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, ὥσπερ τι θηρίον ἄγριον καὶ ἀνήμερον τὸν ἄνθρωπον λυμαίνομενος βίον, ἔδει δὲ τὸν λυτροῦσθαι μέλλοντα ἀναμάρτητον εἶναι καὶ μὴ τῷ θανάτῳ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὑπεύθυνον, ἔτι δὲ νευρωθῆναι καὶ ἀνακαινισθῆναι τὴν φύσιν καὶ ἔργῳ παιδαγωγηθῆναι καὶ διδαχθῆναι ἀρετῆς ὁδὸν, τῆς μὲν φθορᾶς ἀπάγουσαν, πρὸς δὲ τὴν ζωὴν ποδηγοῦσαν τὴν αἰώνιον· τέλος τὸ μέγα περὶ αὐτὸν τῆς φιλανθρωπίας ἐνδείκνυται πέλαγος· αὐτὸς γὰρ ὁ Δημιουργός τε καὶ Κύριος τὴν ὑπὲρ τοῦ οἰκείου πλάσματος ἀναδέχεται πάλην καὶ ἔργῳ διδάσκαλος γίνεται· καὶ ἐπειδὴ θεότητος ἐλπίδι ὁ ἔχθρὸς δελεάζει τὸν ἄνθρωπον, σαρκὸς προβλήματι δελεάζεται καὶ δείκνυται ἅμα τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ σοφόν, τὸ δίκαιόν τε καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ· τὸ μὲν ἀγαθόν, ὅτι οὐ παρεῖδε τοῦ οἰκείου πλάσματος τὴν ἀσθένειαν, ἀλλ' ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῷ πεσόντι καὶ χεῖρα ὕρεξε· τὸ δέ δίκαιον, ὅτι ἄνθρωπου ἥττηθέντος, οὐχ ἔτερον ποιεῖ νικῆσαι τὸν τύραννον, οὐδὲ βίᾳ ἐξαρπάζει τοῦ θανάτου τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὃν πάλαι διὰ τῆς ἀμαρτίας καταδουλοῦται ὁ θάνατος, τοῦτον ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος νικητὴν πάλιν πεποίηκε καὶ τῷ ὁμοίῳ τὸν ὄμοιον ἀνεσώσατο, ὅπερ ἄπορον ἦν· τὸ δὲ σοφόν, ὅτι εὖρε τοῦ ἀπόρου λύσιν εὐπρεπεστάτην· εὐδοκίᾳ γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ μονογενῆς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς, ὁ ὃν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, ὁ ὄμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ὁ προαιώνιος, ὁ ἀναρχος, ὁ ἐν ἀρχῇ ὃν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ὃν καὶ Θεὸς ὃν, ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων κλίνας οὐρανοὺς κατέρχεται, τουτέστιν, τὸ ἀταπείνωτον αὐτοῦ ὑψος ἀταπεινώτως ταπεινώσας συγκαταβαίνει τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις συγκατάβασιν ἄφραστόν τε καὶ ἀκατάληπτον –τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἡ κατάβασις– καὶ Θεὸς ὃν τέλειος ἄνθρωπος τέλειος γίνεται καὶ ἐπιτελεῖται τὸ πάντων καινῶν καινότατον, τὸ μόνον καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον, δι' οὗ ἡ ἀπειρος τοῦ Θεοῦ ἐμφανίζεται δύναμις.

Τί γὰρ μεῖζον τοῦ γενέσθαι τὸν Θεὸν ἄνθρωπον; Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Ἁγίας Αειπαρθένου καὶ Θεοτόκου, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἄνθρωπων χρηματίζει ὁ μόνος φιλάνθρωπος, οὐκ ἐκ θελήματος ἢ ἐπιθυμίας ἢ

συναφείας ἀνδρὸς ἡ γεννήσεως ἐνηδόνου ἐν τῇ ἀχράντῳ μήτρᾳ τῆς Παρθένου συλληφθείς, ἀλλ’ ἐκ Πνεύματος Ἅγιου καὶ τῆς πρώτης τοῦ Ἀδὰμ γενέσεως· καὶ γίνεται υπήκοος τῷ Πατρὶ τῷ καθ’ ἡμᾶς καὶ ἐξ ἡμῶν προσλήμματι τὴν ἡμετέραν παρακοὴν ἵώμενος καὶ ύπογραμμὸς ἡμῖν ύπακοῆς γινόμενος, ἣς ἐκτὸς οὐκ ἔστι σωτηρίας τυχεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 46. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς συλλήψεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς θείας αὐτοῦ σαρκώσεως.

Ἄγγελος γὰρ Κυρίου ἀπεστάλη πρὸς τὴν Ἅγιαν Παρθένον, ἐκ δαυιτικοῦ φύλου καταγομένην· «πρόδηλον γὰρ ὡς ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν», «ἐξ ἣς φυλῆς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ», ὡς ὁ θεῖος ἔφη ἀπόστολος, περὶ οὗ ὑστερον ἐροῦμεν ἀκριβέστερον, ἢν εὐαγγελιζόμενος ἔλεγε· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σου. Ἡ δὲ διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ» καὶ φησὶ πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος· «Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εῦρες γὰρ χάριν παρὰ Κυρίῳ καὶ τέξῃ Υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν.» Ὁθεν καὶ τὸ «Ιησοῦς» σωτὴρ ἐρμηνεύεται. Τῆς δὲ διαπορούσης· «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;», πάλιν φησὶ πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος· «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σου ἄγιον κληθήσεται, Υἱὸς Θεοῦ». Ἡ δὲ πρὸς αὐτόν· «Ιδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτο μοι κατὰ τὸ ρῆμά σου».

Μετὰ οὗ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ἅγιας Παρθένου Πνεῦμα Ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ’ αὐτὴν κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, ὃν εἶπεν ὁ ἄγγελος, καθαῖρον αὐτὴν καὶ δύναμιν δεκτικὴν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος παρέχον, ἅμα δὲ καὶ γεννητικήν. Καὶ τότε ἐπεσκίασεν ἐπ’ αὐτὴν ἡ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου ἐνυπόστατος σοφία καὶ δύναμις, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, οἵονεὶ θεῖος σπόρος, καὶ συνέπηξεν ἐαυτῷ ἐκ τῶν ἀγνῶν καὶ καθαρωτάτων αὐτῆς αἰμάτων σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, οὐ σπερματικῶς ἀλλὰ δημιουργικῶς διὰ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν προσθήκαις ἀπαρτιζομένου τοῦ σχήματος, ἀλλ’ ὑφ’ ἐν τελειωθέντος, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος χρηματίσας τῇ σαρκὶ ύπόστασις· οὐ γὰρ προϋποστάσῃ καθ’ ἐαυτὴν σαρκὶ ἡνῶθη ὁ θεῖος Λόγος, ἀλλ’ ἐνοικήσας τῇ γαστρὶ τῆς Ἅγιας Παρθένου ἀπεριγράπτως ἐν τῇ ἐαυτοῦ ύποστάσει ἐκ τῶν ἀγνῶν τῆς Αειπαρθένου αἰμάτων σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ύπεστήσατο ἀπαρχὴν προσλαβόμενος τοῦ ἀνθρωπίνου φυράματος, αὐτὸς ὁ Λόγος γενόμενος τῇ σαρκὶ ύπόστασις.

‘Ωστε ἄμα σάρξ, ἄμα Θεοῦ Λόγου σάρξ, ἄμα σὰρξ ἔμψυχος λογική τε καὶ νοερά, ἄμα Θεοῦ Λόγου σὰρξ ἔμψυχος λογική τε καὶ νοερά.
Διὸ οὐκ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα λέγομεν, ἀλλὰ Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα· ὃν γὰρ φύσει τέλειος Θεὸς, γέγονε φύσει τέλειος ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, οὐ τραπεὶς τὴν φύσιν, οὐδὲ φαντάσας τὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ τῇ ἐκ τῆς Ἁγίας Παρθένου ληφθείσῃ λογικῶς τε καὶ νοερῶς ἐψυχωμένῃ σαρκὶ καὶ ἐν αὐτῷ τὸ εἶναι λαχούσῃ ἐνωθεὶς καθ’ ὑπόστασιν ἀσυγχύτως καὶ ἀναλλοιώτως καὶ ἀδιαιρέτως, μὴ μεταβαλὼν τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ φύσιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν, μήτε τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἰς τὴν φύσιν τῆς αὐτοῦ θεότητος οὐδὲ ἐκ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως καί, ἵς προσελάβετο ἄνθρωπίνης φύσεως, μίαν φύσιν ἀποτελέσας σύνθετον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 47. Περὶ τῶν δύο φύσεων

Ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοιώτως ἡνώθησαν ἀλλήλαις αἱ φύσεις, μήτε τῆς θείας φύσεως ἐκστάσης τῆς οἰκείας ἀπλότητος, μήτε μὴν τῆς ἄνθρωπίνης ἢ τραπείσης εἰς θεότητος φύσιν ἢ εἰς ἀνυπαρξίαν χωρησάσης, μήτε ἐκ τῶν δύο μιᾶς γεγενημένης συνθέτου φύσεως· ἢ γὰρ σύνθετος φύσις οὐδέ ποτέρας τῶν, ἐξ ὃν συνετέθη, φύσεων ὁμοούσιος ὑπάρχειν δύναται, ἐξ ἑτέρων ἀποτελεσθεῖσα ἔτερον· οἷον τὸ σῶμα τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συντεθειμένον οὐδὲ τῷ πυρὶ λέγεται ὁμοούσιον, οὔτε πῦρ ὀνομάζεται, οὔτε ἀὴρ λέγεται οὔτε ὕδωρ, οὔτε γῆ, οὐδέ τινι τούτων ἐστὶν ὁμοούσιον. Εἰ τοίνυν κατὰ τοὺς αἵρετικους μιᾶς συνθέτου φύσεως ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἐνωσιν ἔχρημάτισεν, ἐξ ἀπλῆς φύσεως ἐτράπη εἰς σύνθεσιν καὶ οὔτε τῷ Πατρὶ ἀπλῆς φύσεως ὅντι ἐστὶν ὁμοούσιος, οὔτε τῇ μητρὶ (οὐ γὰρ ἐκ θεότητος καὶ ἄνθρωπότητος αὕτη συντέθειται), οὔτε μὴν ἐν θεότητί ἐστι καὶ ἄνθρωπότητι, οὔτε δὲ Θεὸς ὀνομασθήσεται οὐδὲ ἄνθρωπος, ἀλλὰ Χριστὸς μόνον. Καὶ ἔσται τὸ Χριστὸς οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλὰ τῆς μιᾶς κατ’ αὐτοὺς φύσεως.

Ἡμεῖς δὲ οὐ μιᾶς συνθέτου φύσεως τὸν Χριστὸν δογματίζομεν, οὐδὲ ἐξ ἑτέρων ἔτερον, ὥσπερ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον ἢ ώς ἐκ τεσσάρων στοιχείων σῶμα, ἀλλ’ ἐξ ἑτέρων τὰ αὐτά· ἐκ θεότητος μὲν γὰρ καὶ ἄνθρωπότητος Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον τὸν αὐτὸν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐκ δύο τε καὶ ἐν δυσὶ φύσεσιν ὁμολογοῦμεν. Τὸ δὲ Χριστὸς ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν· αὐτὸς γὰρ ἐαυτὸν ἔχρισε, χρίων μὲν ώς Θεὸς τὸ σῶμα τῇ θεότητι αὐτοῦ, χριόμενος δὲ ώς ἄνθρωπος· αὐτὸς γάρ ἔστι τοῦτο

κάκεινο. Χρίσις δὲ ή θεότης τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰ γὰρ μιᾶς φύσεως συνθέτου ὃν ὁ Χριστὸς ὁμοούσιος ἐστι τῷ Πατρὶ, ἔσται ἄρα καὶ ὁ Πατὴρ σύνθετος καὶ τῇ σαρκὶ ὁμοούσιος, ὅπερ ἄτοπον καὶ πάσης βλασφημίας ἀνάπλεον.

Πῶς δὲ καὶ μία φύσις τῶν ἐναντίων οὐσιωδῶν διαφορῶν δεκτικὴ γενήσεται; Πῶς γὰρ δυνατὸν τὴν αὐτὴν φύσιν κατὰ ταῦτὸν κτιστὴν εῖναι καὶ ἄκτιστον, θνητὴν καὶ ἀθάνατον, περιγραπτὴν καὶ ἀπερίγραπτον;

Εἰ δὲ καὶ μιᾶς λέγοντες τὸν Χριστὸν φύσεως ἀπλῆν ταύτην εἴποιεν, ἢ γυμνὸν αὐτὸν Θεὸν ὁμοιογήσουσι καὶ φαντασίαν εἰσάξουσιν τὴν ἐνανθρώπησιν ἢ ψιλὸν ἄνθρωπον κατὰ Νεστóριον. Καὶ ποῦ τὸ ἐν θεότητι τέλειον καὶ τὸ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειον; Πότε δὲ καὶ δύο τὸν Χριστὸν λέξουσι φύσεων, μιᾶς συνθέτου φύσεως αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνωσιν λέγοντες; Ὄτι γὰρ μιᾶς ὁ Χριστὸς φύσεως πρὸ τῆς ἐνώσεως, παντί που δῆλον.

Άλλὰ τοῦτο ἐστι τὸ ποιοῦν τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην, τὸ ταῦτὸν λέγειν τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν. Ἐπειδὴ δὲ μίαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν φαμέν, ἵστεον, ως οὐκ ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος λόγον τοῦτο λέγομεν· ἀδύνατον γὰρ μιᾶς φύσεως λέγειν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα πρὸς ἄλληλα συγκρινόμενα. Άλλ᾽ ἐπειδὴ πλεῖσται ὑποστάσεις τῶν ἀνθρώπων εἰσί, πάντες δὲ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται λόγον τῆς φύσεως, πάντες γὰρ ἐκ ψυχῆς εἰσὶ συντεθειμένοι καὶ σώματος, καὶ πάντες τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς μετειλήφασι καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος κέκτηνται, καί τὸ κοινὸν εἶδος τῶν πλείστων καὶ διαφόρων ὑποστάσεων, μίαν φύσιν φαμέν· ἐκάστης δηλαδὴ ὑποστάσεως δύο φύσεις ἔχούσης καὶ ἐν δυσὶ τελούσης ταῖς φύσεσι, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος.

Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐστι κοινὸν εἶδος λαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐγένετο, οὐδὲ ἐστιν, οὔτε ποτὲ γενήσεται ἄλλος Χριστὸς ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι Θεὸς τέλειος ὁ αὐτὸς καὶ ἀνθρωπὸς τέλειος. Ἐντεῦθεν οὐκ ἐστιν εἰπεῖν μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκειμένου, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Ἐκεῖ μέν γάρ ἄτομον, ὁ δέ Χριστός οὐκ ἄτομον· οὐδέ γάρ ἔχει κατηγορούμενον εἶδος χρηστότητος. Διὸ δὴ δύο φύσεων τελείων, θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης, φαμὲν γεγενῆσθαι τὴν ἐνωσιν, οὐ κατὰ φυρμὸν ἢ σύγχυσιν ἢ ἀνάκρασιν, ως ὁ θεήλατος ἔφη Διόσκορος, Εὐτυχῆς τε καὶ Σευῆρός καὶ ἡ τούτων ἐναγῆς συμμορία· οὐδὲ προσωπικὴν ἢ σχετικὴν ἢ κατ' ἀξίαν ἢ

ταυτοβουλίαν ἢ ὁμοτιμίαν ἢ ὁμωνυμίαν ἢ εὐδοκίαν, ώς ὁ θεοστυγής ἔφη Νεστόριος, Διόδωρός τε καὶ ὁ Μοψουεστίας Θεόδωρος, καὶ ἡ τούτων δαιμονιώδης ὁμήγυρις, ἀλλὰ κατὰ σύνθεσιν, ἥτοι καθ' ὑπόστασιν ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως καὶ ἀναλλοιώτως καὶ ἀδιαιρέτως καὶ ἀδιασπάστως καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι τελείως ἔχούσαις μίαν ὑπόστασιν ὁμολογοῦμεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σεσαρκωμένου, τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγοντες τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ τὰς δύο φύσεις ὁμολογοῦντες σώζεσθαι ἐν αὐτῷ μετὰ τὴν ἔνωσιν, οὐκ ἴδια καὶ ἀναμέρος τιθέντες ἐκάστην, ἀλλ' ἡνωμένας ἀλλήλαις ἐν τῇ μιᾷ συνθέτῳ ὑποστάσει.

Οὐσιώδη γάρ φαμεν τὴν ἔνωσιν, τουτέστιν ἀληθῆ καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. Οὐσιώδη δέ, οὐχ ως τῶν δύο φύσεων ἀποτελεσασῶν μίαν σύνθετον φύσιν, ἀλλ' ἐνωθεισῶν ἀλλήλαις κατὰ ἀλήθειαν εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνθετον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ σώζεσθαι αὐτῶν τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ὄριζόμεθα· τὸ γάρ κτιστὸν μεμένηκε κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον· τὸ θνητὸν ἔμεινε θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον ἀθάνατον· τὸ περιγραπτὸν περιγραπτὸν καὶ τὸ ἀπερίγραπτον ἀπερίγραπτον· τὸ ὄρατὸν ὄρατὸν καὶ τὸ ἀόρατον ἀόρατον· τὸ μὲν διαλάμπει τοῖς θαύμασι, τὸ δὲ ταῖς ὕβρεσιν ὑποπέπτωκεν.

Οἰκειοῦται δὲ τὰ ἀνθρώπινα ὁ Λόγος· αὐτοῦ γάρ εἰσι τὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς ὅντα, καὶ μεταδίδωσι τῇ σαρκὶ τῶν ἴδιων κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον διὰ τὴν εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν περιχώρησιν καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, καὶ ὅτι εῖς ἦν καὶ ὁ αὐτὸς ὁ καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργῶν ἐν ἐκατέρᾳ μορφῇ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. Διὸ δὴ καὶ ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαι λέγεται καίτοι τῆς θείας αὐτοῦ μὴ παθούσης φύσεως, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τοῦ πάθους ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι ώμολόγηται, ώς αὐτὸς ὁ Κύριος ἔφησεν· εῖς γὰρ ἦν καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος τῆς δόξης, ὁ φύσει καὶ ἀληθείᾳ Υἱὸς ἀνθρώπου, ἥτοι ἀνθρωπος γενόμενος, καὶ αὐτοῦ τά τε θαύματα καὶ τὰ πάθη γινώσκομεν, εἰ καὶ κατ' ἄλλο ἐθαυματούργει καὶ κατ' ἄλλο τὰ πάθη ὁ αὐτὸς ὑπέμεινεν.

Ἴσμεν γάρ, ὃσπερ μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, οὕτω καὶ τὴν τῶν φύσεων οὐσιώδη διαφορὰν σώζεσθαι. Πῶς δὲ σωθείη διαφορὰ, μὴ σωζομένων τῶν τὴν διαφορὰν ἔχοντων πρὸς ἄλληλα; Διαφορὰ γὰρ διαφερόντων ἐστὶ διαφορά. Τῷ μὲν οὖν λόγῳ, φῶς διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας, φαμὲν συνάπτεσθαι αὐτὸν τοῖς ἄκροις· κατὰ μὲν τὴν θεότητα τῷ τε Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα τῇ τε μητρὶ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Ωδὲ λόγῳ συνάπτονται αἱ φύσεις αὐτοῦ,

διαφέρειν αὐτόν φαμεν τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τῆς τε μητρὸς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων· συνάπτονται γὰρ αἱ φύσεις αὐτοῦ τῇ ὑποστάσει, μίαν ὑπόστασιν σύνθετον ἔχουσαι, καθ' ἣν διαφέρει τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τῆς τε μητρὸς καὶ ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ πάσης συνθέτου φύσεως τὰ μέρη ἡμα τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν ἐσχηκε πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ παντός. Καὶ δυνατὸν τὰ ὄμόχρονα μίαν φύσιν ἀποτελεῖν σύνθετον, τοιοῦτον ὅρον καὶ φυσικὸν νόμον παρὰ τοῦ δημιουργοῦ δεχόμενα, ὥστε φύσεως νόμῳ κατὰ διαδοχὴν ὅμοια ἐξ ὄμοιών γεννᾶσθαι. Ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου τῶν ἐνωθεισῶν φύσεων ἡ μὲν ἄναρχός ἐστι καὶ ἄχρονος, ἡ δὲ ἡργμένη καὶ ὑπὸ χρόνον· καὶ οὐ γέγονεν εἴδος πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ παντός ἐπεὶ οὐ κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ οὔτε δύο φυσικῶς ἡνώθησαν, ἀλλὰ παραδόξως καὶ ὑπερφυῶς. Τὰ δὲ παράδοξα καὶ ὑπερφυῆ οὐ φύσιν ἀποτελεῖ· οὐ γάρ φαμεν βάτου φύσιν προσομιλοῦσαν πυρὶ καὶ μὴ φλεγομένην οὐδὲ φύσιν ἀνθρώπου μεταρσίου γενομένου ώς ώς ὡν Τή εἰς τὸν οὐρανὸν οὔτε φύσιν σώματος ἀνθρωπείου δροσιζομένην ἐν πυρί, ἀλλὰ παράδοξα ταῦτα φαμεν περὶ μίαν ὑπόστασιν. Οὕτω καὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ κυρίου ἐν μιᾷ ὑποστάσει τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων οὐ νόμῳ φύσεως, ἀλλ' ὑπερφυεῖ οἰκονομίᾳ τὴν ἐνωσιν τῶν φύσεων γεγενῆσθαι φαμεν καὶ οὔτε ὑπὸ φύσεως ὅρον, ὥστε ἀπὸ Χριστοῦ Χριστὸν γεννᾶσθαι καὶ εἴδος ἀποτελεῖσθαι Χριστῶν περιεκτικὸν πολλῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ μίαν ὑπόστασιν σύνθετον ἐκ δύο φύσεων καὶ ἐν δύο φύσεσι καὶ δύο φύσεις, ἐκάστης φύσεως καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν φυλαττούσης τὸν οἰκεῖον ὅρον τε καὶ νόμον καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα διαφοράν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ ἀνθρώπου, καθὸ μὲν θεωρεῖται πρὸς ἄλληλα διαφορὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος, δύο φύσεις φαμέν· καθὸ δὲ οὐ θεωρεῖται φυσικὴ διαφορὰ ὑποστάσεων ἐξ ὑποστάσεως μιᾶς, καὶ μιᾶς μὲν φύσεως λέγονται τὰ καθ' ὑπόστασιν διαφέροντα ὄμοιειδῆ, μιᾶς δὲ ὑποστάσεως τὰ κατ' οὐσίαν διαφέροντα καὶ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένα. Αἱ οὖν ἐτεροειδεῖς ὑποστάσεις οὐχ ὑποστατικῶς συγκρίνονται ἢ διακρίνονται, ἀλλὰ φυσικῶς· καὶ αἱ ὄμοιειδεῖς ὑποστάσεις οὐ φυσικῶς συγκρίνονται ἢ διακρίνονται. Καὶ ὥσπερ ἀδύνατον τὰ ὑποστατικὴ διαφορὰ διαφέροντα μιᾶς εἶναι ὑποστάσεως, οὕτως ἀδύνατον τὰ φυσικὴ διαφορὰ φυσικὰ διάφορα Τή διαφέροντα μιᾶς εἶναι φύσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 48. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως

὾τι μὲν οὖν ἐτερόν ἐστιν οὐσία καὶ ἔτερον ὑπόστασις, πλειστάκις εἰρήκαμεν, καὶ ὅτι ἡ μὲν οὐσία τὸ κοινὸν καὶ περιεκτικὸν εἴδος τῶν ὄμοιειδῶν ὑποστάσεων σημαίνει, οὗν Θεός, ἄνθρωπος, ἡ δὲ

ύπόστασις ἄτομον δηλοῖ, ἢτοι Πατέρα, Υἱόν, Πνεῦμα Ἅγιον,
Πέτρον, Παῦλον. Ἰστέον τοίνυν, ὅτι τὸ μὲν τῆς θεότητος καὶ τῆς
ἀνθρωπότητος ὄνομα τῶν οὐσιῶν, ἢτοι φύσεών ἐστι παραστατικόν,
τὸ δὲ Θεός καὶ ἀνθρωπός καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως τάττεται, ὥσπερ ὅταν
λέγωμεν· Θεός ἐστιν ἀκατάληπτος οὐσία, καὶ ὅτι εἰς ἐστι Θεός·
λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ύποστάσεων, ώς τοῦ μερικωτέρου
δεχομένου τὸ τοῦ καθολικωτέρου ὄνομα, ώς ὅταν φησὶν ἡ Γραφή·
«Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός ὁ Θεός σου» (ἰδοὺ γὰρ τὸν Πατέρα καὶ
τὸν Υἱὸν ἐδήλωσε), καὶ ως ὅταν λέγῃ· «Ἀνθρωπός τις ἦν ἐν χώρᾳ
τῇ Αὐστίδι» (τὸν γὰρ Ἰώβ μόνον ἐδήλωσεν).
Ἐπὶ οὖν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο μὲν τὰς φύσεις
γινώσκομεν, μίαν δὲ τὴν ύπόστασιν ἐξ ἀμφοτέρων σύνθετον, ὅτε μὲν
τὰς φύσεις ἀναθεωροῦμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα καλοῦμεν, ὅτε
δὲ τὴν ἐκ τῶν φύσεων συντεθεῖσαν ύπόστασιν, ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ
συναμφοτέρου Χριστὸν ὄνομάζομεν καὶ Θεὸν καὶ ἀνθρωπὸν κατά¹
ταύτῳ καὶ Θεὸν σεσαρκωμένον, ποτὲ δὲ ἐξ ἐνὸς τῶν μερῶν, Θεὸν
μόνον καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ ἀνθρωπὸν μόνον καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου·
καὶ ποτὲ μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν μόνον, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν μόνον·
εἰς γάρ ἐστιν ὁ κάκεῖνο καὶ τοῦτο ὁμοίως ὑπάρχων, τὸ μὲν ὃν ἀεὶ²
ἀναιτίως ἐκ Πατρός, τὸ δὲ γενόμενος ὕστερον διὰ φιλανθρωπίαν.
Θεότητα μὲν οὖν λέγοντες οὐ κατονομάζομεν αὐτῆς τὰ τῆς
ἀνθρωπότητος ἰδιώματα· οὐ γάρ φαμεν θεότητα παθητὴν ἢ κτιστήν·
οὔτε δὲ τῆς σαρκὸς, ἢτοι τῆς ἀνθρωπότητος κατηγοροῦμεν τὰ τῆς
θεότητος ἰδιώματα· οὐ γάρ φαμεν σάρκα ἢτοι ἀνθρωπότητα
ἄκτιστον. Ἐπὶ δὲ τῆς ύποστάσεως, κἄν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, κἄν ἐξ
ἐνὸς τῶν μερῶν ταύτην ὄνομάσωμεν, ἀμφοτέρων τῶν φύσεων τὰ
ἰδιώματα αὐτῇ ἐπιτίθεμεν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστός, ὅπερ ἐστὶ τὸ
συναμφότερον, καὶ Θεὸς καὶ ἀνθρωπὸς λέγεται, καὶ κτιστὸς καὶ
ἄκτιστος καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθῆς. Καὶ ὅταν ἐξ ἐνὸς τῶν μερῶν καὶ
Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεὸς ὄνομάζηται, δέχεται τὰ τῆς συνυφεστηκυίας
φύσεως ἰδιώματα, ἢτοι τῆς σαρκός, Θεὸς παθητὸς ὄνομαζόμενος καὶ
Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος, οὐ καθὸ Θεὸς ἀλλὰ καθὸ καὶ
ἀνθρωπὸς ὁ αὐτός· καὶ ὅταν ἀνθρωπὸς καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου
ὄνομάζηται, δέχεται τὰ τῆς θείας οὐσίας ἰδιώματα καὶ αὐχήματα,
παιδίον προαιώνιον καὶ ἀνθρωπὸς ἄναρχος, οὐ καθὸ παιδίον καὶ
ἀνθρωπὸς, ἀλλὰ καθὸ Θεὸς ὃν προαιώνιος γέγονεν ἐπ’ ἐσχάτων
παιδίον. Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως· ἐκατέρας φύσεως
ἀντιδιδούσης τῇ ἐτέρᾳ τὰ ἴδια διὰ τὴν τῆς ύποστάσεως ταυτότητα
καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περιχώρησιν. Κατὰ τοῦτο δυνάμεθα

είπεν περὶ Χριστοῦ· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὥφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη», καὶ· «Οὐ ἄνθρωπος οὗτος ἄκτιστός ἐστι καὶ ἀπαθής καὶ ἀπερίγραπτος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 49. Περὶ ἀριθμοῦ τῶν φύσεων

Ωσπερ δὲ ἐπὶ τῆς θεότητος μίαν φύσιν ὁμολογοῦμεν, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις κατὰ ἀλήθειαν οὕσας φαμὲν, καὶ πάντα μὲν τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη ἀπλᾶ φαμεν, τὴν δὲ διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων ἐν μόναις ταῖς τρισὶν ἰδιότησι, τῇ ἀναιτίῳ καὶ πατρικῇ καὶ τῇ αἰτιατῇ καὶ υἱικῇ καὶ ἐκπορευτῇ ἐπιγινώσκομεν, ἀνεκφοιτήτους δὲ αὐτὰς καὶ ἀδιαστάτους ἀλλήλων καὶ ἡνωμένας καὶ ἐν ἀλλήλαις ἀσυγχύτως περιχωρούσας ἐπιστάμεθα, καὶ ἡνωμένας μὲν ἀσυγχύτως –τρεῖς γάρ εἰσιν, εἰ καὶ ἡνωνται, διαιρουμένας δὲ ἀδιαστάτως. Εἰ γὰρ καὶ ἐκάστη καθ' ἔαυτὴν ὑφέστηκεν, ἥγουν τελείᾳ ἐστὶν ὑπόστασις καὶ τὴν οἰκείαν ἰδιότητα, ἥτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον διάφορον κέκτηται, ἀλλ' ἡνωνται τῇ τε οὐσίᾳ καὶ τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι καὶ τῷ μὴ διίστασθαι, μηδὲ ἐκφοιτᾶν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ εἷς Θεός εἰσί τε καὶ λέγονται.

Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀπορρήτου καὶ πάντα νοῦν καὶ κατάληψιν ὑπερεχούσης οἰκονομίας τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος Θεοῦ Λόγου, Κυρίου τε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύο μὲν φύσεις ὁμολογοῦμεν, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην, συνεληλυθύιας ἀλλήλαις καὶ καθ' ὑπόστασιν ἐνωθείσας, μίαν δὲ ὑπόστασιν ἐκ τῶν δύο φύσεων ἀποτελεσθεῖσαν σύνθετον. Σώζεσθαι δέ φαμεν τὰς δύο φύσεις καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐν τῇ μιᾷ συνθέτῳ ὑποστάσει, ἥγουν ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ, καὶ κατὰ ἀλήθειαν αὐτὰς εἶναι καὶ τὰ τούτων φυσικὰ ἰδιώματα, ἡνωμένας μέντοι ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως διαφερούσας τε καὶ ἀριθμουμένας.

Καὶ ὥσπερ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀσυγχύτως ἡνωνται καὶ ἀδιαιρέτως διήρηνται καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς διαίρεσιν ἥ διάστασιν ἥ ἀλλοτρίωσιν καὶ διατομὴν ἐν αὐταῖς οὐκ ἐργάζεται (ἔνα γὰρ Θεὸν ἐπιγινώσκομεν, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον). Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις, εἰ καὶ ἡνωνται, ἀλλ' ἀσυγχύτως ἡνωνται· καὶ εἰ ἐν ἀλλήλαις περιχωροῦσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀλλήλας τροπήν τε καὶ μεταβολὴν οὐ προσίενται· φυλάττει γὰρ ἐκατέρα φύσις τὴν ἔαυτῆς φυσικὴν ἰδιότητα ἀμετάβλητον. Διὸ καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν.

Εἷς γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς ἐν τε θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι τέλειος·

ό γὰρ ἀριθμὸς οὐ διαιρέσεως ἢ ἐνώσεως αἴτιος πέφυκεν, ἀλλὰ τῆς ποσότητος τῶν ἀριθμουμένων σημαντικός, εἴτε ἡνωμένων εἴτε διῃρημένων· ἡνωμένων μέν, ως ὅτι πεντήκοντα λίθους ἔχει ὁ τοῖχος οὗτος, διῃρημένων δέ, ὅτι πεντήκοντα λίθοι κεῖνται ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ· καὶ ἡνωμένων μέν, ὅτι δύο φύσεις εἰσὶν ἐν τῷ ἄνθρακι, πυρὸς λέγω καὶ ξύλου, διῃρημένων δέ, ὅτι ἡ φύσις τοῦ πυρὸς ἑτέρα ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ ξύλου ἑτέρα, ἄλλου τρόπου ἐνοῦντος καὶ διαιροῦντος αὐτὰ καὶ οὐ τοῦ ἀριθμοῦ. Ὡσπερ τοίνυν ἀδύνατον τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς θεότητος, εἰ καὶ ἥνωνται ἄλλήλαις, μίαν ὑπόστασιν εἰπεῖν διὰ τὸ μὴ σύγχυσιν καὶ ἀφανισμὸν τῆς τῶν ὑποστάσεων διαφορᾶς ἐργάσασθαι, οὕτω καὶ τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τὰς καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένας, ἀδύνατον μίαν φύσιν εἰπεῖν, ἵνα μὴ ἀφανισμὸν καὶ σύγχυσιν καὶ ἀνυπαρξίαν τῆς αὐτῶν διαφορᾶς ἐργασώμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 50. Ὄτι πᾶσα ἡ θεία φύσις ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἡνώθη πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ οὐ μέρος μέρει. Τὰ κοινὰ καὶ καθολικὰ κατηγοροῦνται τῶν αὐτοῖς ὑποκειμένων μερικῶν. Κοινὸν τοίνυν ἡ οὐσία, ως εἶδος, μερικὸν δὲ ἡ ὑπόστασις. Μερικὸν δέ, οὐχ ὅτι μέρος τῆς φύσεως ἔχει, μέρος δὲ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ μερικὸν τῷ ἀριθμῷ, ως ἄτομον· ἀριθμῷ γὰρ καὶ οὐ φύσει διαφέρειν λέγονται αἱ ὑποστάσεις. Κατηγορεῖται δὲ ἡ οὐσία τῆς ὑποστάσεως, διότι ἐν ἔκάστῃ τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων τελεία ἡ οὐσία ἐστί. Διὸ οὐδὲ διαφέρουσιν ἄλλήλων αἱ ὑποστάσεις κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τά συμβεβηκότα, ἄτινά εἰσι τὰ χαρακτηριστικὰ ἴδιωματα, χαρακτηριστικὰ δὲ ὑποστάσεως καὶ οὐ φύσεως· καὶ γὰρ τὴν ὑπόστασιν ὁρίζονται οὐσίαν μετὰ συμβεβηκότων. Ὡστε τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἴδιάζοντος ἔχει ἡ ὑπόστασις καὶ τό καθ' ἐαυτήν ὑπάρξαι· ἡ οὐσία δέ, καθ' ἐαυτὴν οὐχ ὑφίσταται, ἀλλ' ἐν ταῖς ὑποστάσεσι θεωρεῖται. Πασχούσης τοίνυν μιᾶς τῶν ὑποστάσεων πᾶσα ἡ οὐσία, καθ' ἣν ἡ ὑπόστασις, πεπονθέναι λέγεται ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων· οὐ μέντοιγε ἀνάγκη καὶ πάσας τὰς ὁμοειδεῖς ὑποστάσεις συμπάσχειν τῇ πασχούσῃ ὑποστάσει.

Οὕτω τοίνυν ὁμολογοῦμεν τὴν τῆς θεότητος φύσιν πᾶσαν τελείως εἶναι ἐν ἔκάστῃ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, πᾶσαν ἐν Πατρί, πᾶσαν ἐν Υἱῷ, πᾶσαν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι. Διὸ καὶ τέλειος Θεὸς ὁ Πατήρ, τέλειος Θεὸς ὁ Υἱός, τέλειος Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος Θεοῦ Λόγου φαμὲν πᾶσαν καὶ τελείαν τὴν φύσιν τῆς θεότητος ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἐνωθῆναι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει πάσῃ καὶ οὐ μέρος μέρει.

Φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὅτι «ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς», τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· καὶ ὁ τούτου φοιτητὴς ὁ θεοφόρος καὶ τὰ θεῖα πολὺς Διονύσιος· «὾τι ὄλικῶς ἡμῖν ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ἔκοινώνησεν ὑποστάσεων».

Οὐ μὴν λέγειν ἀναγκασθησόμεθα, πάσας τὰς ὑποστάσεις τῆς ἀγίας θεότητος, ἥτοι τὰς τρεῖς, πάσαις ταῖς τῆς ἀνθρωπότητος ὑποστάσεσι καθ' ὑπόστασιν ἡνῶσθαι· κατ' οὐδένα γὰρ κεκοινώνηκε λόγον ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τῇ σαρκώσει τοῦ Θεοῦ Λόγου, εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν καὶ βούλησιν. Πάσῃ δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει φαμὲν ἐνωθῆναι πᾶσαν τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν. Οὐδὲν γάρ, ὡν ἐνεφύτευσε τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ὁ Θεὸς Λόγος, ἀρχῆθεν πλάσας ἡμᾶς, ἐνέλιπεν, ἀλλὰ πάντα ἀνέλαβε, σῶμα, ψυχὴν νοερὰν καὶ λογικὴν καὶ τὰ τούτων ἰδιώματα· τὸ γὰρ ἐνὸς τούτων ἀμοιροῦν ζῷον, οὐκ ἀνθρωπος. Ὄλον γὰρ ὅλος ἀνέλαβέ με, καὶ ὅλος ὅλῳ ἡνώθη, ἵνα ὅλῳ τὴν σωτηρίαν χαρίσηται· «τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον».

Ἡνωται τοίνυν σαρκὶ διὰ μέσου νοῦ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, μεσιτεύοντος Θεοῦ καθαρότητι καὶ σαρκὸς παχύτητι. Ἡγεμονικὸν μὲν γὰρ ψυχῆς τε καὶ σαρκὸς νοῦς, τῆς ψυχῆς τὸ καθαρότατον, ἀλλὰ καὶ νοῦ Θεός· καὶ ὅτε μὲν παραχωρεῖται ὑπὸ τοῦ κρείττονος, τὴν οἰκείαν ὁ νοῦς τοῦ Χριστοῦ ἡγεμονίαν ἐνδείκνυται. Ἐκνικᾶται δὲ καὶ ἔπειται τῷ κρείττονι καὶ ταῦτα ἐνεργεῖ, ἢ ή θεία βούλεται θέλησις.

Χωρίον ὁ νοῦς γέγονε τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ ἡνωμένης θεότητος, ὥσπερ δηλαδὴ καὶ ἡ σάρξ, οὐ σύνοικος, ως ἡ τῶν αἱρετικῶν ἐναγῆς πλανᾶται οἴησις· «οὐ γὰρ ἀν μεδιμναῖον», λέγουσα, «χωρήσει διμέδιμνον», σωματικῶς τὰ ἄνυλα κρίνουσα. Πῶς δὲ Θεὸς τέλειος καὶ ἀνθρωπος τέλειος καὶ ὁμοούσιος τῷ τε Πατρὶ καὶ ἡμῖν ὁ Χριστὸς λεχθήσεται, εἰ μέρος τῆς θείας φύσεως μέρει τῆς ἀνθρωπίνης ἐν αὐτῷ ἡνωται φύσεως;

Λέγομεν δὲ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐγηγέρθαι ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἀνεληλυθέναι καὶ κεκαθικέναι ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός, οὐ καθὸ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ὑποστάσεις ἀνέστησαν καὶ ἐκάθισαν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός, ἀλλὰ πᾶσα ἡ φύσις ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσει. Φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ».

Καὶ τοῦτο δέ φαμεν, ὅτι ἐκ κοινῶν οὐσιῶν ἡ ἐνωσις γέγονε· πᾶσα γὰρ οὐσία κοινή ἐστι πασῶν τῶν ὑπὸ αὐτῆς περιεχομένων ὑποστάσεων, καὶ οὐκ ἐστιν εὑρεῖν μερικὴν καὶ ἴδιάζουσαν φύσιν, ἥτοι οὐσίαν, ἐπεὶ ἀνάγκη τὰς αὐτὰς ὑποστάσεις καὶ ὁμοουσίους καὶ ἑτεροουσίους λέγειν καὶ τὴν Ἀγίαν Τριάδα καὶ ὁμοούσιον καὶ ἑτεροούσιον κατὰ

τὴν θεότητα λέγειν. Ἡ αὐτὴ τοίνυν φύσις ἐν ἑκάστῃ τῶν ὑποστάσεων θεωρεῖται. Καὶ ὅτε εἴπωμεν τὴν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκῶσθαι κατὰ τοὺς μακαρίους Ἀθανάσιόν τε καὶ Κύριλλον, τὴν θεότητα λέγομεν ἡνῶσθαι σαρκί. Διὸ δέ οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν· ἡ φύσις τοῦ Λόγου ἔπαθεν –οὐ γὰρ ἔπαθεν ἡ θεότης ἐν αὐτῷ–, λέγομεν δὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πεπονθέναι ἐν τῷ Χριστῷ, οὐ μὴν δὲ πάσας τὰς ὑποστάσεις τῶν ἀνθρώπων ἐπεμφαίνοντες, καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστόν πεπονθέναι. Ὡστε φύσιν τοῦ Λόγου λέγοντες αὐτὸν τὸν Λόγον σημαίνομεν· ὁ δὲ Λόγος καὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας κέκτηται καὶ τὸ ιδιάζον τῆς ὑποστάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 51. Περὶ τῆς μιᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου συνθέτου ὑποστάσεως Προεῖναι μὲν οὖν ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως φαμὲν τὴν θείαν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπόστασιν, ἀπλῆν καὶ ἀσύνθετον, ἄκτιστον, ἀσώματον, ἀόρατον, ἀναφῆ, ἀπερίγραπτον, πάντα ἔχουσαν ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ώς αὐτῷ ὁμοούσιον, τῷ τῆς γεννήσεως τρόπῳ καὶ σχέσει τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως διαφέρουσαν, τελείως ἔχουσαν, οὐδέποτε τῆς πατρικῆς ἐκφοιτῶσαν ὑποστάσεως, ἐπ’ ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τῶν πατρικῶν κόλπων οὐκ ἀποστάντα τὸν Λόγον ἀπεριγράπτως γάρ ἐνωκηκέναι τῇ γαστρὶ τῆς Ἁγίας Παρθένου ἀσπόρως καὶ ἀπεριλήπτως, ώς οἶδεν αὐτός, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ προαιωνίῳ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑποστήσασθαι ἐαυτῷ σάρκα ἐκ τῆς Ἁγίας Παρθένου. Ἐν πᾶσι μὲν οὖν καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα ἦν καὶ ἐν τῇ γαστρὶ ὑπάρχων τῆς Ἁγίας Θεοτόκου, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ ἐνεργείᾳ σαρκώσεως· σεσάρκωται τοίνυν ἐξ αὐτῆς προσλαβόμενος τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ὥστε αὐτὴν χρηματίσαι τῇ σαρκὶ ὑπόστασιν, τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπόστασιν, καὶ σύνθετον γενέσθαι τὴν πρότερον ἀπλῆν οὖσαν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν –σύνθετον δὲ ἐκ δύο τελείων φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος— καὶ φέρειν αὐτὴν τῆς θείας τοῦ Θεοῦ Λόγου νιότητος τὸ χαρακτηριστικὸν καὶ ἀφοριστικὸν ἰδίωμα, καθ᾽ ὃ διακέριται τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τὰ τε τῆς σαρκὸς χαρακτηριστικὰ καὶ ἀφοριστικὰ ἰδιώματα, καθ᾽ ἣ διαφέρει τῆς τε μητρὸς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. Φέρειν δὲ καὶ τὰ τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα, καθ᾽ ἣ ἥνωται τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γνωρίσματα, καθ᾽ ἣ ἥνωται τῇ τε μητρὶ καὶ ἡμῖν. Ἔτι δὲ διαφέρει τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τῆς τε μητρὸς καὶ ἡμῶν κατὰ τὸ ὑπάρχειν Θεόν τε ὁμοῦ καὶ

ἄνθρωπον τὸν αὐτόν· τοῦτο γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσεως
ἰδιαίτατον ἰδίωμα γινώσκομεν.

Τοιγαροῦν ὁμολογοῦμεν αὐτὸν ἔνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τὴν
ἐνανθρώπησιν, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου τὸν αὐτόν, ἔνα Χριστόν, ἔνα
Κύριον, τὸν μόνον μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, Ἰησοῦν,
τὸν Κύριον ἡμῶν, δύο αὐτοῦ τὰς γεννήσεις σέβοντες, μίαν τὴν ἐκ
Πατρὸς προαιώνιον ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον καὶ χρόνον καὶ φύσιν
καὶ μίαν τὴν ἐπ’ ἐσχάτων δι’ ἡμᾶς, καθ’ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς·

«δι’ ἡμᾶς», ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, «καθ’ ἡμᾶς», ὅτι γενόμενος
ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς καὶ χρόνῳ κυήσεως, «ὑπὲρ ἡμᾶς», ὅτι οὐκ ἐκ
σπορᾶς, ἀλλ’ ἐξ Ἅγιου Πνεύματος καὶ τῆς Ἅγιας Παρθένου ὑπὲρ
νόμον κυήσεως· οὐ Θεὸν αὐτὸν μόνον κηρύττοντες γυμνὸν τῆς
καθ’ ἡμᾶς ἀνθρωπότητος, οὐδὲ μὴν ἄνθρωπον μόνον ψιλοῦντες
αὐτὸν τῆς θεότητος, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, ἀλλ’ ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν
όμοιον Θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον,
ὅλον Θεὸν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον, τὸν αὐτὸν ὅλον Θεὸν καὶ μετὰ
τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ὅλον ἄνθρωπον καὶ μετὰ τῆς ὑπερθέου αὐτοῦ
θεότητος· διὰ τοῦ εἰπεῖν «τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον»,
τὸ πλῆρες καὶ ἀνελλιπὲς δηλοῦντες τῶν φύσεων, διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν
«ὅλον Θεὸν καὶ ὅλον ἄνθρωπον» τὸ μοναδικὸν καὶ ἄτμητον
δεικνύντες τῆς ὑποστάσεως.

Καὶ «μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην» ὁμολογοῦμεν·
διὰ τοῦ εἰπεῖν «σεσαρκωμένην», τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν σημαίνοντες
κατὰ τὸν μακάριον Κύριλλον. Καὶ σεσάρκωται τοίνυν ὁ Λόγος καὶ
τῆς οἰκείας ἀϋλότητος οὐκ ἔξεστηκε, καὶ ὅλος σεσάρκωται καὶ ὅλος
ἔστιν ἀπερίγραπτος. Σμικρύνεται σωματικῶς καὶ συστέλλεται καὶ
θεϊκῶς ἔστιν ἀπερίγραπτος, οὐ συμπαρεκτεινομένης τῆς σαρκὸς
αὐτοῦ τῇ ἀπεριγράπτῳ αὐτοῦ θεότητι.

Ολος μὲν οὖν ἔστι Θεὸς τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ Θεός· οὐ γὰρ μόνον
Θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος· καὶ ὅλος ἄνθρωπος τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ
ἄνθρωπος· οὐ μόνον γὰρ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ Θεός. Τὸ μὲν γάρ
«ὅλον» φύσεως ἔστι παραστατικόν, τὸ «ὅλος» δὲ ὑποστάσεως, ὥσπερ
τὸ μὲν «ἄλλο» φύσεως, τὸ «ἄλλος» δὲ ὑποστάσεως.

Ιστέον δέ, ώς, εἰ καὶ περιχωρεῖν ἐν ἀλλήλαις τὰς τοῦ Κυρίου φύσεις
φαμέν, ἀλλ’ οἴδαμεν, ώς ἐκ τῆς θείας φύσεως ἡ περιχώρησις γέγονεν·
αὕτη μὲν γὰρ διὰ πάντων διήκει, καθὼς βιούλεται, καὶ περιχωρεῖ,
δι’ αὐτῆς δὲ οὐδέν. Καὶ αὐτὴ μὲν τῶν οἰκείων αὐχημάτων τῇ σαρκὶ
μεταδίδωσι μένουσα αὐτὴ ἀπαθής καὶ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν
ἀμέτοχος. Εἰ γὰρ ὁ ἥλιος ἡμῖν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν μεταδιδοὺς

μένει τῶν ἡμετέρων ἀμέτοχος, πόσῳ μᾶλλον ὁ τοῦ ἥλιου ποιητής τε καὶ Κύριος!

Οὐ γὰρ πέπονθεν σαρκωθείς πῶς γὰρ ἀν πάθοι τὸ φύσει ἀπαθές; οὐδὲ ἐτράπη ὁ ἀπλοῦς σύνθετος γενόμενος· ἡ γὰρ τροπὴ πάθος ἔστι, τὸ δὲ ἀπαθὲς πάντως καὶ ἄτρεπτον. Ἐνήργησε τοιγαροῦν σαρκωθείς, οὐκ ἔπαθεν· οὔτε γὰρ ἡ φύσις αὐτοῦ ἡ θεία ἐτράπη ἢ προσθήκην ἐδέξατο, οὐδὲ τὸ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἰδίωμα, τουτέστιν ἡ νιότης, ἐτράπη· ἔμεινε γὰρ νίδιος τοῦ θεοῦ καὶ νίδιος ἀνθρώπου γενόμενος. Οὐκ ἔπαθεν οὖν, ἀλλ’ ἐνήργησε δημιουργήσας ἑαυτῷ σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ καὶ δοὺς αὐτῇ ἑαυτὸν ὑπόστασιν καὶ ἐν ἑαυτῷ αὐτὴν ὑποστήσας. Ἰστέον γάρ, ὡς ἐπὶ τῆς πυρώσεως δύο χρὶ ἐννοεῖν.

Πεπυρῶσθαι γὰρ λέγεται τὸ πυρούμενον καθ’ ἓνα μὲν τρόπον, ὅτι ὁ σίδηρος τυχὸν ἢ τὸ ξύλον εἰς πῦρ προϋφεστῶς εἰσερχόμενον λαμβάνει ἐξ αὐτοῦ πῦρ μήπω καθ’ αὐτὸ προϋποστὰν καὶ γίνεται αὐτῷ ὑπόστασις ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ ξύλῳ προϋπάρχοντι καὶ προϋφεστῶτι ὑφίσταται τὸ πῦρ, ὃ λαμβάνει ἐκ τοῦ προϋφεστῶτος πυρός καὶ γίνεται ἡ τοῦ σιδήρου ὑπόστασις καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ θεωρουμένου πυρὸς ὑπόστασις μία ὑπόστασις τοῦ τε ξύλου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ πυρός οὐ γὰρ ὑπέστη καθ’ αὐτὸ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ πῦρ, ἀλλ’ αἰτίαν τῆς ὑποστάσεως καὶ τῆς ἀναμέρους κεχωρισμένης ἐκ τῶν λοιπῶν πυρῶν ὑπάρξεως καὶ συμπήξεως τὸ ξύλον ἔσχε καὶ ἔστι μία ὑπόστασις τοῦ τε ξύλου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ὑποστάντος πυρός, προηγουμένως μὲν τοῦ ξύλου, ἐπομένως δὲ τοῦ πυρός·

προϋπάρχουσα γὰρ τοῦ ξύλου μετὰ ταῦτα ἐγένετο καὶ τοῦ πυρός.

Λέγεται δὲ καὶ καθ’ ἔτερον τρόπον πύρωσις ὡς τοῦ πυρουμένου ξύλου δεχομένου τὴν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν· τὸ γὰρ λεπτότερον μεταδίδωσι τῷ παχυτέρῳ τῆς οἰκείας ἐνεργείας. Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς πυρώσεως τὸ ξύλον ἔστι τὸ πυρούμενον, καὶ λέγεται πύρωσις τοῦ ξύλου καὶ οὐ ξύλωσις τοῦ πυρός· τὸ γὰρ ξύλον προϋπάρχει τε καὶ ὑπόστασις τῷ πυρὶ γίνεται καὶ τὴν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν δέχεται. Ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ σάρκωσις μὲν τοῦ λόγου λέγεται ὡς τοῦ λόγου γενομένου τῇ σαρκὶ ὑποστάσεως προϋπῆρχε γὰρ ἡ ὑπόστασις τοῦ λόγου, καὶ ἐν αὐτῇ ὑπέστη ἡ σάρξ, θέωσις δὲ τῆς σαρκός· αὕτη γὰρ μετέσχε τῶν τῆς θεότητος, καὶ οὐχ ἡ θεότης τῶν αὐτῆς παθῶν· διὰ γὰρ τῆς σαρκὸς ἡ θεότης ἐνήργει ὡς τὸ πῦρ διὰ τοῦ ξύλου, οὐχ ἡ σάρξ διὰ τοῦ λόγου. Οὐκ ἔπαθε τοίνυν σαρκωθεὶς ὁ λόγος, ἀλλ’ ἐνήργησε τὴν σάρκωσιν μεταδούς τῇ σαρκὶ τῆς τε ὑποστάσεως καὶ τῆς θεώσεως. Θεώσεως δὲ λέγω οὐχὶ τραπείσης εἰς θεότητος φύσιν, ἀλλὰ τῆς μεθέξεως τῆς ὑπὸ τῶν τῆς θεότητος αὐχημάτων· ἐζωοποίει γὰρ οὐ κατ’ οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ τῇ ἐνώσει τῇ πρὸς τὴν θεότητα. Καὶ ἐν Θαβὼρ ἤστραψε καὶ ἀπαστράπτει

οὐ διὰ τὴν ἴδιαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένης αὐτῇ θεότητος ἐνέργειαν, ως τὸ ξύλον λάμπει καὶ καίει οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν φυσικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένου αὐτῷ πυρὸς τῆς ἐνέργειας μέθεξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 52. Πρὸς τοὺς λέγοντας· ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγονται αἱ τοῦ Κυρίου φύσεις ἢ ὑπὸ τὸ διωρισμένον.
Εἰ δέ τις ἐρωτῶν περὶ τῶν τοῦ Κυρίου φύσεων, εἰ ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγονται ἢ ὑπὸ τὸ διωρισμένον, ἐροῦμεν, ὅτι αἱ τοῦ Κυρίου φύσεις οὕτε ἐν σῶμά εἰσιν οὕτε μία ἐπιφάνεια οὕτε μία γραμμή, οὐ χρόνος, οὐ τόπος, ἵνα ὑπὸ τὸ συνεχὲς ἀναχθῶσι ποσόν· ταῦτα γάρ εἰσι τὰ συνεχῶς ἀριθμούμενα.
Ιστέον δέ, ως ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφερόντων ἐστὶ καὶ ἀδύνατον ἀριθμεῖσθαι τὰ κατὰ μηδὲν διαφέροντα, καθ' ὃ δὲ διαφέρουσι, κατὰ τοῦτο καὶ ἀριθμοῦνται· οἶον ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, καθ' ὃ μὲν ἡνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται· τῷ λόγῳ γάρ τῆς οὐσίας ἐνούμενοι δύο φύσεις οὐ δύνανται λέγεσθαι, καθ' ὑπόστασιν δὲ διαφέροντες δύο ὑποστάσεις λέγονται. Ὡστε ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφερόντων ἐστί, καὶ φῶ τρόπῳ διαφέρουσι τὰ διαφέροντα, τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ ἀριθμοῦνται.

Ἡνωνται μὲν αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις ἀσυγχύτως καθ' ὑπόστασιν, διήρηνται δὲ ἀδιαιρέτως λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. Καὶ φῶ μὲν τρόπῳ ἡνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται· οὐ γὰρ καθ' ὑπόστασιν δύο εἴναι φαμεν τὰς φύσεις τοῦ Χριστοῦ· φῶ δὲ τρόπῳ ἀδιαιρέτως διήρηνται, ἀριθμοῦνται· δύο γάρ εἰσιν αἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. Ἡνωμέναι γὰρ καθ' ὑπόστασιν καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν ἔχουσαι ἀσυγχύτως ἡνωνται, τὴν οἰκείαν ἐκάστη φυσικὴν διαφορὰν διασώζουσα. Τῷ τρόπῳ τοιγαροῦν τῆς διαφορᾶς καὶ μόνῳ ἀριθμούμεναι ὑπὸ τὸ διωρισμένον ποσὸν ἀναχθήσονται.
Εἴς τοίνυν ἐστὶν ὁ Χριστός, Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ὃν προσκυνοῦμεν σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι μιᾷ προσκυνήσει μετὰ τῆς ἀχράντου σαρκὸς αὐτοῦ οὐκ ἀπροσκύνητον τὴν σάρκα λέγοντες –προσκυνεῖται γὰρ ἐν τῇ μιᾷ τοῦ Λόγου ὑποστάσει, ἥτις αὐτῇ ὑπόστασις γέγονεν–, οὐ τῇ κτίσει λατρεύοντες –οὐ γὰρ ως ψιλήν σάρκα προσκυνοῦμεν ἀλλ’ ως ἡνωμένην θεότητα καὶ ως εἰς ἐν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου τῶν δύο αὐτοῦ ἀναγομένων φύσεων. Δέδοικα τοῦ ἄνθρακος ἄψασθαι διὰ τὸ τῷ ξύλῳ συνημμένον πῦρ. Προσκυνῶ τοῦ Χριστοῦ τὸ συναμφότερον διὰ τὴν τῇ σαρκὶ ἡνωμένην θεότητα. Οὐ γὰρ τέταρτον παρεντίθημι

πρόσωπον ἐν τῇ Τριάδι –μὴ γένοιτο–, ἀλλ’ ἐν πρόσωπον ὄμοιογῷ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· Τριὰς γὰρ ἔμεινεν ἡ Τριὰς καὶ μετὰ τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 53. Πρὸς τό, εἰ οὐκ ἔστι φύσις ἀνυπόστατος, ἀπάντησις Εἰ γὰρ καὶ μή ἔστι φύσις ἀνυπόστατος ἢ οὐσία ἀπρόσωπος –ἐν ὑποστάσεσι γὰρ καὶ προσώποις ἢ τε οὐσία καὶ ἡ φύσις θεωρεῖται–, ἀλλ’ οὐκ ἀνάγκη τὰς ἀλλήλαις ἐνωθείσας φύσεις καθ’ ὑπόστασιν ἐκάστην ἴδιαν κεκτῆσθαι ὑπόστασιν· δύνανται γὰρ εἰς μίαν συνδραμοῦσαι ὑπόστασιν μήτε ἀνυπόστατοι εἶναι μήτε ἰδιάζουσαν ἐκάστη ἔχειν ὑπόστασιν, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀμφότεραι. Ἡ αὐτὴ γὰρ τοῦ Λόγου ὑπόστασις ἀμφοτέρων τῶν φύσεων ὑπόστασις χρηματίσασα οὕτε ἀνυπόστατον μίαν αὐτῶν εἶναι συγχωρεῖ, οὕτε μὴν ἑτεροῦποστάτους ἀλλήλων εἶναι παραχωρεῖ, οὐδὲ ποτε μὲν τῆσδε, ποτὲ δὲ ἐκείνης, ἀλλ’ ἀεὶ ἀμφοτέρων ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχει ὑπόστασις, οὐ μεριζομένη καὶ διαιρουμένη καὶ μέρος μὲν, ἔαυτῆς τῇδε, μέρος δὲ τῇδε διανέμουσα, ἀλλὰ πᾶσα ταύτης καὶ πᾶσα ἐκείνης ἀμερῶς καὶ ὅλοσχερῶς ὑπάρχουσα. Οὐ γὰρ ἰδιοσυστάτως ὑπέστη ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου σὰρξ οὐδὲ ἑτέρα ὑπόστασις γέγονε παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπόστασιν, ἀλλ’ ἐν αὐτῇ ὑποστᾶσα ἐνυπόστατος μᾶλλον καὶ οὐ καθ’ ἔαυτὴν ἰδιοσύστατος ὑπόστασις γέγονε. Διὸ οὐδὲ ἀνυπόστατός ἐστιν οὐδὲ ἑτέραν ἐν τῇ Τριάδι παρεισφέρει ὑπόστασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 54. Περὶ τοῦ τρισαγίου
Ἐντεῦθεν καὶ τὴν ἐν τῷ τρισαγίῳ προσθήκην ὑπὸ τοῦ ματαιόφρονος Πέτρου τοῦ κναφέως γεγενημένην βλάσφημον ὁρίζόμεθα ως τέταρτον παρεισάγουσαν πρόσωπον καὶ ἀναμέρος τιθεῖσαν τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, τὴν τοῦ Πατρὸς ἐνυπόστατον δύναμιν καὶ ἀναμέρος τὸν ἐσταυρωμένον, ως ἄλλον ὄντα παρὰ τὸν ἵσχυρὸν, ἡ παθητὴν τὴν Ἅγιαν Τριάδα δοξάζουσαν καὶ συσταυροῦσαν τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Ἀπαγε ταύτην τὴν βλάσφημον καὶ παρέγγραπτον φλυαρίαν. Ἡμεῖς γὰρ τὸ «Ἄγιος ὁ Θεὸς» ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ἐκλαμβάνομεν, οὐκ αὐτῷ μόνῳ τὸ τῆς θεότητος ἀφορίζοντες ὄνομα, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν Θεὸν εἰδότες καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· καὶ τὸ «Ἄγιος ἵσχυρὸς», ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τίθεμεν οὐκ ἀπαμφιεννύντες τῆς ἵσχύος τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· καὶ τὸ «Ἄγιος ἀθάνατος» ἐπὶ τοῦ Ἅγίου Πνεύματος τάττομεν,

οὐκ ἔξω τῆς ἀθανασίας τιθέντες τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν,
ἀλλ’ ἐφ’ ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων πάσας τὰς θεωνυμίας ἀπλῶς
καὶ ἀπολύτως ἐκλαμβάνοντες καὶ τὸν θεῖον ἀπόστολον ἐκμιμούμενοι
φάσκοντα· «Ἡμῖν δὲ εἰς Θεὸς, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς
ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι’ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς
δι’ αὐτοῦ καὶ ἐν Πνεῦμα Ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ».

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, ὃδέ πῃ λέγοντα· «Ἡμῖν δὲ
εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός,
δι’ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν Πνεῦμα Ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα», τοῦ «ἐξ οὗ»
καὶ «δι’ οὗ» καὶ «ἐν ᾧ» μὴ φύσεις τεμνόντων –οὐδὲ γὰρ ἀν μετέπιπτον
αἱ προθέσεις ἢ αἱ τάξεις τῶν ὄνομάτων–, ἀλλὰ χαρακτηριζόντων
μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ιδιότητας· καὶ τοῦτο δῆλον· ἐξ ὃν εἰς ἐν
συνάγονται πάλιν, εἴ τῳ μὴ παρέργως ἐκεῖνο ἀναγινώσκεται παρὰ
τῷ αὐτῷ ἀποστόλῳ, τὸ «ἐξ αὐτοῦ καὶ δι’ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ
πάντα· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

Ότι γὰρ οὐκ εἰς τὸν Υἱὸν μόνον λέλεκται τὸ τρισάγιον, ἀλλ’ εἰς τὴν
Ἄγιαν Τριάδα, μάρτυς ὁ θεῖος καὶ ἱερὸς Ἀθανάσιος, Βασίλειός τε καὶ
Γρηγόριος καὶ πᾶς ὁ τῶν θεοφόρων πατέρων χορός· ὅτιπερ διὰ τῆς
τρισῆς ἀγιότητος τὰς τρεῖς τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὑποστάσεις
τὰ ἄγια Σεραφὶμ ἡμῖν ὑπεμφαίνουσι, διὰ δὲ τῆς μιᾶς κυριότητος
τὴν μίαν τῆς θεαρχικῆς Τριάδος οὐσίαν τε καὶ βασιλείαν γνωρίζουσι.
Φησὶ γοῦν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· «Οὕτω μὲν οὖν τὰ ἄγια τῶν
ἀγίων, ἀ καὶ τοῖς Σεραφὶμ συγκαλύπτεται καὶ δοξάζεται τρισὶν
ἀγιασμοῖς εἰς μίαν συνιοῦσι κυριότητα καὶ θεότητα· ὅ καὶ ἄλλῳ τινὶ
πρὸ ἡμῶν πεφιλοσόφηται κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότατα».

Φασὶ μὲν οὖν οἱ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἴστορίαν συντάξαντες ὅτι
λιτανεύοντος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαοῦ διά τινα θεήλατον
ἀπειλὴν ἐπὶ Πρόκλου τοῦ ἀρχιεπισκόπου γεγενημένην, συνέβη
ἀρπαγῆναι παιδίον τοῦ λαοῦ καὶ οὕτω μυηθῆναι ὑπ’ ἀγγελικῆς τινος
διδασκαλίας τὸν τρισάγιον ὕμνον «Ἄγιος ὁ Θεός, Ἄγιος ἰσχυρός,
Ἄγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς» καὶ αὗθις ἐπιστραφέντος τοῦ παιδίου
καὶ τὸ μυηθὲν ἀπαγγείλαντος ἄσαι τὸν ὕμνον ἄπαν τὸ πλῆθος καὶ
οὕτω κοπάσαι τὴν ἀπειλήν. Καὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ δὲ καὶ μεγάλῃ
τῇ Οἰκουμενικῇ τετάρτῃ Συνόδῳ, τῇ ἐν Χαλκηδόνι φημί, οὕτως
ὑμνηθῆναι ὁ τρισάγιος οὗτος ὕμνος παραδέδοται· οὕτω γὰρ
τοῖς πεπραγμένοις τῆς αὐτῆς ἀγίας Συνόδου ἐμφέρεται. Γέλως οὖν
ὅντως καὶ παίγνιον τὴν δι’ ἀγγέλων μυηθεῖσαν καὶ τῇ τῆς ἐπαγωγῆς
λήξει πιστωθεῖσαν καὶ τῇ τοσῶνδε ἀγίων πατέρων Συνόδῳ
κυρωθεῖσαν καὶ βεβαιωθεῖσαν καὶ πρότερον ὑπὸ τῶν Σεραφὶμ

ύμνηθεῖσαν τὴν τρισάγιον φόδην ὡς τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἐμφαντικὴν τῇ τοῦ Κναφέως οἴον καταπατηθῆναι ἀλόγῳ οἱήσει καὶ δῆθεν διορθωθῆναι, ὡς τῶν Σεραφὶμ ὑπερβάλλοντος. Ἄλλ’ ὁ τῆς αὐθαδείας, ἵνα μὴ λέγω τῆς ἀνοίας! Ἡμεῖς δὲ οὕτω φαμέν, κὰν δαίμονες διαρρήγνυνται· «Ἄγιος ὁ Θεός, Ἅγιος ἴσχυρός,
Ἄγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 55. Περὶ τῆς ἐν εἶδει καὶ ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένης φύσεως καὶ διαφορᾶς, ἐνώσεως καὶ σαρκώσεως, καὶ πῶς ἐκληπτέον «τὴν μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην».

Ἡ φύσις ἡ ψιλῇ θεωρίᾳ κατανοεῖται καθ’ ἔαυτὴν γὰρ οὐχ ὑφέστηκεν, ἡ κοινῶς ἐν πάσαις ταῖς ὁμοειδέσιν ὑποστάσει ταύτας συνάπτουσα καὶ λέγεται ἐν τῷ εἶδει θεωρουμένη φύσις, ἡ ὄλικῶς ἡ αὐτὴ ἐν προσλήψει συμβεβηκότων ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ λέγεται ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένῃ φύσις ἡ αὐτὴ οὕσα τῇ ἐν τῷ εἶδει θεωρημένῃ. Ο οὗ Θεὸς Λόγος σαρκωθεὶς, οὔτε τὴν ἐν ψιλῇ θεωρίᾳ κατανοουμένην φύσιν ἀνέλαβεν –οὐ γὰρ σάρκωσις τοῦτο, ἀλλ’ ἀπάτη καὶ πλάσμα σαρκώσεως– οὔτε τὴν ἐν τῷ εἶδει θεωρουμένην –οὐ γὰρ πάσας τὰς ὑποστάσεις ἀνέλαβεν–, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀτόμῳ, τὴν αὐτὴν οὕσαν τὴν ἐν τῷ εἶδει –ἀπαρχὴν γὰρ ἀνέλαβε τοῦ ἡμετέρου φυράματος–, οὐ καθ’ ἔαυτὴν ὑποστᾶσαν καὶ ἄτομον χρηματίσασαν πρότερον καὶ οὕτως ὑπ’ αὐτοῦ προσληφθεῖσαν, ἀλλ’ ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑπάρξασαν.

Αὐτὴ γὰρ ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐγένετο τῇ σαρκὶ ὑπόστασις, καὶ κατὰ τοῦτο «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἀτρέπτως δηλαδή, καὶ ἡ σὰρξ Λόγος ἀμεταβλήτως, καὶ ὁ Θεὸς ἄνθρωπος· Θεὸς γὰρ ὁ Λόγος, καὶ ὁ ἄνθρωπος Θεὸς διὰ τὴν καθ’ ὑπόστασιν ἔνωσιν. Ταύτὸν οὖν ἐστιν εἰπεῖν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τὴν ἐν ἀτόμῳ φύσιν· οὔτε γὰρ τὸ ἄτομον, ἥγουν τὴν ὑπόστασιν κυρίως καὶ μόνως δηλοῖ, οὔτε τὸ κοινὸν τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐν μιᾷ τῶν ὑποστάσεων θεωρουμένην καὶ ἐξεταζομένην.

Ἄλλο μὲν οὖν ἐστιν ἔνωσις, καὶ ἔτερον σάρκωσις· ἡ μὲν γὰρ ἔνωσις μόνην δηλοῖ τὴν συνάφειαν, πρὸς τί δὲ γέγονεν ἡ συνάφεια, οὐκέτι· ἡ δὲ σάρκωσις, ταύτὸν δ’ ἐστὶν εἰπεῖν καὶ ἐνανθρώπησις, τὴν πρὸς σάρκα, ἥτοι πρὸς ἄνθρωπον συνάφειαν δηλοῖ· καθάπερ καὶ ἡ πύρωσις τοῦ σιδήρου τὴν πρὸς τὸ πῦρ ἔνωσιν. Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Σούκενσον δευτέρᾳ ἐπιστολῇ ἐρμηνεύων τὸ «μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην» οὕτω φησίν· «Εἰ μὲν γὰρ μίαν εἰπόντες τοῦ Λόγου φύσιν σεσιγήκαμεν, οὐκ ἐπενεγκόντες

τὸ «σεσαρκωμένην», ἀλλ’ οἶον ἔξω τιθέντες τὴν οἰκονομίαν, ἦν αὐτοῖς τάχα που καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος προσποιούμενοις ἐρωτᾶν· εἰ μία φύσις τὸ δλον, ποῦ τὸ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι; Ἡ πῶς ὑφέστηκεν ἡ καθ’ ἡμᾶς οὐσία; Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐν ἀνθρωπότητι τελειότης καὶ τῆς καθ’ ἡμᾶς οὐσίας ἡ δήλωσις εἰσκεκόμισται διὰ τοῦ λέγειν «σεσαρκωμένην», παυσάσθωσαν καλαμίνην ράβδον ἐαυτοῖς ὑποστήσαντες».

Ἐνταῦθα μὲν οὖν τὴν φύσιν τοῦ Λόγου ἐπὶ τῆς φύσεως ἔταξεν. Εἰ γὰρ ἀντὶ ὑποστάσεως τὴν φύσιν παρείληφεν, οὐκ ἄτοπον ἦν, καὶ δίχα τοῦ «σεσαρκωμένην» τοῦτο εἰπεῖν· μίαν γὰρ ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπολύτως λέγοντες οὐ σφαλλόμεθα. Ὁμοίως δὲ καὶ Λεόντιος ὁ Βυζάντιος ἐπὶ τῆς φύσεως τὸ ρήτον ἐνόησεν, οὐκ ἀντὶ τῆς ὑποστάσεως. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὰς Θεοδωρήτου μέμψεις τοῦ δευτέρου ἀναθεματισμοῦ οὕτω φησὶν ὁ μακάριος Κύριλλος· «Ἡ φύσις τοῦ Λόγου, ἥγουν ἡ ὑπόστασις, ὅ ἐστιν αὐτὸς ὁ Λόγος». Ὡστε τὸ εἰπεῖν «φύσιν τοῦ Λόγου» οὔτε τὴν ὑπόστασιν μόνην σημαίνει οὔτε τὸ κοινὸν τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐν τῇ τοῦ Λόγου ὑποστάσει ὄλικῶς θεωρουμένην.

Ὄτι μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ Λόγου ἐσαρκώθη, ἡτοι ἡνώθη σαρκί, εἴρηται· φύσιν δὲ τοῦ Λόγου παθοῦσαν σαρκὶ οὐδέπω καὶ νῦν ἀκηκόαμεν, Χριστὸν δὲ παθόντα σαρκὶ ἐδιδάχθημεν· ὥστε οὐ τὴν ὑπόστασιν δηλοῦ τὸ εἰπεῖν «φύσιν τοῦ Λόγου». Λείπεται τοίνυν εἰπεῖν, ὅτι τὸ σεσαρκῶσθαι μὲν ἡνῶσθαιί ἐστι σαρκί, τὸ δὲ σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον αὐτὴν τὴν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν ἀτρέπτως γενέσθαι τῆς σαρκὸς ὑπόστασιν.

Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε καὶ ὁ ἄνθρωπος Θεός, εἴρηται. Θεὸς γὰρ ὁ Λόγος, γέγονεν δὲ ἀμεταβλήτως ἄνθρωπος. Ὄτι δὲ ἡ θεότης ἄνθρωπος γέγονεν ἡ ἐσαρκώθη ἡ ἐνηγθρώπησεν, οὐδαμῶς ἀκηκόαμεν. Ὄτι δὲ ἡ θεότης ἡνώθη τῇ ἀνθρωπότητι ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, μεμαθήκαμεν. Καὶ ὅτι ὁ Θεὸς μορφοῦται, ἡτοι οὐσιοῦται τὸ ἀλλότριον, ἡτοι τὸ καθ’ ἡμᾶς, εἴρηται. Ἐφ’ ἐκάστης γὰρ τῶν ὑποστάσεων τὸ Θεὸς ὄνομα τάττεται, θεότητα δὲ ἐπὶ ὑποστάσεως εἰπεῖν οὐ δυνάμεθα. Θεότητα γὰρ τὸν Πατέρα μόνον ἡ τὸν Υἱὸν μόνον ἡ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὐκ ἀκηκόαμεν· θεότης μὲν γὰρ τὴν φύσιν δηλοῦ, τὸ δὲ Πατήρ τὴν ὑπόστασιν, ὥσπερ καὶ ἀνθρωπότης τὴν φύσιν, Πέτρος δὲ τὴν ὑπόστασιν. Θεὸς δὲ καὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως σημαίνει καὶ ἐφ’ ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων τάττεται παρωνύμως ὥσπερ καὶ ἄνθρωπος· Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ θείαν ἔχων φύσιν, καὶ ἄνθρωπος ὁ ἀνθρωπίνην.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἴστεον, ώς ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κατ’ οὐδένα λόγον τῇ σαρκώσει τοῦ Λόγου κεκοινώνηκεν εἰ μὴ κατὰ τὰς θεοσημίας καὶ κατ’ εὐδοκίαν καὶ βούλησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 56. Ὄτι Θεοτόκος ἡ ἀγία παρθένος.

Θεοτόκον δὲ κυρίως καὶ ἀληθῶς τὴν Ἁγίαν Παρθένον κηρύττομεν· ώς γὰρ Θεὸς ἀληθῆς ὁ ἔξ αὐτῆς γεννηθείς, ἀληθῆς Θεοτόκος ἡ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἔξ αὐτῆς σεσαρκωμένον γεννήσασα· Θεὸν γάρ φαμεν ἔξ αὐτῆς γεγεννῆσθαι, οὐχ ώς τῆς θεότητος τοῦ Λόγου ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβούσης ἔξ αὐτῆς, ἀλλ’ ώς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ πρὸ αἰώνων ἀχρόνως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντος καὶ ἀνάρχως καὶ ἀιδίως ὑπάρχοντος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι ἐπ’ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῆς ἐνοικήσαντος καὶ ἔξ αὐτῆς ἀμεταβλήτως σαρκωθέντος καὶ γεννηθέντος. Οὐ γὰρ ἄνθρωπον ψιλὸν ἐγέννησεν ἡ Ἁγία Παρθένος, ἀλλὰ Θεὸν ἀληθινόν· οὐ γυμνὸν ἀλλὰ σεσαρκωμένον, οὐκ οὐρανόθεν τὸ σῶμα καταγαγόντα καὶ ώς διὰ σωλῆνος δι’ αὐτῆς παρελθόντα, ἀλλ’ ἔξ αὐτῆς ὁμοούσιον ἡμῖν σάρκα ἀναλαβόντα καὶ ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσαντα. Εἰ γὰρ οὐρανόθεν τὸ σῶμα κεκόμισται καὶ οὐκ ἐκ τῆς καθ’ ἡμᾶς φύσεως εἴληπται, τίς χρεία τῆς ἐνανθρωπήσεως; Ἡ γὰρ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου διὰ τοῦτο γέγονεν, ἵνα αὐτὴ ἡ ἀμαρτήσασα καὶ πεσοῦσα καὶ φθαρεῖσα φύσις νικήσῃ τὸν ἀπατήσαντα τύραννον καὶ οὕτω τῆς φθορᾶς ἐλευθερωθῆ, καθώς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Ἐπειδὴ δι’ ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι’ ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν»· εἰ τὸ πρῶτον ἀληθῶς, καὶ τὸ δεύτερον.

Εἰ δὲ καὶ λέγει· «Ο πρῶτος Ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος Ἀδάμ, ὁ Κύριος, ἔξ οὐρανοῦ», οὐ τὸ σῶμά φησιν ἔξ οὐρανοῦ, ἀλλὰ δηλῶν ώς οὐ ψιλὸς ἄνθρωπός ἐστιν. Ἰδοὺ γὰρ καὶ Ἀδὰμ αὐτὸν ὡνόμασε καὶ Κύριον τὸ συναμφότερον σημαίνων. Ἀδὰμ μὲν γὰρ ἐρμηνεύεται γηγενῆς· γηγενῆς δὲ δῆλον, ὅτι ἐστίν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἡ ἐκ χοὸς πλασθεῖσα· τὸ Κύριος δὲ τῆς θείας οὐσίας ἐστὶ παραστατικόν.

Πάλιν δέ φησιν ὁ ἀπόστολος· «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ γενόμενον ἐκ γυναικός». Οὐκ εἶπε διὰ γυναικός, ἀλλ’ «ἐκ γυναικός». Ἐσήμανεν οὖν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ώς αὐτός ἐστιν ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς, ὁ ἐκ τῆς Παρθένου γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθεὶς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός· γεννηθεὶς δὲ σωματικῶς, καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐ προδιαπλασθέντι ἄνθρωπῳ ἐνοικήσας, ώς ἐν προφήτῃ, ἀλλ’ αὐτὸς

ούσιωδῶς καὶ ἀληθῶς γενόμενος ἄνθρωπος, ἡτοὶ ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτοῦ ἐψυχωμένην σάρκα ψυχῆ λογικῆ τε καὶ νοερᾶ ὑποστήσας, αὐτὸς γεγονὼς αὐτῇ ὑπόστασις· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ «γενόμενον ἐκ γυναικός». Πῶς γὰρ ἂν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὑπὸ νόμου γέγονεν, εἰ μὴ ἄνθρωπος ἡμῖν ὁμοούσιος γέγονεν;

Οὐθεν δικαίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον τὴν ἀγίαν Μαρίαν ὀνομάζομεν· τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα ἄπαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας συνίστησι. Εἰ γὰρ Θεοτόκος ἡ γεννήσασα, πάντως Θεὸς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθείς, πάντως δὲ καὶ ἄνθρωπος. Πῶς γὰρ ἂν ἐκ γυναικὸς γεννηθείη Θεὸς ὁ πρὸ αἰώνων ἔχων τὴν ὑπαρξίν, εἰ μὴ ἄνθρωπος γέγονεν; Ο γὰρ Υἱὸς ἀνθρώπου ἄνθρωπος δηλονότι. Εἰ δὲ αὐτὸς ὁ γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς Θεός ἐστιν, εἴς ἐστι δηλονότι ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς κατὰ τὴν θείαν καὶ ἀναρχον οὐσίαν καὶ ἐπ’ ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκ τῆς Παρθένου τεχθεὶς κατὰ τὴν ἡργμένην καὶ ὑπὸ χρόνον οὐσίαν, ἡτοὶ τὴν ἀνθρωπίνην. Τοῦτο δὲ μίαν ὑπόστασιν καὶ δύο φύσεις καὶ δύο γεννήσεις σημαίνει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Χριστοτόκον δὲ οὐ φαμεν τὴν Ἀγίαν Παρθένον, διότι ἐπ’ ἀναιρέσει τῆς Θεοτόκος φωνῆς ὁ μιαρὸς καὶ βδελυρὸς καὶ ιουδαιόφρων Νεστόριος, τὸ σκεῦος τῆς ἀτιμίας, καὶ ἐπὶ ἀτιμίᾳ τῆς μόνης ὄντως τετιμημένης ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν Θεοτόκου, κὰν αὐτὸς διαρρήγνυται σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ Σατανᾷ, ταύτην τὴν προσηγορίαν ἐξηγρατο, ὡς ἐπηρεαζομένην· Χριστὸς γὰρ καὶ Δαυὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεὺς –ταῦτα γὰρ τὰ χριόμενα, βασιλεία τε καὶ ἱερωσύνη – καὶ πᾶς θεοφόρος ἄνθρωπος Χριστὸς λέγεσθαι δύναται, ἀλλ’ οὐ Θεὸς φύσει, ὡς καὶ Νεστόριος ὁ θεήλατος τὸν ἐκ Παρθένου τεχθέντα θεοφόρον εἰπεῖν ἐφρυάξατο· ἡμᾶς δὲ μὴ γένοιτο θεοφόρον αὐτὸν εἰπεῖν ἢ νοῆσαι, ἀλλὰ Θεὸν σεσαρκωμένον. Αὐτὸς γὰρ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, κυηθεὶς μὲν ἐκ τῆς Παρθένου, προελθὼν δὲ Θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἥδη καὶ αὐτῆς ὑπ’ αὐτοῦ θεωθείσης ἅμα τῇ εἰς τὸ εἶναι ταύτης παραγωγῇ, ὡς ὁμοῦ γενέσθαι τὰ τρία, τὴν πρόσληψιν, τὴν ὑπαρξίν, τὴν θέωσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Λόγου· καὶ οὕτω νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι Θεοτόκον τὴν ἀγίαν Παρθένον οὐ μόνον διὰ τὴν φύσιν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου, ὃν ἅμα ἡ σύλληψις καὶ ἡ ὑπαρξίς τεθαυματούργηται· ἡ μὲν σύλληψις τοῦ Λόγου, τῆς δὲ σαρκὸς ἡ ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ ὑπαρξίς, αὐτῆς τῆς Θεομήτορος ὑπερφυῶς χορηγούσης τὸ πλασθῆναι τῷ πλάστῃ καὶ τὸ ἀνθρωπισθῆναι τῷ Θεῷ καὶ ποιητῇ τοῦ παντὸς, θεοῦντι τὸ πρόσλημμα, σωζούσης τῆς ἐνώσεως τὰ ἐνωθέντα τοιαῦτα, οἷα καὶ ἥνωνται·

οὐ τὸ θεῖον λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ καθ' ἡμᾶς. Οὕτε γὰρ γενόμενος πρότερον καθ' ἡμᾶς ὕστερον γέγονεν ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀλλ' ἡ ἐκ πρώτης ὑπάρξεως ἄμφω ὑπῆρξε διὰ τὸ ἐξ ἄκρας συλλήψεως ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ τὴν ὕπαρξιν ἐσχηκέναι· ἀνθρώπινον μὲν οὖν ἐστι κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, Θεοῦ δὲ καὶ θεῖον ὑπερφυῶς. Ἔτι δὲ καὶ τῆς ἐμψύχου σαρκὸς τὰ ἴδιωματα ἔσχε· κατεδέξατο γὰρ αὐτὰ ὁ Λόγος οἰκονομίας λόγῳ φυσικῆς κινήσεως τάξει κατὰ ἀλήθειαν φυσικῶς γινόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 57. Περὶ τῶν ἴδιωμάτων τῶν δύο φύσεων.

Τέλειον δὲ Θεὸν ὁμολογοῦντες τὸν αὐτὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν καὶ τέλειον ἀνθρωπόν φαμεν τὸν αὐτὸν πάντα ἔχειν, ὅσα ὁ Πατήρ, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ πάντα ἔχειν, ὅσα ὁ Ἀδάμ ὁ πρῶτος, δίχα μόνης τῆς ἀμαρτίας, ἀτινά ἐστι σῶμα καὶ ψυχὴ λογική τε καὶ νοερά· ἔχειν δὲ αὐτὸν καταλλήλως ταῖς δύο φύσεσι διπλᾶ τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικά· δύο θελήσεις φυσικάς, τήν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ἐνεργείας δύο φυσικάς, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ αὐτεξούσια δύο φυσικά, θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον, καὶ σοφίαν καὶ γνῶσιν, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην. Ὄμοούσιος γὰρ ὁν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὐτεξούσιος θέλει καὶ ἐνεργεῖ ὡς Θεός, ὁμοούσιος δὲ ὁν καὶ ἡμῖν αὐτεξούσιος θέλει καὶ ἐνεργεῖ ὡς ἀνθρωπος ὁ αὐτός· αὐτοῦ γὰρ τὰ θαύματα, αὐτοῦ καὶ τὰ παθήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 58. Περὶ θελημάτων καὶ αὐτεξούσιων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

Ἐπειδὴ μὲν οὖν δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, δύο αὐτοῦ καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα καὶ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας φαμέν. Ἐπειδὴ δὲ μία τῶν δύο αὐτοῦ φύσεων ἡ ὑπόστασις, ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν φαμεν θέλοντά τε καὶ ἐνεργοῦντα φυσικῶς κατ' ἄμφω, ἐξ ὕν καὶ ἐν αἷς καὶ ἄπερ ἐστὶ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν· θέλειν δὲ καὶ ἐνεργεῖν οὐ διηρημένως, ἀλλ' ἡνωμένως· θέλει γὰρ καὶ ἐνεργεῖ ἐκατέρα μορφὴ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. Ὡν γὰρ ἡ οὐσία ἡ αὐτή, τούτων καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή· ὕν δὲ διάφορος ἡ οὐσία, τούτων διάφορος καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὕν ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή, τούτων καὶ ἡ οὐσία ἡ αὐτή· ὕν δὲ διάφορος ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια, τούτων καὶ ἡ οὐσία διάφορος.

Διὸ δὴ ἐπὶ μὲν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς τε ἐνεργείας καὶ τοῦ θελήματος τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως ἐπιγινώσκομεν. Ἔπι δὲ τῆς θείας οἰκονομίας

έκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν θελημάτων καὶ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν ἐπιγινώσκομεν καὶ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν εἰδότες συνομολογοῦμεν καὶ τὸ τῶν θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν διάφορον. Ὡσπερ γάρ τῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ φύσεων ὁ ἀριθμὸς εὐσεβῶς νοούμενός τε καὶ λεγόμενος οὐ διαιρεῖ τὸν ἔνα Χριστόν, ἀλλὰ σωζόμενην καὶ ἐν τῇ ἐνώσει παρίστησι τῶν φύσεων τὴν διαφοράν, οὕτω καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιωδῶς προσόντων ταῖς αὐτοῦ φύσεσι θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν –κατ’ ἄμφω γάρ τὰς φύσεις θελητικὸς ἦν καὶ ἐνεργητικὸς τῆς ἡμῶν σωτηρίας– οὐ διαιρεσιν εἰσάγει –μὴ γένοιτο–, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν δηλοῦ καὶ μόνον, κὰν τῇ ἐνώσει, φυλακὴν καὶ σωτηρίαν· φυσικὰ γάρ καὶ οὐχ ὑποστατικά φαμεν τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας. Λέγω δὲ αὐτὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, καθ’ ἦν θέλει καὶ ἐνεργεῖ τά τε θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα. Εἰ γάρ ύποστατικὰ δῶμεν αὐτά, ἑτεροθελεῖς καὶ ἑτεροενεργεῖς τὰς τρεῖς ύποστάσεις τῆς Ἀγίας Τριάδος εἰπεῖν ἀναγκασθήσομεθα.

Ιστέον γάρ, ώς οὐ ταύτον ἐστι, θέλειν καὶ πῶς θέλειν· τὸ μὲν γάρ θέλειν φύσεως, ὥσπερ καὶ τὸ ὄραν –πᾶσι γάρ ἀνθρώποις πρόσεστι–, τὸ δὲ πῶς θέλειν οὐ φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας γνώμης, ὥσπερ καὶ τὸ πῶς ὄραν, καλῶς ἢ κακῶς –οὐ γάρ πάντες ἀνθρωποι ὁμοίως θέλουσιν οὐδ’ ὁμοίως ὄρωσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν δώσομεν· τὸ γάρ πῶς θέλειν, πῶς ὄραν, ἢ πῶς ἐνεργεῖν, τρόπος ἐστὶ τῆς τοῦ θέλειν καὶ ὄραν καὶ ἐνεργεῖν χρήσεως, μόνῳ τῷ κεχρημένῳ προσὸν καὶ τῶν ἄλλων αὐτὸν κατὰ τὴν κοινῶς λεγομένην διαφορὰν χωρίζον. Λέγεται οὖν τὸ μὲν ἀπλῶς θέλειν θέλησις, ἥτοι ἡ θελητικὴ δύναμις, λογικὴ οὖσα ὅρεξις καὶ θέλημα φυσικόν· τὸ δὲ πῶς θέλειν, ἥτοι τὸ τῇ θελήσει ύποκείμενον, θελητὸν καὶ θέλημα γνωμικόν· θελητικὸν δέ ἐστι τὸ πεφυκὸς θέλειν, οἷον θελητική ἐστιν ἡ θεία φύσις, ώσαύτως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη· θέλων δέ ἐστιν ὁ κεχρημένος τῇ θελήσει, ἥτοι ἡ ύπόστασις, οἷον ὁ Πέτρος.

Ἐπειδὴ τοίνυν εῖς μέν ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ μία αὐτοῦ ἡ ύπόστασις, εῖς καὶ ὁ αὐτός ἐστιν ὁ θέλων καὶ ἐνεργῶν θεῖκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως. Ἐπειδὴ δὲ δύο φύσεις ἔχει θελητικὰς ώς λογικάς –πᾶν γάρ λογικὸν θελητικόν τε καὶ αὐτεξούσιον–, δύο θελήσεις, ἥτοι θελήματα φυσικὰ ἐπ’ αὐτοῦ ἐροῦμεν. Θελητικὸς γάρ ἐστιν ὁ αὐτὸς κατ’ ἄμφω τὰς αὐτοῦ φύσεις· τὴν γάρ φυσικῶς ἐνυπάρχουσαν ἡμῖν θελητικὴν δύναμιν ἀνέλαβε. Καὶ ἐπειδὴ εῖς ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ θέλων καθ’ ἐκατέραν φύσιν, τὸ αὐτὸ θελητὸν λέξομεν ἐπ’ αὐτοῦ οὐχ ώς μόνα θέλοντος, ἀ φυσικῶς ώς Θεὸς ἥθελεν –οὐ γάρ θεότητος

τὸ θέλειν φαγεῖν, πιεῖν καὶ τὰ τοιαῦτα—, ἀλλὰ καὶ τὰ συστατικὰ τῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐκ ἐναντιότητι γνώμης,
ἀλλ’ ἐν ἴδιότητι φύσεων· τότε γὰρ ταῦτα φυσικῶς ἥθελεν, δτε ἡ θεία
αὐτοῦ θέλησις ἥθελε καὶ παρεχώρει τῇ σαρκὶ πάσχειν καὶ πράττειν
τὰ ἴδια.

Οὐτὶ δὲ φυσικῶς πρόσεστι τῷ ἀνθρώπῳ ἡ θέλησις, ἐντεῦθεν δῆλον.

Ὑπεξαιρουμένης τῆς θείας τρία εἴδη ζωῆς εἰσιν· ἡ φυτική, ἡ αἰσθητική,
ἡ νοερά. Τῆς μὲν οὖν φυτικῆς ἴδιον ἡ θρεπτική, ἡ αὐξητική,
ἡ γεννητικὴ κίνησις· τῆς δὲ αἰσθητικῆς ἡ καθ’ ὄρμὴν κίνησις,
τῆς δὲ λογικῆς καὶ νοερᾶς ἡ αὐτεξούσιος. Εἰ οὖν κατὰ φύσιν πρόσεστι
τῇ φυτικῇ ἡ θρεπτικὴ καὶ τῇ αἰσθητικῇ ἡ καθ’ ὄρμὴν κίνησις,
κατὰ φύσιν ἄρα πρόσεστι καὶ τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ ἡ αὐτεξούσιος·
αὐτεξουσιότης δὲ οὐδὲν ἔτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἡ θέλησις· γεγονὼς τοίνυν
ὁ Λόγος σὰρξ ἔμψυχος, νοερὰ καὶ αὐτεξούσιος, γέγονε καὶ θελητικός.
Ἐτι δὲ καὶ ἀδίδακτά εἰσι τὰ φυσικά· οὐδεὶς γὰρ λογίζεσθαι ἡ ζῆν
ἢ πεινῆν ἡ διψῆν ἡ ὑπνοῦν μανθάνει. Οὔτε δὲ θέλειν μανθάνομεν·
ῶστε φυσικὸν τὸ θέλειν.

Καὶ πάλιν· εἰ ἐν τοῖς ἀλόγοις ἄγει μὲν ἡ φύσις, ἄγεται δὲ
ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔξουσιαστικῶς κατὰ θέλησιν κινουμένῳ,
ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἀνθρωπος.

Καὶ πάλιν· εἰ κατ’ εἰκόνα τῆς μακαρίας καὶ ὑπερουσίου θεότητος
ὁ ἀνθρωπος γεγένηται, αὐτεξούσιος δὲ φύσει καὶ θελητικὴ
ἡ θεία φύσις, ἄρα καὶ ὁ ἀνθρωπος, ως αὐτῆς εἰκὼν, αὐτεξούσιος
φύσει καὶ θελητικός· τὸ γὰρ αὐτεξούσιον θέλησιν ὠρίσαντο οἱ πατέρες.
Ἐτι δὲ εἰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνυπάρχει τὸ θέλειν καὶ οὐ τοῖς μὲν
ἐνυπάρχει, τοῖς δὲ οὐκ ἐνυπάρχει, τὸ δὲ κοινῶς πᾶσιν ἐνθεωρούμενον
φύσιν χαρακτηρίζει ἐν τοῖς ὑπ’ αὐτὸν ἀτόμοις, ἄρα φύσει θελητικὸς
ὁ ἀνθρωπος.

Καὶ αὗθις· εἰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡττὸν ἡ φύσις οὐκ ἐπιδέχεται, ἐπίσης δὲ
πᾶσιν ἐνυπάρχει τὸ θέλειν καὶ οὐ τοῖς μὲν πλέον, τοῖς δὲ ἔλαττον,
ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἀνθρωπος· ὕστε, εἰ φύσει θελητικὸς
ὁ ἀνθρωπος, καὶ ὁ Κύριος, οὐ μόνον καθὸ Θεός, ἀλλὰ καὶ καθὸ
ἀνθρωπος γέγονε, φύσει θελητικός ἐστιν. Ὡσπερ γὰρ τὴν ἡμετέραν
φύσιν ἀνέλαβεν, οὕτω καὶ τὸ ἡμέτερον θέλημα φύσει ἀνείληφεν·
καὶ κατὰ τοῦτο οἱ πατέρες τὸ ἡμέτερον ἐν ἑαυτῷ τυπῶσαι αὐτὸν
ἔφησαν θέλημα.

Εἰ φυσικὸν οὐκ ἔστι τὸ θέλημα, ἡ ὑποστατικὸν ἔσται ἡ παρὰ φύσιν·
ἀλλ’ εἰ μὲν ὑποστατικόν, ἔτερόβουλος οὕτω γε ἔσται ὁ Υἱὸς
τῷ Πατρί· μόνης γὰρ ὑποστάσεως χαρακτηριστικὸν

τὸ ύποστατικόν· εἰ δὲ παρὰ φύσιν, ἔκπτωσις τῆς φύσεως ἔσται τὸ θέλημα· φθαρτικὰ γὰρ τῶν κατὰ φύσιν τὰ παρὰ φύσιν.

Ο τῶν ὅλων Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡ καθὸ Πατὴρ θέλει ἡ καθὸ Θεός.

Ἄλλ’ εἰ μὲν καθὸ Πατήρ, ἄλλο αὐτοῦ ἔσται παρὰ τὸ τοῦ Υἱοῦ θέλημα· οὐ γὰρ Πατὴρ ὁ Υἱός. Εἰ δὲ καθὸ Θεός, Θεὸς δὲ ὁ Υἱός, Θεὸς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἀγιον, ἄρα τὸ θέλημα φύσεως, ἥγουν φυσικόν. Ἔτι, εἰ κατὰ τοὺς πατέρας, ὃν τὸ θέλημα ἔν, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία, ἐν δὲ θέλημα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἄρα μία καὶ ἡ αὐτὴ τούτων ἔσται καὶ ἡ οὐσία.

Καὶ πάλιν· εἰ κατὰ τοὺς πατέρας ἡ τῆς φύσεως διαφορὰ τῷ ἐνὶ θελήματι οὐ διαφαίνεται, ἀνάγκη ἡ ἐν θέλημα λέγοντας φυσικὴν ἐν Χριστῷ μὴ λέγειν διαφορὰν ἡ φυσικὴν λέγοντας διαφορὰν ἐν θέλημα μὴ λέγειν.

Καὶ αὖθις· εἰ, καθώς φησι τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον, ἐλθὼν ὁ Κύριος εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος «καὶ εἰσελθὼν εἰς οἶκον οὐδένα ἡθέλησε γνῶναι καὶ οὐκ ἡδυνήθη λαθεῖν», εἰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα παντοδύναμον, θελήσας δὲ λαθεῖν οὐ δεδύνηται, ἄρα καθὸ ἀνθρωπος θελήσας οὐκ ἡδυνήθη καὶ θελητικὸς ἦν καὶ καθὸ ἀνθρωπος. Καὶ πάλιν· «Ἐλθών», φησίν, «εἰς τὸν τόπον» «εἶπε· Διψῶ». «Καὶ ἔδωκαν αὐτῷ οὗνον μετὰ χολῆς μεμιγμένον, καὶ γευσάμενος οὐκ ἡθέλησε πιεῖν». Εἰ μὲν οὖν καθὸ Θεὸς ἐδίψησε, καὶ γευσάμενος οὐκ ἡθέλησε πιεῖν, ἐμπαθῆς ἄρα καθὸ Θεός· πάθος γὰρ ἡ τε δίψα καὶ ἡ γεῦσις. Εἰ δὲ οὐ καθὸ Θεός, πάντως καθὸ ἀνθρωπος ἐδίψησε καὶ θελητικὸς ἦν καὶ καθὸ ἀνθρωπος.

Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος ὁ ἀπόστολος· «Γενόμενος», φησίν, «ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ». Ἡ ύπακοὴ τοῦ ὄντος θελήματός ἐστιν ὑποταγῇ, ἡ τοῦ μὴ ὄντος· οὐ γὰρ τὸ ἄλογον ὑπήκοον ἡ παρήκοον λέξομεν· ὑπήκοος δὲ γενόμενος τῷ Πατρὶ ὁ Κύριος οὐ καθὸ Θεὸς γέγονεν, ἀλλὰ καθὸ ἀνθρωπος. «Καθὸ γὰρ Θεὸς οὔτε ὑπήκοος οὔτε παρήκοος· τῶν ὑπὸ χεῖρα γὰρ ταῦτα», καθὼς ὁ θεηγόρος ἔφη Γρηγόριος. Θελητικὸς ἄρα καὶ καθὸ ἀνθρωπος ὁ Χριστός.

Φυσικὸν δὲ τὸ θέλημα λέγοντες, οὐκ ἡναγκασμένον τοῦτό φαμεν, ἀλλ’ αὐτεξούσιον· εἰ γὰρ λογικόν, πάντως καὶ αὐτεξούσιον.

Οὐ μόνον γὰρ ἡ θεία καὶ ἀκτιστος φύσις οὐδὲν ἡναγκασμένον ἔχει, ἀλλ’ οὐδὲ ἡ νοερὰ καὶ κτιστή. Τοῦτο δὲ δῆλον· φύσει γὰρ ὃν ἀγαθὸς ὁ Θεὸς καὶ φύσει δημιουργὸς καὶ φύσει Θεὸς οὐκ ἀνάγκη ταῦτα ἐστι· τίς γὰρ ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπάγων;

Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὡς αὐτεξουσιότης ὁμονύμως λέγεται, ἄλλως μὲν

έπι Θεοῦ, ἄλλως δὲ ἐπὶ ἀγγέλων, καὶ ἄλλως ἐπὶ ἀνθρώπων.

Ἐπὶ Θεοῦ μὲν γάρ ὑπερουσίως, ἐπὶ δὲ ἀγγέλων ως συντρεχούσης τῇ ἔξει τῆς προχειρήσεως καὶ παρενθήκην ὅλως χρόνου μὴ παραδεχομένης· ἔχων γὰρ φυσικῶς τὸ αὐτεξούσιον ἀπαρεμποδίστως τούτῳ κέχρηται, μηδὲ τὴν ἐκ σώματος ἀντιπάθειαν ἔχων μηδὲ τὸν προσβάλλοντα. Ἐπὶ δὲ ἀνθρώπων ως χρονικῶς τῆς ἔξεως προεπινοούμενης τῆς ἐγχειρήσεως· αὐτεξούσιος μὲν γάρ ἐστιν ὁ ἀνθρωπὸς καὶ φυσικῶς ἔχει τὸ αὐτεξούσιον, ἔχει δὲ καὶ τὴν ἐκ τοῦ Διαβόλου προσβολὴν καὶ τὴν τοῦ σώματος κίνησιν. Διὰ οὖν τὴν προσβολὴν καὶ τὸ βάρος τοῦ σώματος ἐφυστερίζει ἡ προχειρήσις τῆς ἔξεως.

Εἰ οὖν θέλων ὁ Ἄδαμ ὑπήκουσε καὶ θελήσας ἔφαγεν, ἄρα πρωτοπαθὴς ἐν ἡμῖν ἡ θέλησις· εἰ δὲ πρωτοπαθὴς ἡ θέλησις, ταύτην δὲ μετὰ τῆς φύσεως ὁ Λόγος σαρκωθεὶς οὐκ ἀνέλαβεν, οὐκ ἄρα ἔξω τῆς ἀμαρτίας γεγόναμεν. Ἔτι δὲ εἰ ἔργον αὐτοῦ ἡ αὐτεξούσιος τῆς φύσεως ὑπάρχει δύναμις, ταύτην δὲ οὐκ ἀνέλαβεν, ἥ καταγνοὺς τῆς οἰκείας δημιουργίας ως οὐ καλῆς ἥ φθονήσας ἡμῖν τῆς κατ' αὐτὴν θεραπείας, ἡμᾶς μὲν τῆς παντελοῦς ἀποστερῶν θεραπείας, ἐαυτὸν δὲ ὑπὸ πάθος ὄντα δεικνὺς τῷ μὴ θέλειν ἥ τῷ μὴ δύνασθαι τελείως σώζειν.

Ἄδύνατον δὲ ἐν τι σύνθετον ἐκ τῶν δύο θελημάτων λέγειν, ὥσπερ ἐκ τῶν φύσεων σύνθετον τὴν ὑπόστασιν. Πρῶτον μὲν ὅτι αἱ συνθέσεις τῶν ἐν ὑποστάσει ὄντων καὶ οὐ τῶν ἐτέρῳ λόγῳ καὶ οὐκ ἰδίῳ θεωρουμένων εἰσὶ· δεύτερον δέ, ὅτι, εἰ τῶν θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν σύνθεσιν λέξομεν, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἰδιωμάτων σύνθεσιν εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα, τοῦ ἀκτίστου καὶ τοῦ κτιστοῦ, τοῦ ἀοράτου καὶ ὄρατοῦ καὶ τῶν τοιούτων. Πῶς δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θελημάτων σύνθετον θέλημα προσαγορευθήσεται; Ἀδύνατον γὰρ τὸ σύνθετον τῇ τῶν συντεθέντων ὀνομάζεσθαι προσηγορίᾳ, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκ τῶν φύσεων σύνθετον φύσιν προσαγορεύσομεν καὶ οὐχ ὑπόστασιν; Ἔτι δὲ καὶ εἰ ἐν σύνθετον θέλημα ἐπὶ Χριστοῦ λέξομεν, θελήματι τοῦ Πατρὸς αὐτὸν χωρίζομεν· οὐ γὰρ σύνθετον τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα. Λείπεται τοίνυν εἰπεῖν μόνην τὴν ὑπόστασιν τοῦ Χριστοῦ σύνθετον καὶ κοινὴν, ὥσπερ τῶν φύσεων, οὗτο καὶ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ.

Γνώμην δὲ καὶ προαίρεσιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου λέγειν ἀδύνατον, εἴπερ κυριολεκτεῖν βουλόμεθα. Ἡ γνώμη γὰρ μετὰ τὴν περὶ τοῦ ἀγνοούμενου ζήτησιν καὶ βούλευσιν, ἦτοι βουλὴν καὶ κρίσιν πρὸς τὸ κριθέν ἐστι διάθεσις· μεθ’ ἣν ἡ προαίρεσις ἐκλεγομένη καὶ αἴρουμένη

πρὸ τοῦ ἑτέρου τὸ ἔτερον. Ὁ δὲ Κύριος οὐ ψιλὸς ὃν ἄνθρωπος ἀλλὰ καὶ Θεὸς καὶ πάντα εἰδῶς ἀνενδεής σκέψεως καὶ ζητήσεως καὶ βουλῆς ὑπῆρχε καὶ κρίσεως καὶ φυσικῶς τήν τε πρὸς τὸ καλὸν εἶχεν οἰκείωσιν καὶ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἀλλοτρίωσιν.

Οὕτω γοῦν καὶ Ἡσαΐας φησίν, ὅτι «πρὶν ἡ γνῶναι τὸ παιδίον ἡ προελέσθαι πονηρά, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν· διότι πρὶν ἡ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἡ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν». Τὸ γὰρ «πρὶν» δηλοῖ, ὅτι οὐ καθ' ἡμᾶς ζητήσας καὶ βουλευσάμενος, ἀλλὰ Θεὸς ὃν καὶ θεϊκῶς καὶ τὸ κατὰ σάρκα ὑποστάς, τουτέστι καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένος τῇ σαρκὶ, αὐτῷ τῷ εἶναι καὶ τὸ πάντα εἰδέναι τὸ ἐκ φύσεως εἶχεν ἀγαθόν· φυσικαὶ γάρ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ καὶ φυσικῶς καὶ ἐπίσης πᾶσιν ἐνυπάρχουσιν, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐπίσης ἐνεργοῦμεν τὰ τῆς φύσεως· ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν γὰρ εἰς τὸ παρὰ φύσιν διὰ τῆς παραβάσεως ἥλασαμεν.

Ο δὲ Κύριος ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἡμᾶς ἐπανήγαγε· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Καὶ ἡ ἀσκησις δὲ καὶ οἱ ταύτης πόνοι οὐ πρὸς τὸ ἐπικτήσασθαι τὴν ἀρετὴν ἔξωθεν ἐπείσακτον οὖσαν ἐπενοήθησαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τὴν ἐπείσακτον καὶ παρὰ φύσιν κακίαν ἀποβαλέσθαι, ὕσπερ καὶ τὸν τοῦ σιδήρου ἴὸν οὐ φυσικὸν ὄντα, ἀλλ' ἐξ ἀμελείας ἐπιγενόμενον, διὰ μόχθου ἀποβάλλοντες τὴν φυσικὴν τοῦ σιδήρου λαμπρότητα ἐμφανίζομεν. Ἰστέον δέ, ώς τὸ τῆς γνώμης ὄνομα πολύτροπον καὶ πολυσήμαντόν ἐστι. Ποτὲ μὲν γὰρ δηλοῖ τὴν παραίνεσιν, ώς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι·» ποτὲ δὲ βουλήν, ώς δταν φησὶν ὁ προφήτης Δαυίδ· «Ἐπὶ τὸν λαόν σου κατεπανουργεύσαντο γνώμην», ποτὲ δὲ ψῆφον, ώς ὁ Δανιήλ· «Περὶ τίνος ἐξῆλθεν ἡ γνώμη ἡ ἀναιδὴς αὕτη;»· ποτὲ δὲ ἐπὶ πίστεως ἡ δόξης ἡ φρονήματος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κατὰ εἴκοσιν ὀκτὼ σημαίνομενα λαμβάνεται τὸ τῆς γνώμης ὄνομα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 59. Περὶ ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ Δύο δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας φαμὲν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶχε γὰρ, ώς μὲν Θεὸς καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, τὴν θείαν ἐνέργειαν, καὶ ώς ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἐνέργειαν.

Ἰστέον δέ, ώς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν καὶ ἄλλο ἐνέργημα καὶ ἄλλο ἐνεργῶν. Ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστιν ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις,

ἔξ ῆς ἡ ἐνέργεια πρόεισιν· ἐνέργημα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δὲ ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἦτοι ἡ ὑπόστασις. Λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα, καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργεια, ὡς καὶ τὸ κτίσμα κτίσις· οὕτω γάρ φαμέν· πᾶσα ἡ κτίσις, τὰ κτίσματα δηλοῦντες.

Ιστέον, ὡς ἡ ἐνέργεια κίνησίς ἔστι καὶ ἐνεργεῖται μᾶλλον ἡ ἐνεργεῖ, καθώς φησιν ὁ θεηγόρος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος λόγῳ· «Εἰ δὲ ἐνέργειά ἔστιν, ἐνεργηθήσεται δηλονότι καὶ οὐκ ἐνεργήσει καὶ ὄμοι τῷ ἐνεργηθῆναι παύσεται».

Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι αὐτὴ ἡ ζωὴ ἐνέργειά ἔστι καὶ ἡ τροπὴ τοῦ ζώου ἐνέργεια, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ ζώου οἰκονομία, ἡ τε θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ, ἥγουν φυτικὴ, καὶ ἡ καθ' ὄρμὴν κίνησις, ἥγουν αἰσθητικὴ καὶ ἡ νοερὰ καὶ αὐτεξούσιος κίνησις. Δυνάμεως δὲ ἀποτέλεσμα ἡ ἐνέργεια. Εἰ οὖν ταῦτα πάντα θεωροῦμεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἄρα καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν ἐπ' αὐτοῦ φήσομεν.

Ἐνέργεια λέγεται τὸ πρῶτον ἐν ἡμῖν συνιστάμενον νόημα· καὶ ἔστιν ἀπλῆ καὶ ἄσχετος ἐνέργεια τοῦ νοῦ καθ' αὐτὸν ἀφανῶς τὰ ἴδια νοήματα προβαλλομένου, ὃν χωρὶς οὐδὲ νοῦς ἀν κληθείη δικαίως. Λέγεται δὲ πάλιν ἐνέργεια καὶ ἡ διὰ τῆς προφορᾶς τοῦ λόγου φανέρωσις καὶ ἔξαπλωσις τῶν νενοημένων. Αὗτη δὲ οὐκέτι ἄσχετός ἔστι καὶ ἀπλῆ, ἀλλ' ἐν σχέσει θεωρουμένη ἐκ νοήματος καὶ λόγου συντεθειμένη. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σχέσις, ἣν ἔχει ὁ ποιῶν πρὸς τὸ γινόμενον, ἐνέργειά ἔστι· καὶ αὐτὸ τὸ ἀποτελούμενον ἐνέργεια λέγεται. Καὶ τὸ μέν ἔστι ψυχῆς μόνης, τὸ δὲ ψυχῆς σώματι κεχρημένης, τὸ δὲ σώματος νοερῶς ἐψυχωμένου, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα· ὁ νοῦς γάρ προθεωρήσας τὸ ἐσόμενον οὕτω διὰ τοῦ σώματος ἐργάζεται. Τῆς ψυχῆς τοίνυν ἔστιν ἡ ἡγεμονία· κέχρηται γὰρ ὡς ὄργάνω τῷ σώματι, ἀγουσα τοῦτο καὶ ιθύνουσα. Ἐτέρα δέ ἔστιν ἡ τοῦ σώματος ἐνέργεια, ἀγομένου ὑπὸ τῆς ψυχῆς καὶ κινουμένου. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τοῦ μὲν σώματος ἡ ἀφὴ καὶ ἡ κράτησις καὶ ἡ τοῦ ποιουμένου οίονεὶ περιένεξις, τῆς δὲ ψυχῆς ἡ τοῦ γινομένου οίονεὶ μόρφωσις καὶ σχηματισμός.

Οὕτω καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ μὲν τῶν θαυμάτων δύναμις τῆς θεότητος αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐνέργεια, ἡ δὲ χειρουργία καὶ τὸ θελῆσαι καὶ τὸ εἰπεῖν «θέλω, καθαρίσθητι», τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐνέργεια. Αποτέλεσμα δὲ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης ἡ τῶν ἄρτων κλάσις, τὸ ἀκοῦσαι τὸν λεπρὸν, τὸ «θέλω», τῆς δὲ θείας ὁ τῶν ἄρτων πληθυσμὸς καὶ ἡ τοῦ λεπροῦ κάθαρσις. Δι' ἀμφοτέρων γάρ, διά τε τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ σώματος, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν συγγενῆ καὶ ἵσην ἐνεδείκνυτο

αύτοῦ τὴν θείαν ἐνέργειαν.

“Ωσπερ γὰρ τὰς φύσεις ἡνωμένας γινώσκομεν καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις ἔχούσας περιχώρησιν καὶ τὴν τούτων διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀριθμοῦμεν καὶ ἀδιαιρέτους ταύτας γινώσκομεν, οὗτοι καὶ τῶν θελημάτων καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τὸ συναφὲς γινώσκομεν καὶ τὸ διάφορον ἐπιγινώσκομεν καὶ ἀριθμοῦμεν καὶ διαιρεσιν οὐκ εἰσάγομεν· ὅν τρόπον γὰρ ἡ σὰρξ καὶ τεθέωται καὶ μεταβολὴν τῆς οἰκείας οὐ πέπονθε φύσεως, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ θέλημα καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ τεθέωνται καὶ τῶν οἰκείων οὐκ ἔξιστανται ὅρων· εἷς γάρ ἐστιν ὁ τοῦτο κάκεῖνο ὄν, καὶ οὕτως κάκείνως, ἥτοι θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως θέλων καὶ ἐνεργῶν.

Δύο τοίνυν τὰς ἐνεργείας ἐπὶ Χριστοῦ λέγειν ἀναγκαῖον διὰ τὸ διττὸν τῆς φύσεως· ὃν γὰρ ἡ φύσις παρηλλαγμένη, τούτων διάφορος ἡ ἐνέργεια, καὶ ὃν ἡ ἐνέργεια παρηλλαγμένη, τούτων ἡ φύσις διάφορος. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν· ὃν ἡ φύσις ἡ αὐτή, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή, καὶ ὃν ἡ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία, κατὰ τοὺς θεηγόρους πατέρας. Ἀνάγκη τοίνυν δυοῖν θάτερον ἡ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ λέγοντας μίαν λέγειν καὶ τὴν οὐσίαν ἥ, εἴπερ τῆς ἀληθείας ἔχόμεθα καὶ δύο τὰς οὐσίας εὐαγγελικῶς τε καὶ πατρικῶς ὁμολογοῦμεν, δύο καὶ τὰς ἐνεργείας καταλλήλως αὐτοῖς ἐπομένους συνομολογεῖν· ὁμοούσιος γὰρ ὃν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα ἵσος ἔσται καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν· ὁμοούσιος δὲ ὃν ἡμῖν ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἵσος ἔσται καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Φησὶ γοῦν ὁ μακάριος Γρηγόριος, ὁ Νυσαέων ἐπίσκοπος· «὾ν δὲ ἡ ἐνέργεια μία, τούτων πάντως καὶ ἡ δύναμις ἡ αὐτή· πᾶσα γὰρ ἐνέργεια δυνάμεώς ἐστιν ἀποτέλεσμα». Ἀδύνατον δὲ ἀκτίστου καὶ κτιστῆς φύσεως μίαν φύσιν ἡ δύναμιν ἥ ἐνέργειαν εἶναι. Εἰ δὲ μίαν Χριστοῦ τὴν ἐνέργειαν εἴποιμεν, τῇ τοῦ Λόγου θεότητι προσάψομεν τῆς νοερᾶς ψυχῆς τὰ πάθη, φόβον φημὶ καὶ λύπην καὶ ἀγωνίαν.

Εἰ δὲ λέγοιεν, ως περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος διαλεγόμενοι οἱ πατέρες οἱ ἄγιοι ἔφασαν· «ὦν ἡ οὐσία μία, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ὃν διάφορος ἡ οὐσία, τούτων διάφορος καὶ ἡ ἐνέργεια», καὶ ως οὐ χρὴ τὰ τῆς «θεολογίας» ἐπὶ τὴν «οἰκονομίαν» μετάγειν, ἐροῦμεν· εἰ ἐπὶ τῆς «θεολογίας» μόνον εἴρηται τοῖς πατράσι, καὶ οὐκ ἔτι μετὰ τὴν σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἔσται οὐσίας. Τίνι δὲ ἀπονεμοῦμεν τὸ «ὁ Πατήρ μου ἔως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι», καὶ· «ἄ βλέπει τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ», καὶ· «εἰ ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις

μου πιστεύσατε», καὶ· «τὰ ἔργα, ἢ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ», καὶ· «ὦσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὗτος καὶ ὁ Υἱός, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ»; Ταῦτα γὰρ πάντα οὐ μόνον ὄμοούσιον καὶ μετὰ σάρκωσιν τῷ Πατρὶ δείκνυσιν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας.

Καὶ πάλιν· Εἰ ἡ περὶ τὰ ὄντα πρόνοια οὐ μόνον Πατρὸς καὶ Ἀγίου Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστι καὶ μετὰ σάρκωσιν, ἐνέργεια δὲ τοῦτο ἐστιν· ἄρα καὶ μετὰ σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐστιν ἐνεργείας τῷ Πατρί. Εἰ δέ ἐκ τῶν θαυμάτων τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα τῷ Πατρὶ τὸν Χριστὸν ἔγνωμεν, ἐνέργεια δὲ Θεοῦ τυγχάνει τὰ θαύματα, ἄρα καὶ μετὰ σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἐστὶ τῷ Πατρί. Εἰ δὲ μία ἐνέργεια τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, σύνθετος ἔσται, καὶ ἔσται ἡ ἑτέρας ἐνέργειας παρὰ τὸν Πατέρα ἡ καὶ ὁ Πατὴρ συνθέτου ἐνεργείας ἔσται. Εἰ δὲ συνθέτου ἐνεργείας, δῆλον ὅτι καὶ φύσεως.

Εἰ δὲ εἴποιεν, ὅτι τῇ ἐνέργειᾳ πρόσωπον συνεισάγεται, ἐροῦμεν, ὅτι, εἰ τῇ ἐνέργειᾳ πρόσωπον συνεισάγεται, κατὰ τὴν εὐλογὸν ἀντιστροφὴν καὶ τῷ προσώπῳ ἐνέργεια συνεισαχθήσεται, καὶ ἔσονται, ὦσπερ τρία πρόσωπα, ἥτοι ὑποστάσεις, τῆς Ἁγίας Τριάδος, οὕτω καὶ τρεῖς ἐνέργειαι, ἡ ὦσπερ μία ἐνέργεια, οὕτω καὶ ἐν πρόσωπον καὶ μία ὑπόστασις. Οἱ δὲ ἄγιοι πατέρες συμφώνως εἰρήκασι τὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι ἐνεργείας. Ἔτι δέ, εἰ τῇ ἐνέργειᾳ πρόσωπον συνεισάγεται, οἱ μήτε μίαν μήτε δύο Χριστοῦ τὰς ἐνεργείας λέγειν θεσπίσαντες, οὔτε ἐν πρόσωπον αὐτοῦ λέγειν οὔτε δύο προσέταξαν.

Καὶ ἐπὶ τῆς πεπυρακτωμένης δέ μαχαίρας, ὦσπερ αἱ φύσεις σώζονται τοῦ τε πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου, οὕτω καὶ αἱ δύο ἐνέργειαι καὶ τὰ τούτων ἀποτελέσματα. Ἐχει γὰρ ὁ μὲν σίδηρος τὸ τμητικόν, τὸ δὲ πῦρ τὸ καυστικόν, καὶ ἡ τομὴ μὲν τῆς τοῦ σιδήρου ἐνέργειας ἐστὶν ἀποτέλεσμα, ἡ δὲ καῦσις τοῦ πυρός· καὶ σώζεται τὸ τούτων διάφορον ἐν τῇ κεκαυμένῃ τομῇ καὶ ἐν τῇ τετμημένῃ καύσει, εἰ καὶ μήτε ἡ καῦσις τῆς τομῆς δίχα γίγνοιτο μετὰ τὴν ἔνωσιν μήτε ἡ τομὴ δίχα τῆς καύσεως· καὶ οὔτε διὰ τὸ διττὸν τῆς φυσικῆς ἐνεργείας δύο πεπυρακτωμένας μαχαίρας φαμὲν οὔτε διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς πεπυρακτωμένης μαχαίρας σύγχυσιν τῆς οὐσιώδους αὐτῶν διαφορᾶς ἐργαζόμεθα.

Οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ τῆς μὲν θεότητος αὐτοῦ ἡ θεία καὶ παντοδύναμος ἐνέργεια, τῆς δὲ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἡ καθ' ήμᾶς. Αποτέλεσμα δὲ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης τὸ κρατηθῆναι τὴν χεῖρα

τοῦ παιδὸς καὶ ἐλκυσθῆναι, τῆς δὲ θείας ἡ ζωοποίησις. Ἄλλο γὰρ τοῦτο, κάκεινο ἔτερον, εἰ καὶ ὀλλήλων ἀχώριστοι ύπάρχουσιν ἐν τῇ θεανδρικῇ ἐνέργειᾳ. Εἰ διὰ τὸ μίαν εἶναι τὴν τοῦ Κυρίου ύπόστασιν μία ἔσται καὶ ἡ ἐνέργεια, διὰ τὴν μίαν ύπόστασιν μία ἔσται καὶ ἡ οὐσία.

Καὶ πάλιν· εἰ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ Κυρίου εἴποιμεν, ἡ θείαν ταύτην λέξομεν ἡ ἀνθρωπίνην ἡ οὐδετέραν. Ἀλλ᾽ εἰ μὲν θείαν, Θεὸν αὐτὸν μόνον γυμνὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος λέξομεν. Εἰ δὲ ἀνθρωπίνην, ψὺλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον βλασφημήσομεν. Εἰ δὲ οὐδὲ θείαν οὐδὲ ἀνθρωπίνην, οὐδὲ Θεὸν οὐδὲ ἄνθρωπον, οὐδὲ τῷ Πατρὶ οὐδὲ ἡμῖν ὁμοούσιον· ἐκ γὰρ τῆς ἐνώσεως ἡ καθ' ύπόστασιν ταυτότης γέγονεν, οὐ μὴν δὲ καὶ ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων ἀνήρηται. Τῆς δὲ διαφορᾶς σωζομένης τῶν φύσεων, σωθήσονται δηλαδὴ καὶ αἱ τούτων ἐνέργειαι· οὐ γάρ ἔστι φύσις ἀνενέργητος.

Εἰ μία τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ἡ ἐνέργεια, ἡ κτιστὴ ἔσται ἡ ἄκτιστος· μέσον γὰρ τούτων οὐκ ἔστιν ἐνέργεια, ὥσπερ οὐδὲ φύσις.

Εἰ οὖν κτιστή, κτιστὴν μόνην δηλώσει φύσιν· εἰ δὲ ἄκτιστος, ἄκτιστον μόνην χαρακτηρίσει οὐσίαν. Δεῖ γὰρ πάντως κατάλληλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικά· ἀδύνατον γὰρ ἐλλιποῦς φύσεως ὑπαρξίν εἶναι. Ἡ δὲ κατὰ φύσιν ἐνέργεια οὐ τῶν ἐκτὸς ύπάρχει, καὶ δῆλον, ὅτι οὕτε εἶναι οὕτε γινώσκεσθαι τὴν φύσιν δυνατὸν ἄνευ τῆς κατά φύσιν ἐνέργειας· δι’ ὃν γὰρ ἐνέργει ἔκαστον, τὴν οἰκείαν φύσιν πιστοῦται, ὥσπερ ἔστι μὴ τρεπόμενον.

Εἰ μία Χριστοῦ ἡ ἐνέργεια, ἡ αὐτὴ τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ποιητική. Οὐδὲν δὲ τῶν ὄντων ἐν τοῖς κατὰ φύσιν μένον τὰ ἐναντία ποιεῖν δύναται· οὐ γὰρ τὸ πῦρ ψύχει καὶ θερμαίνει, οὐδὲ ξηραίνει καὶ ύγραίνει τὸ ὄντωρ. Πῶς οὖν ὁ φύσει ὧν Θεὸς καὶ φύσει γενόμενος ἀνθρωπος τά τε θαύματα καὶ τὰ πάθη μιᾶ ἐνέργεια ἐπετέλεσεν; Εἰ οὖν ἔλαβεν ὁ Χριστὸς νοῦν ἀνθρώπινον, ἥγουν ψυχὴν νοεράν τε καὶ λογικήν, διανοηθήσεται πάντως καὶ ἀεὶ διανοηθήσεται· ἐνέργεια δὲ νοῦ ἡ διάνοια. Ἀρα καὶ καθὸ ἄνθρωπος ἐνεργὴς ὁ Χριστὸς καὶ ἀεὶ ἐνεργής.

Ο δὲ μέγας ἄγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Πράξεων, δευτέρῳ λόγῳ, οὗτῳ φησίν «Οὐκ ἀν τις ἀμάρτοι καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ πρᾶξιν καλέσας· ἐν τῷ γὰρ τὰ πάντα παθεῖν ἐποίησε τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐκεῖνο ἔργον τὸν θάνατον καταλύσας καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐργασάμενος».

Εἰ πᾶσα ἐνέργεια φύσεώς τινος οὐσιώδης ὄριζεται κίνησις, ώς οἱ περὶ

ταῦτα δεινοὶ διειλήφασι, ποῦ φύσιν τις εἶδεν ἀκίνητον ἢ παντελῶς
ἀνενέργητον ἢ ἐνέργειαν εὑρηκεν οὐ φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχουσαν
κίνησιν; Μίαν δὲ φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν Θεοῦ καὶ ποιήματος οὐκ ἄν
τις εὗ φρονῶν δοίη κατὰ τὸν μακάριον Κύριλλον· οὐδὲ ζωοποιεῖ
τὸν Λάζαρον ἢ ἀνθρωπίνη φύσις, οὐδὲ δακρύει ἢ θεϊκὴ ἔξουσία·
τὸ μὲν γὰρ δάκρυον τῆς ἀνθρωπότητος ἴδιον, ἢ δὲ ζωὴ
τῆς ἐνυποστάτου ζωῆς. Άλλ’ ὅμως κοινῶς ἀμφοτέρων ἐκάτερα
διὰ τὸ ταύτὸν τῆς ὑποστάσεως. Εἰς μὲν γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ
ἐν αὐτῷ τὸ πρόσωπον, ἥτοι ἡ ὑπόστασις, ἀλλ’ ὅμως ἔχει δύο φύσεις,
τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ. Ἐκ μὲν οὖν τῆς θεότητος
ἡ δόξα φυσικῶς προϊοῦσα ἐκατέρου κοινὴ διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως
ἐγένετο ταυτότητα, ἐκ δὲ τῆς σαρκὸς τὰ ταπεινὰ ἐκατέρῳ κοινά·
εἴς γάρ ἐστι καὶ ὁ αὐτὸς ὁ τοῦτο τε κάκεινο ὄν, ἥτοι Θεὸς καὶ
ἀνθρωπος, καὶ τοῦ αὐτοῦ, τά τε τῆς θεότητος καὶ τὰ τῆς
ἀνθρωπότητος· τὰς μὲν γὰρ θεοσημίας ἡ θεότης εἰργάζετο, ἀλλ’ οὐ
δίχα τῆς σαρκός, τὰ δὲ ταπεινὰ ἡ σάρξ, ἀλλ’ οὐ χωρὶς τῆς θεότητος.
Καὶ πασχούσῃ γὰρ τῇ σαρκὶ συνημμένη ἦν ἡ θεότης ἀπαθής
διαμένουσα καὶ τὰ πάθη ἐκτελοῦσα σωτήρια, καὶ ἐνεργούσῃ
τῇ τοῦ Λόγου θεότητι συνημμένος ἦν ὁ ἄγιος νοῦς νοῶν καὶ εἰδῶς
τὰ τελούμενα.

Τῶν μὲν οὖν οἰκείων αὐχημάτων ἡ θεότης τῷ σώματι μεταδίδωσιν,
αὐτὴ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν διαμένει ἀμέτοχος. Οὐ γάρ, ὥσπερ
διὰ τῆς σαρκὸς ἡ θεότης τοῦ Λόγου ἐνήργει, οὕτω καὶ διὰ τῆς
θεότητος ἡ σάρξ αὐτοῦ ἐπασχεν· ὅργανον γὰρ ἡ σάρξ τῆς θεότητος
ἐχρημάτισεν. Εἰ καὶ τοίνυν ἔξ ἄκρας συλλήψεως οὐδὲν ὅτιοῦν
διηρημένον ἦν τῆς ἐκατέρας μορφῆς, ἀλλ’ ἐνὸς προσώπου αἱ τοῦ
παντὸς χρόνου πράξεις ἐκατέρας μορφῆς γεγόνασιν, ὅμως αὐτά,
ἄπερ ἀχωρίστως γεγένηνται, κατ’ οὐδένα τρόπον συγχέομεν, ἀλλά,
τί ποίας εἴη μορφῆς, ἐκ τῆς τῶν ἔργων ποιότητος αἰσθανόμεθα.
Ἐνεργεῖ τοίνυν ὁ Χριστὸς καθ’ ἐκατέραν αὐτοῦ τῶν φύσεων,
καὶ «ἐνεργεῖ ἐκατέρα φύσις ἐν αὐτῷ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας»,
τοῦ μὲν Λόγου κατεργαζομένου, ἄπερ ἐστὶ τοῦ Λόγου,
διὰ τὴν αὐθεντίαν καὶ ἔξουσίαν τῆς θεότητος, ὅσα ἐστὶν ἀρχικὰ
καὶ βασιλικά, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦντος, ὅσα ἐστὶ τοῦ σώματος,
πρὸς τὸ βιούλημα τοῦ ἐνωθέντος αὐτῷ Λόγου, οὗ καὶ γέγονεν ἴδιον.
Οὐ γὰρ ἀφ’ ἑαυτοῦ πρὸς τὰ φυσικὰ πάθη τὴν ὄρμὴν ἐποιεῖτο
οὐδὲ αὐτὴν ἐκ τῶν λυπηρῶν ἀφορμὴν καὶ παραίτησιν ἢ τὰ ἔξωθεν
προσπίπτοντα ἐπασχεν, ἀλλ’ ἐκινεῖτο κατὰ τὴν ἀκολουθίαν
τῆς φύσεως, τοῦ Λόγου θέλοντος καὶ παραχωροῦντος οἰκονομικῶς

πάσχειν αὐτὸν καὶ πράττειν τὰ ἴδια, ἵνα διὰ τῶν ἔργων τῆς φύσεως πιστωθῇ ἡ ἀλήθεια.

Ωσπερ δὲ ὑπὲρ οὓσιαν οὐσιώθη ἐκ Παρθένου κυηθείς, οὕτω καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπων ἐνήργει ἐπὶ ἀστάτου ὕδατος γηῖνοις ποσὶ πορευόμενος οὐ γεωθέντος τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ τῆς θεότητος ὑπερφυεῖ δυνάμει συνισταμένου πρὸς τὸ ἀδιάχυτον καὶ βάρει ὑλικῶν ποδῶν μὴ ὑπείκοντος. Οὐκ ἀνθρωπίνως γὰρ ἔπραττε τὰ ἀνθρώπινα (οὐ γὰρ ἄνθρωπος μόνον, ἀλλὰ καὶ Θεός· ὅθεν καὶ τὰ τούτου πάθη ζωοποιὰ καὶ σωτήρια), οὐδὲ θεϊκῶς ἐνήργει τὰ θεῖα (οὐ γὰρ Θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος· ὅθεν δι’ ἀφῆς καὶ λόγου καὶ τῶν τοιούτων τὰς θεοσημίας εἰργάζετο).

Εἰ δὲ λέγοι τις, ως «οὐκ ἐπ’ ἀναιρέσει τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ λέγομεν, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἀντιδιαστελλομένη τῇ θείᾳ ἐνεργείᾳ πάθος λέγεται ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, κατὰ τοῦτο μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ λέγομεν, ἐροῦμεν· κατὰ τοῦτο τὸν λόγον καὶ οἱ μίαν φύσιν λέγοντες οὐκ ἐπ’ ἀναιρέσει τῆς ἀνθρωπίνης ταύτην λέγουσιν, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἀντιδιαστελλομένη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς τὴν θείαν φύσιν παθητικὴ λέγεται. Ἡμᾶς δὲ μὴ γένοιτο τῇ πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν διαστολὴ πάθος τὴν ἀνθρωπίνην προσαγορεῦσαι κίνησιν· οὐδενὸς γάρ, καθόλου φάναι, ὑπαρξίας ἐκ παραθέσεως ἢ ἐκ συγκρίσεως γινώσκεται ἢ ὁρίζεται. Οὕτω γὰρ ὑπαλληλαίτια εὑρεθήσονται τὰ ὄντα πράγματα· εἰ γὰρ διὰ τὸ ἐνέργειαν εἶναι τὴν θείαν κίνησιν ἡ ἀνθρωπίνη πάθος ἐστί, πάντως καὶ διὰ τὸ ἀγαθὴν εἶναι τὴν θείαν φύσιν πονηρὰ ἐσται ἡ ἀνθρωπίνη· καὶ κατὰ τὴν σὺν ἀντιθέσει ἀντιστροφὴν, διὰ τὸ πάθος λέγεσθαι τὴν ἀνθρωπίνην κίνησιν ἡ θεία κίνησις ἐνέργεια λέγεται, καὶ διὰ τὸ πονηρὰν εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀγαθὴ ἐσται ἡ θεία». Καὶ πάντα δὲ τὰ κτίσματα οὕτως ἐσται πονηρά, καὶ ψεύσεται ὁ εἰπών· «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ίδοὺ καλὰ λίαν». Ἡμεῖς δέ φαμεν, ὅτι οἱ ἄγιοι πατέρες πολυτρόπως τὴν ἀνθρωπίνην ὠνόμασαν κίνησιν πρὸς τὰς ὑποκειμένας ἐννοίας· προσηγόρευσαν γὰρ αὐτὴν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ διαφορὰν καὶ κίνησιν καὶ ιδιότητα καὶ ποιότητα καὶ πάθος, οὐ κατὰ ἀντιδιαστολὴν τῆς θείας, ἀλλ’ ως συνεκτικὴν μὲν καὶ ἀναλλοίωτον δύναμιν, ἐνέργειαν δὲ ως χαρακτηριστικὴν καὶ τὴν ἐν πᾶσι τοῖς ὁμοειδέσιν ἀπαραλλαξίαν ἐμφαίνουσαν, διαφορὰν δὲ ως ἀφοριστικήν, κίνησιν δὲ ως ἐνδεικτικήν, ιδιότητα δὲ ως συστατικὴν καὶ μόνῃ αὐτῇ καὶ οὐκ ἄλλῃ προσοῦσαν, ποιότητα δὲ ως εἰδοποιόν, πάθος δὲ ως κινουμένην· πάντα γὰρ τὰ ἐκ Θεοῦ καὶ μετὰ Θεὸν πάσχει τῷ κινεῖσθαι

ώς μὴ ὄντα αὐτοκίνησις ἡ αὐτοδύναμις· οὐ κατὰ ἀντιδιαστολὴν οὖν, ως εἴρηται, ἀλλὰ κατά τὸν δημιουργικῶς αὐτοῖς ἐντεθέντα παρὰ τῆς τὸ πᾶν συστησαμένης αἰτίας λόγον· ὅθεν καὶ μετὰ τῆς θείας συνεκφωνοῦντες αὐτὴν ἐνέργειαν προσηγόρευσαν. Ό γάρ εἰπών· «Ἐνεργεῖ γάρ ἐκατέρα μορφὴ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας», τί ἔτερον πεποίηκεν ἡ ὁ εἰπών· «Καὶ γάρ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπόσιτος μείνας, ὕστερον ἐπείνασεν»· ἔδωκε γάρ τῇ φύσει, ὅτε ἥθελε, τὰ ἴδια ἐνεργεῖν· ἡ οἱ διάφορον ἐν αὐτῷ φήσαντες ἐνέργειαν ἡ οἱ διπλῆν ἡ οἱ ἄλλην καὶ ἄλλην; Ταῦτα γάρ δι’ ἀντωνυμίας δύο τὰς ἐνεργείας σημαίνουσι· καὶ δι’ ἀντωνυμίας γάρ πολλάκις ὁ ἀριθμὸς ἐνδείκνυται καὶ διὰ τοῦ εἰπεῖν θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον. Ή γάρ διαφορὰ διαφερόντων ἐστὶ διαφορά· τὰ δὲ μὴ ὄντα, πῶς διοίσουσιν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 60. Πρὸς τοὺς λέγοντας· εἰ δύο φύσεων καὶ ἐνεργειῶν ὁ ἄνθρωπος, ἀνάγκη ἐπὶ Χριστοῦ τρεῖς φύσεις καὶ τοσαύτας λέγειν τὰς ἐνεργείας.

Ο μὲν καθ’ ἔκαστα ἄνθρωπος ἐκ δύο συγκείμενος φύσεων, ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ταύτας ἀμεταβλήτους ἔχων ἐν ἑαυτῷ δύο φύσεις εἰκότως λεχθήσεται· σφῆςει γάρ ἐκατέρων καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τὴν φυσικὴν ἰδιότητα. Οὕτε γάρ τὸ σῶμα ἀθάνατον ἀλλὰ φθαρτόν, οὔτε ἡ ψυχὴ θνητὴ ἀλλ’ ἀθάνατος, οὔτε τὸ σῶμα ἀόρατον, οὔτε ἡ ψυχὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρατή, ἀλλ’ ἡ μὲν λογικὴ καὶ νοερὰ καὶ ἀσώματος, τὸ δὲ παχύ τε καὶ ὁρατὸν καὶ ἄλογον. Οὐ μιᾶς δὲ φύσεως τὰ κατ’ οὓσιαν ἀντιδιαιρούμενα· οὐ μιᾶς ἄρα οὐσίας ψυχῆς τε καὶ σῶμα.

Καὶ πάλιν· εἰ ζῶν λογικὸν θνητὸν ὁ ἄνθρωπος, πᾶς δὲ ὅρος τῶν ὑποκειμένων φύσεων ἐστὶ δηλωτικός, οὐ ταῦτὸν δὲ κατὰ τόν τῆς φύσεως λόγον τὸ λογικὸν τῷ θνητῷ, οὐκ ἄρα μιᾶς φύσεως εἴη ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν τοῦ οἰκείου ὄρισμοῦ κανόνα. Εἰ δὲ λέγοιτο ποτε μιᾶς φύσεως ὁ ἄνθρωπος, ἀντὶ τοῦ εἰδούς τὸ τῆς φύσεως παραλαμβάνεται ὄνομα λεγόντων ἡμῶν, ὅτι οὐ διαλλάττει ἄνθρωπος ἀνθρώπου κατά τινα φύσεως διαφοράν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν σύστασιν ἔχοντες πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐκ ψυχῆς συντεθειμένοι καὶ σώματος καὶ δύο ἔκαστος φύσεις τελοῦντες ὑφ’ ἔνα πάντες ὄρισμὸν ἀνάγονται. Καὶ οὐ παράλογον τοῦτο, ὅπότε καὶ πάντων τῶν κτιστῶν, ως γενητῶν, μίαν φύσιν ὁ Ἱερὸς Ἀθανάσιος ἔφησεν ἐν τῷ κατὰ τῶν βλασφημούντων τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὐτωσὶ λέγων· «὾τι δὲ ἄνω τῆς κτίσεώς ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἄλλο μὲν παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν,

ἴδιον δὲ τῆς θεότητος, ἔξεστι πάλιν συνιδεῖν». Πᾶν γάρ, ὃ κοινῶς καὶ ἐν πολλοῖς θεωρεῖται, οὐ τινὶ μὲν πλέον, τινὶ δὲ ἔλαττον ὑπάρχον, οὐσίᾳ ὀνομάζεται.

Ἐπεὶ οὖν πᾶς ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ἐστι συντεθειμένος καὶ σώματος, κατὰ τοῦτο μία φύσις τῶν ἀνθρώπων λέγεται. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Κυρίου οὐ λέγειν δυνάμεθα μίαν φύσιν· αἴ τε γὰρ φύσεις σώζουσι καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν ἐκάστη τὴν φυσικὴν ἰδιότητα, καὶ εἶδος Χριστῶν οὐκ ἔστι εὑρεῖν.

Οὐ γὰρ ἐγένετο ἄλλος Χριστὸς ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, Θεός τε καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός.

Καὶ πάλιν· Οὐ ταύτον ἔστι τὸ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐν καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐν. Τὸ μὲν γὰρ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐν τὴν ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἀπαραλλαξίαν ἐνδείκνυται· τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐν αὐτῷ τὸ εἶναι αὐτῶν λυμαίνεται εἰς ἀνυπαρξίαν αὐτὰ παντελῇ ἄγον· ἡ γὰρ τὸ ἐν εἰς τὴν τοῦ ἑτέρου μεταποιηθήσεται οὐσίαν ἡ ἔξ ἑτέρων ἔτερον γενήσεται καὶ ἀμφότερα τραπήσονται, ἡ ἐπὶ τῶν ἰδίων ὅρων μένοντα δύο φύσεις ἔσονται· οὐ γὰρ ταύτον κατ' οὐσίας λόγον τὸ σῶμα τῷ ἀσωμάτῳ. Οὐκ ἀνάγκη τοίνυν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου μίαν φύσιν λέγοντας, οὐ διὰ τὸ ταύτὸν τῆς οὐσιώδους ποιότητος ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῶν ὑπὸ τὸ εἶδος ἀναγομένων ἀτόμων μίαν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ φύσιν λέγειν, ἐνθα εἶδος περιεκτικὸν πολλῶν ὑποστάσεων οὐκ ἔστιν.

Ἐτι δὲ πᾶσα σύνθεσις ἐκ τῶν προσεχῶς συντεθέντων συντεθεῖσθαι λέγεται· οὐ γὰρ λέγομεν τὸν οἶκον ἐκ γῆς καὶ ὕδατος συντεθεῖσθαι, ἀλλ' ἐκ πλίνθου καὶ ξύλων. Ἐπεὶ ἀνάγκη καὶ τὸν ἄνθρωπον λέγειν ἐκ πέντε τούλαχιστον συγκεῖσθαι φύσεων, ἐκ τε τῶν τεσσάρων στοιχείων καὶ ψυχῆς. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ τὰ μέρη τῶν μερῶν σκοποῦμεν, ἀλλὰ τὰ προσεχῶς συντεθέντα, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα.

Ἐτι δὲ εἰ δύο φύσεις τὸν ἄνθρωπον λέγοντες τρεῖς φύσεις ἐπί Χριστοῦ λέγειν ἀναγκασθησόμεθα, καὶ ὑμεῖς ἐκ δύο φύσεων τὸν ἄνθρωπον λέγοντες ἐκ τριῶν τὸν Χριστόν δογματίζετε φύσεων· ὁμοίως καὶ περὶ ἐνεργειῶν· κατάλληλον γάρ ἀνάγκη τῇ φύσει τὴν ἐνέργειαν εῖναι. Ὁτι δέ δύο φύσεων ὁ ἄνθρωπος λέγεται τε καὶ ἔστι, μάρτυς ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Φύσεις μέν γάρ δύο», φάσκων, «Θεός καὶ ἄνθρωπος· ἐπεὶ καὶ ψυχή καὶ σῶμα». Καί ἐν τῷ περὶ βαπτίσματος δέ λόγῳ τοιάδε φησί· «Διττῶν δέ ὄντων ἡμῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ τῆς μέν ὁρατῆς τῆς δέ ἀοράτου φύσεως, διττή καὶ ἡ κάθαρσις

δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 61. Περί τοῦ τεθεῶσθαι τήν φύσιν τῆς τοῦ Κυρίου σαρκός καὶ τό θέλημα.

Χρὴ εἰδέναι, ώς οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ἢ σύγχυσιν ἢ σὰρξ τοῦ Κυρίου τεθεῶσθαι λέγεται καὶ «όμόθεος» καὶ Θεὸς γενέσθαι, ὡς φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Ὥν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη», καὶ «θαρρῶ λέγειν ὄμόθεον», καὶ «ἄνθρωπον γενέσθαι τὸ χρῖσαν καὶ Θεὸν τὸ χριόμενον». Ταῦτα γὰρ οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως, ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκονομικὴν ἔνωσιν, τὴν καθ' ὑπόστασιν λέγω, καθ' ἣν ἀδιασπάστως τῷ Θεῷ Λόγῳ ἥνωται, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν φύσεων περιχώρησιν, ὡς φαμεν καὶ τὴν τοῦ σιδήρου πύρωσιν· ὥσπερ γὰρ τὴν ἐνανθρώπησιν χωρὶς μεταβολῆς καὶ τροπῆς ὄμολογοῦμεν, οὕτω καὶ τὴν θέωσιν γενέσθαι τῆς σαρκὸς δοξάζομεν. Οὔτε γὰρ διότι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τῶν ὅρων ἔξεστη τῆς οἰκείας θεότητος οὔτε τῶν προσόντων αὐτῇ θεοπρεπῶν αὐχημάτων, οὔτε μὴν ἡ σὰρξ θεωθεῖσα τῆς οἰκείας ἐτράπη φύσεως ἢ τῶν αὐτῆς φυσικῶν ἴδιωμάτων. Μεμενήκασι γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν αἱ φύσεις ἀσύμφυρτοι καὶ αἱ τούτων ἰδιότητες ἀλώβητοι. Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου σὰρξ τὰς θείας ἐνεργείας ἐπλούτησε διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον ἀκραιφνεστάτην ἔνωσιν, ἥτοι τὴν καθ' ὑπόστασιν, οὐδαμῶς τῶν κατὰ φύσιν ιδίων ὑποστᾶσα ἔκπτωσιν· οὐ γὰρ κατ' οἰκείαν ἐνέργειαν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἥνωμένον αὐτῇ Λόγον τὰ θεῖα ἐνήργει, τοῦ Λόγου δι' αὐτῆς τὴν οἰκείαν ἐνδεικνυμένου ἐνέργειαν. Καίει μὲν γὰρ ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος, οὐ φυσικῷ δὲ λόγῳ τὴν καυστικὴν κεκτημένος ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐκ τῆς πρὸς τὸ πῦρ ἐνώσεως τοῦτο κεκτημένος. Ἡ αὐτὴ τοιγαροῦν θνητή τε ἦν δι' ἑαυτὴν καὶ ζωοποιὸς διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν. Όμοίως καὶ τὴν τοῦ θελήματος θέωσιν οὐχ ως μεταβληθείσης τῆς φυσικῆς κινήσεως λέγομεν, ἀλλ' ως ἥνωμένης τῷ θείῳ αὐτοῦ καὶ παντοδυνάμῳ θελήματι, καὶ γεγονότος Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντος θέλημα· ὅθεν θέλων μὲν λαθεῖν οὐκ ἡδυνήθη δι' ἑαυτοῦ εὐδοκήσαντος τοῦ Θεοῦ Λόγου δειχθῆναι ἐν αὐτῷ ἀληθῶς ὑπάρχον τὸ ἀσθενὲς τοῦ ἀνθρωπίνου θελήματος, θέλων δὲ τὴν τοῦ λεπροῦ ἐνήργησε κάθαρσιν διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα ἔνωσιν. Ιστέον δέ, ως ἡ θέωσις τῆς φύσεως καὶ τοῦ θελήματος ἐμφαντικώτατον καὶ δεικτικώτατόν ἐστι τῶν τε δύο φύσεων

καὶ τῶν δύο θελημάτων· ὕσπερ γὰρ ἡ πύρωσις οὐ μεταβάλλει τὴν τοῦ πυρωθέντος φύσιν εἰς τὴν τοῦ πυρός, ἀλλὰ δηλοῖ τό τε πυρωθὲν καὶ τὸ πυρῶσαν, καὶ οὐχ ἐνός, ἀλλὰ δύο ἔστι δηλωτικόν, οὕτω καὶ ἡ θέωσις οὐ μίαν φύσιν ἀποτελεῖ σύνθετον, ἀλλὰ τὰς δύο καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν. Φησὶ γοῦν ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «὾ν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη» «ῶν» γὰρ εἰπὼν, καὶ «τὸ μὲν» καὶ «τὸ δὲ» δύο ἔδειξεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 62. Ἐτι περὶ θελημάτων καὶ αὐτεξουσίων νοῶν τε καὶ γνώσεων καὶ σοφιῶν

Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον λέγοντες τὸν Χριστὸν πάντως πάντα δώσομεν, τά τε τοῦ Πατρὸς φυσικὰ τά τε τῆς μητρός· γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, ἵνα τὸ νικηθὲν νικήσῃ. Οὐκ ἀδύνατος γὰρ ἦν ὁ τὰ πάντα δυνάμενος καὶ τῇ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει ἐξελέσθαι τοῦ τυραννοῦντος τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ’ ἦν ἐγκλήματος τῷ τυραννοῦντι ὑπόθεσις ἄνθρωπον νικήσαντι καὶ ὑπὸ Θεοῦ βιασθέντι. Αὐτὸν οὖν τὸν πεσόντα νικητὴν ἀναδεῖξαι βουληθεὶς ὁ συμπαθὴς Θεὸς καὶ φιλάνθρωπος, ἄνθρωπος γίνεται τῷ ὄμοιῷ τὸ ὅμιον ἀνακαλούμενος.

Ὅτι δὲ λογικὸν καὶ νοερὸν ζῶν ό ἄνθρωπος, οὐδεὶς ἀντερεῖ.

Πῶς οὖν ἄνθρωπος γέγονεν, εἰ σάρκα ἄψυχον ἢ ψυχὴν ἄνουν ἀνέλαβεν; Οὐ τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος. Τί δὲ καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀπωνάμεθα τοῦ πρωτοπαθήσαντος μὴ σεσωσμένου μηδὲ τῇ συναφείᾳ τῆς θεότητος ἀνακεκαινισμένου τε καὶ νενευρωμένου; «Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον».

Ἀναλαμβάνει τοίνυν ὅλον τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ τούτου κάλλιστον ὑπὸ ἀρρωστίαν πεσόν, ἵνα ὅλῳ τὴν σωτηρίαν χαρίσηται.

Νοῦς δὲ ἄσοφος ἐστερημένος τε γνώσεως οὐκ ἀν εἴη ποτέ· εἰ γὰρ ἀνενέργητος καὶ ἀκίνητος, καὶ ἀνύπαρκτος πάντως.

Τὸ κατ' εἰκόνα ἀνακαινίσαι βουλόμενος ό Θεὸς Λόγος γέγονεν ἄνθρωπος. Τί δὲ τὸ κατ' εἰκόνα εἰ μὴ ό νοῦς; Τὸ κρεῖττον οὖν παρεὶς τὸ χεῖρον ἀνέλαβε; Νοῦς γὰρ ἐν μεταιχμίῳ ἔστι Θεοῦ καὶ σαρκός, τῆς μὲν ως σύνοικος, τοῦ Θεοῦ δὲ ως εἰκών. Νοῦς οὖν νοῖ μίγνυται, καὶ μεσιτεύει νοῦς Θεοῦ καθαρότητι καὶ σαρκὸς παχύτητι· εἰ γὰρ ψυχὴν ἄνουν ό Κύριος ἀνέλαβεν, ἀλόγου ζώου ψυχὴν ἀνέλαβεν.

Εἰ δέ, ὅτι σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον, ἔφη ό Εὐαγγελιστής, ιστέον ως παρὰ τῇ Ἅγιᾳ Γραφῇ ποτὲ μὲν ψυχὴ λέγεται ό ἄνθρωπος ως τὸ «ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς εἰσῆλθεν Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον»,

ποτὲ δὲ σὰρξ ὡς τὸ» ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ». Οὐ σὰρξ τοίνυν ἄψυχος οὐδὲ ἄνους, ἀλλ’ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. Φησὶ γοῦν αὐτός: «Τί με δέρεις ἄνθρωπον, δις τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα;» Ἀνέλαβε τοίνυν σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἡγεμονικῇ μὲν τῆς σαρκός, ἡγεμονευομένῃ δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος.

Εἶχε μὲν οὖν φυσικῶς καὶ ὡς Θεὸς καὶ ὡς ἄνθρωπος τὸ θέλειν, εἴπετο δὲ καὶ ὑπετάσσετο τῷ αὐτοῦ θελήματι τό ἀνθρώπινον μὴ κινούμενον γνώμῃ ἴδιᾳ, ἀλλὰ ταῦτα θέλον, ἢ τὸ θεῖον αὐτοῦ ἥθελε θέλημα. Παραχωρούσης γὰρ τῆς θείας θελήσεως ἔπασχε τὰ ἴδια φυσικῶς. Ὄτε μὲν γὰρ παρητεῖτο τὸν θάνατον, φυσικῶς τῆς θείας αὐτοῦ θελησάσης θελήσεως καὶ παραχωρησάσης παρητήσατο τὸν θάνατον, ἡγωνίασέ τε καὶ ἐδειλίασε.

Καὶ ὅτε ἥθελεν ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις αἱρεῖσθαι τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ θέλησιν τὸν θάνατον, ἐκούσιον αὐτῇ τὸ πάθος ἐγίνετο· οὐ γὰρ καθὸ Θεὸς μόνον ἔκουσίως ἔαυτὸν παρέδωκεν εἰς θάνατον, ἀλλὰ καὶ καθὸ ἄνθρωπος· ὅθεν τὴν κατὰ τοῦ θανάτου τόλμαν καὶ ἡμῖν ἔχαρίσατο.

Οὗτοι γοῦν πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους φησί· «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο»· δηλονότι ὡς ἄνθρωπος τὸ ποτήριον πίνειν ἔμελλεν, οὐ γὰρ ὡς Θεός. Ὡς ἄνθρωπος τοίνυν θέλει τὸ ποτήριον παρελθεῖν· ταῦτα τῆς φυσικῆς δειλίας τὰ ῥήματα. «Πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν γινέσθω θέλημα», ἥτοι καθ’ ὃ σοῦ ἐτεροούσιός είμι, «ἀλλὰ τὸ σὸν» ἥτοι, τὸ ἐμὸν καὶ σόν, καθ’ ὃ σοί πέφυκα ὄμοούσιος· ταῦτα τῆς εὐτολμίας τὰ ῥήματα. Πρότερον γὰρ τῆς φυσικῆς ἀσθενείας πειραθεῖσα κατ’ αἰσθησιν τὴν ἐπὶ τῷ χωρισμῷ τοῦ σώματος καὶ φυσικὴν συμπάθειαν παθοῦσα ἡ τοῦ Κυρίου ψυχὴ ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπου γενομένου κατ’ εὐδοκίαν αὐτοῦ, αὖθις τῷ θείῳ νευρωθεῖσα θελήματι τοῦ θανάτου καταθαρρύνεται. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ αὐτὸς ὅλος ἦν Θεὸς μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ ὅλος ἄνθρωπος μετὰ τῆς αὐτοῦ θεότητος, αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἐν ἔαυτῷ καὶ δι’ ἔαυτοῦ ὑπέταξε τὸ ἀνθρώπινον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τύπον ἡμῖν ἔαυτὸν ἄριστον καὶ ὑπογραμμὸν διδοὺς καὶ ὑπήκοος τῷ Πατρὶ γέγονεν.

Αὐτεξουσίως δὲ ἥθελε τῷ τε θείῳ καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ θελήματι· πάσῃ γὰρ λογικῇ φύσει πάντως ἐμπέφυκε τὸ αὐτεξουσιον θέλημα. Εἰς τί γὰρ ἔξει τὸ λογικὸν μὴ αὐτεξουσίως λογιζομένη; Τὴν μὲν γὰρ φυσικὴν ὄρεξιν καὶ τοῖς ἀλόγοις ζῷοις ὁ Δημιουργὸς ἐνέσπειρε πρὸς σύστασιν τῆς οἰκείας φύσεως αὐτὰ ἄγουσαν· λόγου γὰρ

άμοιροῦντα οὐ δύναται ἄγειν, ἀλλ' ἄγεται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὁρέξεως.
Ὄθεν ἄμα ἡ ὁρέξις γένηται, εὐθέως καὶ ἡ πρὸς τὴν πρᾶξιν ὄρμη·
οὐ γὰρ λόγῳ ἢ βουλῇ ἢ σκέψει ἢ κρίσει κέχρηται. Ὄθεν οὔτε
ώς ἀρετὴν μετιόντα ἐπαινεῖται καὶ μακαρίζεται οὕτε ως κακίαν
πράττοντα κολάζεται. Ἡ δὲ λογικὴ φύσις ἔχει μὲν τὴν φυσικὴν ὁρέξιν
κινουμένην, ὑπὸ δὲ τοῦ λόγου ἀγομένην τε καὶ ὥρμιζομένην
ἐπὶ τῶν φυλασσόντων τὸ κατὰ φύσιν· τοῦ γὰρ λόγου τὸ προτέρημα
τοῦτο ἐστιν, ἡ αὐτεξούσιος θέλησις, ἥντινα φυσικὴν ἐν τῷ λογικῷ
φαμεν κίνησιν. Διὸ καὶ ως ἀρετὴν μετιοῦσα ἐπαινεῖται
καὶ μακαρίζεται καὶ ως κακίαν μετιοῦσα κολάζεται.

Ωστε ἥθελε μὲν αὐτεξουσίως κινουμένη ἡ τοῦ Κυρίου ψυχή,
ἀλλ' ἐκεῖνα αὐτεξουσίως ἥθελεν, ἀ τοῦ θέλησις ἥθελε
θέλειν αὐτήν· οὐ γὰρ νεύματι τοῦ Λόγου ἡ σάρξ ἐκινεῖτο (καὶ Μωσῆς
γὰρ καὶ πάντες οἱ ἄγιοι νεύματι θείῳ ἐκινοῦντο), ἀλλ' ὁ αὐτὸς εἰς ὃν
Θεός τε καὶ ἀνθρωπος κατά τε τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἥθελε
θέλησιν. Διὸ οὐ γνώμῃ, φυσικὴ δὲ μᾶλλον δυνάμει αἱ δύο τοῦ Κυρίου
θελήσεις διέφερον ἀλλήλων. Ἡ μὲν γὰρ θεία αὐτοῦ θέλησις ἄναρχός
τε ἦν καὶ παντούργος, ἐπομένην ἔχουσα τὴν δύναμιν καὶ ἀπαθής,
ἡ δὲ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ θέλησις ἀπὸ χρόνου τε ἥρξατο καὶ αὐτὴ
τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ὑπέμεινε καὶ φυσικῶς
οὐ παντοδύναμος ἦν, ως δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀληθῶς καὶ κατὰ φύσιν
γενομένη καὶ παντοδύναμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 63. Περὶ τῆς θεανδρικῆς ἐνεργείας

Ο μακάριος Διονύσιος «καινὴν τινα θεανδρικὴν ἐνέργειαν» φήσας
τὸν Χριστὸν «ἡμῖν πεπολιτευμένον», οὐκ ἀναιρῶν τὰς φυσικὰς
ἐνεργείας μίαν ἐνέργειαν ἐκ τε τῆς ἀνθρωπίνης καὶ τῆς θείας
γεγενημένην φησίν –οὕτω γὰρ ἀν καὶ μίαν φύσιν εἴποιμεν καινὴν,
ἐκ θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως γεγενημένην· «ὦν γὰρ ἡ ἐνέργεια
μία, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία» κατὰ τοὺς ἀγίους πατέρας, ἀλλὰ
θέλων δεῖξαι τὸν καινὸν καὶ ἀπόρρητον τρόπον τῆς τῶν φυσικῶν
τοῦ Χριστοῦ ἐνεργειῶν ἐκφάνσεως τῷ ἀπόρρητῷ τρόπῳ
τῆς εἰς ἄλληλα τῶν Χριστοῦ φύσεων περιχωρήσεως προσφόρως
καὶ τὴν κατὰ ἀνθρωπὸν αὐτοῦ πολιτείαν ξένην καὶ παράδοξον
καὶ τῇ φύσει τῶν ὄντων ἄγνωστον καὶ τὸν τρόπον
τῆς κατὰ τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν ἀντιδόσεως· οὐ διηρημένας γάρ
φαμεν τὰς ἐνεργείας οὐδὲ διηρημένως ἐνεργούσας τὰς φύσεις,
ἀλλ' ἡνωμένας, ἐκάστην μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ἐνεργούσαν
τοῦθ' ὅπερ ἴδιον ἔσχηκεν. Οὕτε γὰρ τὰ ἀνθρώπινα ἀνθρωπίνως

ένήργησεν –ού γάρ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος– οὐδὲ τὰ θεῖα κατὰ Θεὸν μόνον –ού γάρ ἦν γυμνὸς Θεός–, ἀλλὰ Θεὸς ὁμοῦ ὑπάρχων καὶ ἄνθρωπος. Ὡσπερ γάρ τῶν φύσεων τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἐπιστάμεθα, οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν θελημάτων τε καὶ ἐνεργειῶν.

Ιστέον τοιγαροῦν, ως ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ποτὲ μὲν ως ἐπὶ δύο φύσεων τὸν λόγον ποιούμεθα, ποτὲ δὲ ως ἐφ' ἐνὸς προσώπου, καὶ τοῦτο δὲ κάκεινο εἰς μίαν ἀναφέρεται ἔννοιαν· αἱ γὰρ δύο φύσεις εἴς ἐστι Χριστός, καὶ ὁ εἴς Χριστὸς δύο φύσεις ἐστί. Ταῦτὸν οὖν ἐστιν εἰπεῖν· ἐνεργεῖ ὁ Χριστὸς καθ' ἐκατέραν τῶν αὐτοῦ δύο φύσεων, καὶ ἐνεργεῖ ἐκατέρα φύσις ἐν τῷ Χριστῷ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. Κοινωνεῖ τοίνυν ἡ μὲν θεία φύσις τῇ σαρκὶ ἐνεργούσῃ διὰ τὸ εὐδοκίᾳ τῆς θείας θελήσεως παραχωρεῖσθαι πάσχειν καὶ πράττειν τὰ ἴδια καὶ διὰ τὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς σαρκὸς πάντως εἶναι σωτήριον, ὅπερ οὐ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἐστίν, ἀλλὰ τῆς θείας. Ἡ δὲ σὰρξ τῇ θεότητι τοῦ Λόγου ἐνεργούσῃ διὰ τε τὸ ώς δι' ὄργάνου τοῦ σώματος τὰς θείας ἐκτελεῖσθαι ἐνεργείας καὶ διὰ τὸ ἔνα εἶναι τὸν ἐνεργοῦντα θεϊκῶς τε ἄμα καὶ ἀνθρωπίνως. Εἰδέναι γάρ χρή, ως ὁ ἄγιος αὐτοῦ νοῦς καὶ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἐνεργεῖ ἐνεργείας, νοῶν καὶ γινώσκων, ὅτι ἐστὶ Θεοῦ νοῦς καὶ ὅτι ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς κτίσεως, καὶ μεμνημένος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ διατριβῶν τε καὶ παθῶν, κοινωνεῖ δὲ ἐνεργούσῃ τῇ τοῦ Λόγου θεότητι καὶ διεπούσῃ καὶ κυβερνώσῃ τὸ πᾶν, νοῶν καὶ γινώσκων καὶ διέπων οὐχ ως ψιλὸς ἀνθρώπου νοῦς, ἀλλ' ως Θεῷ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένος καὶ Θεοῦ νοῦς χρηματίσας.

Τοῦτο οὖν δηλοῖ ἡ θεανδρικὴ ἐνέργεια, ὅτι ἀνδρωθέντος Θεοῦ, ἥγουν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ ἐνέργεια θεία ἦν, ἥγουν τεθεωμένη καὶ οὐκ ἄμοιρος τῆς θείας αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ ἡ θεία αὐτοῦ ἐνέργεια οὐκ ἄμοιρος τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ ἐνεργείας, ἀλλ' ἐκατέρα σὺν τῇ ἐτέρᾳ θεωρουμένη. Λέγεται δὲ ὁ τρόπος οὗτος περίφρασις, ὅταν τις δύο τινὰ διὰ μιᾶς περιλάβῃ λέξεως. Ὡσπερ γάρ μίαν τὴν τετμημένην καῦσιν λέγομεν καὶ τὴν κεκαυμένην τομὴν τῆς πεπυρακτωμένης μαχαίρας, ἄλλην δὲ ἐνέργειάν φαμεν τὴν τομὴν καὶ ἄλλην τὴν καῦσιν, καὶ ἄλλης καὶ ἄλλης φύσεως, τοῦ μὲν πυρὸς τὴν καῦσιν, τοῦ δὲ σιδήρου τὴν τομήν, οὕτω καὶ μίαν τοῦ Χριστοῦ θεανδρικὴν ἐνέργειαν λέγοντες δύο τὰς ἐνέργειας νοοῦμεν τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ, τῆς μὲν θεότητος αὐτοῦ τὴν θείαν, τῆς δέ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ

τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 64. Περὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν
Ὦμολογοῦμεν δέ, ὅτι πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη
τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλαβεν. Ὄλον γὰρ τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντα
τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλαβε πλὴν τῆς ἀμαρτίας· αὕτη γὰρ οὐ φυσική
ἐστιν οὐδὲ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἡμῖν ἐνσπαρεῖσα, ἀλλ’ ἐκ τῆς
τοῦ διαβόλου ἐπισπορᾶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ αὐτεξουσίῳ προαιρέσει
ἐκουσίως συνισταμένη, οὐ βίᾳ ἡμῶν κρατοῦσα. Φυσικὰ δὲ καὶ
ἀδιάβλητα πάθη εἰσὶ τὰ οὐκ ἐφ’ ἡμῖν, ὅσα ἐκ τῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει
κατακρίσεως εἰς τὸν ἀνθρώπινον εἰσῆλθε βίον· οἶον πεῖνα, δίψα,
κόπος, πόνος, τὸ δάκρυον, ἡ φθορά, ἡ τοῦ θανάτου παραίτησις,
ἡ δειλία, ἡ ἀγωνία (ἐξ ᾧς οἱ ἰδρῶτες, οἱ θρόμβοι τοῦ αἷματος),
ἡ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ὑπὸ τῶν ἀγγέλων βοήθεια καὶ
τὰ τοιαῦτα, ἃτινα πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις φυσικῶς ἐνυπάρχουσι.
Πάντα τοίνυν ἀνέλαβεν, ἵνα πάντα ἀγιάσῃ. Ἐπειράσθη καὶ ἐνίκησεν,
ἵνα ἡμῖν τὴν νίκην πραγματεύσηται καὶ δῷ τῇ φύσει δύναμιν νικᾶν
τὸν ἀντίπαλον, ὅπως ἡ φύσις ἡ πάλαι νικηθεῖσα, δι’ ὃν προσβολῶν
ἐνικήθη, διὰ τούτων νικήσῃ τὸν πάλαι νικήσαντα.
Ο μὲν οὖν πονηρὸς ἔξωθεν προσέβαλεν οὐ διὰ λογισμῶν,
ῶσπερ καὶ τῷ Ἀδάμ· κάκείνῳ γὰρ οὐ διὰ λογισμῶν,
ἀλλὰ διὰ τοῦ ὄφεως. Ο δὲ Κύριος τὴν προσβολὴν ἀπεκρούσατο
καὶ ως καπνὸν διέλυσεν, ἵνα προσβαλόντα αὐτῷ τὰ πάθη
καὶ νικηθέντα καὶ ἡμῖν εὐκαταγώνιστα γένηται καὶ οὗτος
ὁ νέος Ἀδάμ τὸν παλαιὸν ἀνασώσηται.
Ἀμέλει τὰ φυσικὰ ἡμῶν πάθη κατὰ φύσιν καὶ ὑπὲρ φύσιν ἥσαν
ἐν τῷ Χριστῷ. Κατὰ φύσιν μὲν γὰρ ἐκινεῖτο ἐν αὐτῷ, ὅτε παρεχώρει
τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ ἴδια· ὑπὲρ φύσιν δέ, ὅτε οὐ προηγεῖτο
ἐν τῷ Κυρίῳ τῆς θελήσεως τὰ φυσικά· οὐδὲν γὰρ ἡναγκασμένον
ἐπ’ αὐτοῦ θεωρεῖται, ἀλλὰ πάντα ἐκούσια· θέλων γὰρ ἐπείνασε,
θέλων ἐδίψησε, θέλων ἐδειλίασε, θέλων ἀπέθανεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 65. Περὶ ἀγνοίας καὶ δουλείας
Δεῖ γινώσκειν, ὅτι τὴν μὲν ἀγνοοῦσαν καὶ δούλην ἀνέλαβεν φύσιν·
καὶ γὰρ δούλη ἐστὶν ἡ ἀνθρώπου φύσις τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν Θεοῦ
καὶ οὐκ ἔχει τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν. «Ἐὰν οὖν» κατὰ τὸν
Θεολόγον Γρηγόριον «χωρίσης τὸ ὄρώμενον τοῦ νοούμενου»,
δούλη τε λέγεται καὶ ἀγνοοῦσα ἡ σάρξ, διὰ δὲ τὴν τῆς ὑποστάσεως
ταυτότητα καὶ τὴν ἀδιάσπαστον ἔνωσιν κατεπλούτησεν

ἡ τοῦ Κυρίου ψυχὴ τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν ὡς καὶ τὰς λοιπὰς θεοσημίας. Ὡσπερ γάρ ἡ σάρξ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν οὐκ ἔστι ζωοποιός, ἡ δὲ τοῦ Κυρίου σάρξ ἐνωθεῖσα καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ τῷ Θεῷ Λόγῳ τῆς μὲν κατὰ φύσιν θνητότητος οὐκ ἀπέστη, ζωοποιὸς δὲ γέγονε διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν καὶ οὐ δυνάμεθα λέγειν, ὅτι οὐκ ἦν καὶ ἔστιν ἀεὶ ζωοποιός· οὕτως ἡ μὲν ἀνθρωπίνῃ φύσις οὐσιωδῶς οὐ κέκτηται τῶν μελλόντων τὴν γνῶσιν, ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ψυχὴ διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον ἐνωσιν καὶ τὴν ὑποστατικὴν ταυτότητα κατεπλούτησεν, ὡς ἔφην, μετὰ τῶν λοιπῶν θεοσημιῶν καὶ τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν.

Ιστέον δέ, ὅτι οὗτε δοῦλον αὐτὸν λέγειν δυνάμεθα· τὸ γάρ τῆς δουλείας καὶ τῆς δεσποτείας ὄνομα οὐ φύσεώς εἰσι γνωρίσματα, ἀλλὰ τῶν πρός τι, ὥσπερ τὸ τῆς πατρότητος καὶ τῆς νιότητος.

Ταῦτα γάρ οὐκ οὐσίας, ἀλλὰ σχέσεώς εἰσι δηλωτικά. Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τῆς ἀγνοίας εἴπομεν, ὅτι, ἐὰν ισχναῖς ἐπινοίαις, ἥτοι νοῦ λεπταῖς φαντασίαις διέληγε τὸ κτιστὸν ἐκ τοῦ ἀκτίστου, δούλη ἔστιν ἡ σάρξ, εἰ μὴ ἦνωτο τῷ Θεῷ Λόγῳ· ἄπαξ δὲ ἐνωθεῖσα καθ' ὑπόστασιν πᾶς ἔσται δούλη; Εἰς γάρ ὧν ὁ Χριστὸς, οὐ δύναται δοῦλος ἐαυτοῦ εῖναι καὶ Κύριος· ταῦτα γάρ οὐ τῶν ἀπλῶς λεγομένων εἰσίν, ἀλλὰ πρὸς ἔτερον. Τίνος οὖν ἔσται δοῦλος; Τοῦ Πατρός; Οὐκοῦν οὐ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ τοῦ Υἱοῦ εἰσιν, εἴπερ τοῦ Πατρός ἔστι δοῦλος, ἐαυτοῦ δὲ οὐδαμῶς. Πῶς δὲ περὶ ἡμῶν λέγει ὁ ἀπόστολος· «὾στε οὐκέτι εἴ δοῦλος, ἀλλ’ υἱός», δι’ αὐτοῦ υἱοθετηθέντων, εἴπερ αὐτὸς δοῦλός ἔστι; Προσηγορικῶς οὖν λέγεται δοῦλος οὐκ αὐτὸς ὧν τοῦτο, δι’ ἡμᾶς δὲ δούλου μορφὴν εἰληφὼς καὶ δοῦλος μεθ’ ἡμῶν κεκλημένος. Απαθῆς γάρ ὧν δι’ ἡμᾶς ἐδούλευσε πάθεσι καὶ διάκονος τῆς ἡμῶν σωτηρίας γέγονεν.

Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὸν δοῦλον διστῶσι τὸν ἑνα Χριστὸν εἰς δύο καθάπερ Νεστόριος. Ἡμεῖς δὲ Δεσπότην αὐτόν φαμεν καὶ Κύριον πάσης τῆς κτίσεως, τὸν ἑνα Χριστόν, τὸν αὐτὸν Θεόν τε δόμον καὶ ἀνθρωπον, καὶ πάντα εἰδέναι· «ἐν αὐτῷ γάρ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 66. Περὶ προκοπῆς

Προκόπειν δὲ λέγεται «σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι», τῇ μὲν ἡλικίᾳ αὖξων, διὰ δὲ τῆς αὐξήσεως τῆς ἡλικίας τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ σοφίαν εἰς φανέρωσιν ἄγων· ἔτι δὲ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι προκοπὴν καὶ τὴν τελείωσιν τῆς τοῦ Πατρὸς εὐδοκίας,

ῆγουν τὴν τῶν ἀνθρώπων θεογνωσίαν τε καὶ σωτηρίαν οἰκείαν προκοπὴν ποιούμενος καὶ οἰκειούμενος πανταχοῦ τὸ ἡμέτερον. Οἱ δὲ προκόπτειν αὐτὸν λέγοντες σοφίᾳ καὶ χάριτι, ὡς προσθήκην τούτων δεχόμενον, οὐκ ἐξ ἄκρας ὑπάρξεως τῆς σαρκὸς γεγενῆσθαι τὴν ἔνωσιν λέγουσιν, οὐδὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν πρεσβεύουσι, Νεστορίῳ δὲ τῷ ματαιόφρονι πειθόμενοι, σχετικὴν ἔνωσιν καὶ ψιλὴν ἐνοίκησιν τερατεύονται, «μὴ γινώσκοντες, μήτε ἢ λέγουσι μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται».

Εἰ γὰρ ἀληθῶς ἡνάθη τῷ Θεῷ Λόγῳ ἡ σὰρξ ἐξ ἄκρας ὑπάρξεως, μᾶλλον δὲ ἐν αὐτῷ ὑπῆρξε καὶ τὴν ὑποστατικὴν πρὸς αὐτὸν ἔσχε ταυτότητα, πῶς οὐ τελείως κατεπλούτησε πᾶσαν σοφίαν καὶ χάριν; Οὐκ αὐτὴ τῆς χάριτος μεταλαμβάνουσα, οὐδὲ κατὰ χάριν τῶν τοῦ Λόγου μετέχουσα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν τῶν τε ἀνθρωπίνων τῶν τε θείων τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ γεγονότων, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς ἦν Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπος, τὴν χάριν καὶ τὴν σοφίαν καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὴν πληρότητα τῷ κόσμῳ πηγάζουσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 67. Περὶ δειλίας

Τὸ τῆς δειλίας ὄνομα διπλῆν ἔχει τὴν ἔννοιαν. Ἔστι γὰρ δειλία φυσικὴ μὴ θελούσης τῆς ψυχῆς διαιρεθῆναι τοῦ σώματος διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἐντεθεῖσαν αὐτῇ φυσικὴν συμπάθειάν τε καὶ οἰκειότητα, δι’ ἣν φυσικῶς φοβεῖται καὶ ἀγωνιᾷ καὶ παραιτεῖται τὸν θάνατον. Ὡς ὅρος· «Κατὰ φύσιν δειλία ἔστι δύναμις κατὰ συστολὴν τοῦ ὄντος ἀνθεκτική».

Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ τὰ πάντα, τοῦ εἶναι καὶ οὐ τοῦ μὴ εἶναι τὴν ἔφεσιν ἔχει φυσικῶς. Τούτων δὲ κατὰ φύσιν ἴδιον ἡ πρὸς τὰ συστατικὰ ὄρμή.

Καὶ ὁ Θεὸς Λόγος τοίνυν ἀνθρωπος γενόμενος ἔσχε ταύτην τὴν ἔφεσιν ἐν μὲν τοῖς συστατικοῖς τῆς φύσεως τὴν ὄρμὴν ἐνδειξάμενος βρώσεώς τε καὶ πόσεως, ὑπνου τε ἐφιέμενος καὶ φυσικῶς ἐν πείρᾳ τούτων γενόμενος, ἐν δὲ τοῖς φθαρτικοῖς τὴν ὄρμὴν, ὡς τῷ καιρῷ τοῦ πάθους ἐκουσίως τὴν πρὸς τὸν θάνατον συστολὴν ποιήσασθαι. Εἴ γὰρ καὶ νόμῳ φύσεως ἐγίνετο τὰ γινόμενα, ἀλλ’ οὐ καθ’ ἡμᾶς ἡναγκασμένως· ἐκουσίως γὰρ τὰ φυσικὰ θέλων κατεδέξατο. Ὡστε αὕτη ἡ δειλία καὶ ὁ φόβος καὶ ἀγωνία τῶν φυσικῶν ἔστι καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν καὶ μὴ ὑποκειμένων ἀμαρτίᾳ.

Ἐστι πάλιν δειλία ἡ ἐκ προδοσίας λογισμῶν συνισταμένη

καὶ ἀπιστίας καὶ τοῦ ἀγνοεῖν τὴν τοῦ θανάτου ὕραν, ώς ὅταν νυκτὸς δειλιῶμεν ψόφου τινὸς γινομένου· ἥτις παρὰ φύσιν ἐστίν, ἦν καὶ ὄριζόμενοι λέγομεν· «Παρὰ φύσιν δειλίᾳ ἐστὶ παράλογος συστολή». Ταύτην ὁ Κύριος οὐ προσήκατο· διὸ οὐδὲ ἐδειλίασέ ποτε, εἰ μὴ ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ, εἰ καὶ οἰκονομικῶς ἐαυτὸν συνέστελλε πολλάκις· οὐ γὰρ ἡγνόει τὸν καιρόν.

Ὅτι δὲ ἀληθῶς ἐδειλίασε, φησὶν ὁ Ἱερὸς Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἀπολιναρίου λόγῳ· «Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἔλεγεν· «Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται». Τὸ δὲ «νῦν» τοῦτο ἐστιν, ὅτε ἡθέλησεν, ὅμως μέντοι τὸ δὲ ἐπιδείκνυται· οὐ γὰρ τὸ μὴ δὲ ως παρὸν ὠνόμαζεν ώς δοκήσει γινομένων τῶν λεγομένων. Φύσει γὰρ καὶ ἀληθείᾳ τὰ πάντα ἐγίνετο». Καὶ μεθ' ἔτερα· «Οὐδαμῶς δὲ θεότης πάθος προσίεται δίχα πάσχοντος σώματος, οὐδὲ ταραχὴν καὶ λύπην ἐπιδείκνυται δίχα ψυχῆς λυπουμένης καὶ ταρασσομένης, οὕτε ἀδημονεῖ καὶ προσεύχεται δίχα νοήσεως ἀδημονούσης καὶ προσευχομένης, ἀλλὰ γὰρ κἄν μὴ ἡττήματι φύσεως συνέβαινε τὰ γινόμενα, ἀλλ᾽ ἐπιδείξει ύπάρξεως ἐγίνετο τὰ γινόμενα». Τὸ δὲ «ἡττήματι φύσεως μὴ συμβαίνειν τὰ γινόμενα» τὸ μὴ ἀκουσίως ταῦτα ύπομένειν δηλοῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 68. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου προσευχῆς
Προσευχὴ ἐστιν ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεὸν ἡ αἴτησις
τῶν προσηκόντων παρὰ Θεοῦ. Πῶς οὖν ὁ Κύριος ἐπὶ Λαζάρου
καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους προσηύχετο; Οὔτε γὰρ ἀναβάσεως
τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐδεῖτο ὁ ἄγιος αὐτοῦ νοῦς ἄπαξ καθ' ὑπόστασιν
τῷ Θεῷ Λόγῳ ἡνωμένος, οὕτε τῆς παρὰ Θεοῦ αἰτήσεως
—εἰς γάρ ἐστιν ὁ Χριστός— ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος πρόσωπον
καὶ τυπῶν ἐν ἐαυτῷ τὸ ἡμέτερον καὶ ύπογραμμὸς ἡμῖν γενόμενος
καὶ διδάσκων ἡμᾶς παρὰ Θεοῦ αἰτεῖν καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνατείνεσθαι
καὶ διὰ τοῦ ἀγίου αὐτοῦ νοῦ ὁδοποιῶν ἡμῖν τὴν πρὸς Θεὸν ἀνάβασιν.
“Ωσπερ γὰρ τὰ πάθη ύπέμεινεν ἡμῖν τὴν κατ' αὐτῶν νίκην
βραβεύων, οὕτω καὶ προσεύχεται ἡμῖν ὁδοποιῶν, ώς ἔφην,
τὴν πρὸς Θεὸν ἀνάβασιν καὶ ύπέρ ἡμῶν πᾶσαν δικαιοσύνην πληρῶν,
ώς ἔφη πρός Ἰωάννην, καὶ καταλλάττων ἡμῖν τὸν ἐαυτοῦ Πατέρα
καὶ ως ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἐαυτοῦ τοῦτον τιμῶν καὶ δεικνύς,
ώς οὐκ ἐστιν ἀντίθεος. Ὄτε μὲν γὰρ ἔλεγεν ἐπὶ Λαζάρου·
«Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἡκουσάς μου. Ἐγὼ δὲ ἥδειν,
ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις, ἀλλὰ διὰ τὸν παρεστηκότα ὅχλον εἶπον,
ἵνα γνῶσιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας», οὐ πᾶσι σαφέστατον πέφυκεν,

ὅτι ως ἀρχὴν ἔαυτοῦ καὶ αἰτίαν τιμῶν τὸν ἔαυτοῦ Πατέρα
καὶ δεικνύς, ως οὐκ ἔστιν ἀντίθεος ταῦτα ἔφησεν;
Ὄτε δὲ ἔλεγε· «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον
τοῦτο· πλὴν οὐχ ως ἐγὼ θέλω, ἀλλ’ ως σύ», οὐ παντὶ που
δῆλόν ἔστιν, ως διδάσκων ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς παρὰ μόνου
τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν τὴν βοήθειαν καὶ τὸ θεῖον τοῦ ἡμετέρου προκρίνειν
θελήματος καὶ δεικνύς, ως ἀληθῶς τὰ τῆς ἡμετέρας φύκειώσατο
φύσεως, ὅτι τε κατὰ ἀλήθειαν δύο θελήματα φυσικὰ μὲν
καὶ τῶν αὐτοῦ κατάλληλα φύσεων, ἀλλ’ οὐχ ὑπεναντία κέκτηται;
«Πάτερ», φησὶν ως ὁμοούσιος, «εἰ δυνατόν», οὐκ ἀγνοῶν –τί δὲ καὶ
τῷ Θεῷ ἀδύνατον; –, ἀλλὰ παιδαγωγῶν ἡμᾶς τὸ θεῖον
τοῦ ἡμετέρου προκρίνειν θελήματος· τοῦτο γάρ μόνον ἀδύνατον,
ὁ Θεὸς οὐ βιούλεται, οὐδὲ παραχωρεῖ. «Πλὴν οὐχ ως ἐγὼ θέλω,
ἀλλ’ ως σύ»· ως μὲν Θεὸς ταυτοτελῆς ὣν τῷ Πατρί, ως δὲ ἄνθρωπος
τὸ τῆς ἄνθρωπότητος φυσικῶς ἐνδείκνυται θέλημα· τοῦτο γάρ
φυσικῶς παραίτεται τὸν θάνατον.

Τὸ δὲ «Θεέ μου, Θεέ μου, ίνατί με ἐγκατέλιπες;» τὸ ἡμέτερον
οἰκειούμενος ἔφησε πρόσωπον. Οὕτε γάρ Θεὸς αὐτοῦ ὁ Πατήρ,
εἰ μή γε, διαιρεθέντος ίσχναῖς τοῦ νοῦ φαντασίαις τοῦ ὄρωμένου
ἐκ τοῦ νοούμενου, τάσσοιτο μεθ’ ἡμῶν, οὕτε κατελείφθῃ
ὑπὸ τῆς οἰκείας θεότητος, ἀλλ’ ἡμεῖς ἡμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι
καὶ παρεωραμένοι. Ὡστε τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος πρόσωπον
ταῦτα προσηγύξατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 69. Περὶ οἰκειώσεως

Χρὴ εἰδέναι, ως δύο οἰκειώσεις εἰσί· μία φυσικὴ καὶ οὐσιώδης,
καὶ μία προσωπικὴ καὶ σχετική. Φυσικὴ μὲν οὖν καὶ οὐσιώδης,
καθ’ ἥν διὰ φιλανθρωπίαν ὁ Κύριος τήν τε φύσιν ἡμῶν
καὶ τὰ φυσικὰ πάντα ἀνέλαβε φύσει καὶ ἀληθείᾳ γενόμενος ἄνθρωπος
καὶ τῶν φυσικῶν ἐν πείρᾳ γενόμενος· προσωπικὴ δέ καὶ σχετική,
ὅτε τις τὸ ἔτέρου ὑποδύεται πρόσωπον διὰ σχέσιν, οἴκτον φημι
ἢ ἀγάπην, καὶ ἀντ’ αὐτοῦ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖται λόγους
μηδὲν αὐτῷ προσήκοντας, καθ’ ἥν τήν τε κατάραν
καὶ τὴν ἐγκατάλεψιν ἡμῶν καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ ὅντα φυσικά,
οὐκ αὐτὸς ταῦτα ὣν ἢ γενόμενος φύκειώσατο, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον
ἀναδεχόμενος πρόσωπον καὶ μεθ’ ἡμῶν τασσόμενος.
Τοιοῦτον δέ ἔστι καὶ τό «γενόμενος ὑπέρ ἡμῶν κατάρα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 70. Περὶ τοῦ πάθους τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου

καὶ τῆς ἀπαθείας τῆς αὐτοῦ θεότητος.

Αὐτὸς οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος πάντα ὑπέμεινε σαρκὶ, τῆς θείας καὶ μόνης ἀπαθοῦς αὐτοῦ φύσεως ἀπαθοῦς μενούσης. Τοῦ γὰρ ἐνὸς Χριστοῦ τοῦ ἐκ θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος συντεθειμένου, ἐν θεότητί τε καὶ ἀνθρωπότητι ὅντος, πάσχοντος τὸ μὲν παθητὸν ως πεφυκός πάσχειν, ἔπασχεν, οὐ συνέπασχε δὲ τὸ ἀπαθές.

Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ παθητὴ οὖσα, τοῦ σώματος τεμνομένου αὐτὴ μὴ τεμνομένη συναλγεῖ καὶ συμπάσχει τῷ σώματι· ἡ δὲ θεότης ἀπαθὴς οὖσα, οὐ συνέπασχε τῷ σώματι.

Ιστέον δέ, ὅτι Θεὸν μὲν σαρκὶ παθόντα φαμέν, θεότητα δὲ σαρκὶ παθοῦσαν ἡ Θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα οὐδαμῶς. Ὡσπερ γὰρ ἥλιον δένδρῳ ἐπιλάμποντος, εἰ ἀξίνῃ τέμνοι τὸ δένδρον, ἄτμητος καὶ ἀπαθὴς διαμένει ὁ ἥλιος, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀπαθὴς τοῦ Λόγου θεότης καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένη τῇ σαρκὶ τῆς σαρκὸς πασχούσης διαμένει ἀπαθής. Καὶ ὥσπερ, εἴ τις πεπυρακτωμένῳ σιδήρῳ ἐπιχέοι ὕδωρ, ὃ μὲν πέφυκε πάσχειν ὑπὸ τοῦ ὕδατος (τὸ πῦρ λέγω, σβέννυται γάρ), ἀβλαβὴς δὲ διαμένει ὁ σίδηρος (οὐ πέφυκε γὰρ ὑπὸ τοῦ ὕδατος διαφθείρεσθαι), πολλῷ πλέον τῆς σαρκὸς πασχούσης ἡ μόνη ἀπαθὴς θεότης τὸ πάθος οὐ προσήκατο καὶ ἀχώριστος αὐτῆς διαμένουσα· οὐκ ἀνάγκη γὰρ παντελῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἐοικέναι τὰ παραδείγματα. Ἀνάγκη γὰρ ἐν τοῖς παραδείγμασι καὶ τὸ ὅμοιον θεωρεῖσθαι καὶ τὸ παρηλλαγμένον, ἐπεὶ οὐ παράδειγμα· τὸ γὰρ ἐν πᾶσιν ὅμοιον ταῦτὸν ἀν εἴη καὶ οὐ παράδειγμα, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν θείων. Αδύνατον γὰρ ἐν πᾶσιν ὅμοιον εὑρεῖν παράδειγμα, ἐπί τε τῆς θεολογίας, ἐπί τε τῆς οἰκονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 71. Περὶ τοῦ ἀχώριστον διαμεῖναι τὴν τοῦ Λόγου θεότητα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ Κυρίου καὶ μίαν διαμεῖναι ὑπόστασιν

Ἀναμάρτητος ὧν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός –«ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, ὁ αἱρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»— οὐχ ὑπέκειτο θανάτῳ, εἴπερ διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν ὁ θάνατος.

Θνήσκει τοίνυν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον ἀναδεχόμενος καὶ ἔαυτὸν τῷ Πατρὶ προσφέρει θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν· αὐτῷ γὰρ πεπλημμελήκαμεν, καὶ αὐτὸν ἔδει τὸ ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον δέξασθαι καὶ οὕτως ἡμᾶς λυθῆναι τῆς κατακρίσεως· μὴ γὰρ γένοιτο τῷ τυράννῳ τὸ τοῦ Δεσπότου προσενεχθῆναι αἷμα. Πρόσεισι τοίνυν

ό θάνατος καὶ καταπιὼν τὸ τοῦ σώματος δέλεαρ τῷ τῆς θεότητος ἀγκίστρῳ περιπείρεται, καὶ ἀναμαρτήτου καὶ ζωοποιοῦ γευσάμενος σώματος διαφθείρεται καὶ πάντας ἀνάγει, οὓς πάλαι κατέπιεν.

὾σπερ γὰρ τὸ σκότος τῇ τοῦ φωτὸς ἐπεισαγωγῇ ἐξαφανίζεται, οὗτως ἡ φθορὰ τῇ τῆς ζωῆς προσβολῇ ἀπελαύνεται, καὶ γίνεται πᾶσι ζωῇ, φθορὰ δὲ τῷ φθείροντι.

Εἰ καὶ τέθνηκε τοιγαροῦν ώς ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀγία αὐτοῦ ψυχὴ τοῦ ἀχράντου διηρέθη σώματος, ἀλλ᾽ ἡ θεότης ἀχώριστος ἀμφοτέρων διέμεινε, τῆς τε ψυχῆς φημι καὶ τοῦ σώματος, καὶ οὐδὲ οὕτως ἡ μία ὑπόστασις εἰς δύο ὑποστάσεις διηρέθη· τό τε γὰρ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ ταύτὸν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ τοῦ Λόγου ὑποστάσει ἔσχον τὴν ὑπαρξίν καὶ ἐν τῷ θανάτῳ ἀλλήλων διαιρεθέντα ἔκαστον αὐτῶν ἔμεινε τὴν μίαν ὑπόστασιν τοῦ Λόγου ἔχοντα. Ὁστε ἡ μία τοῦ Λόγου ὑπόστασις τοῦ τε Λόγου καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑπῆρχεν ὑπόστασις· οὐδέποτε γὰρ οὔτε ἡ ψυχὴ, οὐδὲ τὸ σῶμα ἰδίαν ἔσχον ὑπόστασιν παρὰ τὴν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν· μία δὲ ἀεὶ ἡ τοῦ Λόγου ὑπόστασις καὶ οὐδέποτε δύο. Ὁστε μία ἀεὶ τοῦ Χριστοῦ ἡ ὑπόστασις. Εἰ γάρ καὶ τοπικῶς ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος κεχώριστο, ἀλλ᾽ ὑποστατικῶς διὰ τοῦ Λόγου ἥνωτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 72. Περὶ φθορᾶς καὶ διαφθορᾶς

Τὸ τῆς φθορᾶς ὄνομα δύο σημαίνει. Σημαίνει γὰρ τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα πάθη· πεῖναν, δίψαν, κόπον, τὴν τῶν ἥλων διάτρησιν, θάνατον, ἥτοι χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος καὶ τὰ τοιαῦτα. Κατὰ τοῦτο τὸ σημαινόμενον φθαρτὸν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμά φαμεν· πάντα γὰρ ταῦτα ἔκουσίως ἀνέλαβε. Σημαίνει δὲ ἡ φθορὰ καὶ τὴν τελείαν τοῦ σώματος εἰς τά, ἐξ ὧν συνετέθη, στοιχεῖα διάλυσιν καὶ ἀφανισμόν· ἥτις μᾶλλον ὑπὸ πολλῶν διαφθορὰ λέγεται τε καὶ ὄνομάζεται. Ταύτης πεῖραν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα οὐκ ἔσχεν, ως φησιν ὁ προφήτης Δαυίδ· «὾τι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἵδεῖν διαφθοράν». Ἀφθαρτον μὲν οὖν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα λέγειν κατὰ τὸν ἄφρονα Ιουλιανὸν καὶ Γαϊανὸν κατὰ τὸ πρῶτον τῆς φθορᾶς σημαινόμενον πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἀσεβές. Εἰ γὰρ ἄφθαρτον, οὐχ ὁμοούσιον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ δοκήσει καὶ οὐκ ἀληθείᾳ γέγονεν, ἢ γεγονέναι φησὶ τὸ Εὐαγγέλιον, τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τοὺς ἥλους, τὴν τῆς πλευρᾶς νύξιν, τὸν θάνατον. Εἰ δὲ δοκήσει γέγονε, φενακισμὸς καὶ σκηνὴ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καὶ δοκήσει καὶ οὐκ ἀληθείᾳ γέγονεν

ἄνθρωπος, καὶ δοκήσει καὶ οὐκ ἀληθείᾳ σεσώσμεθα. Ἀλλ' ἄπαγε,
καὶ οἱ ταῦτα λέγοντες τῆς σωτηρίας ἀμοιρείτωσαν. Ἡμεῖς δὲ
τῆς ἀληθοῦς σωτηρίας ἐτύχομεν καὶ τευξόμεθα.

Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον τῆς φθορᾶς σημαινόμενον ἀφθαρτον,
ἥτοι ἀδιάφθορον, ὁμολογοῦμεν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, καθὼς ἡμῖν
οἱ θεοφόροι πατέρες παραδεδώκασι. Μετὰ μέντοι τὴν ἐκ νεκρῶν
ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος καὶ κατὰ τὸ πρῶτον σημαινόμενον
ἀφθαρτον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμά φαμεν· καὶ τῷ ἡμετέρῳ γὰρ σώματι
τίν τε ἀνάστασιν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀφθαρσίαν ὁ Κύριος
διὰ τοῦ ιδίου ἐδωρήσατο σώματος, αὐτὸς ἀπαρχὴ
τῆς τε ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς ἀπαθείας
ἡμῖν γενόμενος. «Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν»,
φησὶν ὁ Θεῖος ἀπόστολος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 73. Περὶ τῆς ἐν τῷ ἄδῃ καθόδου

Κάτεισιν εἰς ἄδην ψυχὴ τεθεωμένη, ἵνα, ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ
ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος, οὕτω καὶ τοῖς ὑπὸ γῆν ἐν σκότει
καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἐπιλάμψῃ τὸ φῶς· ἵνα, ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ
εὐηγγελίσατο εἰρήνην, αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν,
καὶ τοῖς πιστεύσασι γέγονεν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου,
τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἔλεγχος ἀπιστίας, οὕτω καὶ τοῖς ἐν ἄδου·
«ἵνα αὐτῷ κάμψῃ πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων
καὶ καταχθονίων», καὶ οὕτω τοὺς ἀπ' αἰῶνος λύσας πεπεδημένους
αὗθις ἐκ νεκρῶν ἀνεφοίτησεν ὁδοποιήσας ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 74. Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν

Μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν πάντα μὲν τὰ πάθη ἀπέθετο,
φθορὰν λέγω, πεῖνάν τε καὶ δίψαν, ὕπνον καὶ κάμπτον
καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰ γὰρ καὶ ἐγεύσατο βρώσεως μετὰ τὴν ἀνάστασιν,
ἀλλ' οὐ νόμῳ φύσεως –οὐ γὰρ ἐπείνασεν–, οἰκονομίας δὲ τρόπῳ
τὸ ἀληθὲς πιστούμενος τῆς ἀναστάσεως, ως αὐτῇ ἐστιν ἡ σάρξ
ἡ παθοῦσα καὶ ἀναστᾶσα· οὐδὲν δὲ τῶν τῆς φύσεως μερῶν ἀπέθετο,
οὐ σῶμα, οὐ ψυχήν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν λογικήν τε
καὶ νοεράν, θελητικήν τε καὶ ἐνεργητικήν κέκτηται, καὶ οὕτως
ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός καθέζεται, θέλων θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως
τὴν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ ἐνεργῶν, θεϊκῶς μὲν τὴν τῶν ὅλων
πρόνοιάν τε καὶ συντήρησιν καὶ κυβέρνησιν, ἀνθρωπίνως δὲ
μεμνημένος τῶν ἐπὶ γῆς διατριβῶν, ὄρῶν τε καὶ γινώσκων,
ώς ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς λογικῆς κτίσεως. Γινώσκει γὰρ
ἡ ἀγία αὐτοῦ ψυχή, ὅτι τε καθ' ὑπόστασιν ἥνωται τῷ Θεῷ Λόγῳ,
καὶ συμπροσκυνεῖται ως Θεοῦ ψυχὴ καὶ οὐχ ως ἀπλῶς ψυχή.

Καὶ τὸ ἀναβῆναι δὲ ἐκ γῆς εἰς οὐρανοὺς καὶ τὸ καταβῆναι πάλιν ἐνέργειαί εἰσι περιγραφομένου σώματος «Οὕτως γὰρ πάλιν ἐλεύσεται», φησί, «πρὸς ὑμᾶς, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 75. Περὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρας Ἐκ δεξιῶν δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κεκαθικέναι φαμὲν τὸν Χριστὸν σωματικῶς, οὐ τοπικὴν δὲ δεξιὰν τοῦ Πατρὸς λέγομεν. Πῶς γὰρ ὁ ἀπεριγραπτὸς τοπικὴν σχοίη δεξιάν; Δεξιὰ γὰρ καὶ ἀριστερὰ τῶν περιγραφομένων εἰσί. Δεξιὰν δὲ τοῦ Πατρὸς λέγομεν τὴν δόξαν καὶ τιμὴν τῆς θεότητος, ἐν ᾧ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς πρὸ αἰώνων ὑπάρχων, ὡς Θεὸς καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, ἐπ’ ἐσχάτων σαρκωθεὶς καὶ σωματικῶς κάθηται συνδοξασθείσης τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· προσκυνεῖται γὰρ μιᾷ προσκυνήσει μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 76. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Εἰ δύο φύσεις ὁ Χριστός, ἡ καὶ τῇ κτίσει λατρεύετε φύσιν κτιστὴν προσκυνοῦντες, ἡ μίαν φύσιν προσκυνητὴν λέγετε καὶ μίαν ἀπροσκύνητον. Τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνοῦμεν· ἀσώματον μὲν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ νῦν τὸν αὐτὸν σεσαρκωμένον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον μετὰ τοῦ εἶναι Θεόν. Ἡ τοίνυν σὰρξ αὐτοῦ κατὰ μὲν τὴν ἔαυτῆς φύσιν, ἀν διέλης ισχναῖς ἐπινοίαῖς τὸ ὄρώμενον ἐκ τοῦ νοούμενου, ἀπροσκύνητός ἐστιν ὡς κτιστή, ἐνωθεῖσα δὲ τῷ Θεῷ Λόγῳ δι’ αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῷ προσκυνεῖται. Ὄνπερ γὰρ τρόπον ὁ βασιλεὺς καὶ γυμνὸς προσκυνεῖται καὶ ἐνδεδυμένος, καὶ ἡ ἀλουργὶς, ὡς μὲν ψιλὴ ἀλουργὶς πατεῖται καὶ περιρρίπτεται, βασιλικὸν δὲ γενομένη ἐνδυμα τιμᾶται καὶ δοξάζεται καί, εἴ τις αὐτὴν παροικτρώσειε, θανάτῳ ὡς τὰ πολλὰ κατακρίνεται, ὡς δὲ καὶ ξύλον ψιλὸν οὐκ ἔστι τῇ ἀφῇ ἀπρόσιτον, πυρὶ δὲ προσομιλῆσαν καὶ ἄνθραξ γενόμενον οὐ δι’ ἔαυτό, διὰ δὲ τὸ συνημμένον πῦρ ἀπρόσιτον γίνεται, καὶ οὐχ ἡ τοῦ ξύλου φύσις ὑπάρχει ἀπρόσιτος, ἀλλ’ ὁ ἄνθραξ, ἦτοι τὸ πεπυρωμένον ξύλον, οὕτως ἡ σὰρξ κατὰ μὲν τὴν ἔαυτῆς φύσιν οὐκ ἔστι προσκυνητή, προσκυνεῖται δὲ ἐν τῷ σεσαρκωμένῳ Θεῷ Λόγῳ οὐ δι’ ἔαυτήν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἡνωμένον αὐτῇ καθ’ ὑπόστασιν Θεὸν Λόγον· καὶ οὐ φαμεν, ὅτι σάρκα προσκυνοῦμεν ψιλήν, ἀλλὰ σάρκα Θεοῦ, ἦτοι σεσαρκωμένον Θεόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 77. Διὰ τί ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνηνθρώπησε καὶ οὐχ ὁ Πατὴρ οὐδὲ τὸ Πνεῦμα καὶ τί ἐνανθρωπήσας κατώρθωσεν.

Πατὴρ ὁ Πατὴρ καὶ οὐχ Υἱός· Υἱὸς ὁ Υἱός καὶ οὐ Πατήρ·

Πνεῦμα Ἀγιον τὸ Πνεῦμα καὶ οὐ Πατὴρ οὐδὲ Υἱός· ἡ γὰρ ἰδιότης ἀκίνητος. "Ἡ πῶς ἀν ἰδιότης εἴη κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα;

Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται, ἵνα μείνῃ ἡ ἰδιότης ἀκίνητος· Υἱὸς γὰρ ὃν τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν σαρκωθεὶς ἐκ τῆς Ἁγίας Παρθένου, καὶ οὐκ ἔξεστη τῆς οἰκείας ἰδιότητος.

Ἐνηνθρώπησε δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα, ἐφ' ὅπερ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, πάλιν αὐτῷ χαρίσηται· ἐποίησε γὰρ αὐτὸν κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ, νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ καθ' ὄμοιότητα, ἦτοι ἐν ἀρεταῖς τέλειον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπου φύσει· αὗται γὰρ οἵονεὶ χαρακτῆρες τῆς θείας ὑπάρχουσι φύσεως· τὸ ἀμέριμνον καὶ ἀπερίσπαστον καὶ ἀκέραιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ πάσης κακίας ἔλευθερον. Ἐν κοινωνίᾳ μὲν οὖν ἑαυτοῦ καταστήσας τὸν ἄνθρωπον –«ἐπ' ἀφθαρσίᾳ γὰρ τοῦτον ἐποίησε»–, διὰ δὲ τῆς ἑαυτοῦ κοινωνίας ἀνήγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸ ἀφθαρτον.

Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοὺς τῆς θείας εἰκόνος χαρακτῆρας ἔξιφρώσαμέν τε καὶ συνεχέαμεν καὶ ἐν κακίᾳ γενόμενοι τῆς θείας κοινωνίας ἐγυμνώθημεν –«τίς γὰρ μετουσίᾳ πρὸς σκότος φωτί;»– καὶ ἔξω τῆς ζωῆς γενόμενοι τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ ὑπεπέσαμεν, καί ἐπειδὴ μετέδωκε τοῦ κρείττονος καὶ οὐκ ἐφυλάξαμεν, μεταλαμβάνει τοῦ χείρονος, τῆς ἡμετέρας λέγω φύσεως, ἵνα δι' ἑαυτῷ ἐν ἑαυτῷ ἀνακαινίσῃ μὲν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὄμοιόσιν, διδάξῃ δὲ ἡμᾶς τὴν ἐνάρετον πολιτείαν καὶ ταύτην δι' ἑαυτοῦ ποιήσῃ ἡμῖν εὐεπίβατον καὶ τῇ τῆς ζωῆς κοινωνίᾳ ἔλευθερώσῃ τῆς φθορᾶς ἀπαρχὴ γενόμενος τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως καὶ τὸ ἀχρειωθὲν καὶ συντριβὲν σκεῦος ἀνακαινίσῃ, ἵνα τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου λυτρώσηται πρὸς θεογνωσίαν ἡμᾶς καλέσας καὶ νευρώσῃ καὶ παιδεύσῃ δι' ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως καταπαλαίειν τὸν τύραννον.

Πέπαυται γοῦν ἡ τῶν δαιμόνων θρησκεία, ἡ κτίσις τῷ θείῳ ἡγίασται αἴματι, βωμοὶ καὶ ναοὶ εἰδώλων καθήρηνται, θεογνωσία πεφύτευται, Τριάς ἡ ὄμοιούσιος, ἡ ἄκτιστος θεότης λατρεύεται, εἷς Θεὸς ἀληθῆς, δημιουργὸς τῶν ἀπάντων καὶ Κύριος· ἀρεταὶ πολιτεύονται, ἀναστάσεως ἐλπὶς διὰ τῆς Χριστοῦ δεδώρηται ἀναστάσεως, φρίττουσι τοὺς πάλαι ὑποχειρίους ἀνθρώπους οἱ δαίμονες, καὶ τό γε θαυμαστόν, ὅτι ταῦτα πάντα διὰ σταυροῦ

καὶ παθῶν καὶ θανάτου κατώρθωται· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν
τὸ Εὐαγγέλιον τῆς θεογνωσίας κεκήρυκται οὐ πολέμῳ καὶ ὅπλοις
καὶ στρατοπέδοις τοὺς ἐναντίους τροπούμενον, ἀλλ’ ὀλίγοι πτωχοί,
ἀγράμματοι, διωκόμενοι, αἰκιζόμενοι, θανατούμενοι, σταυρωθέντα
σαρκὶ καὶ θανόντα κηρύττοντες τῶν σοφῶν καὶ δυνατῶν
κατεκράτησαν· εἴπετο γὰρ αὐτοῖς τοῦ σταυρωθέντος
ἡ παντοδύναμος δύναμις. Ὁ θάνατος ὁ πάλαι φοβερώτατος
ἥττηται, καὶ τῆς ζωῆς νῦν ὁ παλαιστύγητος καὶ μισητὸς
προκρίνεται. Ταῦτα τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὰ κατορθώματα,
ταῦτα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὰ γνωρίσματα.

Οὐ γὰρ ὡς διὰ Μωσέως ἔνα λαὸν ἐξ Αἰγύπτου καὶ τῆς Φαραὼ
δουλείας θάλασσαν διαστήσας διέσωσε, πᾶσαν δὲ μᾶλλον
τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ φθορᾶς θανάτου καὶ τοῦ πικροῦ τυράννου,
τῆς ἀμαρτίας, ἐρρύσατο, οὐ βίᾳ ἄγων πρὸς ἀρετήν,
οὐ γῇ καταχωννὺς καὶ πυρὶ φλέγων καὶ λιθοβολεῖσθαι προστάττων
τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἀλλὰ πραότητι καὶ μακροθυμίᾳ, πείθων
τοὺς ἀνθρώπους αἱρεῖσθαι τὴν ἀρετὴν καὶ τοῖς ὑπὲρ ταύτης
ἐναμιλλᾶσθαι πόνοις καὶ ἐνηδύνεσθαι· πάλαι μὲν γὰρ ἀμαρτάνοντες
ἥκιζοντο καὶ ἔτι τῆς ἀμαρτίας ἀντείχοντο, καὶ θεὸς αὐτοῖς
ἡ ἀμαρτία λελόγιστο· νῦν δὲ ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς αἰκισμοὺς
αἴρονται καὶ στρεβλώσεις καὶ θάνατον.

Εὗγε, ὁ Χριστέ, Θεοῦ Λόγε καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ Θεὲ
παντοκράτορ. Τί σοι τούτων ἀπάντων οἱ ἀποροι ἡμεῖς ἀντιδοίημεν;
Σὰ γὰρ ἀπαντα, καὶ αἵτεῖς παρ’ ἡμῶν οὐδὲν ἢ τὸ σώζεσθαι,
αὐτὸς καὶ τοῦτο διδοὺς καὶ λαμβάνουσι χάριν εἰδὼς δι’ ἄφατον
ἀγαθότητα· σοὶ χάρις τῷ τὸ εἶναι δεδωκότι καὶ τὸ εὖ εἶναι
χαρισαμένῳ, κάκ τούτου παραπεσόντας αὖθις ἐπαναγαγών
πρὸς τοῦτο διὰ τῆς ἀφάτου συγκαταβάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 78. Πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας, εἰ ἡ ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ
κτιστή ἐστιν ἢ ἄκτιστος.

Ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸ τῆς σαρκώσεως ἀπλῆ ἦν
καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀσώματος καὶ ἄκτιστος, σαρκωθεῖσα δὲ αὕτη
γέγονε καὶ τῇ σαρκὶ ὑπόστασις καὶ γέγονε σύνθετος ἐκ θεότητος,
ἥς ἀεὶ εἶχε, καὶ ἐξ ἣς προσείληφε σαρκός· καὶ φέρει τῶν δύο φύσεων
τὰ ἴδιώματα ἐν δυσὶ γνωριζομένη ταῖς φύσεσιν· ὥστε ἡ αὐτὴ μία
ὑπόστασις ἄκτιστός τέ ἐστι τῇ θεότητι καὶ κτιστὴ τῇ ἀνθρωπότητι,
ὅρατὴ καὶ ἀόρατος· ἐπεὶ ἀναγκαζόμεθα ἢ διαιρεῖν τὸν ἔνα Χριστὸν
δύο τὰς ὑποστάσεις λέγοντες, ἢ τὴν τῶν φύσεων ἀρνεῖσθαι διαφορὰν

καὶ τροπὴν εἰσάγειν καὶ σύγχυσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 79. Περὶ τοῦ πότε ἐκλήθη Χριστός

Οὐχ, ὡς τινες ψευδηγοροῦσι, πρὸ τῆς ἐκ Παρθένου σαρκώσεως
ὁ νοῦς ἡνώθη τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ ἐκ τότε ἐκλήθη Χριστός·
τοῦτο τῶν Ὡριγένους ληρημάτων τὸ ἀτόπημα προῦπαρξίν
τῶν ψυχῶν δογματίσαντος. Ἡμεῖς δὲ Χριστὸν γεγενῆσθαι τε
καὶ κεκλησθαί φαμεν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ,
ἀφ' οὗ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Ἁγίας Ἄειπαρθένου ἐσκήνωσε καὶ σὰρξ
ἀτρέπτως ἐγένετο καὶ ἔχρισθη ἡ σὰρξ τῇ θεότητι· «χρίσις γὰρ αὕτη
τῆς ἀνθρωπότητος», ὡς φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος.

Καὶ ὁ ἰερώτατος δὲ τῆς Ἀλεξανδρέων Κύριλλος πρὸς τὸν βασιλέα
Θεοδόσιον γράφων τάδε φησίν· «Χρῆναι γὰρ ἔγωγέ φημι μήτε
τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἀνθρωπότητος δίχα, μήτε μὴν τὸν ἐκ γυναικὸς
ἀποτεχθέντα ναὸν, οὐχ ἐνωθέντα τῷ Λόγῳ, Χριστὸν Ἰησοῦν
ὄνομάζεσθαι· ἀνθρωπότητι γὰρ καθ' ἔνωσιν οἰκονομικὴν ἀπορρήτως
συνενηγμένος ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος νοεῖται Χριστός».

Καὶ πρὸς τὰς βασιλίδας οὕτως· «Τινές φασιν, ὅτι τὸ Χριστὸς ὄνομα
πρέπει καὶ μόνῳ καὶ ιδίᾳ καθ' αὐτὸν νοούμενῳ καὶ ύπάρχοντι,
τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθέντι Λόγῳ. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω
δεδιδάγμεθα φρονεῖν ἢ λέγειν· ὅτε γὰρ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος,
τότε καὶ ὄνομάσθαι λέγομεν αὐτὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἐπειδὴ γὰρ
κέχρισται τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἥτοι τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι
παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ταύτῃ τοι Χριστὸς ὄνομάζεται.

«Οτι δὲ περὶ τὸ ἀνθρώπινον ἡ χρίσις, οὐκ ἂν ἐνδυάσειέ τις
τῶν ὄρθᾳ φρονεῖν εἰωθότων». Καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ παναοίδιμος
ἐν τῷ περὶ τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας λόγῳ ὕδε πῃ λέγει·
«Ο προϋπάρχων Θεὸς πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιδημίας οὐκ ἦν ἀνθρωπός,
ἀλλὰ Θεός ἦν πρὸς τὸν Θεόν, ἀόρατος καὶ ἀπαθῆς ὥν· ὅτε τε δέ
γέγονεν ἀνθρωπός, τὸ Χριστὸς ὄνομα διά τῆς σαρκὸς προσάγεται,
ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ τῷ ὄνόματι τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος».

Εἰ δὲ ἡ θεία Γραφή φησι· «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου
ἔλαιον ἀγαλλιάσεως», ίστέον ὡς πολλάκις ἡ θεία Γραφὴ κέχρηται
τῷ παρωχηκότι χρόνῳ ἀντὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς τὸ «μετὰ ταῦτα
ἐπὶ τῆς γῆς ὥφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη»· οὕπω γὰρ
ὥφθη οὐδὲ συνανεστράφη Θεὸς ἀνθρώποις, ὅτε ταῦτα ἐλέγετο·
καὶ τὸ «ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν
καὶ ἐκλαύσαμεν»· οὕπω δὲ ταῦτα ἐγεγόνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 80. Πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας, εἰ δύο φύσεις ἐγέννησεν ἡ Ἁγία Θεοτόκος, καὶ εἰ δύο φύσεις ἐπὶ σταυροῦ ἐκρέμαντο. Φύσεως μὲν ἔστι τὸ ἀγένητον καὶ τὸ γενητὸν δι’ ἐνὸς τοῦ ν γραφόμενον, ὅπερ δηλοῦ τὸ ἄκτιστον καὶ κτιστόν· τὸ δὲ ἀγένητον καὶ γενητὸν οὐ φύσεως, ἀλλ’ ὑποστάσεως, ἥτοι τὸ γεννηθῆναι καὶ τὸ μὴ γεννηθῆναι, ὅπερ διὰ τῶν δύο ν ἐκφέρεται. Ἔστι οὖν ἡ μὲν θεία φύσις ἀγένητος, ἥτοι ἄκτιστος, πάντα δὲ τὰ μετὰ τὴν θείαν φύσιν γενητὰ ἥτοι κτιστά. Θεωρεῖται τοίνυν ἐν μὲν τῇ θείᾳ καὶ ἀκτίστῳ φύσει τὸ μὲν ἀγένητον ἐν τῷ Πατρί –οὐ γὰρ ἐγέννηθη—, τὸ δὲ γενητὸν ἐν τῷ Υἱῷ –ἐκ Πατρὸς γὰρ ἀδίως γεγέννηται—, τὸ δὲ ἐκπορευτὸν ἐν τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι. Ἐκάστου δὲ εἴδους ζώων τὰ μὲν πρῶτα ἀγένητα, ἀλλ’ οὐκ ἀγένητα· γεγόνασι μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, οὐκ ἐγέννηθησαν δὲ ἐξ ὁμοίων. Γένεσις μὲν κτιστή ἔστι, γέννησις δὲ ἐπὶ μὲν Θεοῦ ἐκ μόνου Πατρὸς ὁμοουσίου Υἱοῦ πρόοδος, ἐπὶ δὲ τῶν κτισμάτων ἡ ἐκ συναφείας ἄρρενός τε καὶ θηλείας ὁμοουσίου ὑποστάσεως πρόοδος. Ὅθεν γινώσκομεν, ώς οὐκ ἔστι φύσεως τὸ γεννᾶσθαι, ἀλλ’ ὑποστάσεως. Εἰ γὰρ φύσεως ἦν, οὐκ ἂν ἐν τῇ αὐτῇ φύσει τὸ γενητὸν ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ἀγένητον. Ὅπόστασιν τοίνυν ἐγέννησεν ἡ Ἁγία Θεοτόκος ἐν δυσὶ γνωριζομένην ταῖς φύσεσι, θεότητι μὲν ἐκ Πατρὸς γεννηθεῖσαν ἀχρόνως, ἐπ’ ἐσχάτων δὲ ἐν χρόνῳ ἐξ αὐτῆς σαρκωθεῖσαν καὶ σαρκὶ τικτομένην. Εἰ δὲ οἱ ἐρωτῶντες αἰνίττοιντο, ὅτι ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου δύο φύσεις ἔστι, φαμέν· ναί, δύο φύσεις ἔστι· «Θεὸς γάρ ἔστιν ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος». Ὄμοίως καὶ περὶ τῆς σταυρώσεως, ἀναστάσεώς τε καὶ ἀναλήψεως· οὐ φύσεως γάρ ταῦτα ἔστιν, ἀλλ’ ὑποστάσεως. Ἐπαθεν οὖν ὁ Χριστὸς ὁ ἐν δύο φύσεσιν ὃν τῇ παθητῇ φύσει ἐσταυρώθη τε· σαρκὶ γὰρ ἐπὶ σταυροῦ ἐκρέματο καὶ οὐ θεότητι. Ἐπεὶ ἂν εἴπωσιν ἡμῖν ἐρωτῶσιν· Δύο φύσεις ἀπέθανον; Οὐχί, ἐροῦμεν. Οὐκοῦν οὐδὲ δύο φύσεις ἐσταυρώθησαν, ἀλλ’ ἐγέννηθη ὁ Χριστὸς, ἥτοι ὁ Θεὸς Λόγος ἐνανθρωπήσας, ἐγεννήθη σαρκί, ἐσταυρώθη σαρκί, ἐπαθε σαρκί, ἀπέθανε σαρκί, ἀπαθοῦς μεινάσης αὐτοῦ τῆς θεότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 81. Πῶς πρωτότοκος λέγεται ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Πρωτότοκός ἔστιν ὁ πρῶτος γεννηθεὶς, εἴτε μονογενής, εἴτε καὶ πρὸ ἄλλων ἀδελφῶν. Εἰ μὲν οὖν ἐλέγετο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πρωτότοκος, μονογενὴς δὲ οὐκ ἐλέγετο, ὑπενοήσαμεν ἂν κτισμάτων αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον ως κτίσμα ὑπάρχοντα. Ἐπειδὴ δὲ

καὶ πρωτότοκος καὶ μονογενὴς λέγεται, δεῖ δὲ καὶ ἀμφότερα τηρῆσαι ἐπ’ αὐτοῦ. «Πρωτότοκον» μὲν αὐτὸν φαμεν «πάσης κτίσεως», ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κτίσις ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ αὐτὸς μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μόνος ἀχρόνως γεγεννημένος εἰκότως Υἱὸς μονογενὴς πρωτότοκος καὶ οὐ πρωτόκτιστος λεχθήσεται· ἡ γὰρ κτίσις οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, ἀλλὰ θελήματι αὐτοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη.

«Πρωτότοκος δὲ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς»· μονογενὴς γὰρ ὁν καὶ ἐκ μητρὸς, ἐπειδήπερ μετέσχηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς παραπλησίως ἡμῖν καὶ ἄνθρωπος γέγονε. Γεγόναμεν δὲ καὶ ἡμεῖς δι’ αὐτοῦ υἱοὶ Θεοῦ υἱοθετηθέντες διὰ τοῦ βαπτίσματος· αὐτὸς ὁ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πρωτότοκος ἐν ἡμῖν τοῖς θέσει καὶ χάριτι υἱοῖς Θεοῦ γενομένοις καὶ ἀδελφοῖς αὐτοῦ χρηματίσασι γέγονεν. Ὅθεν ἔλεγεν· «Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ύμῶν.» Οὐκ εἶπε· «Πατέρα ἡμῶν», ἀλλὰ «πατέρα μου», φύσει δῆλον, καὶ «Πατέρα ύμῶν» χάριτι, καὶ «Θεόν μου καὶ Θεὸν ύμῶν».

Καὶ οὐκ εἶπε «Θεὸν ἡμῶν», ἀλλὰ «Θεόν μου», –ἄν διέλης λεπταῖς ταῖς ἐπινοίαις τὸ ὄρθωμενον ἐκ τοῦ νοούμενου–, καὶ «Θεὸν ύμῶν» ως δημιουργὸν καὶ Κύριον.

Πρὸς τοὺς ἑρωτῶντας, εἰ ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγονται ἡ ὑπὸ τὸ διωρισμένον αἱ δύο φύσεις¹ Αἱ τοῦ κυρίου φύσεις οὔτε ἐν σῶμά Αἱ τοῦ κυρίου φύσεις οὔτε ἐν σῶμά εἰσιν, οὔτε ἐπιφάνεια οὔτε γραμμή, οὐ τόπος, οὐ χρόνος, ἵνα ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀναχθῶσι· ταῦτα γάρ εἰσι τὰ συνεχῶς ἀριθμούμενα. Ἡνωνται δὲ αἱ τοῦ κυρίου φύσεις ἀσυγχύτως καθ’ ὑπόστασιν καὶ διήρηνται ἀδιαιρέτως λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. Καὶ ὁ μὲν τρόπῳ ἥνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται οὐ γὰρ λέγομεν δύο ὑπόστάσεις εἶναι τὰς φύσεις τοῦ Χριστοῦ ἡ δύο κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ὁ δὲ τρόπῳ ἀδιαιρέτως διήρηνται, ἀριθμοῦνται δύο γάρ εἰσι φύσεις λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς· ἥνωμέναι γὰρ καθ’ ὑπόστασιν καὶ ἐν ἀλλήλαις περιχωροῦσαι ἀσυγχύτως ἥνωνται τὴν εἰς ἀλλήλας μεταβολὴν οὐ δεξάμεναι, τὴν οἰκείαν ἐκάστη φυσικὴν διαφορὰν καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν διασώζουσα· τὸ γὰρ κτιστὸν μεμένηκε κτιστόν, καὶ τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον. Τῷ τρόπῳ τοίνυν τῆς διαφορᾶς καὶ μόνῳ ἀριθμούμεναι ὑπὸ τὸ διωρισμένον ποσὸν ἀναχθήσονται. Άδύνατον γὰρ τὰ κατὰ μηδὲν διαφέροντα ἀριθμεῖσθαι· καθὸ δὲ διαφέρουσι, κατὰ τοῦτο καὶ ἀριθμοῦνται, οἷον ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, καθὸ μὲν ἥνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται τῷ λόγῳ γὰρ τῆς οὐσίας ἐνούμενοι δύο φύσεις οὐδὲ εἰσὶν οὐδὲ λέγονται, καθ’ ὑπόστασιν δὲ διαφέροντες δύο ὑπόστάσεις λέγονται. Ὡστε ἡ διαφορὰ

αἰτία τοῦ ἀριθμοῦ. ἡ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 82. Περὶ πίστεως καὶ βαπτίσματος.

Όμολογοῦμεν δὲ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· τὸ γὰρ βάπτισμα τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον δηλοῖ.

Συνθαπτόμεθα γοῦν τῷ Κυρίῳ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὡς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. Ὡσπερ οὖν ἄπαξ ἐτελέσθη ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος, οὕτω καὶ ἄπαξ δεῖ βαπτίζεσθαι, βαπτίζεσθαι δὲ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», διδασκομένους τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἁγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν.

Οσοι τοίνυν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἁγιον Πνεῦμα βαπτισθέντες, μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι τῆς θεότητος διδαχθέντες αὐθις ἀναβαπτίζονται, οὗτοι ἀνασταυροῦσι τὸν Χριστόν, ὡς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἄπαξ φωτισθέντας» καὶ τὰ ἔξῆς, «αὐθις ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἐαυτοῖς τὸν Χριστὸν καὶ παραδειγματίζοντας». Όσοι δὲ μὴ εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα ἐβαπτίσθησαν, τούτους δεῖ ἀναβαπτίζεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι «εἰς Χριστὸν» καὶ «εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν», οὐχ οὕτω δεῖν γίνεσθαι φησι τὴν ἐπίκλησιν τοῦ βαπτίσματος, ἀλλ᾽ ὅτι τύπος τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἐστι τὸ βάπτισμα· διὰ γὰρ τῶν τριῶν καταδύσεων τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς τοῦ Κυρίου ταφῆς σημαίνει τὸ βάπτισμα.

Τὸ οὖν εἰς Χριστὸν βαπτισθῆναι δηλοῖ τὸ πιστεύοντας εἰς αὐτὸν βαπτίζεσθαι. Άδύνατον δὲ εἰς Χριστὸν πιστεῦσαι μὴ διδαχθέντας τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἁγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν. Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὃν ἔχρισεν ὁ Πατὴρ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι, ὡς φησιν ὁ θεῖος Δανίδ· «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου». Καὶ Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου· «Πνεῦμα Ἁγιον ἐπ’ ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με». Τὴν μέντοι ἐπίκλησιν τοὺς οἰκείους μαθητὰς ὁ Κύριος διδάσκων ἔλεγε· «Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Ἐπειδὴ γὰρ ἐπ’ ἀφθαρσίᾳ πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ Θεός, παραβάντας δὲ τὴν σωτήριον αὐτοῦ ἐντολὴν φθορᾶθεν θανάτου κατεδίκασεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακόν, συγκαταβὰς τοῖς δούλοις ὡς εὔσπλαγχνος καὶ καθ’ ἡμᾶς γενόμενος τῆς φθορᾶς διὰ τοῦ ἴδιου πάθους ἐλυτρώσατο, ἐπήγασεν ἡμῖν ἐκ τῆς ἀγίας καὶ ἀχράντου αὐτοῦ πλευρᾶς πηγὴν ἀφέσεως· ὕδωρ μὲν

εἰς ἀναγέννησιν καὶ ἔκπλυσιν τῆς τε ἀμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς,
αἷμα δὲ ποτὸν ζωῆς ἀιδίου πρόξενον.

Ἐντολάς δέ ἡμῖν δέδωκε δι’ ὕδατος ἀναγεννᾶσθαι καὶ Πνεύματος
δι’ ἐντεύξεως καὶ ἐπικλήσεως τῷ ὕδατι ἐπιφοιτῶντος τοῦ Ἅγιου
Πνεύματος. Ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος,
διπλῆν ἡμῖν ἔδωκε καὶ τὴν κάθαρσιν, δι’ ὕδατός τε καὶ Πνεύματος.
τοῦ μὲν Πνεύματος τὸ «κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὅμοιώσιν» ἐν ἡμῖν
ἀνακαινίζοντος, τοῦ δὲ ὕδατος διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος
καθαίροντος τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς ἀπαλλάττοντος,
καὶ τὴν μὲν τοῦ θανάτου εἰκόνα ἔκπληροῦντος τοῦ ὕδατος, τὸν δὲ
τῆς ζωῆς ἀρραβῶνα παρεχομένου τοῦ Πνεύματος.

Απ’ ἀρχῆς γὰρ «Πνεῦμα Θεοῦ τοῖς ὕδασιν ἐπεφέρετο». Καὶ ἄνωθεν
ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ τῷ ὕδατι, ώς ἔστι καθαρτήριον. Ἐπὶ Νῶε
δι’ ὕδατος ὁ Θεὸς τὴν κοσμικὴν ἀμαρτίαν κατέκλυσε. Δι’ ὕδατος
πᾶς ἀκάθαρτος κατὰ τὸν νόμον καθαίρεται, καὶ αὐτῶν τῶν ἴματίων
πλυνομένων τῷ ὕδατι. Ἔδειξεν Ἡλίας τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος
συμμεμιγμένην τῷ ὕδατι, ὕδατι φλέξας τὴν ὄλοκαύτωσιν.

Καὶ σχεδὸν ἅπαντα κατὰ τὸν νόμον ὕδατι καθαρίζονται
—τὰ γὰρ ὄρατὰ σύμβολα τῶν νοούμενων εἰσίν—, ή μέντοι
ἀναγέννησις κατὰ ψυχὴν γίνεται· πίστις γὰρ υἱοθετεῖν οἶδε
καίτοι ὄντας κτίσματα διὰ τοῦ Πνεύματος
καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀνάγειν μακαριότητα.

Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀμαρτιῶν ἄφεσις πᾶσιν ὅμοιώς διὰ τοῦ βαπτίσματος
δίδοται, ή δὲ χάρις τοῦ Πνεύματος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως
καὶ τῆς προκαθάρσεως. Νῦν μὲν οὖν διὰ τοῦ βαπτίσματος
τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Ἅγιου Πνεύματος λαμβάνομεν, καὶ ἀρχὴ
ἔτερου βίου γίνεται ἡμῖν ἡ παλιγγενεσία καὶ σφραγὶς
καὶ φυλακτήριον καὶ φωτισμός.

Χρὴ δὲ πάσῃ δυνάμει ἀσφαλῶς τηρεῖν ἑαυτοὺς καθαροὺς
ἀπὸ ῥυπαρῶν ἔργων, ἵνα μὴ πάλιν ὕσπερ κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον
ἐπιστρέψαντες δούλους πάλιν ἑαυτοὺς τῆς ἀμαρτίας ποιήσωμεν.

«Πίστις γὰρ χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστιν», ὅμοιώς καὶ ἔργα
χωρὶς πίστεως· ἡ γὰρ ἀληθὴς πίστις διὰ τῶν ἔργων δοκιμάζεται.

Βαπτιζόμεθα δὲ εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ὅτι αὐτὰ τὰ βαπτιζόμενα
χρήζει τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς τὴν αὐτῶν σύστασίν τε καὶ διαμονήν,
καὶ ἀδύνατον μὴ συμπαρεῖναι ἀλλήλαις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις·
ἀχώριστος γὰρ ἡ Ἁγία Τριάς.

Πρῶτον βάπτισμα τὸ τοῦ κατακλυσμοῦ εἰς ἐκκοπὴν ἀμαρτίας.

Δεύτερον τὸ διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς νεφέλης· σύμβολον γὰρ

ἡ μὲν νεφέλη τοῦ Πνεύματος, ἡ θάλασσα δὲ τοῦ ὕδατος.
Τρίτον τὸ νομικόν· πᾶς γὰρ ἀκάθαρτος ἀπελούετο ὕδατι,
ἔπλυνέ τε τὰ ἴματα καὶ οὕτως εἰσήει εἰς τὴν παρεμβολήν.
Τέταρτον τὸ Ἰωάννου εἰσαγωγικὸν ὑπάρχον καὶ εἰς μετάνοιαν
ἄγον τοὺς βαπτιζομένους, ἵνα εἰς Χριστὸν πιστεύσωσιν·
«έγὼ γὰρ ὑμᾶς», φησί, «βαπτίζω ἐν ὕδατι· ὁ δὲ ὄπίσω μου ἐρχόμενος,
αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρί». Προκαθαίρει οὖν
ὁ Ἰωάννης ἐπὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ ὕδατος. Πέμπτον τὸ τοῦ Κυρίου
βάπτισμα, ὃ αὐτὸς ἐβαπτίσατο. Βαπτίζεται δὲ οὐχ ὡς αὐτὸς
χρῆζων καθάρσεως, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν οἰκειούμενος κάθαρσιν,
ἵνα συντρίψῃ τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος,
ἵνα κλύσῃ τὴν ἀμαρτίαν καὶ πάντα τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἐνθάψῃ
τῷ ὕδατι, ἵνα ἀγιάσῃ τὸν βαπτιστήν, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον,
ἵνα τὸ τῆς Τριάδος ἀποκαλύψῃ μυστήριον, ἵνα τύπος
καὶ ὑπογραμμὸς ἡμῖν πρὸς τὸ βαπτίζεσθαι γένηται. Βαπτιζόμεθα
δὲ ἡμεῖς τὸ τέλειον τοῦ Κυρίου βάπτισμα, τὸ δι’ ὕδατος τε
καὶ Πνεύματος.

Πυρὶ δὲ λέγεται βαπτίζειν Χριστός· ἐν εἴδει γὰρ πυρίνων γλωσσῶν
ἐπὶ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἔξεχεεν,
ὧς φησιν αὐτὸς ὁ Κύριος: «὾τι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι,
ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρὶ οὐ μετὰ πολλὰς
ταύτας ἡμέρας», ἥ διὰ τὸ τοῦ μέλλοντος πυρὸς κολαστικὸν
βάπτισμα. Ἐκτὸν τὸ διὰ μετανοίας καὶ δακρύων ὄντως ἐπίπονον.
«Ἐβδομὸν τὸ δι’ αἷματος καὶ μαρτυρίου, ὃ καὶ αὐτὸς Χριστὸς
ὑπὲρ ἡμῶν ἐβαπτίσατο ώς λίαν αἰδέσιμον καὶ μακάριον,
ὅσον δευτέροις οὐ μολύνεται βύποις. Ὅγδοον τὸ τελευταῖον,
οὐ σωτήριον, ἀλλὰ τῆς μὲν κακίας ἀναιρετικόν –οὐκ ἔτι γὰρ κακία
καὶ ἀμαρτία πολιτεύεται–, κολάζον δὲ ἀτελεύτητα.

Σωματικῷ δέ εἴδει, ώσεὶ περιστερὰ κατεφοίτησε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
ἐπὶ τὸν Κύριον τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου ὑποδεικνύον
βαπτίσματος καὶ τιμῶν τὸ σῶμα, ἐπεὶ καὶ τοῦτο, ἥγουν τὸ σῶμα,
τῇ θεώσει Θεὸς καὶ ἅμα που ἄνωθεν εἴθισται περιστερὰ λύσιν
κατακλυσμοῦ εὐαγγελίζεσθαι. Ἐπὶ δὲ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους
πυροειδῶς κάτεισι· Θεὸς γάρ ἐστιν, «οὐ δὲ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον
ἐστί».

Τὸ ἔλαιον ἐν τῷ βαπτίσματι παραλαμβάνεται μηνύον τὴν χρίσιν
καὶ χριστοὺς ἡμᾶς ἐργαζόμενον καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἡμῖν
ἐπαγγελλόμενον διὰ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος ἔλεον, ἐπεὶ καὶ κάρφος
ἔλαιας τοῖς ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ περισωθεῖσιν ἡ περιστερὰ κεκόμικεν.

Ἐβαπτίσθη Ἰωάννης τὴν χεῖρα ἐπιθεὶς ἐπὶ τὴν θείαν τοῦ Δεσπότου κορυφὴν καὶ τῷ ιδίῳ αἴματι.

Οὐ χρὴ ὑπερτίθεσθαι τὸ βάπτισμα, ὅτε δι’ ἔργων ἡ πίστις τῶν προσιόντων μαρτυρηθῇ. Ὁ ἐν δόλῳ προσιὼν τῷ βαπτίσματι κατακριθήσεται μᾶλλον ἢ ὠφεληθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 83. Περὶ πίστεως.

Ἡ μέντοι πίστις διπλῆ ἐστιν. «Ἐστι γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς».

Ἀκούοντες γὰρ τῶν θείων Γραφῶν πιστεύομεν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος. Αὕτη δὲ τελειοῦται πᾶσι τοῖς νομοθετηθεῖσιν ὑπὸ Χριστοῦ, ἔργῳ πιστεύουσα, εὐσεβοῦσα

καὶ τὰς ἐντολὰς πράττουσα τοῦ ἀνακαινίσαντος ἡμᾶς.

Ο γὰρ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πιστεύων ἢ κοινωνῶν διὰ τῶν ἀτόπων ἔργων τῷ Διαβόλῳ ἄπιστός ἐστιν.

«Ἐστι δὲ» πάλιν «πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων» ἢ ἀδίστακτος καὶ ἀδιάκριτος ἐλπὶς τῶν τε ὑπὸ Θεοῦ ἡμῖν ἐπηγγελμένων καὶ τῆς τῶν αἰτήσεων ἡμῶν ἐπιτυχίας. Ἡ μὲν οὖν πρώτη τῆς ἡμετέρας γνώμης ἐστίν, ἡ δὲ δευτέρα τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος.

Ίστεον, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος περιτεμνόμεθα ἄπαν τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα, ἥτοι τὴν ἀμαρτίαν καὶ Ἰσραηλῖται πνευματικοὶ καὶ Θεοῦ λαὸς χρηματίζομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 84. Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καὶ περὶ πίστεως

«Ο λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρίᾳ ἐστί, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστιν».

«Ο μὲν γὰρ πνευματικὸς πάντα ἀνακρίνει, ψυχικὸς δὲ ἀνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος». Μωρίᾳ γάρ ἐστι τοῖς μὴ πίστει δεχομένοις καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ λογιζομένοις, ἀλλ’ ἀνθρωπίνοις καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς ἐρευνῶσι τὰ θεῖα· πάντα γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ φύσιν εἰσὶ καὶ λόγον καὶ ἔννοιαν.

Εἰ γάρ τις λογίσηται, ὅπως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τίνος τε ἔνεκεν παρήγαγεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς φθάσαι βουληθῆ, οὐ καταλαμβάνει· ψυχικὴ γάρ ἐστιν ἡ γνῶσις αὕτη καὶ δαιμονιώδης. Εἰ δέ τις πίστει χειραγωγούμενος ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον καὶ ἀληθὲς καὶ σοφὸν καὶ δίκαιον τὸ θεῖον λογίσηται, εὐρήσει πάντα λεῖα καὶ ὄμαλὰ καὶ ὁδὸν εὐθεῖαν.

Ἐκτὸς γὰρ πίστεως ἀδύνατον σωθῆναι· πίστει γὰρ πάντα, τά τε ἀνθρώπινα τά τε πνευματικά, συνίστανται. Οὗτε γὰρ γεωργὸς

έκτος πίστεως τέμνει γῆς αὐλακα, οὐκ ἔμπορος μικρῷ ξύλῳ
τὴν ἐαυτοῦ ψυχὴν τῷ μαινομένῳ τῆς θαλάσσης πελάγει
παραδίδωσιν, οὐ γάμοι συνίστανται, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἐν τῷ βίῳ.
Πίστει νοοῦμεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα τῇ τοῦ Θεοῦ
δυνάμει παρῆχθαι· πάντα, τά τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα,
πίστει κατορθοῦμεν. Πίστις δέ ἐστιν ἀπολυπραγμόνητος
συγκατάθεσις.

Πᾶσα μὲν οὖν πρᾶξις καὶ θαυματουργία Χριστοῦ μεγίστη καὶ θεία
καὶ θαυμαστή, ἀλλὰ πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτοῦ
σταυρός. Δι’ οὐδενὸς γὰρ ἐτέρου ὁ θάνατος κατήργηται,
ἡ τοῦ προπάτορος ἀμαρτία λέλυται, ὁ ἄδης ἐσκύλευται,
ἡ ἀνάστασις δεδώρηται, δύναμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν
τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται,
ἡ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατώρθωται,
πύλαι παραδείσου ἡνοίγησαν, ἡ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ
κεκάθικε, τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν,
εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Διὰ σταυροῦ γὰρ ταῦτα πάντα κατώρθωται.

» Ὄσοι γὰρ ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν», φησὶν ὁ ἀπόστολος,
«εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν». Ὄσοι δὲ εἰς Χριστὸν
ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα. Χριστὸς δέ ἐστι «Θεοῦ δύναμις
καὶ σοφία». Ἰδοὺ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, ἥτοι ὁ σταυρὸς
τὴν ἐνυπόστατον τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν ἡμᾶς περιέβαλε.
Δύναμις δὲ Θεοῦ ἐστιν ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, ἥ ὅτι τὸ δυνατὸν
τοῦ Θεοῦ, ἥτοι ἡ κατὰ τοῦ θανάτου νίκη δι’ αὐτοῦ ἡμῖν
πεφανέρωται, ἥ ὅτι, ὥσπερ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ σταυροῦ
διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται,
οὗτο διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τό τε ὑψος καὶ τὸ βάθος,
μῆκός τε καὶ πλάτος, ἥτοι πᾶσα ὄρατή τε καὶ ἀόρατος κτίσις
συνέχεται.

Οὗτος ἡμῖν σημεῖον δέδοται ἐπὶ τοῦ μετώπου, ὃν τρόπον τῷ Ἰσραὴλ
ἡ περιτομή· δι’ αὐτοῦ γὰρ οἱ πιστοὶ τῶν ἀπίστων ἀποδιστάμεθά τε
καὶ γνωριζόμεθα. Οὗτος θυρεὸς καὶ ὅπλον καὶ τρόπαιον
κατὰ τοῦ Διαβόλου. Οὗτος σφραγίς, ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν ὁ ὀλοθρεύων,
ὥς φησιν ἡ Γραφή. Οὗτος τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἐστώτων
στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία, ποιμαινομένων ῥάβδος,
ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπτόντων τελείωσις,
ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον,
πάντων ἀγαθῶν πρόξενος, ἀμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως,

ξύλον ζωῆς αἰωνίου.

Αὐτὸ μὲν οὖν τὸ τίμιον ξύλον ώς ἀληθῶς καὶ σεβάσμιον,
ἐν ᾧ ἐαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς προσενήνοχεν,
ώς ἀγιασθὲν τῇ ἀφῇ τοῦ ἀγίου σώματος καὶ αἵματος εἰκότως
προσκυνητέον, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα
καὶ τὰ ιερὰ αὐτοῦ σκηνώματα, ἅτινά εἰσιν ἡ φάτνη, τὸ σπήλαιον,
ὁ Γολγοθᾶς ὁ σωτήριος, ὁ ζωοποιὸς τάφος, ἡ Σιών τῶν ἐκκλησιῶν
ἡ ἀκρόπολις, καὶ τὰ ὅμοια· ὡς φησιν ὁ θεοπάτωρ Δανίδ.
«Εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσομεν
εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ». Ὄτι δὲ τὸν σταυρὸν
λέγει, δηλοῦ τὸ ἐπόμενον· «Ἄναστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου»·
ἔπειται γὰρ τῷ σταυρῷ ἡ ἀνάστασις. Εἰ γὰρ τῶν ἐρωμένων
ποθητὸν οἶκος καὶ κλίνη καὶ περιβόλαιον, πόσῳ μᾶλλον τὰ τοῦ Θεοῦ
καὶ Σωτῆρος, δι’ ὃν καὶ σεσώμεθα;
Προσκυνοῦμεν δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ,
εἰ καὶ ἐξ ἑτέρας ὕλης γένηται, οὐ τὴν ὕλην τιμῶντες –μὴ γένοιτο,
ἀλλὰ τὸν τύπον ώς Χριστοῦ σύμβολον. Ἔφη γὰρ τοῖς ἑαυτοῦ
μαθηταῖς διατιθέμενος· «Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ
τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ», τὸν σταυρὸν λέγων.
Διὸ καὶ ταῖς γυναιξὶν ἔλεγεν ὁ τῆς ἀναστάσεως ἄγγελος·
«Ἴησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον;»·
καὶ ὁ ἀπόστολος· «Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον».
Πολλοὶ μὲν γὰρ Χριστοὶ καὶ Ἰησοῖ, ἀλλ’ εἰς ὁ ἐσταυρωμένος.
Οὐκ εἶπε λελογχευμένον, ἀλλ’ «ἐσταυρωμένον». Προσκυνητέον
τοίνυν τὸ σημεῖον τοῦ Χριστοῦ. Ἔνθα γὰρ ἂν ἦ τὸ σημεῖον,
ἐκεῖ καὶ αὐτὸς ἔσται. Τὴν δὲ ὕλην, ἐξ ἣς ὁ τύπος τοῦ σταυροῦ
συνίσταται, εἰ καὶ χρυσὸς ἢ λίθοι εἴεν τίμιοι, μετὰ τὴν τοῦ τύπου,
εἰ τύχοι, διάλυσιν οὐ προσκυνητέον. Πάντα τοίνυν τὰ Θεῷ
ἀνακείμενα προσκυνοῦμεν αὐτῷ τὸ σέβας προσάγοντες.
Τοῦτον τὸν τίμιον σταυρὸν προετύπωσε τὸ ξύλον τῆς ζωῆς
τὸ ἐν παραδείσῳ ὑπὸ Θεοῦ πεφυτευμένον· ἐπεὶ γὰρ διὰ ξύλου
ὁ θάνατος, ἔδει διὰ ξύλου δωρηθῆναι τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν.
Ἰακὼβ πρῶτος προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ράβδου Ἰωσήφ
τὸν σταυρὸν εἰκόνισε καὶ ἐνηλλαγμέναις ταῖς χερσὶ τοὺς νίοὺς
Ἰωσήφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διέγραψε
σαφέστατα ράβδος Μωσαϊκὴ σταυροτύπως τὴν θάλασσαν πλήξασα
καὶ σώσασα μὲν τὸν Ἰσραήλ, Φαραὼ δὲ βυθίσασα, χεῖρες
σταυροειδῶς ἐκτεινόμεναι καὶ τὸν Ἀμαλὴκ τροπούμεναι,
ξύλῳ τὸ πικρὸν ὕδωρ γλυκαινόμενον καὶ πέτρα ρηγνυμένη

καὶ προχέουσα νάματα, ὥραβδος τῷ Ἀαρὼν τὸ τῆς ἱεραρχίας
ἀξίωμα χρηματίζουσα, ὅφις ἐπὶ ξύλου θριαμβευόμενος
ώς νενέκρωται τοῦ ξύλου τοὺς νεκρὸν ὀρῶντας τὸν ἔχθρὸν
διασφέζοντος τοὺς πιστεύοντας, ώς Χριστὸς ἐν σαρκὶ ἀμαρτίας
ἀμαρτίαν οὐκ εἰδύᾳ προσήλωται. Μωσῆς ὁ μέγας· «Ὄψεσθε», βοῶν,
«τὴν ζωὴν ὑμῶν ἐπὶ ξύλου κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν
ὑμῶν», Ἡσαῖας· «Ὄλην τὴν ἡμέραν διεπέτασα τὰς χειράς μου
πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα». Οἱ τοῦτο προσκυνοῦντες
τῆς μερίδος τύχοιμεν Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 85. Περὶ τοῦ προσκυνεῖν κατὰ ἀνατολάς
Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε, κατὰ ἀνατολὰς προσκυνοῦμεν,
ἀλλ’ ἐπειδὴ ἐξ ὄρατῆς τε καὶ ἀοράτου, ἵτοι νοητῆς καὶ αἰσθητῆς
συντεθείμεθα φύσεως, διπλῆν καὶ τὴν προσκύνησιν τῷ Δημιουργῷ
προσάγομεν, ὕσπερ καὶ τῷ νῷ ψάλλομεν καὶ τοῖς σωματικοῖς
χείλεσι, καὶ βαπτιζόμεθα ὕδατί τε καὶ Πνεύματι, καὶ διπλῶς
τῷ Κυρίῳ ἐνούμεθα τῶν μυστηρίων μετέχοντες
καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.
Ἐπεὶ τοίνυν «ὁ Θεὸς φῶς ἐστι» νοητόν, καὶ «ἥλιος δικαιοσύνης»
καὶ «ἀνατολὴ» ἐν ταῖς Γραφαῖς ὡνόμασται ὁ Χριστός, ἀναθετέον
αὐτῷ τὴν ἀνατολὴν εἰς προσκύνησιν· πᾶν γὰρ καλὸν τῷ Θεῷ
ἀναθετέον, ἐξ οὗ πᾶν ἀγαθὸν ἀγαθύνεται. Φησὶ δὲ καὶ ὁ θεῖος Δανίδ·
«Αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς, ἄσατε τῷ Θεῷ, ψάλατε τῷ Κυρίῳ
τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς».
Ἐτι δέ φησιν ἡ Γραφή· «Ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ
κατὰ ἀνατολάς, ἐνθα τὸν ἄνθρωπον, δὲν ἔπλασεν, ἔθετο»,
δὲν παραβάντα ἐξώρισεν τοῦ παραδείσου «ἀπέναντί τε
τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς» κατώκισεν, ἐκ δυσμῶν δηλαδή.
Τὴν οὖν ἀρχαίαν πατρίδα ἐπιζητοῦντες καὶ πρὸς αὐτὴν ἀτενίζοντες
τῷ Θεῷ προσκυνοῦμεν.

Καὶ ἡ σκηνὴ δὲ ἡ Μωσαϊκὴ κατὰ ἀνατολὰς εἶχε τὸ καταπέτασμα
καὶ τὸ ἰλαστήριον. Καὶ ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα ὡς τιμιωτέρα,
ἐξ ἀνατολῶν παρενέβαλε. Καὶ ἐν τῷ περιωνύμῳ δὲ
τοῦ Σολομῶντος ναῷ ἡ τοῦ Κυρίου πύλη κατὰ ἀνατολὰς διέκειτο.
Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Κύριος σταυρούμενος ἐπὶ δυσμὰς ἐώρα, καὶ οὕτω
προσκυνοῦμεν πρὸς αὐτὸν ἀτενίζοντες. Καὶ ἀναλαμβανόμενος
πρὸς ἀνατολὰς ἀνεφέρετο, καὶ οὕτως αὐτῷ οἱ ἀπόστολοι
προσεκύνησαν, καὶ οὕτως ἐλεύσεται, δὲν τρόπον ἔθεάσαντο
αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος ἔφησεν·

«὾ οσπερ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φθάνει
ἔως δυσμῶν, οὗτος ἔσται ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου». Αὐτὸν οὖν ἐκδεχόμενοι ἐπὶ ἀνατολὰς προσκυνοῦμεν. Ἀγραφος δέ
ἔστιν ἡ παράδοσις αὕτη τῶν ἀποστόλων· πολλὰ γὰρ ἀγράφως
ἡμῖν παρέδωκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 86. Περὶ τῶν ἀγίων καὶ ἀχράντων τοῦ Κυρίου μυστηρίων
‘Ο ἀγαθὸς καὶ πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος Θεός, ὁ ὅλος ὃν
ἀγαθότης, διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος
οὐκ ἡνέσχετο μόνον εἶναι τὸ ἀγαθὸν, ἢτοι τὴν ἑαυτοῦ φύσιν
ὑπὸ μηδενὸς μετεχόμενον. Τούτου χάριν ἐποίησε πρῶτον μὲν
τὰς νοερὰς καὶ οὐρανίους δυνάμεις, εἴτα τὸν ὄρατὸν
καὶ αἰσθητὸν κόσμον, εἴτα ἐκ νοεροῦ καὶ αἰσθητοῦ τὸν ἄνθρωπον.
Πάντα μὲν οὖν τὰ ὑπ’ αὐτοῦ γενόμενα κοινωνοῦσι
τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος κατὰ τὸ εἶναι· αὐτὸς γάρ ἐστι τοῖς πᾶσι
τὸ εἶναι, ἐπειδὴ «ἐν αὐτῷ εἰσὶ τὰ ὄντα», οὐ μόνον ὅτι αὐτὸς
ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ παρήγαγεν, ἀλλ’ ὅτι
ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια τὰ ὑπ’ αὐτοῦ γενόμενα συντηρεῖ καὶ συνέχει·
ἐκ περισσοῦ δὲ τὰ ζῷα· κατὰ τε γὰρ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὸ ζωῆς
μετέχειν κοινωνοῦσι τοῦ ἀγαθοῦ. Τὰ δὲ λογικὰ καὶ
κατὰ τὰ προειρημένα μέν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λογικόν,
καὶ ταῦτα μᾶλλον· οἰκειότερα γάρ πώς εἰσι πρὸς αὐτόν,
εἰ καὶ πάντων οὗτος ὑπέρκειται ἀσυγκρίτως.
Ο μέντοι ἄνθρωπος λογικὸς καὶ αὐτεξούσιος γενόμενος,
ἐξουσίαν εἷληφεν ἀδιαλείπτως διὰ τῆς οἰκείας προαιρέσεως
ἐνοῦσθαι τῷ Θεῷ, εἴ γε διαμένει ἐν τῷ ἀγαθῷ, τουτέστι
τῇ τοῦ κτίσαντος ὑπακοῇ. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν παραβάσει
τῆς τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἐντολῆς γέγονε καὶ θανάτῳ καὶ φθορᾷ
ὑποπέπτωκεν, ὁ Ποιητὴς καὶ Δημιουργὸς τοῦ γένους ἡμῶν
διὰ σπλάγχνα ἐλέονς αὐτοῦ ὡμοιώθη ἡμῖν κατὰ πάντα γενόμενος
ἄνθρωπος χωρὶς ἀμαρτίας καὶ ἡνώθη τῇ ἡμετέρᾳ φύσει. Ἐπειδὴ γὰρ
μετέδωκεν ἡμῖν τῆς ἴδιας εἰκόνος καὶ τοῦ ἴδιου πνεύματος
καὶ οὐκ ἐφυλάξαμεν, μεταλαμβάνει αὐτὸς τῆς πτωχῆς καὶ ἀσθενοῦς
ἡμῶν φύσεως, ἵνα ἡμᾶς καθάρῃ καὶ ἀφθαρτίσῃ καὶ μετόχους πάλιν
τῆς αὐτοῦ καταστήσῃ θεότητος.
Ἐδει δὲ μὴ μόνον τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐν μετοχῇ
γενέσθαι τοῦ κρείττονος, ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν βουλόμενον
ἄνθρωπον καὶ δευτέραν γέννησιν γεννηθῆναι καὶ τραφῆναι
τροφὴν ξένην καὶ τῇ γεννήσει πρόσφορον καὶ οὕτω φθάσαι

τὸ μέτρον τῆς τελειότητος. Διὰ μὲν τῆς αὐτοῦ γεννήσεως,
ἥτοι σαρκώσεως καὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ πάθους
καὶ τῆς ἀναστάσεως ἡλευθέρωσε τὴν φύσιν τῆς ἀμαρτίας
τοῦ προπάτορος, τοῦ θανάτου, τῆς φθορᾶς, καὶ τῆς ἀναστάσεως
ἀπαρχὴ γέγονε καὶ ὁδὸν καὶ τύπον ἐαυτὸν καὶ ὑπογραμμὸν τέθεικεν,
ἴνα καὶ ἡμεῖς τοῖς αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες ἵχνεσι γενώμεθα θέσει,
ὅπερ αὐτός ἐστι φύσει, νίοὶ καὶ κληρονόμοι Θεοῦ καὶ αὐτοῦ
συγκληρονόμοι. Ἔδωκεν οὖν ἡμῖν, ως ἔφην, γέννησιν δευτέραν,
ἴνα ὥσπερ γεννηθέντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ ώμοιώθημεν αὐτῷ,
κληρονομήσαντες τὴν κατάραν καὶ τὴν φθοράν, οὗτοι καὶ ἐξ αὐτοῦ
γεννηθέντες, ὁμοιωθῶμεν αὐτῷ καὶ κληρονομήσωμεν
τὴν τε ἀφθαρσίαν καὶ τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ πνευματικός ἐστιν οὗτος ὁ Ἀδάμ, ἔδει καὶ τὴν γέννησιν
πνευματικὴν εἶναι, ὁμοίως καὶ τὴν βρῶσιν· ἀλλ’ ἐπειδὴ διπλοῖ
τινές ἐσμεν καὶ σύνθετοι, δεῖ καὶ τὴν γέννησιν διπλῆν εἶναι,
ὁμοίως καὶ τὴν βρῶσιν σύνθετον. Ἡ μὲν οὖν γέννησις ἡμῖν δι’ ὕδατος
καὶ Πνεύματος δέδοται, φημὶ δὴ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, ἡ δὲ βρῶσις
αὐτὸς ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς
οὐ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάτης.

Μέλλων γὰρ τὸν ἐκούσιον ὑπὲρ ἡμῶν καταδέχεσθαι θάνατον
ἐν τῇ νυκτὶ, ἐν ᾧ ἐαυτὸν παρεδίδου, διαθήκην καινὴν διέθετο
τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις καὶ δι’ αὐτῶν
πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. Ἐν τῷ ὑπερφῷ τοίνυν
τῆς ἀγίας καὶ ἐνδόξου Σιών τὸ παλαιὸν πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ φαγὼν καὶ πληρώσας τὴν παλαιὰν διαθήκην νίπτει
τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας, σύμβολον τοῦ ἀγίου βαπτίσματος
παρεχόμενος. Εἶτα κλάσας ἄρτον ἐπεδίδου αὐτοῖς λέγων·
«Λάβετε, φάγετε, τοῦτο μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον
εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν». Ὄμοίως δὲ λαβὼν τὸ ποτήριον ἐξ οἴνου
καὶ ὕδατος μετέδωκεν αὐτοῖς λέγων· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες·
τοῦτο μού ἐστι τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης τὸ ὑπὲρ ὑμῶν
ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν
ἀνάμνησιν. Ὁσάκις γὰρ ἀν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον
καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου
καταγγέλλετε καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁμολογεῖτε, ἔως ἀν ἔλθῃ».
Εἰ τοίνυν «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ζῶν ἐστι καὶ ἐνεργὴς» καὶ «πάντα,
ὅσα ἡθέλησεν ὁ Κύριος, ἐποίησεν»· εἰ εἶπε· «Γενηθήτω φῶς,
καὶ ἐγένετο· γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο»· εἰ «τῷ λόγῳ Κυρίου
οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ

πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν·» εἰ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ὕδωρ τε καὶ πῦρ καὶ ἀὴρ καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν τῷ λόγῳ Κυρίου συνετελέσθησαν καὶ τοῦτο δὴ τὸ πολυθρύλλητον ζῷον ὁ ἄνθρωπος· εἰ θελήσας αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ τὰ τῆς Αγίας Αειπαρθένου καθαρὰ καὶ ἀμώμητα αἷματα ἔσυντῷ ἀσπόρως σάρκα ύπεστήσατο, οὐ δύναται τὸν ἄρτον ἔσυντο σῶμα ποιῆσαι καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα;

Εἶπεν ἐν ἀρχῇ· «Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου», καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοῦ ὑετοῦ γινομένου ἐξάγει τὰ ἴδια βλαστήματα τῷ θείῳ συνελαυνομένη καὶ δυναμούμενη προστάγματι.

Εἶπεν ὁ Θεός· «Τοῦτο μού ἐστι τὸ σῶμα», καὶ· «Τοῦτο μου ἐστι τὸ αἷμα», καὶ· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμήν ἀνάμνησιν» καὶ τῷ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ προστάγματι, ἔως ἂν ἔλθῃ, γίνεται· οὕτω γὰρ εἶπεν· «Ἐως ἂν ἔλθῃ». Καὶ γίνεται ὑετὸς τῇ καινῇ ταύτῃ γεωργίᾳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἡ τοῦ Αγίου Πνεύματος ἐπισκιάζουσα δύναμις· ὥσπερ γὰρ πάντα, ὅσα ἐποίησεν, ὁ Θεὸς τῇ τοῦ Αγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ ἐποίησεν, οὕτω καὶ νῦν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεται, ἢ οὐ δύναται χωρῆσαι, εἰ μὴ μόνη πίστις. «Πῶς ἐσται μοι τοῦτο», φησὶν ἡ ἀγία Παρθένος, «ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;» Ἀποκρίνεται Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος· «Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Καὶ νῦν ἐρωτᾷς· Πῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ; Λέγω σοι κάγω· Πνεῦμα ἄγιον ἐπιφοιτᾷ καὶ ταῦτα ποιεῖ τὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν. Ἄρτος δὲ καὶ οἶνος παραλαμβάνεται· οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἄνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὡς τὰ πολλὰ γὰρ τὰ μὴ κατὰ τὴν συνήθειαν τετριμμένα ἀποστρέφεται δυσχεραίνουσα· τῇ οὖν συνήθει συγκαταβάσει κεχρημένος διὰ τῶν συνήθων τῆς φύσεως ποιεῖ τὰ ὑπὲρ φύσιν· καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐποίησεν αὐτὸς λουτρὸν ἀναγεννήσεως, οὕτως, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ἄρτον ἐσθίειν ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα.

Σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι, τὸ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου σῶμα, οὐχ ὅτι αὐτὸς τὸ σῶμα τὸ ἀναληφθὲν ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται, ἀλλ’ ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποιεῖται εἰς σῶμα καὶ αἷμα

Θεοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ Πνεύματος Ἁγίου, ὥσπερ καὶ ἐκ τῆς ἀγίας Θεοτόκου διὰ Πνεύματος Ἁγίου ἔαυτῷ καὶ ἐν ἔαυτῷ ὁ Κύριος σάρκα ὑπεστήσατο· καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν, ἀλλ’ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀληθὴς καὶ ἐνεργῆς ἐστι καὶ παντοδύναμος, ὁ δὲ τρόπος ἀνεξερεύνητος.

Οὐ χεῖρον δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι, ὥσπερ φυσικῶς διὰ τῆς βρώσεως ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς πόσεως εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίοντος καὶ πίνοντος μεταβάλλεται, καὶ οὐ γίνεται ἔτερον σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα, οὕτως ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, οἶνός τε καὶ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιεῖται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ αἷμα, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ’ ἐν καὶ τὸ αὐτό.

Γίνεται τοίνυν τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσιν εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος, τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχουσιν εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν, καθάπερ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος τοῖς μὲν πιστεύουσι γέγονε ζωὴ καὶ ἀφθαρσία εἰς ἀπόλαυσιν τῆς αἰώνιου μακαριότητος, τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι καὶ τοῖς κυριοκτόνοις εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν αἰώνιον.

Οὐκ ἔστι τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ σώματος καὶ αἷματος τοῦ Χριστοῦ –μὴ γένοιτο–, ἀλλ’ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τεθεωμένον, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· «Τοῦτό μού ἐστι» οὐ τύπος τοῦ σώματος ἀλλὰ «τὸ σῶμα», καὶ οὐ τύπος τοῦ αἵματος ἀλλὰ «τὸ αἷμα», καὶ πρὸ τούτου τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι, «εἰ μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον.

Ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθῆς ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῆς ἐστι πόσις», καὶ πάλιν· «Ο τρώγων με ζήσεται».

Διὸ μετὰ παντὸς φόβου καὶ συνειδήσεως καθαρᾶς καὶ ἀδιστάκτου πίστεως προσέλθωμεν, καὶ πάντως ἔσται ἡμῖν, καθὼς πιστεύομεν, μὴ διστάζοντες. Τιμήσωμεν δὲ αὐτὸ πάσῃ καθαρότητι, ψυχικῇ τε καὶ σωματικῇ· διπλοῦν γάρ ἐστι. Προσέλθωμεν αὐτῷ πόθῳ διακαεῖ καὶ σταυροειδῶς τὰς παλάμας τυπώσαντες τοῦ ἐσταυρωμένου τὸ σῶμα ὑποδεξώμεθα· καὶ ἐπιθέντες ὀφθαλμοὺς καὶ χεῖλη καὶ μέτωπα τοῦ θείου ἄνθρακος μεταλάβωμεν, ἵνα τὸ πῦρ τοῦ ἐν ἡμῖν πόθου προσλαβὸν τὴν ἐκ τοῦ ἄνθρακος πύρωσιν καταφλέξῃ ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας καὶ φωτίσῃ ἡμῶν τὰς καρδίας καὶ τῇ μετουσίᾳ τοῦ θείου πυρὸς πυρωθῶμεν καὶ θεωθῶμεν. Ἀνθρακα εἶδεν Ἡσαΐας· ἄνθραξ δὲ ξύλον λιτὸν οὐκ ἔστιν,

ἀλλ’ ἡνωμένον πυρί· οὕτως καὶ ὁ ἄρτος τῆς κοινωνίας οὐκ ἄρτος λιτός ἐστιν, ἀλλ’ ἡνωμένος θεότητι· σῶμα δὲ ἡνωμένον θεότητι οὐ μία φύσις ἐστίν, ἀλλὰ μία μὲν τοῦ σώματος, τῆς δὲ ἡνωμένης αὐτῷ θεότητος ἔτέρα· ὥστε τὸ συναμφότερον οὐ μία φύσις, ἀλλὰ δύο.

Ἄρτῳ καὶ οἷνῳ ἐδεξιοῦτο Μελχισεδὲκ τὸν Ἀβραὰμ ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύλων κοπῆς ὑποστρέφοντα, ὁ ιερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου. Ἐκείνη ἡ τράπεζα ταύτην τὴν μυστικὴν προεικόνιζε τράπεζαν, ὃν τρόπον ἐκεῖνος ὁ ιερεὺς τοῦ ἀληθινοῦ ἀρχιερέως Χριστοῦ τύπος ἦν καὶ εἰκόνισμα· «Σὺ» γάρ, φησίν, «ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Τοῦτον τὸν ἄρτον οἱ ἄρτοι εἰκόνιζον τῆς προθέσεως. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ καθαρὰ θυσία, δηλαδὴ καὶ ἀναίμακτος, ἦν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν αὐτῷ προσφέρεσθαι διὰ τοῦ προφήτου ὁ Κύριος ἔφησε.

Σῶμά ἐστι καὶ αἷμα Χριστοῦ εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τε καὶ σώματος χωροῦν, οὐ δαπανώμενον, οὐ φθειρόμενον, οὐκ εἰς ἀφεδρῶνα χωροῦν —μὴ γένοιτο—, ἀλλ’ εἰς τὴν ἡμῶν οὐσίαν τε καὶ συντήρησιν, βλάβης παντοδαποῦς ἀμυντήριον, ὢπου παντὸς καθαρτήριον· ἂν μὲν χρυσὸν λάβῃ κίβδηλον, διὰ τῆς κριτικῆς πυρώσεως καθαίρει, ἵνα μὴ ἐν τῷ μέλλοντι σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Καθαίρει γὰρ νόσους καὶ παντοίας ἐπιφοράς, καθώς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Εἰ γὰρ ἔαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Καὶ τοῦτο ἐστιν, ὅ λέγει· «Ωστε ὁ μετέχων τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἀναξίως κρῆμα ἔαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει». Δι’ αὐτοῦ καθαιρόμενοι ἐνούμεθα τῷ σώματι τοῦ Κυρίου καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ καὶ γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ.

Οὗτος ὁ ἄρτος ἐστὶν ἡ ἀπαρχὴ τοῦ μέλλοντος ἄρτου, ὃς ἐστιν ὁ ἐπιούσιος· τὸ γὰρ «ἐπιούσιον» δηλοῖ ἡ τὸν μέλλοντα, τούτεστιν τὸν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἡ τὸν πρὸς συντήρησιν τῆς οὐσίας ἡμῶν λαμβανόμενον. Εἴτε οὖν οὕτως, εἴτε οὕτως, τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα προσφυῶς λεχθήσεται· πνεῦμα γὰρ ζωοποιοῦν ἐστιν ἡ σάρξ τοῦ Κυρίου, διότι ἐκ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος συνελήφθη· «τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἐστι».

Τοῦτο δὲ λέγω οὐκ ἀναιρῶν τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ τὸ ζωοποιὸν καὶ θεῖον τούτου δηλῶσαι βουλόμενος.

Εἰ δὲ καὶ τινες «ἀντίτυπα» τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ως ὁ θεοφόρος ἔφη Βασύλειος, οὐ μετὰ τὸ ἀγιασθῆναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἀγιασθῆναι αὐτὴν

τὴν προσφορὰν οὕτω καλέσαντες.

Μετάληψις λέγεται· δι’ αὐτῆς γάρ τῆς Ἰησοῦ θεότητος μεταλαμβάνομεν. Κοινωνία λέγεται τε καὶ ἔστιν ἀληθῶς διὰ τὸ κοινωνεῖν ἡμᾶς δι’ αὐτῆς τῷ Χριστῷ καὶ μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκός τε καὶ τῆς θεότητος· κοινωνεῖν δὲ καὶ ἐνοῦσθαι καὶ ἀλλήλοις δι’ αὐτῆς· ἐπεὶ γάρ ἐξ ἐνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν, οἱ πάντες ἐν σῶμα Χριστοῦ καὶ ἐν αἷμα καὶ ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες.

Πάσῃ δυνάμει τοίνυν φυλαξώμεθα, μὴ λαμβάνειν μετάληψιν αἵρετικῶν, μήτε διδόναι. «Μὴ δῶτε γάρ τὰ ἁγια τοῖς κυσίν», φησὶν ὁ Κύριος, «μηδὲ ρίπτετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων», ἵνα μὴ μέτοχοι τῆς κακοδοξίας καὶ τῆς αὐτῶν γενώμεθα κατακρίσεως. Εἰ γάρ πάντως ἐνωσίς ἔστι πρὸς Χριστὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους, πάντως καὶ πᾶσι τοῖς συμμεταλαμβάνουσιν ἡμῖν κατὰ προαίρεσιν ἐνούμεθα· ἐκ προαιρέσεως γάρ ἡ ἐνωσίς αὕτη γίνεται, οὐ χωρὶς τῆς ἡμῶν γνώμης. «Πάντες γάρ ἐν σῶμά ἐσμεν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐνός ἄρτου μεταλαμβάνομεν» καθώς φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. «Ἄντίτυπα» δὲ τῶν μελλόντων λέγονται οὐχ ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ’ ὅτι νῦν μὲν δι’ αὐτῶν μετέχομεν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 87. Περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Κυρίου καὶ περὶ τῆς ἀγίας Θεοτόκου.

Περὶ τῆς ἀγίας ὑπερυμνήτου Αειπαρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας ἐν τοῖς προλαβοῦσι μετρίως διαλαβόντες καὶ τὸ καιριώτατον παραστήσαντες, ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκος ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται, νῦν τὰ λείποντα προσαναπληρώσωμεν.

Αὕτη γάρ τῇ προαιωνίῳ προγνωστικῇ βουλῇ τοῦ Θεοῦ προορισθεῖσα καὶ διαφόροις εἰκόσι καὶ λόγοις προφητῶν διὰ Πνεύματος Ἅγιου εἰκονισθεῖσά τε καὶ προκηρυχθεῖσα ἐν τῷ προωρισμένῳ καιρῷ ἐκ Δαυιδικῆς ρίζης ἐβλάστησε διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν γενομένας ἐπαγγελίας. «Ὦμοσε γάρ Κύριος», φησί, «τῷ Δαυὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει αὐτόν· ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου», καὶ πάλιν· «Ἄπαξ ὥμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, εἰ τῷ Δαυὶδ ψεύσομαι.

Τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει· καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός». Καὶ Ἡσαΐας· «Ἐξανατελεῖ ράβδος

έξ Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται».

”Οτι μὲν οὖν ὁ Ἰωσὴφ ἐκ Δαυιδικῆς φυλῆς κατάγεται, Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς, οἱ ιερώτατοι εὐαγγελισταί, διαρρήδην ὑπέδειξαν· ἀλλ’ ὁ μὲν Ματθαῖος ἐκ Δαυὶδ διὰ Σολομῶντος κατάγει τὸν Ἰωσῆφ, ὁ δὲ Λουκᾶς διὰ Νάθαν. Τῆς δὲ ἀγίας Παρθένου τὴν γέννησιν καὶ ἀμφότεροι παρεσιώπησαν.

Χρὴ οὖν εἰδέναι, ώς οὐκ ἦν ἔθος Ἐβραίοις, οὐδὲ τῇ θείᾳ Γραφῇ γενεαλογεῖσθαι γυναῖκας. Νόμος δὲ ἦν μὴ μνηστεύεσθαι φυλὴν ἐξ ἑτέρας φυλῆς. Ο δὲ Ἰωσὴφ ἐκ Δαυιδικοῦ καταγόμενος φύλου, δίκαιος ὑπάρχων (τοῦτο γὰρ αὐτῷ μαρτυρεῖ τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον), οὐκ ἀν παρανόμως τὴν ἀγίαν Παρθένον πρὸς μνηστείαν ἡγάγετο, εἰ μὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σκήπτρου κατήγετο. Δείξας τοίνυν τὸ τοῦ Ἰωσῆφ καταγώγιον ἡρκέσθη.

Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ώς νόμος ἦν ἀγόνου ἀνδρὸς τελευτῶντος τὸν τούτου ἀδελφὸν τὴν τοῦ τετελευτηκότος γαμετὴν πρὸς γάμον ἄγεσθαι καὶ ἐγείρειν σπέρμα τῷ ἀδελφῷ. Τὸ οὖν τικτόμενον κατὰ φύσιν μὲν τοῦ δευτέρου, ἥτοι τοῦ γεγεννηκότος ἦν, κατὰ δὲ νόμον τοῦ τελευτήσαντος.

Ἐκ τῆς σειρᾶς τοίνυν τοῦ Νάθαν τοῦ νιοῦ Δαυὶδ Λευὶ ἐγέννησε τὸν Μελχὶ καὶ τὸν Πάνθηρα· ὁ Πάνθηρ ἐγέννησε τὸν Βαρπάνθηρα οὗτως ἐπικληθέντα. Οὗτος ὁ Βαρπάνθηρ ἐγέννησε τὸν Ἰωακείμ· Ἰωακεὶμ ἐγέννησε τὴν ἀγίαν Θεοτόκον. Ἐκ δὲ τῆς σειρᾶς Σολομῶντος, τοῦ νιοῦ Δαυὶδ Ματθὰν ἔσχε γυναῖκα, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Ἰακὼβ. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ματθὰν, Μελχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Νάθαν, ὁ νιὸς Λευὶ, ἀδελφὸς δὲ τοῦ Πάνθηρος, ἔγημε τὴν γυναῖκα τοῦ Ματθάν, μητέρα δὲ τοῦ Ἰακὼβ, καὶ ἐξ αὐτῆς ἔσχε τὸν Ἡλεί.

Ἐγένοντο οὖν ἀδελφοὶ ὁμομήτριοι Ἰακὼβ καὶ Ἡλεί, ὁ μὲν Ἰακὼβ ἐκ τῆς φυλῆς Σολομῶντος, ὁ δὲ Ἡλεὶ ἐκ φυλῆς Νάθαν. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Ἡλεὶ, ὁ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Νάθαν ἄπαις· καὶ ἔλαβεν Ἰακὼβ, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Σολομῶντος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἀνέστησε σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ καὶ ἐγέννησε τὸν Ἰωσῆφ. Ο οὖν Ἰωσὴφ φύσει μέν ἐστιν νιὸς Ἰακὼβ ἐκ τοῦ καταγωγίου τοῦ Σολομῶντος, κατὰ δὲ νόμον Ἡλεὶ τοῦ ἐκ Νάθαν.

Ἰωακεὶμ τοίνυν τὴν σεμνήν τε καὶ ἀξιέπαινον Ἀνναν πρὸς γάμον ἡγάγετο. Ἀλλ’ ὥσπερ ἡ πάλαι Ἀννα στειρεύσασα δι’ εὐχῆς καὶ ἐπαγγελίας τὸν Σαμουὴλ ἐγέννησεν, οὕτω καὶ αὕτη διὰ λιτῆς καὶ ἐπαγγελίας πρὸς Θεοῦ τὴν Θεοτόκον κομίζεται, ἵνα κὰν τούτῳ μηδενὸς τῶν περιφανῶν καθυστερίζοιτο· τίκτει τοιγαροῦν ἡ χάρις (τοῦτο γὰρ ἡ Ἀννα ἐρμηνεύεται) τὴν Κυρίαν (τοῦτο γὰρ

τῆς Μαρίας σημαίνει τὸ ὄνομα· Κυρία γὰρ ὅντως γέγονε πάντων τῶν ποιημάτων τοῦ Δημιουργοῦ χρηματίσασα μήτηρ). Τίκτεται δὲ ἐν τῷ τῆς προβατικῆς τοῦ Ἰωακεὶμ οἴκῳ καὶ τῷ ἰερῷ προσάγεται. Εἶτα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ φυτευθεῖσά τε καὶ πιανθεῖσα τῷ Πνεύματι, ώσεὶ ἐλαία κατάκαρπος, πάσης ἀρετῆς καταγώγιον γέγονε, πάσης βιωτικῆς καὶ σαρκικῆς ἐπιθυμίας τὸν νοῦν ἀποστήσασα καὶ οὕτω παρθένον τὴν ψυχὴν τηρήσασα σὺν τῷ σώματι, ώς ἔπρεπε, τόν Θεὸν ἐγκόλπιον ὑποδέχεσθαι μέλλουσαν· ἄγιος γὰρ ὃν ἐν ἀγίοις ἀναπαύεται. Οὕτω τοίνυν ἀγιωσύνην μετέρχεται καὶ ναὸς ἄγιος καὶ θαυμαστὸς τοῦ ὑψίστου Θεοῦ ἀναδείκνυται ἄξιος.

Ἐπειδὴ δὲ ἐπετήρει τὰς παρθένους ὁ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἔχθρὸς διὰ τὴν Ἡσαΐου πρόρρησιν· «Ἴδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει», φῆσαντος, «καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὃ ἐστι μεθερμηνεύμενον μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός», ώς ἂν δελεάσῃ τὸν ἐν σοφίᾳ ἀεὶ ἀβρυνόμενον «ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν», πρὸς μνηστείαν ἡ νεᾶνις τῷ Ἰωσὴφ ὑπὸ τῶν ἱερέων δίδοται, ὁ καινὸς τόμος τῷ γράμματα εἰδότι· ἡ δὲ μνηστεία φυλακή τε τῆς Παρθένου ὑπῆρχε καὶ τοῦ τὰς παρθένους ἐπιτηροῦντος ἀποβουκόλημα.

«Οτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου», ἀπεστάλη ἄγγελος Κυρίου πρὸς αὐτὴν τὴν τοῦ Κυρίου εὐαγγελιζόμενος σύλληψιν· οὕτως τε συνείληφε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν τοῦ Πατρὸς ἐνυπόστατον δύναμιν, «οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς», ἦτοι συναφείας καὶ σπορᾶς, ἀλλ’ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς εὐδοκίας καὶ συνεργίας τοῦ Ἅγιου Πνεύματος· ἔχορήγησέ τε τῷ κτίστῃ τὸ κτισθῆναι καὶ τῷ πλάστῃ τὸ πλασθῆναι καὶ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεῷ τὸ σαρκωθῆναι καὶ ἀνθρωπισθῆναι ἐκ τῶν ἀγνῶν καὶ ἀμολύντων αὐτῆς σαρκῶν καὶ αἵματων, τὸ τῆς προμήτορος ἀποπληροῦσα χρέος· ὥσπερ γὰρ ἐκείνη συναφείας ἐκτὸς ἐξ Ἀδὰμ πεπλαστούργηται, οὕτω καὶ αὐτῇ τὸν νέον Ἀδὰμ ἀπεκύησε νόμῳ κυήσεως τικτόμενον καὶ ὑπὲρ φύσιν γεννήσεως.

Τίκτεται γὰρ ἀπάτωρ ἐκ γυναικὸς ὁ ἐκ Πατρὸς ἀμήτωρ· καὶ ὅτι μὲν ἐκ γυναικὸς νόμῳ κυήσεως, ὅτι δὲ ἄνευ πατρός, ὑπὲρ φύσιν γεννήσεως· καὶ ὅτι μὲν τῷ εἰθισμένῳ χρόνῳ (τὸν γὰρ ἐννεαμηνιαῖον τελέσας καὶ τῷ δεκάτῳ ἐπιβὰς γεννᾶται), νόμῳ κυήσεως, ὅτι δὲ ἀνωδίνως, ὑπὲρ θεσμὸν γεννήσεως· ἦς γὰρ ἡδονὴ οὐ προηγήσατο, οὐδὲ ὧδιν ἐπηκολούθησε, κατὰ τὸν προφήτην τὸν λέγοντα· «Πρὶν ὡδίνησεν, ἔτεκε», καὶ πάλιν·

«Πρὸν ἐλθεῖν τὸν καιρὸν τῶν ὡδίνων, ἔξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν».

Γεγέννηται τοίνυν ἐξ αὐτῆς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς σεσαρκωμένος, οὐ θεοφόρος ἀνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς σεσαρκωμένος, οὐχ ὡς προφήτης ἐνεργείᾳ χριόμενος, παρουσίᾳ δὲ ὅλου τοῦ χρίοντος, ὥστε ἀνθρωπον μὲν γενέσθαι τὸ χρῖσαν καὶ Θεὸν τὸ χριόμενον, οὐ μεταβολῇ φύσεως, ἀλλ’ ἐνώσει τῇ καθ’ ὑπόστασιν. Ό αὐτὸς γὰρ ἦν, ὃ τε χρίων καὶ ὁ χριόμενος χρίων ὡς Θεὸς ἔαυτὸν ὡς ἀνθρωπον.

Πῶς οὖν οὐ Θεοτόκος ἡ Θεὸν σεσαρκωμένον ἐξ αὐτῆς γεννήσασα; Ὁντως κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκος καὶ Κυρία, καὶ πάντων κτισμάτων δεσπόζουσα, δούλη καὶ μῆτηρ τοῦ Δημιουργοῦ χρηματίσασα. Ωσπερ δὲ συλληφθεὶς παρθένον τὴν συλλαβοῦσαν ἐτήρησεν, οὗτῳ καὶ τεχθεὶς τὴν αὐτῆς παρθενίαν ἐφύλαξεν ἀτρωτον μόνος διελθὼν δι’ αὐτῆς καὶ κεκλεισμένην τηρήσας αὐτήν· δι’ ἀκοῆς μὲν ἡ σύλληψις, ἡ δὲ γέννησις διὰ τῆς συνήθους τῶν τικτομένων ἐξόδου, εἰ καὶ τινες μυθολογοῦσι διὰ τῆς πλευρᾶς αὐτὸν τεχθῆναι τῆς Θεομήτορος. Οὐ γὰρ ἀδύνατος ἦν καὶ διὰ τῆς πύλης διελθεῖν καὶ ταύτης μὴ παραβλάψαι τὰ σήμαντρα.

Μένει τοίνυν καὶ μετὰ τόκον παρθένος ἡ Ἀειπάρθενος οὐδαμῶς ἀνδρὶ μέχρι θανάτου προσομιλήσασα. Εἰ γὰρ καὶ γέγραπται·

«Καὶ οὐκ ἔγνω αὐτήν, ἔως οὗ ἔτεκε τὸν νιὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον», ίστέον ὅτι πρωτότοκός ἐστιν ὁ πρῶτος γεννηθείς, εἰ καὶ μονογενὴς εἴη. Τὸ μὲν γὰρ «πρωτότοκον» πρῶτον γεννηθῆναι δηλοῖ, οὐ πάντως δὲ καὶ ἔτέρων συνεμφαίνει γέννησιν. Τὸ δὲ «ἔως» τὴν μὲν τοῦ ὡρισμένου χρόνου προθεσμίαν σημαίνει, οὐκ ἀποφάσκει δὲ τὸ μετὰ ταῦτα· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· «Καὶ ἴδοὺ ἐγὼ μεθ’ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», οὐχ ὡς μετὰ τὴν τοῦ αἰῶνος συντέλειαν χωρισθησόμενος. Φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα», μετὰ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν λέγων.

Πῶς γὰρ ἀν Θεὸν γεννήσασα καὶ ἐκ τῆς τῶν παρηκολουθηκότων πείρας τὸ θαῦμα γνωρίσασα ἀνδρὸς συνάφειαν κατεδέξατο; Ἀπαγε. Οὐ σωφρονοῦντος λογισμοῦ τὰ τοιαῦτα νοεῖν, μὴ ὅτι καὶ πράττειν.

Ἀλλ’ αὕτη ἡ μακαρία καὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν δωρεῶν ἀξιωθεῖσα τὰς ὡδῖνας, ἀς διέφυγε τίκτουσα, ταύτας ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ ὑπέμεινε ὑπὸ τῆς μητρικῆς συμπαθείας τῶν σπλάγχνων τὸν σπαραγμὸν ἀνατλᾶσα καί, ὃν Θεὸν ἔγνω διὰ γεννήσεως, τοῦτον ὡς κακοῦργον ἀναιρούμενον βλέπουσα ὡς ὥιμφαία τοῖς λογισμοῖς ἐσπαράττετο· καὶ τοῦτο ἐστι· «Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς

τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαίᾳ». Ἄλλὰ μεταβάλλει τὴν λύπην
ἡ χαρὰ τῆς ἀναστάσεως Θεὸν τὸν σαρκὶ θανόντα κηρύττουσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 88. Περὶ τῶν ἀγίων καὶ τῆς τῶν λειψάνων αὐτῶν τιμῆς
Τιμητέον τοὺς ἀγίους ως φίλους Χριστοῦ, ως τέκνα καὶ κληρονόμους
Θεοῦ, ὡς φησιν Ἰωάννης ὁ θεολόγος εὐαγγελιστής· «὾σοι δὲ ἔλαβον
αὐτόν, ἐδωκεν αὐτοῖς ἔξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι». «Ὦστε οὐκέτι
εἰσὶν δοῦλοι, ἀλλ’ νίοι· εἰ δὲ νίοι, καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν
Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ». Καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ιεροῖς
εὐαγγελίοις τοῖς ἀποστόλοις φησίν· «Ὕμεῖς φίλοι μού ἔστε.
Οὐκέτι ύμᾶς καλῶ δούλους· ὁ γὰρ δοῦλος οὐκ οἶδε, τί ποιεῖ
αὐτοῦ ὁ Κύριος». Εἰ δὲ καὶ «Βασιλεὺς βασιλέων καὶ Κύριος
κυριεύοντων» καὶ «Θεὸς θεῶν» ὁ Δημιουργὸς τῶν ἀπάντων
καὶ Κύριος λέγεται, πάντως οἱ ἄγιοι θεοί τε καὶ κύριοι καὶ βασιλεῖς.
Τούτων Θεὸς ὁ Θεὸς καὶ Κύριος καὶ βασιλεὺς ἔστι καὶ λέγεται.
«Ἐγὼ γάρ εἰμι», φησὶ τῷ Μωσεῖ, «Θεὸς ἄβραὰμ καὶ Θεὸς ἵσαὰκ
καὶ Θεὸς ἱακώβ». Καὶ Θεὸν Φαραὼ τὸν Μωσῆν ὁ Θεὸς ἐποίησεν.
Θεοὺς δὲ λέγω καὶ βασιλεῖς καὶ κυρίους οὐ φύσει, ἀλλ’ ως τῶν παθῶν
βασιλεύσαντας καὶ κυριεύσαντας καὶ τὴν τῆς θείας εἰκόνος ὄμοιώσιν,
καθ’ ἣν καὶ γεγένηται, ἀπαραχάρακτον φυλάξαντας –βασιλεὺς γὰρ
λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκών– καὶ ως ἐνωθέντας Θεῷ
κατὰ προαίρεσιν καὶ τοῦτον δεξαμένους ἔνοικον καὶ τῇ τούτου
μεθέξει γεγονότας χάριτι, ὅπερ αὐτός ἔστι φύσει. Πῶς οὖν
οὐ τιμητέον τοὺς θεράποντας καὶ φίλους καὶ νίοὺς τοῦ Θεοῦ
χρηματίσαντας; Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τῶν ὄμοδούλων
τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην εύνοίας.
Οὗτοι ταμιεῖα Θεοῦ καὶ καθαρὰ γεγόνασι καταγώγια· «Ἐνοικήσω
γὰρ ἐν αὐτοῖς», ὁ Θεός φησι, «καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν
Θεός». Ὄτι μὲν οὖν «ψυχαὶ δικαίων ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἄψηται
αὐτῶν θάνατος», φησὶν ἡ θεία Γραφή· ὁ θάνατος γὰρ τῶν ἀγίων
ὕπνος μᾶλλον ἔστι ἢ θάνατος. «Ἐκοπίασαν γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα
καὶ ζήσονται εἰς τέλος», καί· «Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος
τῶν ὄσιων αὐτοῦ». Τί οὖν τιμιώτερον τοῦ ἐν χειρὶ εῖναι Θεοῦ;
Ζωὴ γάρ ἔστιν ὁ Θεὸς καὶ φῶς καὶ οἱ ἐν χειρὶ Θεοῦ ὄντες ἐν ζωῇ
καὶ φωτὶ ὑπάρχουσιν.

Ὄτι δὲ διὰ τοῦ νοῦ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνώκησεν ὁ Θεός,
φησὶν ὁ ἀπόστολος· «Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ύμῶν ναὸς
τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ύμῖν Πνεύματος ἄγίου ἔστιν;» «Ο δὲ Κύριος
τὸ πνεῦμά ἔστι», καί· «Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ
τοῦτον ὁ Θεός». Πῶς οὖν οὐ τιμητέον τοὺς ἐμψύχους ναοὺς

τοῦ Θεοῦ, τὰ ἔμψυχα τοῦ Θεοῦ σκηνώματα; Οὗτοι ζῶντες
ἐν παρρησίᾳ τῷ Θεῷ παρεστήκασι.

Πηγὰς ἡμῖν σωτηρίους ὁ Δεσπότης Χριστὸς τὰ τῶν ἀγίων
παρέσχετο λείψανα, πολυτρόπως τὰς εὐεργεσίας πηγάζοντα,
μύρον εὐωδίας βρύοντα. Καὶ μηδεὶς ἀπιστείτω. Εἰ γὰρ ἐξ ἀκροτόμου
πέτρας ὅδωρ ἐν ἐρήμῳ, ἐπήγασε βουλομένου Θεοῦ καὶ ἐκ σιαγόνος
ὅνου τῷ Σαμψὼν διψῶντι, ἐκ μαρτυρικῶν λειψάνων μύρον εὐῶδες
ἀναβλύζειν ἄπιστον; Οὐδαμῶς, τοῖς γε εἰδόσι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν
καὶ τὴν τῶν ἀγίων παρ' αὐτοῦ τιμήν.

Ἐν τῷ νόμῳ πᾶς ὁ νεκροῦ ἀπτόμενος ἀκάθαρτος ἐχρημάτιζεν,
ἄλλ’ οὐχ οὗτοι νεκροί. Άφ’ οὗ γὰρ ἡ αὐτοζωή, ὁ τῆς ζωῆς αἴτιος,
ἐν νεκροῖς ἐλογίσθη, τοὺς ἐπ’ ἑλπίδι ἀναστάσεως καὶ τῇ εἰς αὐτὸν
πίστει κοιμηθέντας οὐ νεκροὺς προσαγορεύομεν. Νεκρὸν γὰρ σῶμα
πῶς θαυματουργεῖν δύναται; Πῶς οὖν δι’ αὐτῶν δαιμονες
ἀπελαύνονται, ἀσθενεῖς θεραπεύονται, τυφλοὶ ἀναβλέπουσι,
λεπροὶ καθαίρονται, πειρασμοὶ καὶ ἀνίαι λύονται, πᾶσα δόσις ἀγαθὴ
ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων δι’ αὐτῶν τοῖς ἀδιστάκτῳ πίστει αἰτοῦσι
κάτεισι;

Πόσα ἀν ἔκαμες, ἵνα προστάτην εὕρῃς θνητῷ σε βασιλεῖ
προσάγοντα καὶ ὑπὲρ σοῦ πρὸς αὐτὸν τοὺς λόγους ποιούμενον;
Τοὺς οὓν προστάτας τοῦ γένους παντὸς τοὺς τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν
τὰς ἐντεύξεις ποιουμένους οὐ τιμητέον; Ναὶ μὴν τιμητέον,
ναοὺς ἐγείροντας τῷ Θεῷ ἐπὶ τῷ τούτων ὄνόματι,
καρποφορίας προσάγοντας, τὰς τούτων μνήμας γεραίροντας
καὶ ἐν αὐταῖς εὐφραινομένους πνευματικῶς, ἵνα οίκεία
τῶν συγκαλούντων ἡ εὐφροσύνη γένηται, ἵνα μὴ θεραπεύειν
πειρώμενοι τούμπαλιν αὐτοὺς παροργίσωμεν. Οἵς μὲν γὰρ Θεὸς
θεραπεύεται, καὶ οἱ τούτου θεράποντες εὐφρανθήσονται·
οἵς δὲ προσοχθίζει Θεός, καὶ οἱ τούτου προσοχθιοῦσιν ὑπασπισταί.
«Ἐν ψαλμοῖς καὶ ὅμνοις καὶ φραῖς πνευματικαῖς» καὶ κατανύξει
καὶ τῶν δεομένων ἐλέῳ τοὺς ἀγίους πιστοὶ θεραπεύσωμεν,
οἵς μάλιστα καὶ Θεὸς θεραπεύεται. Στήλας αὐτοῖς ἐγείρωμεν
όρωμένας τε εἰκόνας καὶ αὐτοὶ ἔμψυχοι στῆλαι καὶ εἰκόνες αὐτῶν
τῇ τῶν ἀρετῶν μιμήσει γενώμεθα.

Τὴν Θεοτόκον ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοῦ μητέρα τιμήσωμεν·
τὸν προφήτην Ἰωάννην ὡς πρόδρομον καὶ βαπτιστὴν ἀπόστολὸν τε
καὶ μάρτυρα· «οὕτε γὰρ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου
ἐγήγερται», ὡς ὁ Κύριος ἔφησε, καὶ τῆς βασιλείας αὐτὸς πρῶτος
κῆρυξ γεγένηται. Τοὺς ἀποστόλους ὡς ἀδελφοὺς τοῦ Κυρίου

καὶ αὐτόπτας καὶ ὑπηρέτας τῶν αὐτοῦ παθημάτων, οὓς «προγνοὺς προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους». Τούς τε τοῦ Κυρίου μάρτυρας ἐκ παντὸς τάγματος ἐκλελεγμένους ως στρατιώτας Χριστοῦ καὶ τὸ αὐτοῦ πεπωκότας ποτήριον τό τε τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ θανάτου βαπτισθέντας βάπτισμα ως κοινωνοὺς τῶν παθημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης, ὃν ταξίαρχος ὁ πρωτοδιάκονος Χριστοῦ καὶ ἀπόστολος καὶ πρωτομάρτυρς Στέφανος· καὶ τοὺς ὄσιους πατέρας ἡμῶν τοὺς θεοφόρους ἀσκητὰς, τοὺς τὸ χρονιώτερον καὶ ἐπιπονώτερον μαρτύριον τῆς συνειδήσεως διαθλήσαντας, «οἵ περιηλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακοχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὅρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς, ὃν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος». Τοὺς πρὸ τῆς χάριτος προφήτας, πατριάρχας, δικαίους τοὺς προκατηγελκότας τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν.

Τούτων πάντων ἀναθεωροῦντες τὴν πολιτείαν ζηλώσωμεν τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἔλπιδα, τὸν ζῆλον, τὸν βίον, τὴν καρτερίαν τῶν παθημάτων, τὴν ὑπομονὴν μέχρις αἴματος, ἵνα καὶ τῶν τῆς δόξης στεφάνων αὐτοῖς κοινωνήσωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 89. Περὶ εἰκόνων

Ἐπειδὴ δέ τινες ἡμῖν καταμέμφονται προσκυνοῦσί τε καὶ τιμῶσι τὴν τε τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Δεσποίνης ἡμῶν εἰκόνα, ἔτι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἀγίων καὶ θεραπόντων Χριστοῦ, ἀκουέτωσαν, ως ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' οἰκείαν εἰκόνα ἐποίησε. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἀλλήλους προσκυνοῦμεν, εἰ μὴ ως κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεποιημένους; Ὡς γάρ φησιν ὁ θεοφόρος καὶ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος, «ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει»· πρωτότυπον δέ ἐστι τὸ εἰκονιζόμενον, ἐξ οὗ τὸ παράγωγον γίνεται. Τίνος ἔνεκεν ὁ Μωσαϊκὸς λαὸς τῇ σκηνῇ κυκλόθεν προσεκύνει, εἰκόνα καὶ τύπον φερούσῃ τῶν ἐπουρανίων, μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης κτίσεως; Φησὶ γοῦν ὁ Θεὸς τῷ Μωσεῖ· «὾ρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὅρει». Καὶ τὰ Χερουβῖμ δὲ τὰ σκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον οὐχὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων ἦν; Τί δὲ ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις περιώνυμος ναός; Οὐχὶ χειροποίητος καὶ ἀνθρώπων τέχνῃ κατεσκευασμένος; Ἡ δὲ θεία Γραφὴ κατηγορεῖ τῶν προσκυνούντων τοῖς γλυπτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν θυόντων τοῖς δαιμονίοις. Ἐθνον μὲν καὶ Ἑλληνες,

ἔθυον δὲ καὶ Ἰουδαῖοι· ἀλλ' Ἐλληνες μὲν δαίμοσιν, Ἰουδαῖοι δὲ τῷ Θεῷ. Καὶ ἀπόβλητος μὲν ἡ τῶν Ἐλλήνων θυσία ἦν καὶ κατάκριτος, ἡ δὲ τῶν δικαίων τῷ Θεῷ εὐαπόδεκτος.

«Ἐθυσε γὰρ Νῶε, καὶ ὥσφράνθη ὁ Θεὸς ὀσμὴν εὐωδίας», τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὔνοίας τὸ εὐώδες ἀποδεχόμενος. Οὕτω τὰ μὲν τῶν Ἐλλήνων γλυπτά, ἐπεὶ δαιμόνων ἦσαν ἔξεικονίσματα ἀπόβλητά τε καὶ ἀπηγορευμένα τυγχάνουσι.

Πρὸς δὲ τούτοις τοῦ ἀοράτου καὶ ἀσωμάτου καὶ ἀπεριγράπτου καὶ ἀσχηματίστου Θεοῦ τίς δύναται ποιήσασθαι μίμημα;

Παραφροσύνης τοίνυν ἄκρας καὶ ἀσεβείας τὸ σχηματίζειν τὸ θεῖον.

Ἐντεῦθεν ἐν τῇ Παλαιᾷ οὐκ ἦν τετριμμένη ἡ τῶν εἰκόνων χρῆσις.

Ἐπεὶ δὲ ὁ Θεὸς διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ κατὰ ἀλήθειαν γέγονεν ἄνθρωπος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, οὐχ ὡς τῷ Ἀβραὰμ ὥφθη ἐν εἴδει ἀνθρώπου, οὐχ ὡς τοῖς προφήταις, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρωπος διέτριψέ τε ἐπὶ τῆς γῆς «καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη», ἐθαυματούργησεν, ἔπαθεν, ἐσταυρώθη, ἀνέστη, ἀνελήφθη, καὶ πάντα ταῦτα κατὰ ἀλήθειαν γέγονε, καὶ ὠράθη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐγράφη μὲν εἰς ὑπόμνησιν ἡμῶν καὶ διδαχὴν τῶν τηνικαῦτα μὴ παρόντων, ἵνα μὴ ἐωρακότες, ἀκούσαντες δὲ καὶ πιστεύσαντες τύχωμεν τοῦ μακαρισμοῦ τοῦ Κυρίου.

Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες ἴσασι γράμματα οὐδὲ τῇ ἀναγνώσει σχολάζουσιν, οἱ πατέρες συνεῖδον ὥσπερ τινὰς ἀριστείας ἐν εἰκόσι ταῦτα γράφεσθαι εἰς ὑπόμνησιν σύντομον. Ἄμελει πολλάκις μὴ κατὰ νοῦν ἔχοντες τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, τὴν εἰκόνα τῆς Χριστοῦ σταυρώσεως ιδόντες, τοῦ σωτηρίου πάθους εἰς ἀνάμνησιν ἐλθόντες, πεσόντες προσκυνοῦμεν οὐ τῇ ὕλῃ, ἀλλὰ τῷ εἰκονιζομένῳ, ὥσπερ οὐ τῇ ὕλῃ τοῦ Εὐαγγελίου οὐδὲ τῇ τοῦ σταυροῦ ὕλῃ προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τῷ ἐκτυπώματι. Τί γὰρ διαφέρει σταυρὸς μὴ ἔχων τὸ τοῦ Κυρίου ἐκτύπωμα τοῦ ἔχοντος;

·Ωσαύτως καὶ τῆς Θεομήτορος· ἡ γὰρ εἰς αὐτὴν τιμὴ εἰς τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα ἀνάγεται. Όμοίως καὶ τὰ τῶν ἀγίων ἀνδραγαθήματα ἐπαλείφοντα ἡμᾶς πρὸς ἀνδρείαν καὶ ζῆλον καὶ μίμησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς καὶ δόξαν Θεοῦ. ·Ως γὰρ ἔφημεν, ἡ πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τῶν ὄμοδούλων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὔνοίας, καὶ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ πρὸς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. ·Εστι δὲ ἄγραφος ἡ παράδοσις ὥσπερ τὸ κατὰ ἀνατολὰς προσκυνεῖν, τὸ προσκυνεῖν σταυρὸν καὶ ἔτερα πλεῖστα τούτοις ὅμοια.

Φέρεται δὲ καὶ τις ἱστορία, ὡς ὁ Κύριος τῷ Αὐγάρῳ

τῆς Ἐδεσσηνῶν πόλεως βασιλεύοντι ζωγράφον ἀποστείλαντι τὴν τοῦ Κυρίου ὁμοιογραφῆσαι εἰκόνα μὴ δυνηθέντος τοῦ ζωγράφου διὰ τὴν ἀποστίλβουσαν τοῦ προσώπου λαμπρότητα, αὐτὸς ἴματιον τῷ οἰκείῳ καὶ καί θείῳ καὶ ζωοποιῷ προσώπῳ ἐπιθεὶς ἐναπομάξασθαι τῷ ἴματίῳ τὸ ἔαυτοῦ ἀπεικόνισμα καὶ οὕτως ἀπέστειλε τοῦτο ποθοῦντι τῷ Αὐγάρῳ.

Ὅτι δὲ καὶ πλεῖστα οἱ ἀπόστολοι ἀγράφως παραδεδώκασι, γράφει Παῦλος, ὁ τῶν ἔθνῶν ἀπόστολος· «Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἡμῶν, ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι’ ἐπιστολῆς ἡμῶν». Καὶ πρὸς Κορινθίους· «Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι πάντα μου μέμνησθε καὶ, καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 90. Περὶ γραφῆς

Εῖς ἐστιν ὁ Θεὸς ὑπό τε Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ Καινῆς κηρυττόμενος, ὁ ἐν Τριάδι ὑμνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος, τοῦ Κυρίου φήσαντος· «Οὐκ ἥλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι». Αὐτὸς γὰρ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰργάσατο, ὑπὲρ ἣς πᾶσα Γραφὴ καὶ ἄπαν μυστήριον. Καὶ πάλιν· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς· αὗται γὰρ μαρτυροῦσι περὶ ἐμοῦ». Καὶ τοῦ ἀποστόλου εἰπόντος· «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ’ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ». Διὰ Πνεύματος τοίνυν Άγίου ὅ τε νόμος καὶ οἱ προφῆται, εὐαγγελισταὶ καὶ ἀπόστολοι καὶ ποιμένες ἐλάλησαν καὶ διδάσκαλοι.

«Πᾶσα τοίνυν Γραφὴ θεόπνευστος πάντως ὠφέλιμος».

Ωστε κάλλιστον καὶ ψυχωφελέστατον ἐρευνᾶν τὰς θείας Γραφάς. Ωσπερ γὰρ δένδρον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων πεφυτευμένον, οὕτω καὶ ψυχὴ τῇ θείᾳ ἀρδευομένη Γραφὴ πιαίνεται καὶ καρπὸν ὕριμον δίδωσι, πίστιν ὄρθοδοξον, καὶ ἀειθαλέσι τοῖς φύλλοις, ταῖς θεαρέστοις, φημὶ, ώραιζεται πράξει· πρός τε γὰρ πρᾶξιν ἐνάρετον καὶ θεωρίαν ἀθόλωτον ἐκ τῶν ἀγίων Γραφῶν ῥυθμιζόμεθα.

Πάσης γὰρ ἀρετῆς παράκλησιν καὶ κακίας ἀπάσης ἀποτροπὴν ἐν ταύταις εὐρίσκομεν. Ἐὰν οὖν ἐσόμεθα φιλομαθεῖς, ἐσόμεθα καὶ πολυμαθεῖς ἐπιμελείᾳ γὰρ καὶ πόνῳ καὶ τῇ τοῦ διδόντος χάριτι κατορθοῦνται ἄπαντα. «Ο γὰρ αἵτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται».

Κρούσωμεν τοίνυν εἰς τὸν κάλλιστον παράδεισον τῶν Γραφῶν, τὸν εὐώδη, τὸν γλυκύτατον, τὸν ώραιότατον, τὸν παντοίοις

νοερῶν θεοφόρων ὄρνέων κελαδήμασι περιηχοῦντα ἡμῶν τὰ ὕτα,
τὸν ἀπτόμενον ἡμῶν τῆς καρδίας, καὶ λυπουμένην μὲν
παρακαλοῦντα, θυμουμένην δὲ κατευνάζοντα καὶ χαρᾶς ἀιδίου
ἐμπιπλῶντα, τὸν ἐπιβιβάζοντα ἡμῶν τὴν διάνοιαν
ἐπὶ τὰ χρυσαυγῆ μετάφρενα τῆς θείας περιστερᾶς καὶ ὑπέρλαμπρα
καὶ ταῖς φανωτάταις αὐτῆς πτέρυξι πρὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν
καὶ κληρονόμον τοῦ φυτουργοῦ τοῦ νοητοῦ ἀμπελῶνος ἀνάγοντα
καὶ δι’ αὐτοῦ τῷ Πατρὶ τῶν φώτων προσάγοντα.

Ἄλλὰ μὴ παρέργως κρούσωμεν, προθύμως δὲ μᾶλλον καὶ ἐπιμόνως·
μὴ ἐκκακήσωμεν κρούοντες· οὕτω γάρ ἡμῖν ἀνοιγήσεται.

Ἐὰν ἀναγνῶμεν ἄπαξ καὶ δὶς καὶ μὴ διαγνῶμεν, ἢ ἀναγινώσκομεν,
μὴ ἐκκακήσωμεν, ἀλλ’ ἐπιμείνωμεν, ἀδολεσχήσωμεν, ἐρωτήσωμεν·
«ἐπερώτησον» γάρ, φησίν, «τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι,
τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι». Οὐ γάρ πάντων ἡ γνῶσις.
Ἄρυστομεθα ἐκ τῆς τούτου τοῦ παραδείσου πηγῆς ἀένναα
καὶ καθαρώτατα νάματα ἀλλόμενα εἰς ζωὴν αἰώνιον,
ἐντρυφήσωμεν, ἀπλήστως κατατρυφήσωμεν· τὴν γάρ χάριν
ἀδάπανον κέκτηνται. Εἰ δέ τι καὶ παρὰ τῶν ἔξωθεν χρήσιμον
καρπώσασθαι δυνηθείημεν, οὐ τῶν ἀπηγορευμένων ἐστί.

Γενώμεθα δόκιμοι τραπεζῖται τὸ μὲν γνήσιον καὶ καθαρὸν χρυσίον
σωρεύοντες, τὸ δὲ κίβδηλον παραιτούμενοι. Λάβωμεν λόγους
καλλίστους, θεοὺς δὲ γελοίους καὶ μύθους ἀλλοτρίους τοῖς κυσὶν
ἀπορρίψωμεν· πλείστην γάρ ἐξ αὐτῶν κατ’ αὐτῶν ἰσχὺν κτήσασθαι
δυνηθείημεν.

Ιστέον δέ, ως εἴκοσι δύο βίβλοι εἰσὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης
κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς Ἐβραΐδος φωνῆς. Εἴκοσι δύο γάρ στοιχεῖα
ἔχουσιν, ἐξ ὧν πέντε διπλοῦνται, ως γίνεσθαι αὐτὰ εἴκοσι ἐπτά·
διπλοῦν γάρ ἐστι τὸ Χάρφ καὶ τὸ Μὲμ καὶ τὸ Νοῦν καὶ τὸ Φὶ
καὶ τὸ Σαδί. Διὸ καὶ αἱ βίβλοι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον εἴκοσι δύο
μὲν ἀριθμοῦνται, εἴκοσι ἐπτὰ δὲ εὐρίσκονται διὰ τὸ πέντε ἐξ αὐτῶν
διπλοῦσθαι. Συνάπτεται γάρ ἡ Ῥοὺθ τοῖς Κριταῖς καὶ ἀριθμεῖται
παρ’ Ἐβραίοις μία βίβλος· ἡ πρώτη καὶ δευτέρα τῶν Βασιλειῶν μία
βίβλος· ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν μία βίβλος· ἡ πρώτη
καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων μία βίβλος· ἡ πρώτη
καὶ ἡ δευτέρα τοῦ Ἐσδρα μία βίβλος.

Οὕτως οὖν σύγκεινται αἱ βίβλοι ἐν πεντατεύχοις τέτρασι,
καὶ μένουσιν ἄλλαι δύο, ως εἶναι τὰς ἐνδιαθέτους βίβλους οὕτως·
πέντε νομικάς· Γένεσιν, Ἐξοδον, Λευιτικόν, Ἀριθμούς, Δευτερονόμιον·
αὗτη πρώτη πεντάτευχος, ἡ καὶ νομοθεσία. Εἴτα ἄλλη πεντάτευχος,

τὰ καλούμενα Γραφεῖα, παρά τισι δὲ Ἀγιόγραφα, ἄτινά ἐστιν οὕτως· Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, Κριταὶ μετὰ τῆς Ῥούθ, Βασιλειῶν πρώτη μετὰ τῆς δευτέρας, βίβλος μία, Βασιλειῶν τρίτη μετὰ τῆς τετάρτης, βίβλος μία, καὶ αἱ δύο τῶν Παραλειπομένων, βίβλος μία· αὕτη δευτέρα πεντάτευχος. Τρίτη πεντάτευχος αἱ στιχήρεις βίβλοι· τοῦ Ἰώβ, τὸ Ψαλτήριον, Παροιμίαι Σολομῶντος, Ἐκκλησιαστὴς τοῦ αὐτοῦ, τὰ Ἀισμάτα τῶν ἀσμάτων τοῦ αὐτοῦ.

Τετάρτη πεντάτευχος, ἡ προφητική· τὸ δωδεκαπρόφητον, βίβλος μία, Ἡσαΐας, Ἱερεμίας Ἱεζεκιήλ, Δανιήλ. Εἴτα τοῦ Ἐσδρα, αἱ δύο εἰς μίαν συναπτόμεναι βίβλον, καὶ ἡ Ἐσθήρ. Ή δὲ Πανάρετος, τουτέστιν ἡ Σοφία τοῦ Σολομῶντος, καὶ ἡ Σοφία τοῦ Ἰησοῦ, ἦν ὁ πατήρ μὲν τοῦ Σιρᾶχ ἐξέθετο Ἐβραϊστί, Ἐλληνιστὶ δὲ ἡρμήνευσεν ὁ τούτου μὲν ἔγγονος Ἰησοῦς, τοῦ δὲ Σιρᾶχ υἱός· ἐνάρετοι μὲν καὶ καλαί, ἀλλ’ οὐκ ἀριθμοῦνται οὐδὲ ἔκειντο ἐν τῇ κιβωτῷ.

Τῆς δὲ Νέας Διαθήκης εὐαγγέλια τέσσαρα· τὸ κατὰ Ματθαῖον, τὸ κατὰ Μάρκον, τὸ κατὰ Λουκᾶν, τὸ κατὰ Ἰωάννην·

Πράξεις τῶν ἀγίων ἀποστόλων διὰ Λουκᾶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ· καθολικαὶ ἐπιστολαὶ ἑπτά· Ἰακώβου μία, Πέτρου δύο, Ἰωάννου τρεῖς, Ἰούδα μία· Παύλου ἀποστόλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες, Ἀποκάλυψις Ἰωάννου εὐαγγελιστοῦ, κανόνες τῶν ἀγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 91. Περὶ τῶν ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων.

Τῶν ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων τρόποι γενικοί εἰσι τέσσαρες·

Α΄ τὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀρμόσει αὐτῷ,

Β΄ τὰ δὲ ἐν τῇ ἐνώσει, Γ΄ τὰ δὲ μετὰ τὴν ἐνώσιν, Δ΄ τὰ δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Α΄ Καὶ τῶν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως μὲν τρόποι εἰσὶν ἔξ. α΄ Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν τὸ συναφὲς τῆς φύσεως καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ὄμοούσιον δηλοῦ ὡς τὸ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν» καὶ «ὁ ἐωρακῶς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα» καὶ τὸ «Οὓς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων» καὶ τὰ τοιαῦτα.

Β΄ Τὰ δὲ τὸ τέλειον τῆς ὑποστάσεως ὡς τὸ «Υἱὸς τοῦ Θεοῦ» καὶ «χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ» καὶ τὸ «μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος» καὶ τὰ ὅμοια.

γ΄ Τὰ δὲ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν ὑποστάσεων περιχώρησιν ὡς τὸ «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί» καὶ τὴν ἀνεκφοίτητον ἴδρυσιν ὡς «λόγος», «σοφία καὶ δύναμις»

καὶ «ἀπαύγασμα». Ὁ τε γὰρ λόγος ἐν τῷ νῷ -λόγον δέ φημι τὸν οὐσιώδη-, καὶ ἡ σοφία ὁμοίως, καὶ ἐν τῷ δυναμένῳ ἡ δύναμις, καὶ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα ἀνεκφοιτήτως ἔδρυται, ἐξ αὐτῶν πηγαζόμενα.

δ' Τὰ δὲ ώς ἐξ αἰτίου τοῦ Πατρὸς ώς τὸ «ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν»· ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἔχει τό τε εἶναι καὶ πάντα, ὅσα ἔχει, τὸ μὲν εἶναι γεννητῶς καὶ οὐ δημιουργητικῶς ώς τὸ «Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον», «κάγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα», πάντα δέ, ὅσα ἔχει, οὐ μεταδοτικῶς οὔτε διδακτικῶς, ἀλλ' ώς ἐξ αἰτίου ώς τὸ «οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν Πατέρα οὕτω ποιοῦντα». Εἰ μὴ γὰρ ὁ Πατήρ ἐστιν, οὐδὲ ὁ Υἱός· ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ οὐ μετὰ τὸν Πατέρα. Όμοίως καί, ἂ ποιεῖ, ἐξ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ· μία γὰρ καὶ ἡ αὐτή, οὐχ ὁμοία, ἀλλ' ἡ αὐτὴ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος θέλησις ἐνέργειά τε καὶ δύναμις.

ἔ Τὰ δὲ ώς τῆς πατρικῆς εὐδοκίας διὰ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας πληρουμένης οὐχ ώς δι' ὄργανου ἢ δούλου, ἀλλ' ώς δι' οὐσιώδους καὶ ἐνυποστάτου αὐτοῦ Λόγου καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως διὰ τὸ μίαν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ θεωρεῖσθαι κίνησιν, ώς τὸ «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», καὶ τὸ «ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ καὶ ιάσατο αὐτούς», καὶ τὸ «ἴνα γνῶσιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας». στ' Τὰ δὲ προφητικῶς· καὶ τούτων τὰ μὲν ώς μέλλοντα, οἷον «ἐμφανῶς ἥξει», καὶ τὸ τοῦ Ζαχαρίου «ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι», καὶ τὸ ὑπὸ Μιχαίου είρημένον «ἰδοὺ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ καὶ καταβήσεται καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς»· τὰ δὲ μέλλοντα ώς παρωχηκότα· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὥφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη», καὶ τὸ «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», καὶ «διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου» καὶ τὰ τοιαῦτα.

Τὰ μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐνώσεως καὶ μετὰ τὴν ἐνώσιν ἐπ' αὐτῷ λεχθήσεται, τὰ δὲ μετὰ τὴν ἐνώσιν πρὸ τῆς ἐνώσεως οὐδαμῶς, εἰ μήτιγε προφητικῶς, ώς ἔφημεν.

Β' Τῶν δὲ ἐν τῇ ἐνώσει τρόποι εἰσὶ τρεῖς. ἡ Ὅτε μὲν γὰρ ἐκ τοῦ κρείττονος τὸν λόγον ποιούμεθα, θέωσιν τῆς σαρκὸς καὶ λόγωσιν καὶ ὑπερύψωσιν λέγομεν καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸν προσγενόμενον τῇ σαρκὶ πλοῦτον ἐκ τῆς πρὸς τὸν ὑψιστὸν Θεὸν

Λόγον ἐνώσεώς τε καὶ συμφυΐας ἐμφαίνοντες.

β' Ὄτε δὲ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, σάρκωσιν τοῦ Λόγου, ἐνανθρώπησιν, κένωσιν, πτωχείαν, ταπείνωσίν φαμεν· ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκ τῆς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον κράσεως ἐπιλέγεται τῷ Λόγῳ τε καὶ Θεῷ.

γ' Ὄταν δὲ ἔξ ἀμφοῖν ἄμα, ἐνωσιν, κοινωνίαν, χρίσιν, συμφυΐαν, συμμόρφωσιν καὶ τὰ τοιαῦτα φάσκομεν. Διὰ τοῦτον οὗν τὸν τρίτον τρόπον οἱ προλελεγμένοι δύο τρόποι λέγονται.

Διὰ γὰρ τῆς ἐνώσεως δηλοῦται, τί ἔσχεν ἐκάτερον ἐκ τῆς τοῦ συνυφεστῶτος αὐτῷ ἀρμογῆς καὶ περιχωρήσεως· διὰ γὰρ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν ἡ σάρξ τεθεῶσθαι λέγεται καὶ Θεὸς γενέσθαι καὶ ὁμόθεος τῷ Λόγῳ· καὶ ὁ Θεὸς Λόγος σαρκωθῆναι καὶ ἀνθρωπὸς γενέσθαι καὶ κτίσμα λέγεσθαι καὶ ἔσχατος καλεῖσθαι, οὐχ ως τῶν δύο φύσεων μεταβληθεισῶν εἰς μίαν φύσιν σύνθετον –ἀδύνατον γὰρ ἐν μιᾷ φύσει ἄμα τὰ ἐναντία φυσικὰ γενέσθαι–, ἀλλ’ ως τῶν δύο φύσεων καθ' ὑπόστασιν ἐνωθεισῶν καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας περιχώρησιν ἀσύγχυτον καὶ ἀμετάβλητον ἔχουσῶν. Ἡ δὲ περιχώρησις οὐκ ἐκ τῆς σαρκός, ἀλλ’ ἐκ τῆς θεότητος γέγονεν· ἀμήχανον γὰρ τὴν σάρκα περιχωρῆσαι διὰ τῆς θεότητος, ἀλλ’ ἡ θεία φύσις ἄπαξ περιχωροῦσα διὰ τῆς σαρκὸς ἔδωκε καὶ τῇ σαρκὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ἄρρητον περιχώρησιν, ἦν δὴ ἐνωσιν λέγομεν.

Ἴστεον δέ, ως ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου τρόπου τῶν ἐν τῇ ἐνώσει τὸ ἀνάπαλιν θεωρεῖται. Ὄτε γὰρ περὶ τῆς σαρκὸς τὸν λόγον ποιούμεθα, θέωσιν καὶ λόγωσιν καὶ ὑπερύψωσιν καὶ χρίσιν φαμέν· ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς θεότητος ταῦτα, περὶ δὲ τὴν σάρκα θεωρεῖται.

Ὅτε δὲ περὶ τοῦ Λόγου, κένωσιν, σάρκωσιν, ἐνανθρώπησιν, ταπείνωσιν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἄτινα, ως ἔφημεν, ἐκ τῆς σαρκὸς ἐπιλέγεται τῷ Λόγῳ τε καὶ Θεῷ· αὐτὸς γὰρ ταῦτα ὑπέμεινεν ἐκών.

Γ' Τῶν δὲ μετὰ τὴν ἐνωσιν τρόποι εἰσὶ τρεῖς. Πρῶτος ὁ τῆς θείας φύσεως δηλωτικὸς, ως τὸ «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί», καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν», καὶ πάντα, ὅσα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτῷ ἐπιλέγεται, ταῦτα καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτῷ ἐπιλεχθήσεται πλὴν τοῦ μὴ εἰληφέναι σάρκα καὶ τὰ ταύτης φυσικά.

Δεύτερος ὁ τῆς ἀνθρωπίνης ως τὸ «τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἀνθρωπὸν, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα;» καὶ τὸ «οὗτος δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου» καὶ τὰ τοιαῦτα.

Τούτων δὲ τῶν ἀνθρωποπρεπῶς ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ

λεγομένων καί γεγραμμένων, εἴτε ἐν ὅγμασιν εἴτε ἐν πράγμασιν,
τρόποι εἰσὶ ἔξ.

ἀ Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κατὰ φύσιν οἰκονομικῶς πέπρακταί τε
καὶ λέλεκται, οἷον ὁ ἐκ Παρθένου τόκος, ἡ καθ' ἡλικίαν αὔξησίς τε
καὶ προκοπή, ἡ πεῖνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, τὸ δάκρυνον, ὁ ὕπνος,
ἡ τῶν ἥλων τρῆσις, ὁ θάνατος καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅσα φυσικὰ
καὶ ἀδιάβλητα πάθη ὑπάρχουσιν· ἐν τούτοις γὰρ ἄπασι μίξις μέν ἐστι
τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, πλὴν τοῦ σώματος ἀληθῶς εἶναι
πιστεύεται, οὐδὲν τούτων τοῦ θείου πάσχοντος, δι’ αὐτῶν δὲ
τὴν ἡμῶν οἰκονομοῦντος σωτηρίαν.

β΄ Τὰ δὲ κατὰ προσποίησιν, οἷον τὸ ἐρωτᾶν «ποῦ τεθείκατε
Λάζαρον;», ὁ ὑπὸ τὴν συκῆν δρόμος, τὸ ὑποδύεσθαι,
ἥγουν ὑπαναχωρεῖν, ἡ προσευχή, τὸ «προσεποιήσατο πορρωτέρω
πορεύεσθαι». Τούτων γὰρ καὶ τῶν παραπλησίων οὔτε ὡς Θεὸς
οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἔχρηζε, πλὴν ἀνθρωποπρεπῶς ἐσχηματίζετο,
πρὸς ὅπερ ἡ χρεία καὶ τὸ λυσιτελές ἀπήτει, οἷον τὴν μὲν προσευχὴν
διὰ τὸ δεῖξαι, ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθεος καὶ ὡς αἰτίαν αὐτοῦ τιμῶν
τὸν Πατέρα· τὸ ἐρωτᾶν οὐκ ἀγνοῶν, ὅλλα ἵνα δεῖξῃ,
ὡς κατὰ ἀλήθειάν ἐστιν ἀνθρωπος μετὰ τοῦ εἶναι Θεός·
τὸ ὑπαναχωρεῖν, ἵνα διδάξῃ μὴ προπετεύεσθαι μηδὲ ἐαυτοὺς
προδιδόναι.

γ΄ Τὰ δὲ κατ’ οἰκείωσιν καὶ ἀναφορὰν ὡς τὸ «Θεέ μου, Θεέ μου,
ἵνα τί με ἐγκατέλιπες»; καὶ τὸ «μὴ γνόντα ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν
ἀμαρτίαν ἐποίησε», καὶ τὸ «γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα»,
καὶ τὸ «αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ
τὰ πάντα». Οὔτε γὰρ ὡς Θεὸς οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἐγκατελείφθη ποτὲ
ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, οὔτε ἀμαρτία οὔτε κατάρα γέγονεν,
οὔτε ὑποταγῆναι χρήζει τῷ Πατρί. Καθὸ μὲν γὰρ Θεὸς Ἰσος ἐστὶ
τῷ Πατρὶ καὶ οὐδὲ ἐναντίος οὐδὲ ὑποτεταγμένος, καθὸ δὲ ἀνθρωπος
οὐδέπω ἀνήκοος γέγονε τοῦ γεννήτορος, ἵνα ὑποταγῆς δεηθῇ.

Τὸ ἡμέτερον τοίνυν οἰκειούμενος πρόσωπον καὶ μεθ’ ἡμῶν τάσσων
ἐαυτὸν ταῦτα ἔλεγεν· ἡμεῖς γὰρ ἡμεν οἱ ἀμαρτίας καὶ κατάρας
ἔνοχοι ὡς ἀπειθεῖς καὶ παρήκοοι καὶ διὰ τοῦτο ἐγκαταλειμμένοι.

δ΄ Τὰ δὲ διὰ τὴν κατ’ ἐπίνοιαν διαίρεσιν. Ἐὰν γὰρ τῇ ἐπίνοιᾳ διέληγε
τὰ τῇ ἀληθείᾳ ἀχώριστα, ἥτοι τὴν σάρκα ἐκ τοῦ Λόγου, λέγεται
καὶ δοῦλος καὶ ἀγνοῶν· καὶ γὰρ τῆς δούλης καὶ ἀγνοούσης φύσεως
ἥν καί, εἰ μὴ ἦνωτο τῷ Θεῷ Λόγῳ ἡ σάρξ, δούλη ἥν καὶ ἀγνοοῦσα,
ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν Λόγον καθ’ ὑπόστασιν ἔνωσιν οὔτε δούλη
ἥν οὔτε ἡγνόει. Οὕτω καὶ Θεὸν ἐαυτοῦ τὸν Πατέρα ἐκάλεσεν.

έ Τὰ δὲ διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φανέρωσίν τε καὶ πίστωσιν ὡς τὸ «Πάτερ,
δόξασόν με τῇ δόξῃ, ἢ εἴχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί»
—αὐτὸς μὲν γὰρ δεδοξασμένος ἦν τε καὶ ἔστιν, ἀλλ᾽ ἡμῖν οὐκ ἦν
φανερωθεῖσα καὶ πιστωθεῖσα ἡ δόξα αὐτοῦ—,
καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον «τοῦ ὄρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ
ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἀγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν»
—διὰ γὰρ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως
τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἐφανερώθη καὶ ἐπιστώθη τῷ κόσμῳ,
ὅτι Υἱός ἔστι τοῦ Θεοῦ—, καὶ τὸ «προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι».

στ΄ Τὰ δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ἰουδαίων προσώπου οἰκείωσιν
μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἀριθμῶν ἔαυτόν, ὡς πρὸς τὴν Σαμαρεῖτίν φησιν·
«Ὑμεῖς προσκυνεῖτε, ὁ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν, ὁ οἴδαμεν,
ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἔστιν».

Τρίτος τρόπος ὁ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως δηλωτικὸς
καὶ τοῦ συναμφοτέρου παραστατικός, οἷον τὸ «έγὼ ζῶ
διὰ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ»,
καὶ τὸ «ὑπάγω πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐκέτι θεωρεῖτε με»,
καὶ τὸ «οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἔσταύρωσαν»,
καὶ τὸ «οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὃν ἐν τῷ οὐρανῷ»
καὶ τὰ τοιαῦτα.

Δ΄ Καὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὰ μέν εἰσι θεοπρεπῆ,
ὡς τὸ «βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος», ὡς Θεοῦ δηλονότι, καὶ τὸ «ἰδοὺ ἐγὼ
μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»
καὶ τὰ τοιαῦτα —ώς γὰρ Θεός ἔστι μεθ' ἡμῶν—, τὰ δὲ ἀνθρωποπρεπῆ,
ὡς τὸ «ἐκράτησαν αὐτοῦ τὸν πόδας», καὶ τὸ «κἀκεῖ με ὅψονται»
καὶ τὰ τοιαῦτα.

Τῶν δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀνθρωποπρεπῶν τρόποι εἰσὶ διάφοροι.
Τὰ μὲν γὰρ ἀληθῶς, ἀλλ᾽ οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν
πρὸς τὸ πιστώσασθαι, ὅτι αὐτὸς τὸ παθόν σῶμα ἀνέστη,
ώς οἱ μώλωπες, ἡ βρῶσις καὶ ἡ πόσις ἡ μετὰ τὴν ἀνάστασιν,
τὰ δὲ ἀληθῶς κατὰ φύσιν ως τὸ μεταβαίνειν τόπους ἐκ τόπων
ἀμόχθως καὶ τὸ διὰ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσελθεῖν,
τὰ δὲ κατὰ προσποίησιν ως τὸ «προσεποιήσατο πορρωτέρω
πορεύεσθαι», τὰ δὲ τοῦ συναμφοτέρου, ως τὸ «ἀναβαίνω
πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν καὶ Θεόν μου
καὶ Θεὸν ὑμῶν», καὶ τὸ «εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»,
καὶ τὸ «ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς ὑψηλοῖς»,

τὰ δὲ ώς μεθ' ἡμῶν ἔαυτὸν τάπτοντος τῷ τρόπῳ
τῆς κατὰ ψιλὴν ἐπίνοιαν διαιρέσεως ώς τὸ «Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν». Δεῖ οὖν τὰ μὲν ὑψηλὰ προσνέμειν τῇ θείᾳ καὶ κρείττονι φύσει παθῶν καὶ σώματος, τὰ δὲ ταπεινὰ τῇ ἀνθρωπίνῃ, τὰ δὲ κοινὰ τῷ συνθέτῳ, ἥγουν τῷ ἐνὶ Χριστῷ, ὃς ἐστι Θεὸς καὶ ἀνθρωπος, καὶ εἰδέναι ἀμφότερα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες καὶ ἀμφότερα ἐξ ἐνὸς πραττόμενα βλέποντες ὁρθῶς πιστεύομεν καὶ οὐ πλανηθησόμεθα. Ἐξ ὧν ἀπάντων τῶν μὲν ἐνωθεισῶν φύσεων ἡ διαφορὰ γινώσκεται καὶ «ὅτι μὴ ταῦτον», ὡς φησιν ὁ θειότατος Κύριλλος, «ἐν ποιότητι φυσικῇ θεότης τε καὶ ἀνθρωπότης». Εἴς γε μὴν Υἱὸς καὶ Χριστὸς καὶ Κύριος, καὶ ως ἐνὸς ὄντος ἐν αὐτοῦ καὶ τὸ πρόσωπον κατ' οὐδένα τρόπον διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς φυσικῆς διαφορᾶς μεριζομένης τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 92. Ὄτι οὐκ ἔστι τῶν κακῶν αἴτιος ὁ θεός.
Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἔθος τῇ θείᾳ Γραφῇ τὴν παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν αὐτοῦ καλεῖν, ως ὅταν λέγῃ ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ· "Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν;" Ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸς ποιεῖ καὶ ταῦτα κάκεῖνα· μόνος γὰρ αὐτός ἔστι τῶν ἀπάντων Δημιουργός, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς τίμια κατασκευάζει ἡ ἀτιμα, ἀλλ' ἡ οἰκεία ἐκάστου προαίρεσις. Καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ ὧν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον δευτέρᾳ ἐπιστολῇ φησιν· «Ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα, καὶ ἂ μὲν εἰς τιμὴν, ἂ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἔαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον καὶ εὔχρηστον τῷ Δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον».
Δῆλον δέ, ως ἐκουσίως ἡ κάθαρσις γίνεται· «Ἐὰν γάρ τις», φησιν, «ἐκκαθάρῃ ἔαυτόν», ἡ δὲ ἀκόλουθος ἀντιστροφὴ ἀντιφωνεῖ· ἐὰν δὲ μὴ ἐκκαθάρῃ, ἔσται σκεῦος εἰς ἀτιμίαν, ἄχρηστον τῷ Δεσπότῃ, συντριβῆς ἄξιον. Τὸ οὖν προκείμενον ὢντὸν καὶ τὸ «συνέκλεισεν ὁ Θεὸς πάντας εἰς ἀπείθειαν», καὶ τὸ «ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὁφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν καὶ ὅτα τοῦ μὴ ἀκούειν»· ταῦτα πάντα οὐχ ως τοῦ Θεοῦ ἐνεργήσαντος ἐκληπτέον, ἀλλ' ως τοῦ Θεοῦ παραχωρήσαντος διὰ τὸ αὐτεξούσιον καὶ τὸ ἀβίαστον εἶναι τὸ καλόν.
Τὴν οὖν παραχώρησιν αὐτοῦ ως ἐνέργειαν καὶ ποίησιν αὐτοῦ

λέγειν σύνηθες τῇ θείᾳ Γραφῇ. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτε φησὶ «τὸν Θεὸν κτίζειν κακὰ καὶ μὴ εἶναι ἐν πόλει κακίαν, ἦν ὁ Κύριος οὐκ ἐποίησεν», οὐ κακῶν αἴτιον τὸν Θεὸν δείκνυσιν, ἀλλ᾽, ἐπειδὴ δισέμφατον τὸ τῆς κακίας ὄνομα, δύο σημαῖνον· ποτὲ μὲν γὰρ τὸ τῇ φύσει κακὸν δηλοῖ, ὅπερ ἐναντίον ἔστι τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ θελήσει, ποτὲ δὲ τὸ πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν κακὸν καὶ ἐπίπονον, ἥγουν τὰς θλίψεις καὶ ἐπαγωγάς. Αὗται δὲ τῷ μὲν δοκεῖν κακαί εἰσιν ἀλγειναὶ τυγχάνουσαι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἀγαθαί· ἐπιστροφῆς γὰρ καὶ σωτηρίας γίνονται τοῖς συνιοῦσι πρόξενοι· ταύτας διὰ Θεοῦ γίνεσθαι φησιν ἡ Γραφή.

Ίστεον δέ, ως καὶ τούτων ἡμεῖς ἐσμεν αἴτιοι· τῶν γὰρ ἐκουσίων κακῶν τὰ ἀκούσια εἰσιν ἔκγονα.

Καὶ τοῦτο δὲ ίστεον, ὅτι ἔθος τῇ Γραφῇ τινα ἐκβατικῶς ὀφεύλοντα λέγεσθαι αἰτιολογικῶς λέγειν, ως τὸ «σοὶ μόνῳ ἡμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, ὅπως ἂν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαι σε»· οὐ γὰρ ὁ ἀμαρτήσας, ἵνα νικήσῃ ὁ Θεός, ἡμαρτεν, οὕτε δὲ ὁ Θεὸς ἐδεῖτο τῆς ἡμῶν ἀμαρτίας, ἵνα ἐκ ταύτης νικητὴς ἀναφανῇ· φέρει γὰρ ἀσυγκρίτως κατὰ πάντων καὶ μὴ ἀμαρτανόντων τὰ νικητήρια δημιουργὸς ὧν καὶ ἀκατάληπτος καὶ ἄκτιστος καὶ φυσικὴν ἔχων τὴν δόξαν καὶ οὐκ ἐπίκτητον· ἀλλ᾽ ὅτι ἡμῶν ἀμαρτανόντων οὐκ ἄδικός ἐστιν ἐπιφέρων τὴν ὄργην καὶ μετανοοῦσι συγχωρῶν, νικητὴς τῆς ἡμετέρας κακίας ἀναδείκνυται. Οὐκ ἐπὶ τούτῳ δὲ ἡμεῖς ἀμαρτάνομεν, ἀλλ᾽ ὅτι οὕτως ἀποβαίνει τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ, ἐὰν κάθηται τις ἐργαζόμενος, φίλος δέ τις ἐπιστῆ, φησίν, ὅτι, ἵνα μηδὲ σήμερον ἐργάσωμαι, παρεγένετο ὁ φίλος. Ό μὲν οὖν φίλος οὐχ, ἵνα μὴ ἐργάσηται, παρεγένετο, οὕτω δὲ ἀπέβη· ἀσχολούμενος γὰρ περὶ τὴν τοῦ φίλου ὑποδοχὴν οὐκ ἐργάζεται. Λέγεται δὲ ταῦτα ἐκβατικά, ὅτι οὕτως ἀποβαίνουσι τὰ πράγματα. Οὐ θέλει δὲ ὁ Θεὸς μόνος εἶναι δίκαιος, ἀλλὰ πάντας ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ κατὰ δύναμιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 93. Ὅτι οὐ δύο ἀρχαί

Ὅτι οὐ δύο ἀρχαί, μία ἀγαθὴ καὶ μία πονηρά, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα· ἐναντία γὰρ ἀλλήλοις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν καὶ ἀλλήλων φθαρτικὰ καὶ ἐν ἀλλήλοις ἦ σὺν ἀλλήλοις οὐχ ὑφιστάμενα. Ἐν μέρει τοίνυν τούτων ἔκαστον ἔσται τοῦ παντός. Καὶ πρῶτον μὲν περιγραφήσονται οὐχ ὑπὸ τοῦ παντὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μέρους

τοῦ παντὸς τούτων ἔκαστον.

Ἐπειτα τίς ὁ τὴν χώραν ἐκάστῳ ἀποτεμόμενος; Οὐ γὰρ ἀλλήλοις συνενεχθῆναι καὶ συμβιβασθῆναι φήσουσιν, ἐπεὶ οὐ κακὸν εἰρήνην ἄγον πρὸς τὸ ἀγαθόν τε συμβιβαζόμενον, οὐδέ ἀγαθὸν τὸ ἀγαθὸν πρὸς τὸ κακὸν φιλικῶς διακείμενον. Εἰ δὲ ἔτερος ὁ τούτων ἐκάστῳ τὴν οἰκείαν ἀφώρισε διατριβήν, ἐκεῖνος μᾶλλον ἔσται Θεός. Ανάγκη δὲ καὶ δυοῖν θάτερον ἡ ἄπτεσθαι καὶ φθείρειν ἀλλήλους ἡ εἶναι τι μέσον, ἐν ᾧ οὐδὲ τὸ ἀγαθὸν οὐδὲ τὸ κακὸν ἔσται, ὥσπερ τι διάφραγμα διεῖργον ἐξ ἀλλήλων ἀμφότερα.

Καὶ οὐκέτι δύο, ἀλλὰ τρεῖς ἀρχαὶ ἔσονται.

Ανάγκη δὲ καὶ τούτων τὸ ἔτερον ἡ εἰρηνεύειν, ὅπερ τὸ κακὸν οὐ δύναται –τὸ γὰρ εἰρηνεῦον οὐ κακόν–, ἡ μάχεσθαι, ὅπερ τὸ ἀγαθὸν οὐ δύναται –τὸ γὰρ μαχόμενον οὐ τελέως ἀγαθόν–, ἡ τὸ μὲν κακὸν μάχεσθαι, τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἀντιμάχεσθαι, ἀλλ’ ὑπὸ τοῦ κακοῦ φθείρεσθαι, ἡ ἀεί λυπεῖσθαι καὶ κακοῦσθαι, ὅπερ οὐ τοῦ ἀγαθοῦ γνώρισμα. Μία τοίνυν ἀρχὴ ἀγαθὴ πάσης κακίας ἀπηλλαγμένη.

Αλλ’ εἰ τοῦτο, φασί, πόθεν τὸ κακόν; Ἀμήχανον γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν ἔχειν τὴν γένεσιν. Φαμὲν οὖν, ὅτι τὸ κακὸν οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις καὶ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν παρατροπή· οὐδὲν γὰρ κακὸν κατὰ φύσιν.

Πάντα γάρ, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός, καλὰ λίαν, καθὸ γέγονεν.

Οὕτω τοίνυν μένοντα, καθὼς ἔκτισται, «καλὰ λίαν εἰσίν», ἐκουσίως δὲ ἀνεκφοιτῶντα ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν καὶ εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐρχόμενα, ἐν τῷ κακῷ γίνονται.

Κατὰ φύσιν μὲν οὖν πάντα δοῦλα καὶ ὑπήκοα τοῦ Δημιουργοῦ.

Ὄταν οὖν ἐκουσίως τι τῶν κτισμάτων ἀφηνιάσῃ καὶ παρήκοον τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν γένηται, ἐν ἔαυτῷ συνεστήσατο τὴν κακίαν· κακία γὰρ οὐκ οὐσία τίς ἔστιν, οὐδὲ οὐσίας ἴδιωμα, ἀλλὰ συμβεβηκός, ἦτοι ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐκούσιος παρατροπή, ὅπερ ἔστιν ἡ ἀμαρτία.

Πόθεν οὖν ἡ ἀμαρτία; Τῆς αὐτεξουσίου γνώμης τοῦ Διαβόλου εῦρημα. Κακὸς οὖν ὁ Διάβολος; Καθὸ μὲν γέγονεν, οὐ κακός, ἀλλ’ ἀγαθός· ἄγγελος γὰρ λαμπρὸς καὶ φωτεινὸς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἔκτισται, αὐτεξούσιος ὡς λογικός, ἐκουσίως τε τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς ἀπεφοίτησε καὶ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς κακίας γέγονε, Θεοῦ μακρυνθεὶς τοῦ μόνου ἀγαθοῦ καὶ φωτοποιοῦ· ἐξ αὐτοῦ γὰρ πᾶν ἀγαθὸν ἀγαθύνεται, καὶ καθόσον ἐξ αὐτοῦ μακρύνεται γνώμη (οὐ γὰρ τόπῳ), ἐν τῷ κακῷ γέγονεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 94. Τίνος ἔνεκεν προγινώσκων ὁ Θεὸς τοὺς ἀμαρτάνειν καὶ μὴ μετανοεῖν μέλλοντας ἔκτισεν.

Ο Θεὸς δι’ ἀγαθότητα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει τὰ γινόμενα καὶ τῶν ἐσομένων προγνώστης ἐστίν. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἔμελλον ἔσεσθαι, οὐδ’ ἂν κακοὶ ἔμελλον ἔσεσθαι, οὐδ’ ἂν προεγινώσκοντο. Τῶν γὰρ ὄντων αἱ γνώσεις, καὶ τῶν πάντως ἐσομένων αἱ προγνώσεις· πρῶτον γὰρ τὸ εἶναι, καὶ τότε τὸ καλὸν ἢ κακὸν εἶναι. Εἴ δὲ μέλλοντας ἔσεσθαι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα τὸ κακοὺς ἐξ οἰκείας προαιρέσεως μέλλειν ἔσεσθαι ἐκώλυσεν αὐτοὺς γενέσθαι, τὸ κακὸν ἐνίκα ἂν τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα. Ποιεῖ τοιγαροῦν ὁ Θεὸς ἀγαθὰ ἅπαντα, ἀ ποιεῖ· ἔκαστος δὲ ἐξ οἰκείας προαιρέσεως καλός τε καὶ κακὸς γίνεται.

Εἰ καὶ τοίνυν ἔφη ὁ Κύριος· «Συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη», οὐ τὴν οἰκείαν κτίσιν κακίζων ἐλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως καὶ ῥαθυμίας ἐπιγενομένην τῷ κτίσματι αὐτοῦ κακίαν. Ἡ γὰρ τῆς οἰκείας γνώμης ῥαθυμία ἄχρηστον αὐτῷ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ εὐεργεσίαν ἐποίησεν, ὥσπερ ἂν, εἴ τις πλοῦτον καὶ ἀρχὴν παρὰ βασιλέως ἐγχειρισθεὶς τυραννήσει τὸν εὐεργέτην, δὸν ἀξίως χειρωσάμενος τιμωρήσεται, εἰ μέχρι τέλους τῇ τυραννίδι κατίδοι τοῦτον ἐναπομένοντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 95. Περὶ νόμου Θεοῦ καὶ νόμου ἀμαρτίας
Ἀγαθὸν τὸ θεῖον καὶ ὑπεράγαθον, καὶ τὸ τούτου θέλημα·
τοῦτο γὰρ ἀγαθόν, ὅπερ ὁ Θεὸς βιούλεται. Νόμος δέ ἐστιν ἡ τοῦτο
διδάσκουσα ἐντολή, ἵν’ ἐν αὐτῷ μένοντες ἐν φωτὶ ὅμεν.

Ἡς ἐντολῆς ἡ παράβασις ἀμαρτίᾳ ἐστίν. Αὕτη δὲ
διὰ τῆς τοῦ Διαβόλου προσβολῆς καὶ τῆς ἡμετέρας ἀβιάστου
καὶ ἐκουσίου παραδοχῆς συνίσταται· λέγεται δὲ καὶ αὕτη νόμος.
Ἐπιβαίνων οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος τῷ νῷ ἡμῶν ἐφέλκεται
πρὸς ἑαυτὸν καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν. Λέγεται δὲ
καὶ ἡ ἡμετέρα συνείδησις νόμος τοῦ νοὸς ἡμῶν. Καὶ ἡ προσβολὴ δὲ
τοῦ πονηροῦ, τουτέστιν ὁ νόμος τῆς ἀμαρτίας, ἐπιβαίνων
τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν δι’ αὐτῆς ἡμῖν προσβάλλει. Ἀπαξ γὰρ
παραβάντες ἐκουσίως τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προσβολὴν
τοῦ πονηροῦ παραδεξάμενοι ἐδώκαμεν αὐτῇ εἴσοδον,
πραθέντες ὑφ’ ἑαυτῶν τῇ ἀμαρτίᾳ. Ὁθεν ἔτοιμως ἄγεται τὸ σῶμα
ἡμῶν πρὸς αὐτήν. Λέγεται οὖν καὶ ἡ ἐναποκειμένη τῷ σώματι ἡμῶν

όσμη καὶ αἴσθησις τῆς ἀμαρτίας, ἥτοι ἐπιθυμία καὶ ἡδονὴ τοῦ σώματος, νόμος ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν.

Οἱ μὲν οὖν νόμοις τοῦ νοός μου, ἥτοι ἡ συνείδησις, συνήδεται τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τῇ ἐντολῇ καὶ ταύτῃ θέλει. Οἱ δὲ νόμοις τῆς ἀμαρτίας, ἥτοι ἡ προσβολὴ, διὰ τοῦ νόμου τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν, ἥτοι τῆς τοῦ σώματος ἐπιθυμίας καὶ ρόπης καὶ κινήσεως καὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ἀντιστρατεύεται τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, τουτέστι τῇ συνειδήσει, καὶ αἰχμαλωτίζει με καὶ θέλοντα τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον καὶ ἀγαπῶντα καὶ μὴ θέλοντα τὴν ἀμαρτίαν κατὰ ἀνάκρασιν διὰ τε τοῦ λείου τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς τοῦ σώματος ἐπιθυμίας καὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ως ἔφην, πλανᾶ καὶ πείθει δουλεῦσαι τῇ ἀμαρτίᾳ· ἀλλ’ «ὁ Θεὸς τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει ὁ νόμος διὰ τῆς σαρκός, πέμψας τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας» –σάρκα μὲν γὰρ ἀνέλαβεν, ἀμαρτίαν δὲ οὐδαμῶς –, «κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ Πνεῦμα.

Τὸ γὰρ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν» καὶ παρέχει δύναμιν τῷ νόμῳ τοῦ νοός ἡμῶν κατὰ τοῦ νόμου τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Τὸ γὰρ «τί προσευξώμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ’ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις», τουτέστι διδάσκει ἡμᾶς, τί προσευξόμεθα. «Ωστε ἀδύνατον, εἰ μὴ δι’ ὑπομονῆς καὶ προσευχῆς, τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου κατεργάσασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 96. Κατὰ Ἰουδαίων περὶ τοῦ Σαββάτου.

Σάββατον ἡ ἔβδομη ἡμέρα κέκληται, δηλοῖ δὲ τὴν κατάπαυσιν ἐν αὐτῇ γὰρ «κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ», ως φησιν ἡ Γραφή. Διὸ καὶ μέχρις ἐπτὰ ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς προβαίνων πάλιν ἀνακυκλοῦται καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἄρχεται. Οὗτος ὁ ἀριθμὸς τίμιος παρὰ Ἰουδαίοις τοῦ Θεοῦ προστάξαντος τιμᾶσθαι αὐτὸν –οὐχ ως ἔτυχεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ βαρυτάτων τῶν ἐπὶ τῇ παραβάσει ἐπιτιμίων. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο προσέταξεν, ἀλλὰ διά τινας μυστικῶς τοῖς πνευματικοῖς τε καὶ διορατικοῖς κατανοούμενας αἰτίας.

·Ως ἐμὲ γοῦν γνῶναι τὸν ἀμαθῆ, ἵν’ ἐκ τῶν κατωτέρων καὶ παχυτέρων ἄρξωμαι· Εἰδὼς ὁ Θεὸς τὸ παχύ τε καὶ φιλόσαρκον καὶ πρὸς τὴν ὅλην ὅλως ἐπιρρεπὲς τοῦ Ἰσραηλίτου λαοῦ, ἀμα δὲ καὶ τὸ ἀδιάκριτον· πρῶτον μέν, «ἵνα ὁ δοῦλος

καὶ τὸ ὑποζύγιον ἀναπαύσηται», ὡς γέγραπται· ἐπειδὴ ἀνὴρ
«δίκαιος οἴκτείρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ», ἔμμα δὲ ἵνα καὶ σχολὴν
ἄγοντες ἐκ τοῦ περὶ τὴν ὕλην περισπασμοῦ πρὸς Θεὸν συνάγωνται
«ἐν ψαλμοῖς καὶ ὅμοις καὶ φόδαις πνευματικαῖς» καὶ μελέτῃ
τῶν θείων Γραφῶν ἄπασαν τὴν ἐβδόμην ἀναλίσκοντες
καὶ ἐν τῷ Θεῷ καταπαύοντες.

Ὄτε μὲν γὰρ οὐκ ἦν νόμος, οὐ Γραφὴ θεόπνευστος,
οὐδὲ τὸ Σάββατον Θεῷ ἀφιέρωτο. Ὄτε δὲ ἡ θεόπνευστος Γραφὴ
διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἀφιερώθη τῷ Θεῷ τὸ Σάββατον,
ὡς ἂν περὶ τὴν ταύτης μελέτην ἐν αὐτῷ ἀδολεσχήσωσιν
οἱ μὴ πάντα τὸν βίον τῷ Θεῷ ἀφιεροῦντες, οἱ μὴ πόθῳ τῷ Δεσπότῃ
ὡς Πατρὶ δουλεύοντες, ἀλλ’ ὡς δοῦλοι ἀγνώμονες, κὰν μικρὸν
καὶ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἔαυτῶν ζωῆς τῷ Θεῷ ἀποτέμωνται,
καὶ τοῦτο φόβῳ τῶν ἐπὶ τῇ παραβάσει εὐθυνῶν καὶ ἐπιτιμήσεων·
«δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται», ἀλλ’ ἀδίκοις.

Ἐπεὶ πρῶτος Μωσῆς τεσσαράκοντα ἡμερῶν καὶ αὖθις ἐτέρων
τεσσαράκοντα νηστείᾳ προσεδρεύσας τῷ Θεῷ, πάντως
καὶ τοῖς Σάββασι διὰ τῆς νηστείας ἐκάκου ἔαυτὸν, τοῦ νόμου
μὴ κακοῦν ἔαυτοὺς ἐν τῇ τοῦ Σαββάτου ἡμέρᾳ προστάσσοντος.
Εἰ δὲ φαῖεν, ὅτι πρὸ τοῦ νόμου τοῦτο, τί φήσουσι περὶ τοῦ Θεοβίτου
Ἡλιοῦ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ὁδὸν ἀνύσαντος ἐν βρώσει μιᾶς;
Οὗτος γὰρ οὐ μόνον διὰ τῆς νηστείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὁδοιπορίας
ἐν τοῖς Σάββασι τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἔαυτὸν κακώσας
ἔλυσε τὸ Σάββατον· καὶ οὐκ ὥργίσθη τούτῳ ὁ τὸν νόμον δεδωκώς,
ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρετῆς ἔπαθλον ἐν Χωρὴβ ἔαυτὸν ἐνεφάνισε.

Τί δὲ περὶ Δανιὴλ φήσουσιν; Οὐχὶ τρεῖς ἐβδομάδας διετέλεσεν ἄσιτος;
Τί δὲ πᾶς Ἰσραὴλ; Οὐ περιτέμνει τὸ παιδίον ἐν Σαββάτῳ, εἰ τύχοι,
ὄκταήμερον; Οὐχὶ δὲ καὶ τὴν μεγάλην νηστείαν, ἵνα νενομοθέτηνται,
εἰ ἐν Σαββάτῳ καταντήσοι, νηστεύουσι; Οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς
καὶ οἱ Λευΐται ἐν τοῖς τῆς σκηνῆς ἔργοις βεβηλοῦσι τὸ Σάββατον
καὶ ἀναίτιοί εἰσιν; Ἀλλὰ καὶ κτῆνος, ἢν εἰς βόθρον ἐμπέσοι
ἐν Σαββάτῳ, ὁ μὲν ἀνασπάσας ἀναίτιος, ὁ δὲ παριδὼν κατάκριτος.
Τί δὲ πᾶς Ἰσραὴλ; Οὐχὶ ἐπτὰ ἡμέρας τὴν τοῦ Θεοῦ κιβωτὸν
περιφέροντες τὰ Ἱεριχούντια τείχη περιήσαν, ἐν αἷς πάντως ἦν
καὶ τὸ σάββατον;

·Ως οὖν ἔφην, σχολῆς ἔνεκα τῆς πρὸς Θεόν, ἵνα κὰν σμικροτάτην
ἀπόμοιραν αὐτῷ ἀπονέμωσι καὶ ἀναπαύσωνται ὅ τε δοῦλος
καὶ τὸ ὑποζύγιον, ἡ τοῦ Σαββάτου τήρησις ἐπινενόητο τοῖς νηπίοις
ἔτι καὶ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου δεδουλωμένοις, τοῖς σαρκικοῖς

καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα καὶ τὸ γράμμα ἐννοῆσαι δυναμένοις.

«Οτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπον, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἔξαγοράσῃ, ἵνα τὴν νίοθεσίαν ἀπολάβωμεν».

Οσοι γὰρ ἐλάβομεν αὐτόν, ἔδωκεν ἡμῖν ἔξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύοντιν εἰς αὐτόν. Ωστε οὐκέτι ἐσμὲν δοῦλοι ἀλλ’ νιοί, οὐκέτι ὑπὸ νόμον ἀλλ’ ὑπὸ χάριν· οὐκέτι μερικῶς τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες ἐκ φόβου, ἀλλὰ πάντα τὸν τῆς ζωῆς χρόνον αὐτῷ ἀνατιθέναι ὀφείλοντες καὶ ἀεὶ τὸν δοῦλον, τὸν θυμὸν λέγω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καταπαύοντες καὶ τῷ Θεῷ σχολάζειν ἐπιτρέποντες· τὴν μὲν ἐπιθυμίαν ἄπασαν ἀεὶ πρὸς Θεὸν ἀνατείνοντες, τὸν δὲ θυμὸν κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ δυσμενῶν καθοπλίζοντες· καὶ τὸ ὑποζύγιον, ἦτοι τὸ σῶμα, ὁμοίως τῆς μὲν δουλείας τῆς ἀμαρτίας ἀναπαύοντες, ταῖς δὲ θείαις ἐντολαῖς ἔξυπηρετεῖσθαι προτρέποντες.

Ταῦτα ὁ πνευματικὸς ἡμῖν ἐντέλλεται τοῦ Κυρίου νόμος, καὶ οἱ τοῦτον φυλάσσοντες ὑπέρτεροι τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου γεγόνασιν· ἐλθόντος γὰρ τοῦ τελείου τὸ ἐκ μέρους κατήργηται, καὶ τοῦ καλύμματος τοῦ νόμου, ἦτοι τοῦ καταπετάσματος, διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος διαρραγέντος σταυρώσεως καὶ τοῦ Πνεύματος πυρίναις γλώσσαις ἐκλάμψαντος τὸ γράμμα κατήργηται, τὰ σωματικὰ πέπαυται καὶ ὁ τῆς δουλείας νόμος πεπλήρωται καὶ νόμος ἐλευθερίας ἡμῖν δεδώρηται. Καὶ ἔορτάζομεν τὴν τελείαν τῆς ἄνθρωπίνης φύσεως κατάπαυσιν, φημὶ δὴ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν, ἐν ᾧ ἡ ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὁ τῆς ζωῆς ἀρχηγὸς καὶ Σωτήρ, εἰς τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς πνευματικῶς τῷ Θεῷ λατρεύοντι κληρουχίαν εἰσήγαγεν, εἰς ἣν αὐτὸς πρόδρομος ἡμῶν εἰσῆλθεν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνοιγέντων αὐτῷ τῶν οὐρανίων πυλῶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κεκάθικε σωματικῶς, ἐνθα καὶ οἱ τὸν πνευματικὸν τηροῦντες νόμον εἰσελεύσονται.

Ἡμῖν τοίνυν τοῖς τῷ πνεύματι στοιχοῦσι καὶ οὐ τῷ γράμματι πᾶσα ἡ τῶν σαρκικῶν ἐστιν ἀπόθεσις καὶ ἡ πνευματικὴ λατρεία καὶ πρὸς Θεὸν συνάφεια. Περιτομὴ μὲν γάρ ἐστιν ἡ τῆς σωματικῆς ἡδονῆς καὶ τῶν περιττῶν καὶ οὐκ ἀναγκαίων ἀπόθεσις· ἀκροβυστία γὰρ οὐδὲν ἔτερόν ἐστιν εἰ μὴ δέρμα, ἡδονικοῦ μορίου περίττωμα. Πᾶσα δὲ ἡδονὴ μὴ ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν Θεῷ γινομένη περίττωμα ἡδονῆς ἐστιν· ἡς τύπος ἡ ἀκροβυστία. Σάββατον δὲ ἡ ἐκ τῆς ἀμαρτίας κατάπαυσις. Ωστε ἀμφότερα ἐν τυγχάνουσι καὶ οὕτως ἀμφότερα

άμα ύπο τῶν πνευματικῶν τελούμενα, οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν παρανομίαν ἔργάζονται.

Ἐτι δὲ ἵστεον, ὅτι ὁ ἐπτὰ ἀριθμὸς πάντα τὸν παρόντα χρόνον δηλοῖ, ὡς φησιν ὁ σοφώτατος Σολομῶν· «Δοῦναι μερίδα τοῖς ἐπτὰ καὶ γε τοῖς ὀκτώ». Καὶ ὁ θεηγόρος Δαυὶδ περὶ τῆς ὄγδοης ψάλλων περὶ τῆς μελλούσης μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καταστάσεως ἔψαλλε. Τὴν ἑβδόμην οὖν ἡμέραν ἀργίαν ἄγειν ἐκ τῶν σωματικῶν, τοῖς δὲ πνευματικοῖς ἐνασχολεῖσθαι προστάσσων ὁ νόμος μυστικῶς πάντα τὸν χρόνον τῷ ἀληθινῷ Ἰσραὴλ καὶ νοῦν ὄρῶντα Θεὸν ἔχοντι ὑπέφηνε, τῷ Θεῷ ἐαυτὸν προσάγειν καὶ ὑπεράνω τῶν σωματικῶν γίνεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 97. Περὶ παρθενίας

Κακίζουσιν οἱ σαρκικοὶ τὴν παρθενίαν, καὶ εἰς μαρτυρίαν προβάλλονται οἱ φιλήδονοι τὸ «ἐπικατάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐγείρει σπέρμα ἐν τῷ Ἰσραὴλ». Ἡμεῖς δέ φαμεν τῷ ἐκ Παρθένου σαρκωθέντι Θεῷ Λόγῳ θαρρήσαντες, ὡς ἡ παρθενία ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐφυτεύθη τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐκ παρθένου γὰρ γῆς ὁ ἀνθρωπος πεπλαστούργηται, ἐκ μόνου Ἀδὰμ ἡ Εὔα ἔκτισται, ἐν παραδείσῳ παρθενίᾳ ἐπολιτεύετο. Φησὶ γοῦν ἡ θεία Γραφή, ὅτι «γυμνοὶ ἥσαν, ὃ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα, καὶ οὐκ ἥσχύνοντο». Ἡνίκα δὲ παρέβησαν, «ἔγνωσαν, ὅτι γυμνοὶ ἥσαν», καὶ αἰσχυνθέντες ἔρραψαν ἐαυτοῖς περιζώματα. Καὶ μετὰ τὴν παράβασιν, ὅτε ἥκουσε «ὅτι γῆ εἴ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ», ὅτε διὰ τῆς παραβάσεως θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, τότε «ἔγνω Ἀδὰμ Εὕαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συνέλαβε καὶ ἐγέννησεν». Ὡστε διὰ τὸ μὴ ἐκτριβῆναι καὶ ἀναλωθῆναι τὸ γένος ὑπὸ τοῦ θανάτου ὁ γάμος ἐπινενόηται, ὡς ἂν διὰ τῆς παιδοποίίας τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων διασώζηται. Ἄλλ’ ἐροῦσι τυχόν· Τί οὖν τὸ «ἄρρεν καὶ θῆλυ» βούλεται καὶ τὸ «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε»; Πρὸς ὃ λέξομεν, ὅτι τὸ μὲν «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» οὐ πάντως τὸν διὰ γαμικῆς συναφείας πληθυσμὸν δηλοῖ. Ἐδύνατο γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ἐτέρῳ τρόπῳ τὸ γένος πληθῦναι, εἰ τὴν ἐντολὴν μέχρι τέλους ἐτήρησαν ἀπαραχάρακτον. Ἄλλ’ εἰδὼς ὁ Θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ, «ὁ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν», ὡς μέλλουσιν ἐν παραβάσει γίνεσθαι καὶ θανάτῳ κατακρίνεσθαι, προλαβὼν ἐποίησε τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ καὶ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι προσέταξεν. Ὁδῷ τοίνυν κατέλθωμεν καὶ ἴδωμεν τὰ τῆς παρθενίας αὐχήματα· ταύτον δὲ καὶ ἀγνείας εἰπεῖν.

Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν εἰσελθεῖν προστασόμενος καὶ κόσμου σπέρμα φυλάττειν ἐγχειριζόμενος οὗτῳ προστάττεται· «Εἴσελθε σύ», φησί, «καὶ οἱ υἱοί σου καὶ ἡ γυνή σου καὶ αἱ γυναικες τῶν υἱῶν σου».

Διεῖλεν αὐτοὺς ἐκ τῶν γυναικῶν, ὡς ἂν μετὰ τῆς ἀγνείας τὸ πέλαγος καὶ τὸ παγκόσμιον ἐκεῖνο ναυάγιον διαδράσαιεν. Μετὰ μέντοι τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ κατάπαυσιν· «Ἐξελθε σύ», φησί, «καὶ ἡ γυνή σου καὶ οἱ υἱοί σου καὶ αἱ γυναικες τῶν υἱῶν σου».

Ίδον πάλιν διὰ τὸν πληθυσμὸν ὁ γάμος συγκεχώρηται.

Εἶτα Ἡλίας, ὁ πυρίπνους ἀμαρτηλάτης καὶ οὐρανοφοίτης, οὐκ ἀγαμίαν ἡσπάζετο καὶ τῷ ὑπὲρ ἀνθρώπους ἐμαρτυρήθη μετεωρίσματι; Τίς οὐρανοὺς ἔκλεισε; Τίς νεκροὺς ἥγειρε; Τίς Ἰορδάνην ἔτεμεν; Οὐχ ὁ παρθένος Ἡλίας, Ἐλισσαῖος δέ, ὁ τούτου φοιτητής, οὐ τὴν ἵσην ἀρετὴν ἐπιδειξάμενος ἐν διπλασίῳ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος αἰτήσας ἐκληρονόμησε;

Τί δὲ οἱ τρεῖς παῖδες; Οὐ παρθενίαν ἀσκήσαντες πυρὸς κρείττους γεγόνασι διὰ τῆς παρθενίας τῶν σωμάτων ἀναλότων τῷ πυρὶ γεγονότων; Οὐ Δανιήλ, οὗ τῷ σώματι παρθενίᾳ στομωθέντι θηρῶν ὀδόντες ἐμπαρεῖναι οὐκ ἴσχυσαν; Οὐ μέλλων τοῖς Ἰσραηλίταις ὁ Θεὸς ὀπτάνεσθαι ἀγνίζειν τὸ σῶμα προσέταττεν;

Οὐχὶ οἱ ἱερεῖς ἔαυτοὺς ἀγνίζοντες οὗτῳ τῶν ἀδύτων ἐπέβαινον καὶ τὰς θυσίας προσῆγον; Οὐχ ὁ νόμος μεγάλην εὐχὴν τὴν ἀγνείαν ἀνηγόρευσε;

Χρὴ τοιγαροῦν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον λαμβάνειν τὸ νομικὸν πρόσταγμα. Ἐστι γὰρ σπέρμα πνευματικὸν δι’ ἀγάπης καὶ φόβου Θεοῦ συλλαμβανόμενον ἐν τῇ ψυχικῇ γαστρὶ ὧδινούσῃ καὶ τικτούσῃ πνεῦμα σωτηρίας. Οὗτῳ δὲ ἐκληπτέον καὶ τὸ «μακάριος, ὃς ἔχει σπέρμα ἐν Σιὼν καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ». Τί γάρ, κἄν πόρνος ἦ, κἄν μέθυσος καὶ εἰδωλολάτρης, μακάριος ἐστιν, εἰ μόνον ἔχει σπέρμα ἐν Σιὼν καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ; Οὐδεὶς εὖ φρονῶν τοῦτο ἐρεῖ. Παρθενία τὸ τῶν ἀγγέλων πολίτευμα, τὸ πάσης ἀσωμάτου φύσεως ιδίωμα. Ταῦτα λέγομεν οὐ τὸν γάμον κακίζοντες –μὴ γένοιτο– οἴδαμεν γὰρ τὸν Κύριον ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ τὸν γάμον εὐλογήσαντα καὶ τὸν εἰπόντα· «Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος»· ἀλλὰ καλοῦ κρείττονα τὴν παρθενίαν γινώσκοντες. Ἐν τε γὰρ ταῖς ἀρεταῖς εἰσιν ἐπιτάσεις καὶ ὑφέσεις, ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς κακίαις. Γινώσκομεν, ὅτι γάμου ἔκγονοι πάντες βροτοὶ μετὰ τοὺς τοῦ γένους ἀρχηγέτας. Ἐκεῖνοι γὰρ παρθενίας εἰσὶ καὶ οὐ γάμου πλαστούργημα· ἀλλ’ ἡ ἀγαμία ἀγγέλων ἐστιν, ὡς ἔφημεν, μίμημα.

Οσῳ τοιγαροῦν ἄγγελος ἀνθρώπου ὑπέρτερος, τοσούτῳ παρθενίᾳ

γάμου τιμιωτέρα. Τί δὲ λέγω ἄγγελος; Αὐτὸς ὁ Χριστὸς τῆς παρθενίας τὸ κλέος, οὐ μόνον ἐκ Πατρὸς ἀνάρχως, ἀρρεύστως καὶ ἀσυνδυάστως γεγεννημένος, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς γενόμενος ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκ Παρθένου συναφείας ἄνευ σεσαρκωμένος καὶ αὐτὸς παρθενίαν τὴν ἀληθῆ καὶ παντελῆ δεικνὺς ἐν ἑαυτῷ.

Οὐθεν καὶ ταύτην ἡμῖν οὐκ ἐνομοθέτησε μέν· «οὐ γὰρ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον», ὡς αὐτὸς ἔφησεν· ἔργῳ δὲ ἡμᾶς ἐξεπαίδευσεν καὶ πρὸς ταύτην ἡμᾶς ἐνεδυνάμωσε. Τίνι γὰρ οὐκ ἔστι σαφές, ὅτι παρθενία ἐν ἀνθρώποις νῦν πολιτεύεται;

Καλὴ μὲν ἡ τεκνογονία, ἦν ὁ γάμος συνέστησε, καὶ καλὸς ὁ γάμος διὰ τὰς πορνείας, ταύτας περικόπτων καὶ τὸ λυσσῶδες τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῆς ἐννόμου μίξεως οὐκ ἐῶν πρὸς ἀνόμους ἐκμαίνεσθαι πράξεις. Καλὸς ὁ γάμος, οἵς οὐ πάρεστιν ἐγκράτεια· κρείττων δὲ ἡ παρθενία, ψυχῆς τεκνογονίαν αὔξουσα καὶ Θεῷ καρπὸν ὕριμον, τὴν προσευχήν, προσάγουσα. «Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 98. Περὶ τῆς περιτομῆς

Ἡ περιτομὴ πρὸ νόμου ἐδόθη τῷ Ἀβραὰμ μετὰ τὰς εὐλογίας, μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν, σημεῖον ἀποδιαστέλλον αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ οἰκογενεῖς ἐκ τῶν ἐθνῶν, μεθ' ὧν συνανεστρέφετο. Καὶ δῆλον· ὅτε γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη ὁ Ἰσραὴλ μόνος καθ' ἑαυτὸν διέτριψεν οὐ συναναμεμιγμένος ἐτέρῳ ἔθνει, ὅσοι ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐγεννήθησαν, οὐ περιετμήθησαν· ἡνίκα δὲ Ἰησοῦς διεβίβαζεν αὐτοὺς τὸν Ἰορδάνην, περιετμήθησαν, καὶ γέγονε δεύτερος νόμος περιτομῆς.

Ἐπὶ Ἀβραὰμ γὰρ ἐδόθη νόμος περιτομῆς, εἴτα ἐπαύσατο ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη. Καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῷ Ἰησοῦ νόμον περιτομῆς μετὰ τὸ διαβῆναι τὸν Ἰορδάνην, καθὼς ἐν τῇ βίβλῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ γέγραπται· «Ὕπὸ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν εἶπεν Κύριος τῷ Ἰησοῦ· Ποίησον σεαυτῷ μαχαίρας πετρίνας ἐκ πέτρας ἀκροτόμου καὶ καθίσας περίτεμε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ δευτέρου», καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἐπὶ τεσσαράκοντα γὰρ καὶ δύο ἔτη ἀνέστραπται Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Βατταρίτιδι, καὶ διὰ τοῦτο ἀπερίτμητοι αὐτῶν ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν μαχίμων, τῶν ἔξεληλυθότων ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οἱ ἀπειθήσαντες ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, οἵς καὶ διώρισε μὴ ἴδεῖν αὐτοὺς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, ἣν ὥμοισε Κύριος τοῖς πατράσιν ἡμῶν δοῦναι αὐτοῖς, γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. Ἀντὶ δὲ τούτων ἀντικατέστησε τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, οὓς Ἰησοῦς περιέτεμε, διὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτοὺς ἀπεριτμήτους

κατὰ τὴν ὁδόν». Ὡστε σημεῖον ἦν ἡ περιτομὴ ἀφορίζον τὸν Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἔθνῶν, οἵς συνανεστρέφετο.

Τύπος δὲ ἦν τοῦ βαπτίσματος. Καθάπερ γὰρ ἡ περιτομὴ οὐ χρειῶδες μέλος ἀποτέμνει τοῦ σώματος, ἀλλὰ περίττωμα ἄχρηστον, οὕτω διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος τὴν ἀμαρτίαν περιτεμνόμεθα· ἡ δὲ ἀμαρτία δῆλον ως περίττωμα ἐπιθυμίας ἐστὶ καὶ οὐ χρειῶδης ἐπιθυμία· ἀδύνατον γάρ τινα μηδ' ὅλως ἐπιθυμεῖν ἢ τέλεον ἀγευστὸν ἡδονῆς εἶναι, ἀλλὰ τὸ ἄχρηστον τῆς ἡδονῆς ἥτοι ἡ ἄχρηστος ἐπιθυμία τε καὶ ἡδονή, τουτέστιν ἡ ἀμαρτία, ἦν περιτέμνει τὸ ἄγιον βάπτισμα παρέχον ἡμῖν σημεῖον τὸν τίμιον σταυρὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου, οὐκ ἐξ ἔθνῶν ἀφορίζον ἡμᾶς –πάντα γὰρ τὰ ἔθνη τοῦ βαπτίσματος ἔτυχον καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἐσφραγίσθησαν—, ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ ἔθνει τὸν πιστὸν ἀποδιαστέλλον τοῦ ἀπίστου.

Τῆς τοίνυν ἀληθείας ἐμφανισθείσης ἀνόνητος ὁ τύπος καὶ ἡ σκιά. Ὡστε περιττὸν νῦν τὸ περιτέμνεσθαι καὶ ἐναντίον τοῦ ἀγίου βαπτίσματος. «Ο γὰρ περιτεμνόμενος χρεωστεῖ ὅλον τὸν νόμον τηρῆσαι»· ὁ δὲ Κύριος, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον, περιετμήθη· καὶ πάντα δὲ τὸν νόμον καὶ τὸ Σάββατον ἐτήρησεν, ἵνα πληρώσῃ καὶ στήσῃ τὸν νόμον. Άφ' οὗ δὲ ἐβαπτίσθη καὶ τὸ Ἀγιον Πνεῦμα τοῖς ἀνθρώποις ἐνεφανίσθη ἐν εἴδει περιστερᾶς καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν, ἔκτοτε ἡ πνευματικὴ λατρεία καὶ πολιτεία καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία κεκήρυκται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 99. Περὶ τοῦ ἀντιχρίστου

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι δεῖ τὸν ἀντίχριστον ἐλθεῖν. Πᾶς μὲν οὖν ὁ μὴ ὄμοιογῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι καὶ εἶναι Θεὸν τέλειον καὶ γενέσθαι ἀνθρωπὸν τέλειον μετὰ τοῦ μεῖναι Θεὸν ἀντίχριστός ἐστιν. Ὅμως ἴδιοτρόπως καὶ ἐξαιρέτως Ἀντίχριστος λέγεται ὁ ἐπὶ τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος ἐρχόμενος. Χρὴ τοιγαροῦν πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καθὼς ἔφη ὁ Κύριος, καὶ τότε ἐλεύσεται εἰς ἔλεγχον τῶν ἀντιθέων Ἰουδαίων. Ἔφη γὰρ αὐτοῖς ὁ Κύριος· «Ἐγὼ ἤλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με· ἐρχεται ἄλλος ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ιδίῳ, κἀκεῖνον λήψεσθε».

Καὶ ὁ ἀπόστολος· «Ἀνθ' ὃν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς, καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὑδοκήσαντες

ἐν τῇ ἀδικίᾳ».

Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι Υἱὸν Θεοῦ ὄντα τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Θεὸν οὐκ ἐδέξαντο, τὸν δὲ πλάνον Θεὸν ἔαυτὸν λέγοντα δέξονται. "Οτι γὰρ Θεὸν ἔαυτὸν ἀποκαλέσει, ὁ ἄγγελος τῷ Δανιὴλ διδάσκων οὕτω φησίν· «Ἐπὶ θεοὺς τῶν πατέρων αὐτοῦ οὐ συνήσει». Καὶ ὁ ἀπόστολος· «Μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι, ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας, ὁ νιὸς τῆς ἀπωλείας ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς θεὸν καθίσαι ἀποδεικνύντα ἔαυτόν, ὅτι ἔστι θεός». Εἰς τὸν ναὸν δὲ τοῦ Θεοῦ οὐ τὸν ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸν παλαιόν, τὸν Ἰουδαϊκόν. Οὐ γὰρ ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς Ἰουδαίοις εἰσελεύσεται· οὐχ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀλλὰ κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ, διὸ καὶ Ἀντίχριστος λέγεται.

Δεῖ τοίνυν πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. «Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, οὗ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, ὃν ὁ Κύριος ἀνελεῖ τῷ ρήματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ καταργήσει τῇ παρουσίᾳ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ». Οὐκ αὐτὸς τοίνυν ὁ Διάβολος γίνεται ἄνθρωπος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησιν –μὴ γένοιτο–, ἀλλ' ἄνθρωπος ἐκ πορνείας τίκτεται καὶ ὑποδέχεται πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ. Προειδὼς γὰρ ὁ Θεὸς τὸ ἄτοπον τῆς μελλούσης αὐτοῦ προαιρέσεως παραχωρεῖ ἐνοικῆσαι ἐν αὐτῷ τὸν Διάβολον.

Τίκτεται τοίνυν ἐκ πορνείας, ὡς ἔφημεν, καὶ ἀνατρέφεται λεληθότως καὶ αἰφνίδιον ἐπανίσταται καὶ ἀνταίρει καὶ βασιλεύει.

Καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις μὲν τῆς βασιλείας αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τυραννίδος, ὑποκρίνεται ἀγιοσύνην· ἡγίκα δὲ ἐπικρατής γένηται, διώκει τὴν Ἑκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκφαίνει πᾶσαν τὴν πονηρίαν αὐτοῦ. Ἐλεύσεται δὲ «ἐν σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους» πεπλασμένοις καὶ οὐκ ἀληθέσι καὶ τοὺς σαθρὰν καὶ ἀστήρικτον τὴν βάσιν τῆς διανοίας ἔχοντας ἀπατήσει καὶ ἀποστήσει ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, ὥστε σκανδαλισθῆναι, «εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς».

Αποσταλήσεται δὲ Ἐνώχ καὶ Ἡλίας ὁ Θεσβίτης καὶ ἐπιστρέψουσι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, τουτέστι τὴν συναγωγὴν ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων κήρυγμα, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀναιρεθήσονται. Καὶ ἐλεύσεται ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ, ὃν τρόπον οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι ἐθεάσαντο αὐτὸν

πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος,
μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως καὶ ἀνελεῖ τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀνομίας,
τὸν νιὸν τῆς ἀπωλείας, τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ.
Μηδεὶς τοίνυν ἀπὸ γῆς ἐκδεχέσθω τὸν Κύριον, ἀλλ’ ἐξ οὐρανοῦ,
ώς αὐτὸς ἡμᾶς ἡσφαλίσατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 100. Περὶ ἀναστάσεως

Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν. Ἔσται γάρ, ὅντως ἔσται
νεκρῶν ἀνάστασις. Ἀνάστασιν δὲ λέγοντες σωμάτων φαμὲν
ἀνάστασιν. Ἀνάστασις γάρ ἔστι δευτέρα τοῦ πεπτωκότος στάσις·
αἱ γὰρ ψυχαὶ ἀθάνατοι οὖσαι πῶς ἀναστήσονται; Εἰ γὰρ θάνατον
όρίζονται χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἀνάστασίς ἔστι πάντως
συνάφεια πάλιν ψυχῆς καὶ σώματος καὶ δευτέρα τοῦ διαλυθέντος
καὶ πεσόντος ζῷου στάσις. Αὐτὸς οὖν τὸ σῶμα τὸ φθειρόμενον
καὶ διαλυόμενον, αὐτὸς ἀναστήσεται ἀφθαρτον· οὐκ ἀδυνατεῖ γὰρ
ὅ ἐν ἀρχῇ ἐκ τοῦ χοδὸς τῆς γῆς αὐτὸς συστησάμενος πάλιν ἀναλυθὲν
καὶ ἀποστραφὲν εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἣς ἐλήφθη κατὰ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ
ἀπόφασιν, πάλιν ἀναστῆσαι αὐτό.

Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ἀνάστασις, «φάγωμεν καὶ πίωμεν», τὸν ἐνήδονον
καὶ ἀπολαυστικὸν βίον μετέλθωμεν. Εἰ οὐκ ἔστιν ἀνάστασις,
ἐν τίνι τῶν ἀλόγων διαφέρομεν; Εἰ οὐκ ἔστιν ἀνάστασις,
μακαρίσωμεν τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τὸν ἄλυπον ἔχοντα βίον.

Εἰ οὐκ ἔστιν ἀνάστασις, οὐδὲ Θεός ἔστιν οὐδὲ πρόνοια,
αὐτομάτως δὲ πάντα ἄγονταί τε καὶ φέρονται. Ἰδοὺ γὰρ ὁρῶμεν
πλείστους δικαίους μὲν πενομένους καὶ ἀδικουμένους καὶ μηδεμιᾶς
ἐν τῷ παρόντι βίῳ τυγχάνοντας ἀντιλήψεως, ἀμαρτωλοὺς δὲ
καὶ ἀδίκους ἐν πλούτῳ καὶ πάσῃ τρυφῇ εὐθηνοῦντας.

Καὶ τίς ἀν τοῦτο δικαιοκρισίας ἡ σοφῆς προνοίας ἔργον εὗ φρονῶν
ὑπολάβοι; Ἔσται οὖν, ἔσται ἀνάστασις. Δίκαιος γὰρ ὁ Θεὸς
καὶ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. Εἰ μὲν οὖν
ἡ ψυχὴ μόνη τοῖς τῆς ἀρετῆς ἀγῶσιν ἐνήθλησε,
μόνη καὶ στεφανωθήσεται. Καὶ εἰ μόνη ταῖς ἡδοναῖς ἐνεκυλίσθη,
μόνη δικαίως ἀν ἐκολάζετο· ἀλλ’ ἐπεὶ μήτε τὴν ὕπαρξιν
κεχωρισμένην ἔσχον μήτε τὴν ἀρετὴν μήτε τὴν κακίαν ἡ ψυχὴ
μετῆλθε δίχα τοῦ σώματος, δικαίως ἄμφω ἄμα καὶ τῶν ἀμοιβῶν
τεύξονται.

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ θεία Γραφή, ὅτι ἔσται σωμάτων ἀνάστασις.
Φησὶ γοῦν ὁ Θεὸς πρὸς Νῶε μετὰ τὸν κατακλυσμόν· Ὡς λάχανα
χόρτου δέδωκα ύμιν τὰ πάντα. Πλὴν κρέας ἐν αἷματι ψυχῆς

ού φάγεσθε· καὶ γὰρ τὸ ὑμέτερον αἷμα τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἐκζητήσω,
ἐκ χειρὸς πάντων τῶν θηρίων ἐκζητήσω αὐτὸς καὶ ἐκ χειρὸς
παντὸς ἀνθρώπου ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκζητήσω τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.
‘Ο ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθῆσεται,
ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον». Πῶς ἐκζητήσει τὸ αἷμα
τοῦ ἀνθρώπου ἐκ χειρὸς πάντων τῶν θηρίων, ἢ ὅτι ἀναστήσει
τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀποθνησκόντων;
Οὐ γὰρ ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀποθανεῖται τὰ θηρία.

Καὶ πάλιν τῷ Μωσεῖ· «Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἄβραὰμ καὶ Θεὸς Ἰσαὰκ
καὶ Θεὸς Ἰακώβ. Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν Θεὸς» τῶν ἀποθανόντων
καὶ οὐκέτι ἐσομένων, ἀλλὰ ζώντων, ὃν αἱ ψυχαὶ μὲν ἐν χειρὶ αὐτοῦ
ζῶσι, τὰ δὲ σώματα πάλιν διὰ τῆς ἀναστάσεως ζήσεται.

Καὶ ὁ θεοπάτωρ Δανίδ φησι πρὸς τὸν Θεόν· «Ἄντανελεῖς
τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν
ἐπιστρέψουσιν». Ἰδοὺ περὶ τῶν σωμάτων ὁ λόγος. Εἶτα ἐπάγει·
«Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς
τὸ πρόσωπον τῆς γῆς».

Καὶ Ἡσαΐας δέ· «Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται
οἱ ἐν τοῖς μνημείοις». Δῆλον δέ, ώς οὐχ αἱ ψυχαὶ ἐν τοῖς μνημείοις
τίθενται, ἀλλὰ τὰ σώματα. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἱεζεκιήλ·
«Καὶ ἐγένετο», φησίν, «ἐν τῷ με προφητεῦσαι, καὶ ἵδοὺ σεισμός,
καὶ προσῆγαγε τὰ ὄστα, ὄστεον πρὸς ὄστεον,
ἔκαστον πρὸς τὴν ἀρμονίαν αὐτοῦ. Καὶ εἶδον, καὶ ἵδοὺ ἐπεγένετο
αὐτοῖς νεῦρα, καὶ σάρκες ἀνεφύοντο, καὶ ἀνέβαινεν ἐπ’ αὐτὰ
καὶ περιετάθη αὐτοῖς δέρματα ἐπάνωθεν». Εἶτα διδάσκει,
πῶς κελευσθέντα ἐπανῆλθε τὰ πνεύματα.

Καὶ ὁ θεῖος Δανιήλ φησι· «Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναστήσεται
Μιχαὴλ ὁ ἄρχων ὁ μέγας, ὁ ἐστηκὼς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ σου·
καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως, θλῖψις, οἴα οὐ γέγονεν, ἀφ’ οὗ γεγένηται
ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς, ἔως τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ
σωθήσεται ὁ λαός σου, πᾶς ὁ εὑρεθεὶς γεγραμμένος ἐν τῷ βιβλίῳ.

Καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐγερθήσονται,
οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην
αἰώνιον. Καὶ οἱ συνιόντες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης
τοῦ στερεώματος, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες
εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ ἔτι ἐκλάμψουσι». «Πολλοὶ τῶν καθευδόντων
ἐν γῆς χώματι», λέγων, «ἐξεγερθήσονται», δῆλον, ώς ἀνάστασιν
ἐμφαίνει σωμάτων· οὐ γὰρ δήπου τις φήσειε τὰς ψυχὰς ἐν γῇς
χώματι καθεύδειν.

Άλλὰ μὴν καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τὴν τῶν σωμάτων ἀριδήλως ἀνάστασιν παραδέδωκεν. «Ἄκουσονται» γάρ, φησίν, «οἱ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξελεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Ἐν τοῖς μνημείοις δὲ τὰς ψυχάς ποτε τῶν εὗ φρονούντων εἴποι τις οὐκ ἄν;

Οὐ λόγῳ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τὴν τῶν σωμάτων ὁ Κύριος ἀνάστασιν ἐφανέρωσε. Πρῶτον μὲν τεταρταῖον καὶ ἥδη φθαρέντα καὶ ὀδωδότα ἐγείρας τὸν Λάζαρον· οὐ ψυχὴν γάρ ἐστερημένην σώματος, ἀλλὰ καὶ σῶμα σὺν τῇ ψυχῇ, καὶ οὐχ ἔτερον, ἀλλ’ αὐτὸ τὸ φθαρὲν ἥγειρε. Πῶς γάρ ἂν ἐγινώσκετο ἢ ἐπιστεύετο ἡ τοῦ τεθνεῶτος ἀνάστασις μὴ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ὑποστάσεως ἴδιωμάτων ταύτην συνιστώντων; Άλλὰ Λάζαρον μὲν πρὸς ἐνδειξιν τῆς οἰκείας θεότητος καὶ πίστωσιν τῆς αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν ἀναστάσεως ἥγειρε, πάλιν ὑποστρέφειν μέλλοντα εἰς θάνατον.

Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἀπαρχὴ τῆς τελείας καὶ μηκέτι θανάτῳ ὑποπιπούσης ἀναστάσεως γέγονε. Διὸ δὴ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος ἔλεγεν· «Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. Ἄρα οὖν ματαία ἡ πίστις ἡμῶν· ἄρα ἔτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν». Καὶ ὅτι «Χριστὸς ἐγήγερται, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων». Καί· «Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν». Καὶ πάλιν· «Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀξεὶ σὺν αὐτῷ». «Οὕτως» ἔφη, ως ὁ Κύριος ἀνέστη. «Οτι δὲ ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις σώματος ἀφθαρτισθέντος καὶ ψυχῆς ἐνωσις ἦν (ταῦτα γὰρ τὰ διαιρεθέντα), δῆλον· ἔφη γάρ· «Λύσατε τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομήσω αὐτόν». Μάρτυς δὲ ἀξιόπιστος τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ως περὶ τοῦ ἰδίου ἔλεγε σώματος. «Ψηλαφήσατέ με καὶ ἵδετε», φησὶ, τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ὁ Κύριος πνεῦμα δοκοῦσιν ὄρᾶν, «ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι· ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα». «Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν» καὶ τῷ Θωμᾷ προτείνει πρὸς ψηλαφησιν. Ἄρα οὐχ ἱκανὰ ταῦτα τὴν τῶν σωμάτων πιστώσασθαι ἀνάστασιν; Πάλιν φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν». Καὶ πάλιν· «Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται σῶμα ψυχικὸν», ἥτοι παχύ τε

καὶ θνητόν, «έγείρεται σῶμα πνευματικόν», ἄτρεπτον, ἀπαθές, λεπτόν· τοῦτο γάρ σημαίνει τὸ «πνευματικόν», οἷον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν διερχόμενον, ἀκοπίατον, τροφῆς, ὑπνου καὶ πόσεως ἀνενδεές. «Ἐσονται γάρ», φησὶν ὁ Κύριος, «ώς οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»· οὐ γάμος ἔτι, οὐ τεκνογονία. Φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος: «Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν, δις καὶ μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ»· οὐ τὴν εἰς ἑτέραν μορφὴν μεταποίησιν λέγων –ἄπαγε–, τὴν ἐκ φθορᾶς δὲ μᾶλλον εἰς ἀφθαρσίαν ἐναλλαγήν.

«Ἄλλ’ ἔρει τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί;» Ὡ τῆς ἀπιστίας! «Ω τῆς ἀφροσύνης! Ό χοῦν εἰς σῶμα βουλήσει μόνη μεταβαλών, ὁ μικρὰν ὕλης ῥανίδα τοῦ σπέρματος ἐν μήτρᾳ αὔξειν προστάξας καὶ τὸ πολυειδὲς τοῦτο καὶ πολύμορφον ἀποτελεῖν τοῦ σώματος ὅργανον, οὐχὶ μᾶλλον τὸ γεγονὸς καὶ διαρρυὲν ἀναστήσει πάλιν βουληθείς;

«Ποίω δὲ σώματι ἔρχονται; Ἀφρον»· εἰ τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις οὐ πιστεύειν ἡ πώρωσις συγχωρεῖ, καν τοῖς ἔργοις πίστευε.
«Σὺ γάρ, ὃ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου ἢ τινος τῶν λοιπῶν. Ό δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα,
καθὼς ἡθέλησε, καὶ ἐκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα».

Θέασαι τοίνυν ὡς ἐν τάφοις ταῖς αὐλαξὶ τὰ σπέρματα καταχωννύμενα. Τίς ὁ τούτοις ρίζας ἐντιθείς, καλάμην καὶ φύλλα, καὶ ἀστάχνας καὶ τοὺς λεπτοτάτους ἀνθέρικας; Οὐχ ὁ τῶν ὅλων Δημιουργός; Οὐ τοῦ τὰ πάντα τεκτηναμένου τὸ πρόσταγμα;
Οὕτω τοίνυν πίστευε καὶ τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι θείᾳ βουλήσει καὶ νεύματι· σύνδρομον γὰρ ἔχει τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν.

Ἀναστησόμεθα τοιγαροῦν τῶν ψυχῶν πάλιν ἐνουμένων τοῖς σώμασιν ἀφθαρτιζομένοις καὶ ἀποδυομένοις τὴν φθορὰν καὶ παραστησόμεθα τῷ φοβερῷ τοῦ Χριστοῦ βήματι·
καὶ παραδοθήσεται ὁ Διάβολος καὶ οἱ δαίμονες αὐτοῦ καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ, ἥγουν ὁ Ἀντίχριστος, καὶ οἱ ἀσεβεῖς καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, οὐχ ὑλικὸν, οἶον τὸ παρ’ ἡμῖν, ἀλλ’ οἶον εἰδείη Θεός. Οἱ δὲ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος σὺν ἀγγέλοις εἰς ζωὴν αἰώνιον σὺν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὄρῶντες αὐτὸν ἀεί,

καὶ ὄρώμενοι καὶ ἄληκτον τὴν ἀπ' αὐτοῦ εὑφροσύνην καρπούμενοι,
αἰνοῦντες αὐτόν σὺν τῷ Πατρί καὶ Ἀγίῳ Πνεύματι,
εἰς τούς ἀπείρους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.